

OOSTERHOUTS DIALECT

HOE ZEGDE 'T OP ZIJN OOSTERHOUTS

Samengesteld door de werkgroep dialect van de
Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout :

Jan Broekhoven

Christ Buiks

Marcel Elshout

Thijs den Exter

Voorwoord

Het doet mij bijzonder deugd enkele inleidende woorden bij dit boek over het dialect van Oosterhout tot u te mogen richten. Dat komt doordat ik, als onderzoeker van dialecten maar ook als adviseur van erfgoedvrijwilligers en niet in de laatste plaats als liefhebber van dialecten, grote waarde hecht aan het documenteren van de dialecten in Noord-Brabant. Het dialect verandert de laatste decennia snel en daarbij gaan juist de bijzondere woorden en mooie zegswijzen verloren. Ik denk niet dat het dialect helemaal verloren zal gaan, want de Brabantse tongval zullen we nog heel lang kunnen blijven herkennen, maar anderzijds is er ook al veel van het lokale dialect in onbruik geraakt. Sla dit boek maar eens open en ga bij u zelf na of u de woorden allemaal nog zegt, of zelfs nog maar herkent. Woorden en zegswijzen die niet langer gebruikt worden, worden vergeten. Dat kan in een enkele generatie gebeuren en is vrijwel onherroepelijk; daarom is het heel goed dat het dialect van Oosterhout is vastgelegd en bewaard voor het nageslacht.

Gaat het hierbij dan enkel om het vastleggen van de karakteristieke kenmerken van het dialect van een dorp in Brabant? Nee, daarmee zouden we dit werk, maar ook het dialect zelf, tekort doen. Het dialect is als krachtige drager van de lokale cultuur en identiteit meer dan enkel het systeem van woorden en klanken dat we dialect noemen. Dialect is omgangstaal, taal “in actie”. Het is dus onlosmakelijk verbonden met zijn gebruikers, de sprekers, dus met de gemeenschap. Het dialect is bovendien al vele eeuwen lang het communicatiemiddel van die gemeenschap en maakt dus ook deel uit van de lokale geschiedenis en het lokale erfgoed.

Lange tijd, en misschien wel nog steeds, is het dialect gezien als een minderwaardige variëteit van de taal; dat zal ook wel de belangrijkste reden van de teloorgang van het dialect zijn. En nu we kunnen constateren dat het dialect al vele mooie woorden en zegswijzen verloren heeft, is de aandacht voor het dialect de laatste jaren sterk toegenomen.

Klaarblijkelijk hebben we meer waardering voor het dialect gekregen. Te laat? In elk geval niet te laat om een mooi boek over het dialect samen te stellen!

Prof. dr. Jos Swanenberg
Universiteit van Tilburg & Erfgoed Brabant

INLEIDING

Het is duidelijk dat het aantal dialectsprekers overal terugloopt. Ook zijn er allerlei beroepen verdwenen en met deze de specifieke termen die aan die beroepen verbonden waren. Hoogste tijd dus om vast te leggen wat er nog aan dialect over is gebleven. In veel dorpen in Brabant is dat al gebeurd. Voor Oosterhout was er in het verleden nog niet veel genoteerd op dit gebied. Daarom was het goed dat de dialectgroep van de heemkundekring, bestaande uit vier leden, zich een jaar of vier geleden hiermee ging bezighouden. Het werd al gauw duidelijk dat de vier leden soms een andere uitspraak hanteerden en ook een andere woordenschat kenden. Dat maakte het alleen maar interessanter. In de loop van de vier jaren werd een lange lijst van woorden verzameld en werd er veel gediscussieerd met als resultaat het onderstaande werkstuk.

Taal is voor de mens het communicatiemiddel bij uitstek. Mensen zijn 'talig', dat wil zeggen ze zijn in staat om de hen aangereikte menselijke taal op te pikken, te begrijpen, en na enige oefening zelf te hanteren. Vooral in de kinderjaren is deze taalgevoeligheid optimaal. Na verloop van tijd blijft het aanleren van taal en talen, naar rato van de individuele aanleg nog wel bestaan, maar de eerste aangeleerde woorden en taalconstructies zijn het meest ingeprent en hiermee zijn we dan ook het meest bij onszelf en het meest in staat onze gevoelens en gedachten ten diepste uit te drukken. In wetenschappelijk jargon spreekt men van een 'native speaker', dichter bij huis hebben we het over je moers taal, de taal die je met de paplepel van thuis uit hebt meegekregen.

Prof. Swanenberg was zo vriendelijk de tekst door te nemen en van kritische opmerkingen te voorzien.

Ook dank aan al onze 'proeflezers': Gerrit Klaassen, Hans Stadhouders, Antoon Buiks, van Gils,

Een werk als dit is natuurlijk nooit helemaal compleet. Voor wie aanvullingen heeft kan dit doorgeven: christbuiks@gmail.com

Veel genoeg bij het doorlezen ervan.

Oosterhout, sept.2015

SPELLING

We volgen bij de spelling van het Oosterhouts de voorkeurschrijfwijze voor de Brabantse dialecten (Hoe schrijf ik mijn dialect?, p. 14). Klanken die niet in het ABN voorkomen zijn weergegeven met franse of engelse woorden. Klanken die in het Oosterhouts hetzelfde klinken als in het ABN zijn niet opgenomen.

Woord	Spelling	Oosterhouts woord
Father(eng)	ao	Gaan (gaon)
Back(eng)	è	dat (dè)
Frêle	èè	geel (gèèl)
oeuvre ,oeuf	oeu	oosten(oeuste)
?	oe-o	Boom(boe-om)
Guur	uû	buur (buûr)

Er zijn uiteenlopende systemen om de woorden in een taal qua klank weer te geven.

Sommige zijn zeer uitgebreid en erg fijnmazig, maar daardoor voor een gemiddelde lezer bijna ondoenlijk, en vermoeiend om te lezen .

De tekens , die in dit boek gehanteerd worden, refereren aan de tekens van het alfabet, die voor de Nederlandse taal gebruikelijk zijn en als zodanig door een Nederlandse lezer vlot te lezen zijn.

In de wetenschap dat niet elk teken een “ een op een relatie “ heeft met de in het dialect gebruikte klank, wordt dat voor lief genomen, maar waar de klank erg afwijkend is en een belangrijke nuance vertoont met de gebruikelijke klankwaarde in het gebruikte Nederlandse teken wordt hiervan afgeweken, of wordt een combinatie van verschillende tekens uit het alfabet gehanteerd.

Er is echter nog een andere moeilijkheid qua klankweergave in het gesproken dialect op te lossen. De uitspraak van verschillende woorden blijkt door de verschillende “native speakers” verschillend te worden uitgesproken. Er zijn dus zoals we die noemen nogal wat varianten in omloop. Grote en kleine varianten, en het is moeilijk om deze varianten telkens bij elk woord weer te geven, vooral wat betreft de kleinere varianten. Maar het is wel belangrijk deze kwestie niet over het hoofd te zien, daar deze varianten in uitspraak wel aanwezig zijn en zelfs bij de nadere bestudering van het dialect een interessant aspect naar voren brengen. Ook bij de weergave van dialectwoorden is dus wat betreft de klankweergave, niet altijd een eensluidende weergave mogelijk. Dit maakt het geheel alleen maar des te boeiender, maar tegelijkertijd toont dit ook aan hoe gevarieerd taal, in al zijn gesproken omgevingen kan zijn.

Een voorbeeld is hier misschien op zijn plaats. Een klein onderzoek naar de uitspraak van de plaatsnaam Oosterhout bracht al verschillende uitspraken naar voren. Van Ostrout, Oostrout, Euistrout, Ustrout, Ostrout voorafgegaan door een kleine w, en beslist nog meer varianten.

Afkortingen

Du.	duits
Eng.	engels
Fr.	frans
Gr.	Grieks
Hebr.	Hebreeuws
Idg	Indogermaans
Lat.	latijn
Meng.	Middelengels(1100-1500)
Mhgd	middelhoogduits(1100-1350)
Mnl.	middelnederlands(1200-1500)
Oeng.	Oudengels(700-1100)
Ohgd.	Oudhoogduits(750-1100)
Ono.	Oudnoors. voorloper van Noors, Zweeds, Deens(800-1300)
<	ontstaan uit

TAALKUNDIGE VERSCHIJNSELEN

Verhaspelingen

Voor een grote groep mensen zijn veel uit het Engels ingevoerde woorden, medische en wetenschappelijke termen moeilijk uit te spreken en te begrijpen. Men interpreteert die woorden dan op zijn eigen manier. Voordbeelden: homotrainer voor hometrainer, protestanten voor prostitue's, fysiater voor psychiater, ecomoon voor econoom. Verder kliklaminaat voor (klik)implantaten, absecteren voor accepteren, Arie Goversbonen voor haricots verts, blonde Argentijnen voor Blondes d'Aquitaine, knokloof voor knoflook, incontinent voor incontinent en vele andere. Een aardige is ook sportvarkens voor exportvarkens. Deze verhaspelingen zijn in de onderstaande woordenlijst niet opgenomen.

Het fonetisch systeem

Verantwoording van het hier gehanteerde fonetische systeem, ofwel de klankweergave van de woorden uit het Oosterhouts Dialect, met de tekens die door ons hierbij gebruikt worden. Er zijn uiteenlopende systemen om de woorden in een taal qua klank weer te geven. Sommige zijn zeer uitgebreid en erg fijnmazig, maar daardoor voor een gemiddelde lezer bijna ondoenlijk, en vermoeiend om te lezen.

De tekens, die in dit boek gehanteerd worden, refereren aan de tekens van het alfabet, die voor de Nederlandse taal gebruikelijk zijn en als zodanig door een Nederlandse lezer vlot te lezen zijn.

In de wetenschap dat niet elk teken een "een op een relatie" heeft met de in het dialect gebruikte klank, wordt dat voor lief genomen, maar waar de klank erg afwijkend is en een belangrijke nuance vertoont met de gebruikelijke klankwaarde in het gebruikte Nederlandse teken wordt hiervan afgeweken, of wordt een combinatie van verschillende tekens uit het alfabet gehanteerd.

Er is echter nog een andere moeilijkheid qua klankweergave in het gesproken dialect op te lossen. De uitspraak van verschillende woorden blijkt door de verschillende “native speakers” verschillend te worden uitgesproken. Er zijn dus zoals we die noemen nogal wat varianten in omloop. Grote en kleine varianten, en het is moeilijk om deze varianten telkens bij elk woord weer te geven, vooral wat betreft de kleinere varianten. Maar het is wel belangrijk deze kwestie niet over het hoofd te zien, daar deze varianten in uitspraak wel aanwezig zijn en zelfs bij de nadere bestudering van het dialect een interessant aspect naar voren brengen. Ook bij de weergave van dialect woorden is dus wat betreft de klankweergave, niet altijd een eensluidende weergave mogelijk. Dit maakt het geheel alleen maar des te boeiender, maar tegelijkertijd toont dit ook aan hoe gevarieerd taal, in al zijn gesproken omgevingen kan zijn.

Een klein voorbeeld is hier op zijn plaats. Een klein onderzoek naar de uitspraak van de plaatsnaam Oosterhout bracht al verschillende uitspraken naar voren. Van Ostrout, Oostrout, Euistrout, Ustrout, Ostrout voorafgegaan door een kleine w, en beslist nog meer varianten.

Contaminaties

Vaak komt het voor dat men een nieuw woord vormt uit twee bestaande, b.v. aantakske uit aanval en attaque, optelefoneren uit opbellen en telefoneren.

Vervoeging van enkele werkwoorden

Hier geven we de vervoeging van enkele veel voorkomende werkwoorden: tegenwoordige tijd, verleden tijd en vragende vorm. In plaats van jullie wordt ook vaak gezegd gullie en in plaats van zij zullie.

Doen

Ik doe	ik dee	doe ik
gij doet	gij dee	doede gj
hij doet	hij dee	doetie
wij doen	wij deeje	doen wij
jullie doen	jullie deeje	doen jullie
zij doen	zij deeje	doen zij

Zijn

ik ben	ik was(waar)	ben ik
gij zijt	gij was(waart)	bende gj
hij ies	hij was (waar)	iesie
wij zen	wij waare	zen we
jullie zen	jullie waare	zen jullie
zij zen	zij waare	zen zij

Worden

Ik wor(wur)	ik wier	wor ik
gij wort(wurt)	gij wier	worde(wurde) gij
hij wort(wurt)	hij wier	wurtie
wij worre(wurre)	wij wiere	wurre wij
jullie worre(wurre)	jullie wiere	wurre jullie
zij worre(wurre)	zij wiere	wurre zij

Hebben

ik hèb	ik hat	hèb ik
gij hèt	gij hat	hèdde gij
hij hèt (heet)	hij hat	heetie
wij hèbbe	wij hadde	hèbbe wij
jullie hèbbe	jullie hadde	hèbbe jullie
zij hèbbe	zij hadde	hèbbe zij

Denken

ik denk	ik docht	denk ik
jij denkt	gij docht	denkte gij
hij denkt	hij docht	denktie
wij denke	wij dochte	denke wij
jullie denke	jullie dochte	denke jullie
zij denke	zij dochte	denke zij

Gaan

ik ga	ik ging(gong)	ga ik
jij gaot	jij ging(gong)	gaode gij
hij gaot	hij ging(gong)	gaotie
wij gaen	wij gonge	gaon wij
jullie gaon	jullie gonge	gaon jullie
zij gaon	zij gonge	gaon zij

Lopen

ik loeop (loeupe)	ik liep	loeop(loeupe) ik
gij loeopt (loeupe)	gij liep	loeothe(loeupe) gij
hij loeopt (loeupe)	hij liep	loeothe(loeupe)
wij loeope (loeupe)	wij liepe	loepe(1oeupe) wij
jullie loeope(loeupe)	jullie liepe	loeope(loeupe) jullie
zij loeope (loeupe)	zij liepe	loeope (loeupe) zij

Staan

ik sta	ik ston	sta ik
gij staot	gij ston	staode gj
hij staot	hij ston	staotie
wij staon	wij stonne	staon wij
jullie staon	jullie stonne	staon jullie
zij staon	zij stonne	staon zij

Eten

ik it	ik aat	it ik
gij it	gij aat	itte gj
hij it	hij aat	itie
wij eete	wij aate	eete wij
jullie eete	jullie aate	eete jullie
zij eete	zij aate	eete zij

Durven

ik durf	ik durfde(dorst)	durf ik
gij durft	gij durfde(dorst)	durfde gj
hij durft	hij durfde(dorst)	durftie
wij durve	wij durfde	durve wij
jullie durve	jullie durfde	durve jullie
zij durve	zij durfde	durve zij

Mogen

ik maag	ik mocht	maag ik
gij maagt	gij mocht	maadegij
hij maag	hij mocht	maagtie
wij maage	wij mochte	maage wij
jullie maage	jullie mochte	maage jullie
zij maage	zij mochte	maage wij

Willen

ik wul	ik wulde	wul ik
gij wul	gij wulde	wuldegij
gij wul	hij wulde	wulden ie
gij wulle	wij wulde	wulle we
gullie wulle	jullie wulde	wulle jullie
gij wulle	zij wulde	wulle zij

Heten

Ik wèt	ik wètte	wèt ik
Gij wèt`	gij wètte	wètte gj
Hij wèt	hij wètte	wètie
Wij wètte	wij wètte	wètte wij
Jullie wètte	jullie wètte	wètte jullie
Zij wètte	zij wètte	wètte zij

Namen van planten

Plantennamen gaan makkelijk over van de ene plant op de andere. Voor de invoering van de internationaal gebruikte dubbele naamgeving (binaire nomenclatuur) van Linnaeus in de 18e eeuw heerste er een ware spraakverwarring op dit gebied. Zo zijn er in de Nederlandse dialecten tientallen verschillende planten die de naam Paasbloem of Pinksterbloem dragen. Ook de Vuilboom heeft bijvoorbeeld tientallen verschillende dialectnamen. Een indeling van de Oosterhoutse plantennamen levert het volgende op.

Naar de vrucht zijn genoemd: Aardbei, Apekullekes, Appelsien, Ballekesvuil, Bezie(zwarte en rooie), Bol, Braambezie, Klokkebaaien, Lammekensnoot, Pronkappel en Spinnekoren.

Met –hout of –boom zijn samengesteld: Basjeshout, Fluitjeshout, Kriekeboom, Kwalsterhout, Mannekenshout, Palmboom, Peggenhout en Waaibomen. Mast is de naam voor de Grove Den; het element komt ook voor in Fijne Mast, Pastoorsmast en Mastekobie.

Andere boomnamen zijn: Grint, Kopwilg, Purk, en Wurft.

Met –bloem komen we tegen: Driesblommeke, Goudsbloem, Kankerbloem, Paasbloem, Pinksterbloem, Puistenbloem en Stijfselbloem.

Met –netel, -distel of -doorn vinden we: Brandnetel, Dauwnetel, Kruidoor, Melkdistel en Prikkedoorns.

Samengesteld met –gras en –blad zijn: Duitblad, Geneesblaadjes, Varkensgras, Vogeltjesgras en Zorggras.

Naar de kleur of de vorm heten: Binnenrooike, Boerentenen, Driehoekskens, Duitblad, Flette (Violetten), Ganzentong, Goudsbloem, Gouden Lakens, Hanepoot, Hemdsknopen, Hondscribben, Kattenstaart, Koffieboontjes, Kruidnagel, Lampenpoetsers, Lepeldiefke, Parapluukes, Pispotjes, Pijpenpeuters, Rijstebrij en Vingerhoedjes.

Een mooie verhaspeling is Altijdprijs voor Ereprijs: een onkruid dat er altijd is.

Gekweekte landbouwgewassen die hierboven nog niet genoemd zijn: Baggen, Boerenkool, Doorwas, Evie, Japies, Keeltjes, Kemp, Kermil, Pee, Serradel, Snijrogge, Spurrie, Suikerei, Toppen, Zaadtakken, Zandjannen en Zorggras.

Beruchte onkruiden: Akkerploert=Borsteltjeskruid, Brandnetel, Goudsbloem, Hanepoot, Herik, Malm, Meltakken, Panen, Prikkedoorns, Ruts, Schallen, Schom, Seisoen, Varkensgras, Wijnom en Wilde Haver.

Tenslotte nog een restgroep: Beverke, Canedasse, Duil, Floksen, Hoe-langer-hoe-liever, Kale Madammen, Kernellisrozen, Kerssla, Konijntjesklaver, Kronenprialen, Perseponicas, Petunnekes, Pollegiezen, Schildersverdriet, Snoffel, Teiretonnekens en Wilde Tulpkes.

Sommige planten hebben wel twee namen in het Oosterhoutse dialect. Apekullekens en Spinnekoren hebben beide betrekking op de vruchten van de Meidoorn. Basjeshout en Peggenhout zijn twee namen voor de Vuilboom en zo zijn Bunt en Pijpepeuters twee verschillende aanduidingen voor het Pijpenstrootje. Boerentenen en labbonen zijn twee namen voor de tuinboon. Borsteltjeskruid en Akkerploert slaan op Heermoes. Soms heeft een plant wel drie namen in het Oosterhouts: Lisdodde heet hier Duil, Lampenpoetsers of Rietsigaren.

Dieren

Insekten en spinnen: blinddaas, botterik, maaïenschijter, moeizijker, mulder, perreweps, runderhorzel, spinnekop.

In de groep van de vogels vinden we: arm meeske, balk (of valk-)lijster, biemeewis, blauwleggerke, katuil, klamper, klapekster, kneuter, koolduif, lachduif, oostersijs, ovenbakkerke, papkont, poepuil, pootuil, schollevaar, steenkneuter, vlasvink of vlasser, weverke.

Huisdieren: assiedel, bamiskatje, barg, binnenbeer, loebas, loper en schot

Restgroep: ariekruiken (of aliekruiken), heislender, kwakbollekens, pierworm en stekelvarken

Dubbele namen hebben hier de heggemus, die men zowel met arm meeske als blauwleggerke aanduidt, terwijl de poepuil en de pootuil beide betrekking hebben op de steenuil. Bij de insecten noteren we botterik en blinddaas als naam voor hetzelfde dier.

Namen van dorpen en gehuchten

Onder Oosterhout liggen een aantal gehuchten. De uitspraak van het dialect was vroeger zeker verschillend per gehucht, maar de verschillen zijn tegenwoordig sterk genivelleerd. Zelfs binnen de kom van Oosterhout bestonden nog verschillen in uitspraak tussen bijvoorbeeld het Bosch en de Voorheide. De gehuchten van Oosterhout zijn: Den Hout, Vrachelen, Den Horst, Oosteind, Dorst, Steelhoven, Steenhoven, Seters, Teraalst, Stuivenzand, Heikant en Leisen. Voor de oude vermeldingen en uitgebreide verklaring van deze namen wordt verwezen naar een binnenkort te verschijnen boek over de veldnamen van Oosterhout. Hier kan in het kort de betekenis van de namen gegeven worden. Den Hout, Dorst, Teraalst en Vrachelen zijn genoemd naar bomen. Hout is een hoog opgaand bos, dus een bos met grote bomen. Hout komt ook voor in de naam van Oosterhout. Deze naam betekent 'het oostelijk gelegen hout'. Oostelijk ten opzichte van Den Hout (dat ten noordwesten van Oosterhout ligt) of van een nederzetting uit de IJzertijd op Vrachelen (die vrijwel precies ten westen van Oosterhout ligt). Vrachelen is gevormd uit Vrak-lo, waarin lo een bosje op hoge zandgrond is en vrak, wrak staat voor gedegenereerd. Dus een kreupelbos op hoge zandgrond. Teraalst kan de boomnaam aals, een nevenvorm bij els bevatten. Men ziet in aals ook wel 'heiligdom' of 'huis'. Dorst is waarschijnlijk gevormd uit Dornt, een collectief bij dorn, doorn, dus een plaats waar veel doorns groeien. Men zal dan moeten denken aan meidoorns of sleedoorns. De overgang Dornt > Dorst noemt men de suizende -r, een verschijnsel dat tegenwoordig beperkt is tot oostelijk Noord-Brabant, maar dat vroeger hier ook bekend was. Te vergelijken met de gebiedsnaam Doornen onder Leur, dat ook geregeld geschreven wordt als Dorsen.

Steehoven komt in oude vormen voor als Stenlo: steen +lo, dus een bosje op hoge zandgrond met stenen. Die stenen zouden Romeins kunnen zijn, want de oudste vermelding (1213) dateert uit een tijd dat er hier nog geen stenen gebakken werden. In de Romeinse tijd was het stenen bakken wel bekend. Steenhoven, een vrij laat gevormde nederzetting, is gevormd uit steenoven: een plaats waar stenen gebakken werden.

Horst is een hoogte in moerassig gebied, met struikgewas begroeid. Oosteind was oorspronkelijk het oostelijk deel van de straatnederzetting Ulendonk, de Horst het westelijk deel. Later verdween de naam Ulendonk en ging de naam Oosteind slaan op het hele gehucht. Ulendonk bevat waarschijnlijk ule 'moeras'. Een donk is een heuvel in moeras. Het moeras was hier de Willemspolder.

Seters is waarschijnlijk gevormd uit sidewerts 'zijwaarts'. De wegen die in de buurt van deze nederzetting lopen laten dit gehucht namelijk allemaal 'links' liggen. De weg van Oosterhout naar Dorst passeert in het westen, die van Oosterhout naar Rijen in het oosten. De Oude Baan van Breda op Dongen (=de Ketenbaan) passeert ten zuiden en de Nieuwe Baan van Breda op Dongen (=de Lange Dreef) ten noorden van dit gehucht.

Stuivenzand, een jonge nederzetting, is genoemd naar het opstuivende zand. Het was een kaal terrein, een gedegenerende heide, met talrijke zandbergen, gelegen op de uiterste uitloper van de Rug van Sterksel. De Heikant is genoemd naar de ligging tegen de heide.

Leisen is gevormd uit Tolhuizen. Misschien stond er hier een tolhuis op de weg naar Geertruidenberg, zoals er ook een tol lag bij Geertruidenberg op de Rechte Dijk. Dat tolhuis kan dan het Geel Huis geweest zijn. In de Biesbosch lag een dorp Tollooyen dat bij de St.Elisaethsvloed van 1421 verdronk. Ook hebben we nog een bekende familie Van Tolhuizen, die zijn naam aan het gehucht geleend kan hebben.

Nederzettingen in de buurt van Oosterhout zijn: Dongen, Bavel, Ginneken, Raamsdonk, Made, Breda (een stad!), Teteringen, Princenhage, Gilze en Rijen.

Dongen is genoemd naar de rivier de Donge, ouder Donga, dat weer ontstaan is uit donka. Dit betekent het water bij de donk. Bavel is het lo van Bavo: Bavenlo>Bavel. Bavo kan de stichter van het St.Baafsklooster bij Gent zijn. Ginneken is een nederzetting die ontstaan is bij de monding van de Molenlei in de Mark. De naam bevat gan 'monding' (vgl.Gent), met een stapelsuffix –ikja, dat in de prehistorie gangbaar was. Raamsdonk kan genoemd zijn naar Hram 'raaf'. Made duidt op hooiland, land dat gemaaid werd. Breda is genoemd naar het water de Aa, de oude naam voor de Mark en trouwens in de Middeleeuwen een soortnaam voor allerlei stromende wateren. Breed omdat ter hoogte van Breda de Weerij en de Mark samenvloeiden en het gebied aldaar vaak onder water stond. Breda ligt in een laagte.

Teteringen lijkt qua structuur op de talrijk voorkomende –ingennamen, die bekend zijn uit Vlaanderen, Engeland en West-Duitsland. Daar duiden ze meestal een nederzettingen aan, gesticht door een bepaald persoon. Dat zou dan in Teteringen Tater geweest moeten zijn, want de oudste vormen geven steeds Tateringen. Maar aangezien –ingenformaties in heel Noord-Brabant niet voorkomen lijkt het meer waarschijnlijk dat Tateringe duidt op het geluid van de waterloop die langs de kerk van Teteringen de Vucht instroomde en veel verval had. Tetteren is ook tegenwoordig nog een bekend woord. Vergelijk voor de overgang Tatering>Tetering de ontwikkeling watering>wetering. Gilze is een waternaam <geel +isa. Geel duidt op de kleur van het water; vergelijk de Gele beek bij Denekamp, de Rode beek bij Chaam, Zwarte water etc. Isa is een element dat ook voorkomt in de waternamen IJssel en Eems. Het beekje waaraan Gilze zijn naam dankt stroomt ten oosten van Gilze. Rijen is ook genoemd naar water: Rijen<Rijden of Rijten (met syncope van de –d of -t). Een rijt is een bovenloop van een beekje of het dalvormige begin erbij. Princenhage heette eeuwenlang

kortweg Hage en in de middeleeuwen Mertersem. Hage kan staan voor 'omheind bosje' of 'wildpark'. Mertershem is een –heemformatie met als betekenis: de woning van Merten en de zijnen of horend bij St.Maarten (de kerk aldaar is aan deze heilige gewijd).

Namen voor inwoners van naburige dorpen

Normaal wordt de naam van de inwoners van een dorp gevormd met –naar: Dongenaar, Bredanaar, Chamenaar. Iemand uit Oosterhout heet 'nen Oosterhouter' of, in het geval van een vrouw 'n Oosterhoutse. Men gebruikt vaak de uitgang –se: nen Houtse, nen Meise, nen Bavelse, nen Alphense. Dit zijn mannen. Voor vrouwen zegt men: 'n Oosterhoutse, 'n Houtse, 'n Meise, 'n Bavelse, 'n Alphense. Ook komt vaak voor: ene uit Den Hout, ene uit de Mei, ene uit Bavel, ene uit Alphen of voor vrouwen een uit Den Hout, etc.

Mensen uit Oosterhout gingen veel gemakkelijker naar dorpen als Bavel, Alphen en Princenhage dan naar bijvoorbeeld Raamsdonk, 's-Gravenmoer of Zevenbergen. Hierin zal de godsdienst een rol gespeeld hebben. Ook woonde er weinig familie in die laatstgenoemde dorpen. En bovendien nodigde de zuidelijke zandstreken met hun landschappelijke variatie van kromme wegen, veel heggen en bossen, hoogten en laagten veel meer uit dan de kale polders in het noorden en westen.

Alleen bekend in Oosterhout?

In de onderstaande woordenlijst zijn woorden opgenomen, die niet altijd typisch Oosterhouts zijn, maar in een groter gebied voorkomen, soms zelfs in Van Dale genoemd worden. Ze zijn dan genoteerd wegens hun afwijkende betekenis of uitspraak. De vraag is of er wel echt Oosterhoutse woorden bestaan. Misschien de volgende: besnipperen, bezwijntje, bodemen, dik (volgegeten), draaier, femelen, heukelen, houwes, klotteren, kwelleke, Lauwke de zeiker, lekkertje, lochtje, mommeke, piejanko, poeren, pottегriezen, prikkedoorn, putje, rabbi(blote rabbi), sla-emmer, snerkpotje, spuisten, teiretonnekes, toennet, tref, vermats, zemelenkruier, zwiet en nog enkele. Men heeft altijd het risico dat het thuistaalwoorden zijn: woorden die binnen een bepaald gezin zijn ontwikkeld en ook alleen daar bekend zijn. Maar het kunnen ook woorden zijn die vroeger algemener voorkwamen en vrijwel uitgestorven zijn (relicten).

WOORDENLIJST

A

Aai

Aai poetje aai. Gezegd bij het aaïen van een poes.

Aamsklippel

D'n aamsklippel zaat vast aon de zwing. Hout waaraan de strengen bevestigd zijn, waarmee het paard de ploeg of kar trekt. In Udenhout kent men handklippel, dat uit hangklippel zou zijn ontstaan (Verhoeven, p.167). Volgens Weijnen is het eerste deel aams gelijk te stellen aan fr. anse 'hengsel', Lat. ansa (Weijnen, 1996, p.24). Klippel 'knuppel' (vgl.klepel).

Aan

Ge mot er toch meej aon hoe de brakke daor speule. Je moet er toch mee aan hoe de brakken daar spelen. Je wordt er toch door vertederd hoe de kinderen daar spelen.

Daor ies niks van aon. Daar is niets van waar.

De brakke hebbe 't wel aon vandaag. De kinderen doen wel gek vandaag. In Halsteren zou 'het aan hebben' staan voor chagrijnig zijn (Heemkundige Studiekring, p.4).

Aanaarden

Ge mot de èrrepel nog aonèerden. Aarde er tegen aan ploegen of met een hak ertegen brengen, waardoor er boven de gepote aardappels een rug ontstaat. Als de aardappels niet onder de grond groeiden, werden ze groen (chlorophylvorming) en waren ze niet verkoopbaar.

Aanbelangen

Dè belangt jou niks aon. Dat gaat jou niets aan.

Aandoen

We zalle der zomar meej aandoen. We zullen de zaak maar zo laten. Zelfde betekenis als aansjouwen.

Aandrogen

De rog was in '59 lèllek aongedroeogd. De rogge was in het jaar 1959 behoorlijk aangedroogd. Verdroogd voordat hij rijp was.

Aangedaan

Op 'n uitvaart bènde toch gaauw wè aongedaon. Op een uitvaart ben je toch gauw wat aangedaan. Ontroerd.

Aangekleed

Aongekleed gaot uit. Aangekleed gaat uit. Gezegd van iemand die al te opzichtig gekleed is. Vergelijk de Koningin van Oosterhout.

Aangelegen

Ik ben zuût aongeleege (ook:aongeleed). Ik heb graag veel suiker (bv. in de koffie). Vgl. aanleg: aard.

Aangenomen

t les int aongenomene. Prijs is vooraf door beide partijen overeengekomen.

Aangesjeesd

Hij kwaam meej geweld aongesjeesd. Hij kwam met geweld aangesjeesd. Met een razende vaart aangereden komen.

Aangeslagen

De ruite waare dur 't kooke jèèmel aongeslaon. De ruiten waren door het koken helemaal aangeslagen. Met een laag vocht bedekt. Ook: uit zijn evenwicht gebracht.

Aangevangen

Wè hède nou toch aongevange? Wat heb je nou toch uitgespookt? Ook bekend in Helmond (Daniëls, p.27).

Aangever

Den aongeever gaaf de schove aon. De aangever gaf de schoven aan. Bij het dorsen met een dorsmachine gaf iemand, de afsteker, de schoven door aan een tweede persoon die ze in het dorsmachine gooide.

Aanhalen

We gaon pullep uit Breedao aanhaolen. We gaan pulp uit Breda aanhalen. Aanvoeren

Aanhebben

Hij hèttert (ook: heeget) weer aon. Hij heeft het weer aan. Hij heeft weer streken. Ook gezegd van kinderen als ze druk zijn. In Etten zou het slaan op een slechte bui (Verschuren, p.30). *Nie om of aan hebben.* Slecht gekleed gaan.

Aanhouden

We houwe vier pinke aon. We houden vier pinken aan. We houden vier stuks jongvee aan.

De koei houw goed aon. De koe houdt goed aan. De koe blijft goed melk geven op het einde van de lactatieperiode. *Ik hieuw 'm op straot aon.* Ik hield hem op straat staande.

Aanhoudend

't Bleef aonhouwend (ook:aonhouwes) rengle. Het bleef steeds regenen. Ook bekend in Helmond (Daniëls, p.26).

Aankijken

We zalle t effe 'n paar daoge aonkijke. We zullen het een paar dagen aanzien, kijken of het goed gaat.

Aanklampen

Hij klaampte 'm aon. Hij klampte hem aan. Hield hem tegen om hem te spreken.

Aankloten

We zalle der zo mar meej aonkloeote (ook: aonkloeute). We zullen er zo maar mee aankloten. Mee aandoen.

Aankoeken

Het mèèl was aon de ton aongekoekt. Het meel was aan de ton aangekoekt. Blijven plakken, omdat het min of meer vochtig was.

Aankomen

Kom nog mar ies gaauw aon. Kom nog maar eens gauw langs.

Aankomende gast

Hij had nen aonkommende gast as knècht. Hij had een aankomende gast als knecht. Jongeman, halfwas.

Aanladen

De ploeg was aongelaoje. De ploeg was aangeladen. Er was vochtig materiaal, grond, aan blijven plakken. Dat gebeurde bij een roestige ploeg veel eerder dan bij een ploeg met gladde, ingevette scharen.

Aanleggen

We leeje onderweeges wèl 'n paar keer (ook: keeris) aon. We legden onderweg een paar keer aan. We gingen onderweg een paar keer naar een cafe.

Hij lègde 't erop aon. Hij legde het er op aan. Hij was het van plan; het was opzet.

Aannemerke

Soort vangspel?

Aanpartijen

We zalle 'm zomar wè laote aonpartije. We zullen hem zomaar wat laten aanpartijen. We zullen hem zomaar wat zijn gang laten gaan. Afl.van partijen 'iemand's partij kiezen, twisten, weerbarstig zijn'.

Aanpezen

We zalle ies (ook:us) flink gaan aonpeeze. We zullen eens flink gaan aanpezen. We zullen eens flink tempo gaan maken.

Aanraken

Na drie maande rokke (rakte) 't weer aon meej um. Na drie maanden raakte het weer aan met hem. Kregen ze weer verkering.

Aanrecommanderen

Hij rekommendeerde de zallef nogal aon. Hij recommendeerde de zelf nogal aan. Aanbevelen. Vergelijk Fr. recommander.

Aanrijden

We rije wel bij jullie aon op wèg naar Breeda. We rijden wel bij jullie aan op weg naar Breda. We komen wel bij jullie aan op weg naar Breda. Ook: stoppen bij een herberg om wat te drinken. Vgl.aanleggen.

Aanschieten

Schiet diej trui mar ies aon. Trek die trui maar eens aan.

Aansjouwen

We sjouwe der zomar meej aan. We sjouwen er zo maar mee aan. We doen het er maar mee; we maken er ons niet druk om.

Aanslaan

As we de pestoor tegenkwaame moeste we altij aanslaon. Als we de pastoor tegenkwamen moesten we altijd aanslaan. Met de hand aan het hoofd groeten, salueren.

Aanstaan

De deur staot aon. De deur staat aan. De deur staat een beetje open.

Aanstonds

Hij komt zo bedjène. Hij komt zo meteen, aanstonds.

Aantakelen

Wè bènde gek aongetaokeld. Wat ben je gek aangetakeld. Vreemd aangekleed. Ook bekend in Halsteren (Heemkundige Studiekring, p.6) en Gilze.

Aantakske

Hij kreeg 'n aontakske (ook:attakske). Hij kreeg een attaque. Attaque: beroerte. Van fr. attaquer 'aanvallen'. Herinnering aan het geloof dat ziekten veroorzaakt worden door demonen (Weijnen, 1996, p.24).

Aantijen

Tij mar rustig aon. Doe maar rustig aan. Vergelijk de betekenis van aantijgen in Van Dale: 'in een bepaalde richting optrekken'.

Aantrappen

We gaon de pullep ies goed aantrappen. We gaan de pulp eens goed aanstampen. Vaster in elkaar laten zakken door trappen.

Aantuigen

Ga 't peert mar aantuigen. Ga het paard maar aantuigen. Het tuig aandoen om het te kunnen inspannen voor de kar.

Aanzeggen

Gaode gij mar bij taante Lien aonzegge dè Pietoeom (ook: Pietoeum) doeod (ook: doeud) is. Ga jij maar bij tante Lien vertellen dat Pietoom overleden is.

Aanzetten

't Vèrreke het (ook: heej) wel vijftig kielo aongezet in drie maande. Het varken is wel 50 kilo aangezet in drie maanden. Is 50 kg. aangekomen in drie maanden tijd.

Aap

Ik woo (ook: wow) dè ge nen aop scheet. Ik wou dat je een aap scheet. Ik wou dat je wat kreeg. Reactie van iemand op een kritische opmerking of een ergernis (vgl. Mandos, p.3).

Aard

Hij het er goed den (ook nen goeien) aord. Hij heeft er goed de aard. Hij heeft het er goed naar zijn zin. Een zelfde betekenis bij: *hij aort er goet.*

Aardappel

Jaans, schrap me de èrrepel aanders frèet ik ze raauw. Jaans, schrap de aardappelen voor me, anders eet ik ze rauw. Gezegd als de vrouw bij thuiskomst van de man met de buurvrouw aan het kletsen was.

De èrrepel komme uit. De aardappelen komen uit. Gezegd als iemand gaten in zijn kousen heeft.

Aardappelkelder

Den èrrepelkelder was teege de zomer altij leeg. De aardappelkelder was tegen de zomer altijd leeg. Kelder voor aardappelen. Aardappels werden ook wel bewaard onder de bedstee.

Aardappelkuil

Opa had nen èrrepelkuil in den hof gegraove. Opa had de aardappelkuil in de hof gegraven. Hier konden de aardappelen bewaard worden. Over de aardappels kwam een laag stro en daarop een laag zand. Bij vorst werd er over het zand van de kuil (eigenlijk een berg) wat ruigte en stro gegooit.

Aardappelloof

Agge de loecht van 't èrrepelloeof (errepelloof) ruukt, iest najaor. Als je de lucht van aardappelloof ruikt is het najaar. Bij het verbranden van aardappelloof komt een heel specifieke geur vrij. Het loof werd verbrand omdat het giftig was en nergens voor te gebruiken was. Als de aardappels in den 'hof' stonden werd het loof ook wel op de aardhoop gegooit, waar het helemaal kon verteren.

Aardappelmand

Jaonus ropte de èrrepel uit de spraai in de èrrepelmaand. Janus raapte de aardappels uit de spreij in de aardappelmand. Bij het uitdoen van de aardappelen met de riek, werden de aardappelen in een spreij, een baan van circa een meter breed, gegooit. De rapers moesten dan de kriel en de 'grote' in apart manden rapen en in zakken doen.

Aardappelriek

De èrrepel moesse (ook: moeste) gestooke wurre (ook: worre) meej den èrrepelriek.

De aardappel meosten gestoken worden met de aardappelriek. Riek met vier platte tanden.

Aardappelschelmes

Ik heb 'n scherp èrrepelschellerke. Ik heb een scherp aardappelschillerke. Mes om aardappels te schillen.

Aardbei

Hold' ies (ook:haldis) nen kielo èrrebeezies bij de Schriek. Haal eens een kilo aardbeien bij de Schriek. Aardbeien. Bezie betekent bes. De uitgang -ie is te vergelijken met zeissie en assie. Erre<aard. Stroop reconstrueert: aardbezie > èèrdbezie>èèrdebezie> èèrebezie> èrrebezie (Stroop 2, p.20). Een bes die op de aarde groeit, in tegenstelling tot b.v. frambozen en brembezie. Het woord bese werd in de middeleeuwen gebruikt voor bes en ook voor druiven (Verdam, p.83). Vgl. voor de overgang bese >bezie: else>elsie (alsem) en eve> evie (zwarte haver) (Swanenberg, 2008, p.23). (Van de) Schriek was een familie die aardbeien teelde. Van de aardbei bestonden allerlei rassen. De rassen Jucunda en Evern werden wel aangeduid als 'moffen'. De Charlet werd ook wel de Bredase aardbei genoemd: deze waren klein en lekker van smaak.

Aarde

Boven èerde staan. Boven de grond staan van een doodskist.

Aardewerk

In de kelder ston nen ouwen èerdewerreke pot. In de kelder stond een oude aardewerken pot. Vaak waren het Keulse potten.

Aardhoop

Op den èèrthoeop (ook: èèrthoeup) wier alleraande afval gegoeoid (ook: gegoeuid).

Op de aardhoop werd allerlei afval gegoid. Hoop met korte mest, dus geen mest met stro, maar vooral ruigte, aardappelloof, tuinafval etc. Waarschijnlijk was de aardhoop , gezien zijn naam, in oorsprong een hoop met grond van een akker, die vermengd moest worden met de mest uit de stal om de hoeveelheid mest te vergroten.

Aardig

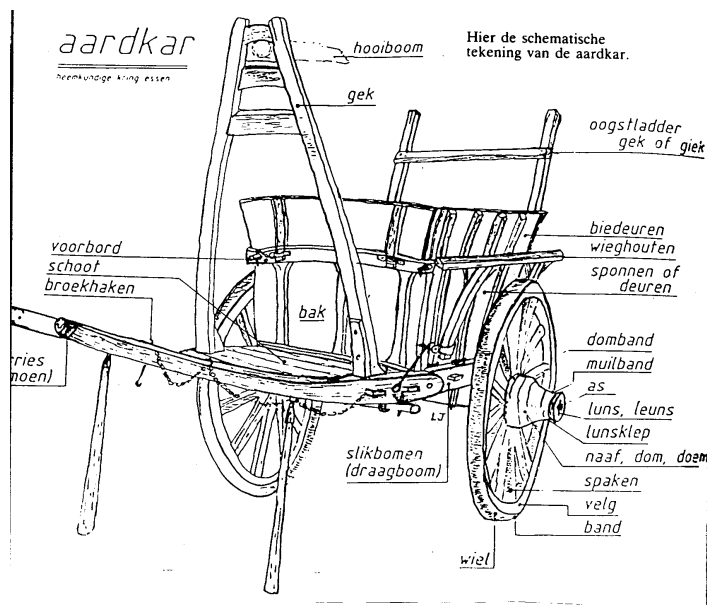
Dè manneke doet 'n bietje aorig. Dat mannetje doet een beetje aardig. Aardig: eigenaardig, afwijkend. Reeds in 1426 komt een pejoratieve betekenis van aardig voor 'een aerdeghe dieveghe' (Debrabandere, p.39).

Aardigheid

Èrreges aorigeit (ook: aarichèt) in hebbe. Ergens aardigheid in hebben. Plezier. *Ik gaaf heur 'n aorighètje.* Ik gaf haar eens een aardigheidje. Ik gaf haar een klein cadeautje.

Aardkar

Na den oorlog reeje er nie zo veul èrkerre meer. Erker: aardkar, kipkar, ook klikkar. Inhoud circa een kuub. Een dergelijke kar was voorzien van grote, houten wielen met een reep ijzer eroverheen. De kar kon gekiept worden, hetgeen een groot voordeel was, want dan ging het lossen natuurlijk veel sneller dan met de hand. De wielen waren smal, zodat er diepe sporen in de grond werden getrokken en het vervoeren van een last over b.v. geploegd land vrijwel onmogelijk was. Met deze kar werden mest, aardappelen, vlaggen en dergelijke vervoerd. De naam doet vermoeden dat er vooral aarde mee getransporteerd werd. Aarde voor in de potstal. Behalve vlaggen en rossen (graszoden) werden in de potstal allerlei substanties gedeponeerd die vooral ten doel hadden de gier te absorberen.

Aardkar. Lode Jordaens.

Aardmuis

Die érdmuis. Die aardmuis. Gezegd van een onogelijk en klein persoon.

Abbeseren

Ge mot flink abbeseere (ook: aveseere), aandere komde te laot. Je moet flink abbeseren anders kom je te laat. Opschieten. Van fr. avancer, samenhangend met lat. abante 'voor' (Weijnen, 1996, p.26).

Abuis

Ik geloeof (ook: geloeuf) dègge abuis zijt. Ik geloof dat je abuis bent. Ik geloof dat je je vergist.

Accorderen

Die twèèj bruûrs konne nie akkedeere. Die twee broers konden niet accorderen. Opschieten met elkaar. Het woord, ontleend aan het frans, zou al voor 1325 in ons land bekend zijn geweest (Stroop, 2, p.51). Van Dale geeft voor de eerste vermelding in het Nederlands het jaar 1281 (Van Dale, p.55).

Acht dagen

We zien mekaar vandaog acht daoge. We zien elkaar over een week.

Achterhand

Ik zaat bij 't jèste potje op de achterhaand. Ik zat bij het eerste potje op de achterhand. Als laatste aan de beurt zijn om kaarten bij te gooien, b.v. bij het rikken.

Achtermekaar

Den dokter kwaam achtermekaar. De dokter kwam achtermekaar. Meteen. Ook: *teinemekaore.*

Achterom

Achterom iest (ook: ist) kermis. Kom maar door de achterdeur. Was vroeger zeer gebruikelijk. De voordeur werd alleen geopend bij een overlijdensgeval, bezoek van de pastoor of dokter.

Achteruitboeren

Hij boerde de leste jaore flink achteruit. Hij boerde de laatste jaren flink achteruit. Het ging slechter met het bedrijf.

Achterwerk

Durda ik ziek was, waar ik lèlek in mun achterwerrek gerokt. Doordat ik ziek was, was ik lelijk in mijn achterwerk geraakt. Niet klaar met werk; achterop geraakt.

Achtig

Wilde soep? Nèèje, ik ben nie zo soepachtig. Ik hou niet zo van soep.

Achturse boterham

En dè ammel op oeuwen achtuurse botteram. En dat allemaal op je achturenboterham. Gezegd als iets er onsmakelijk uitzag.

Adeloos

Ik wier om 'n uûr of twollef aoieloos. Zwak gevoel als je te weinig hebt gegeten, lamlendig. In Gilze betekent aoierlòs: ongans door teveel water drinken (Van Gestel, p. 10). In Oud-Gastel spreekt men ook van aoieloos; de betekenis wordt daar omschreven als 'melig' (Naostebij, p.9). In Halsteren denkt men aan een afleiding uit Mnl. (h)aeyen 'verlangen, begeren, verdragen, verduren' (Heemk. Studiekring, p.79).

Adem

Ik ben jèèmel achter munnen aosem gerokt (ook gerakt). Ik ben helemaal achter mijn adem geraakt. Buiten adem geraakt. Uitgeput zijn.

Afbieden

Ge mot op de bjèèstemart altij afbieje. Je moet op de beestenmarkt altijd afbidden. Je moet op de veemarkt altijd afbidden.

Afdoen

Motte gullie de rog nog afdoen? Moeten jullie de rog nog afdoen? Oogsten, afmaaien.

Afdrogen

De teegepartij wier flink afgedroeogd (ook: afgedroeugd). De tegenpartij werd flink afgedroogd. Verloor met groot verschil.

Afeten

Kom gaauw. Ik mot jèst afeete. Ik moet eerst afeten. Ik moet eerst het eten afmaken, het toetje nog eten.

Afgaan

Van roggebroeod (ook: roggebroeud) kande goed afgaon. Van roggebrood kun je goed afgaan. Naar de w.c. gaan.

Afgebrand

Hij ies (ook: is) afgebraand. Hij is afgebrand. Zijn huis/boerderij is verbrand. Ook: hij heeft geen geld meer.

Afgelebberde boterham

Die meid is mar nen afgelebberde (ook:afgelèkte) botteram. Die meid is maar een afgelebberde boterham. Heeft veel vrijers gehad.

Afgelekte boterham

Annie was nen afgelekten botteram. Anna was een afgelekte boterham. Gelijk aan afgelebberd. Had veel vrijers versleten.

Afgescheten

Endelek kwaamtie ok nog afgescheete. Eindelijk kwam hij ook afgescheten. Iemand die te laat komt.

Afgespannen

Ge bent er lèluk meej afgespannen. Je hebt er behoorlijk nadeel van.

Afgeven

Hij giftet er nie slecht vanaf. Hij geeft het er niet slecht van af. Hij brengt het tot een goed einde. *Dè gift ie eraf.* Dat zegt hij goed.

Ze hadde al twee kindere motte afgevee. Ze hadden al twee kinderen moeten afgeven. Er waren in dat gezin als twee kinderen gestorven.

Afgieten

Hij ston de errepel af te giete. Hij stond zijn aardappelen af te gieten. Plassen.

Afhalen

Ze had 't er af laote haole. (of: ze heget weg laote haole). Ze had het eraf laten halen. Ze had een abortus laten plegen.

Afhang

De kruiwaoge ston onder den afhang van de schuûr. Oversteek, het over de wand stekend deel van het dak. Die oversteek (ook: overstek) diende er in de eerste plaats voor om het opspattende regenwater de kwetsbare 'weegt' niet te laten beschadigen: die weegt was immers bedekt met leem. Een weegt is een wand gemaakt van in de grond gestoken opstaande palen, met daartussen ingevlochten buigzame twijgen, van b.v. hazelaar, wilg, Oversteek wordt ook wel omschreven als: 'Gebouwtje derwijze tegen een ander gebouw aangebracht, dat het dak ervan, hetwelk op stijlen rust, enkel een verlenging is van het dak van het grotere gebouw' (Goossenaerts, p.30).

Afheinen

We motte in de polder nog drie waaie afheine. We moeten in de polder nog drie weilanden afheinen. Van een heining, bestaande uit prikkeldraad en paaltjes, voorzien.

Afketsen

Ze zolle gaon trouwe, mar 't ies afgeketst. Ze zouden gaan trouwen, maar het gaat niet door.

Afijn

Afijn, toen ging ik naor den akker. Enfin: eindelijk, tenslotte. Van fr. enfin.

Afkijken

In de polder kande goet van oeuw afkijke. In de polder kun je goed van je afkijken. Een weids uitzicht hebben.

Afkomen

Het kallef ies er af gekomme. Het kalf is er af gekomen. Te vroeg geboren, verworpen.

Afkweiken

Hij het as brak veul afgekwèkt. Hij heeft als brak veel afgekwèkt. Hij heeft als kind veel gehuild. Kweiken is ablautend (met een klankwisseling) verwant met kwaken.

Aflaat

Ge kon soms nen vollen aflaat verdiene. Aflaat: kwijtschelding van zonde. Bij een volle aflaat werden ook doodzonden kwijtgescholden.

Afleggen

Hij stook de bovenste laag grond af en legde ze af in de kiep. Hij stak de bovenste laag grond af en legde die in de kip. De kip is de voor, bij spitten. Ook gebruikt bij graan maaien: de schoven afleggen, dat is op de grond leggen.

Hij moes 't teege Janne aflegge. Hij moest het onderspit delven tegen Jan.

Afleggensgereed

Hij ies afleggesgereed. Op sterven na dood; dodelijk vermoeid. Ook: afleggensklaar.

Afleiden

Ik zal den hond ies aflaaie. Eindje laten lopen, uitlaten. Ook bekend in Made (Kooiman, p.10) en Zundert (Van Giels, p.13).

Afmaken

Toen opa stierf moesse we den ond af laote maoke van de vart. Toen opa stierf moesten we de hond af laten maken wegens de vaart (heimwee).

Afpikken

Ze hadde de schoep van 'm afgepikt. Ze hadden de schop van hem afgepakt, afgenomen.

Afpoeieren

De getuige van Jehova wier metjèèn afgepoejerd. De getuige van Jehova werd meteen afgepoeierd. Weggewerkt.

Afraffelen

De pestoeur (ook: pestoeur) raffelde de mies af. De pastoor raffelde de mis af. De pastoor deed de mis vlug en slordig, zonder aandacht.

Afrijden

We zalle 't peert ies wè afrije. We zullen het paard eens wat afrijden. Er mee rijden om stijfheid te voorkomen. Ook glad maken van een vloer voordat men tegels gaat leggen.

Afrossen

Ze hadde Janne flink afgerost. Ze hebben Jan flink afgerost. Op zijn donder gegeven.

Afruisen

Ge mot oewe jès ies goet afruise. Je moet je jas eens goed afruisen. Afvegen, schoonmaken.

Afscheiden

We schaaie er mee af. We scheiden ermee af. Ophouden.

'n Afschaaing zetten. Een afscheiding zetten. Een schutting zetten.

Afschieten

Ge mot nou endelek mar ies afschiete. Je moet nou eindelijk maar eens afschieten. Je moet nou een extraatje of voorschot op de erfenis maar eens uitkeren.

Afschrappen

'n Luusifer afschrappe. Tegen de zijkant van het luciferdoosje schrappen om de lucifer aan te steken.

Aflachten

Hoeveul zal dè vèrreke aflachte denkte? Hoeveel zal dat varken aflachten denk je? Hoeveel procent van het gewicht zal bij het slachten verloren gaan aan darmen etc. ?

Afsteken.

We motte de mieskuil af gaon steeken. We moeten de mestkuil af gaan steken. Met een scherpe schop (greif) afsteken in blokken, waardoor het opladen van de mest aanzienlijk vergemakkelijkt werd.

Afstoken

De jèèle kjèèt had ie afgestokt. De hele keet had hij in brand gestoken.

Afstrijen

Dè wul ik oe nie afstrijje. Dat wil ik jou niet afstrijden. Daarin ben ik het met je eens.

Aftaaïen

Kom, ik gao weer ies aftaaie. (Of: ik taai weer ies af). Kom ik ga weer eens aftaaïen. Vertrekken, weggaan.

Aftands

Die klèère zen nogal aftaans. Die kleren zijn nogal aftands. Ouderwets. Aftands betekende oorspronkelijk (in de 17e eeuw) dat een dier, een paard of koe, al zijn tanden gewisseld had en dus een volwassen gebit had. Later werd de betekenis een oud dier.

Aftobben

Ge mot oew eige nie zo aftobbe. Je moet je eigen niet zo aftobben. Niet zo moe maken.

Aftreden

Hij was den of aan 't aftreeje. Hij was de hof aan het aftreden. Door afpassen meten.

Afvallen

Dè sal oew nog afvalle. Dat zal je nog afvallen. Dat zal je nog tegenvallen

Afvlaggen

Ik mot de kaante nog afvlagge. Ik moet de kanten nog afvlaggen. De kanten van de akker van zoden ontdoen. Dit werk gebeurde met de vlagzeisie, een soort zware hak, die de gebruiker naar zich toe trok en met deze beweging de zode losmaakte.

Afwaswater

Die koffie die ge daor krijgt ies mar afwaswaoter. De koffie, die je daar krijgt, is maar afwaswater. Hele dunne koffie. Koffie werd gezet door een schep gemalen koffie (met peekoffie, Buisman) in een pot te gooien en er dan veel kokend water op te schenken.

Afweiden

We zalle de Nonnebroek mar afwaaije dees jaar. We zullen de Nonnenbroek dit jaar maar afweiden. Het gras in de Nonnenbroek, een weide in de Oosterhoutse Polder, door koeien laten opvreten en niet hooien.

Afzakken

Om een uûr of elf kwaame ze afgezakt. Om een uur of elf kwamen ze afgezakt. Kwamen ze eindelijk.

Afzetten

Zak oe op de Mart afzette? Zal ik je op de Markt afzetten? Uit laten stappen.
Op den akker was 'n flinke laag van de nerf afgezet. Op de akker was een flinke laag van de nerf afgezet. Een laag zwarte aarde verwijderd. Dit werd wel gedaan om die in de potstal te vermengen met vlaggen en mest. Ook: urineren. *Lot ouw eige nie afzette.* Laat je niet bedriegen.

Afzetter

Haandelt er nie meej, 't ies nen afzetter. Drijf er geen handel mee, het is een afzetter. Bedrieger, iemand die je teveel laat betalen.

Afzien

We hebbe jèèl wè afgezien. We hebben heel wat afgezien. Meegemaakt, geleden.

Ajakkes

Ajakkes, d'r zaate ammel spinnekoppe in de kast. Ajakkes, er zaten allemaal spinnekoppen in de kast. Uitroep van afkeer. Ook de vormen ajasses en asjasses komen voor.

Ajem

Zelfde als asem, adem.

Akkederen

Zie onder accorderen.

Akkerland

In de polder laag veul goei akkerlaand. In de polder lag veel goed akkerland. Land geschikt voor akkerbouw. In geval van klei: niet al te zware klei en goed ontwaterd.

Akkerploert

In de waai ston ammel akkerploert. In de wei stond allemaal akkerploert. Heermoes, *Equisetum arvense*, een berucht wortelonkruid. Ook giftig voor het vee.

Akkertje

Agge koppijn het motte 'n akkertje neeme. Als je koppijn hebt moet je een akkertje nemen. Merknaam. Pijnstiller, asperientje.

Alaboneur

Toe maar, we wagen het erop. Fr. à la bonne heure: op het juiste uur, op het juiste ogenblik, vandaar: 'uitstekend, prachtig' (Debrabandere, p.44)

Alevel

Ik heb 't alevel gedaon. Ik het evenwel gedaan. Toch, evenwel (Heestermans, 1988, p.68 en Debrabandere, p.44).

Alla

Nou alla, houdoe mar. Komaan.

Alle kanten

't les hier aon alle kaante zaandgrond. Het is hier aan alle kanten zandgrond. Het is hier overal zandgrond.

Allee

Alle, schiet toch ies op. Stopwoord. Fr. allez: gaan.

Allemaal

Wè gebeurt er toch ammel. Wat gebeurt er toch allemaal? Wat is er toch aan de hand? Het gebruik van allemaal in dit zinsverband is typisch zuidnederlands. Ammel is ontstaan door wegvallen van de -ll-.

Alleman

Ge ben toch alleman nie. Je bent toch ook alleman niet. Gezegd als er een gunst verleend werd aan een kind.

Allenig

Hij woeonde (ook: woeunde) daor jèèmel allènig. Hij woonde daar helemaal allenig. Allenig: alleen.

Als ik weet niet hoe

Hij was zo bang as ik weet nie hoe. Hij was heel bang.

Alteratie

Van de alteratie vergat ie 't jèèn meej 't aander. Van de alteratie vergat hij het een met het ander. Verwarring. Ontsteltenis. Van Fr.alteration, eigenlijk 'wijziging' (van stem, gemoeds-gesteldheid) (Debrabandere, p.45). Altereren betekent: verergeren.

Altijdprijs

Op diejen akker ston veul altijdprijs. Op die akker stond veel altijdprijs. Verbastering van ereprijs, waarschijnlijk de akkerereprijs, Veronica agrestis L., een algemeen onkruid op akkers in de kleistreken. Altijdprijs betekent dat iets er altijd is, zoals dat bepaalde onkruid.

Alzedagen

Dè geloeof ik alzedage. Dat geloof ik alzedagen. Beslist.

Alzijnleven

Wel heddet alzelèève. Wel heb je het alzijnleven. Hoe bestaat het? Vgl. Heestermans, (1995), p.21. Ook: echt, werkelijk (Van der Vleuten, p.13, Heemkundige Studiekring, p.13). In Reusel betekent het 'altijd' (Van Gompel, 2, p.200).

Amen

Gij gao vandaag nie naor de stad, amen en uit. Jij gaat vandaag niet naar de stad, amen en uit. Basta, daarmee uit.

Ammezuur

Jaonus het nogal wè ammezuur. Janus heeft nogal veel embouchure. Hij heeft veel puf, adem om lang op een instrument te blazen.

Ander

Hij is nie geere op 'n aander. Hij is niet graag bij iemand anders.

Anderendaags

Hij kwaam saanderendags nog langs. Hij kwam 'sanderendaags nog langs. De volgende dag.

Anneke

Naor sint Anneke vur 'n manneke. Naar St.Anneke voor een manneke. Op 26 juli ,de naamdag van de heilige Anna, de mis in Molenschot bezoeken om te bidden voor een man. Na decennia in onbruik te zijn geweest, is deze traditie weer helemaal terug.

Antonius

Heilige Antonius , beste vriend, zurreg dat ik men portemonnee weer vind.

Aanroeping aan de H.Antonius om verloren voorwerpen weer te vinden. Op de plaats van portemonnee kan men elk ander te zoeken voorwerp invullen.

Antraciet

Antreciet was duûrder dan aaierkoole. Antraciet was duurder dan eierkolen. Harde soort steenkool, die fel brandde. Van Frans anthracite, van Latijn anthracitis 'kostbare steen' (Van Gompel, 2, p.126).

Apelazarus

Hij was aopelaozerus. Hij was hartstikke dronken. Ik schrok me 't aopelaozerus. Ik schrok me een hoedje.

Apenkullekes

In het naojaar kleure de apekullekes zo moeoi (ook: moeui). In het najaar kleuren de apekullekens zo mooi. Dit is de naam voor de vruchten van de meidoorn, *Crataegus oxyacantha* L. Die vruchten kende men in Oosterhout ook nog onder een alternatieve naam: spinnekoorns. De naam apekullekens is bij Heukels en WBDIII-2,1 niet bekend, maar wel Papenkullekens. Dat zijn de vruchten van de Aronskelk en van de Kardinaalsmuts (Heukels, p.29 resp.97). Cul betekende in het middelnederlands 'zaadbolletje van planten' (Verdam, p.316). De vorm Apekullekens zal ontstaan zijn uit Papekullekens. Paap betekent 'parochiepriester'. In Vlaanderen noemt men de vrucht van de Egelantier, een soort roos: paap, en papekul is daar echter de naam voor een parasiet: de Klavervreter, *Orobancha minor* (Samyn, p.88, 89).

Meidoorn.

Apezuur

Ge werkt oew eige hier 't aopezuûr. Je moet hier keihard werken. Van ammezuur, embouchure dat ook 'krachtige inspanning' kan betekenen (Debrabandere, p.48).

Apparentie maken

Ik gao ies gaauw apperentie (ook:aprentie) maoke. Ik ga eens gauw apparentie maken. Opschieten, aanstalten maken. Het woord werd in het Nederlands voor het eerst genoteerd in 1493. Van middeleeuws lat. *apparentia* 'ogenschijselijkheid' (Van Dale, p.215).

Appelsien

Hij naam iederen dag nen appelesien. Sinaasappel. Zou uit het frans moeten komen via pomme de Chine: appel van China (Stroop, p.77, 78). Bezwaar tegen deze afleiding: China is nooit een echt sinaasappelland geweest en bij omzetting van de franse term in het Nederlands zou appeldesien moeten zijn ontstaan. Het woord is voor het eerst vermeld in 1676 (Van Dale, p.216). Debrabandere, p.48 houdt het toch ook voor een vertaling van pomme de sine.

April

Er laag nen steilen april aon den dijk. Oprit. Van fr. Appareil < lat. *apparatus* 'apparaat' (Weijnen, 1996, p.31). Het woord is in Oosterhout niet algemeen bekend. In Halsteren spreekt men van apperel (Heemk. Studiekring, p.15).

April

Nen droeoge (ook:droeuge) meert en nen natten april, dè's den boer zunne wil. Een droge maart en een natte april, dat is de boer zijn wil. Voor het goed groeien van de gewassen moet het winterwater eerst in maart afvloeien of verdampen. April is vaak heel droog en mag om het gezaaide graan te doen groeien wel wat extra regen geven.

Arbeider

Hij had twee èrrebaaiers onder 'm. Hij had twee arbeiders onder hem. Hij was de baas van twee arbeiders.

Arie aan de slinger

Speulde ze bij jullie ok Arie (ook: Arieje) aon den slinger in de straat? Speelden ze bij jullie ook Arie aan de slinger in de straat? Bepaald vangspel.

Ariekruike

Iedere dinsdag kwaamter iemand meej ariekruike (ook: alikrieke) dur de straat. Iedere dinsdag kwam er iemand met alikruiken in de straat. Alikruiken, een schelpdier dat vaak gegeten werd. In Dorst riep men naar de visboer: *Boer, wè hedde in oeuw broek?* Visboer: *Aliekruike. Wa doen ze daar? Krabbe, krabbe.*

Arm meeske

Erreme meeskes (ook: èremuskes) kanne vlug huppelen. Heggemus. Zo genoemd omdat hij kleiner en slanker is dan een gewone mus?

Arme

Hij zal strak nog van den erreme motte gaon trekke. Hij zal straks nog van de armentafel moeten gaan trekken. Deze verzorgde de bedeling van minvermogenden. Het was oorspronkelijk een kerkelijke instelling, de opvolger van de zogenaamde Tafel van de H. Geest, welke laatste tot de 80-jarige oorlog de bedeling verzorgde. Als inkomstenbron voor 'den erreme' diende een derde deel van de tienden. Ook kreeg de instelling talloze giften van lieden die op hun sterfbed hun zaligheid wilden veiligstellen. In de 20^e eeuw kende men nog de Vincentiusvereniging, die dezelfde taak had als 'den Arme'.

Armoede

In de winter leeje we veul erremoei. In de winter leden we veel armoede. Kou. *Bij taante Kee was 't erremoei troef.* Erg armoedig. *Ik moes van erremoei te voet terugloep omda m'n fiets kepot was.* Ik moest van armoe te voet teruglopen omdat mijn fiets kapot was.

Armoezaaier

Wè moes diejen erremoeizaaijer hebbe? Wat wilde die armoezaaijer? Schooiër, arm persoon.

Asem

Iemand gin aosem geeve. Niets tegen iemand zeggen. Zie verder bij adem.

Asjesjokken

De brakke waare aon 't asjesjokke. De kinderen waren aan het asjesjokken. Bepaald spel waarbij de jongens de meisjes vanachter bij de rokken vastpakten of de meisjes de jongens bij de blouse. Dan werd er een rondje gelopen achter elkaar aan, waarbij gezongen werd: *asjesjokke, trekke met de rokke, trekke met de steert, asjesjokke ies gin wosje weerd (ies gin dubbeltje of gin centje weerd).*

Aslade

Mok (ook: makt) de aslaoi mar ies leeg. Maak de asla maar eens leeg. Aslade in een kachel. Zelfde als assieschuif. Waarom geen assielade? Vgl. de volgende woorden.

Assiebak

Goeoi (ook: goeui) de krieke mar in den assiebak. Gooi de kriecken maar in de asbak. Bak waarin uitgedoofde kolen, as bewaard werd.

Assiedel

Er laag 'n assiedelleke bij de kachel. Herfstkatje, Bamiskatje. Assie=as. Del 'vrouw van lichte zeden'. Deze katjes waren meestal zwak en ziekelijk en zochten vaak de warmte op van de open haard en de as daarvan. Van de Ven geeft voor Assiedel: vies vrouwtje' (Van de Ven, p.11).

Assiekot

Den assiebak wier in 't assiekot gegoeoid (ook: gegoeuid). Den assiebak werd in het assiekot gegoeoid. Droge plaats voor as, onder de oven. In Reusel ovenkot genoemd (Van Gompel, 3, p.31). Soms gooide men de as ook op de aardhoop: er zaten immers veel mineralen in, die de bodem verrijkten. As werd ook in de winter gebruikt om gladde paden begaanbaar te maken.

Assiepan

Sintereklaos kwaam langs meej Assiepan. Een zwarte piet. Assiepan zou afkomstig zijn van fr. participant (Debrabandere, p.388). Van de Ven geeft voor assiepan: 'asla van de kolenkachel' (Van de Ven, p.11).

Assieschuif

De assieschuif zaat afgelaoie vol. De asschuif zat afgeladen vol. Schuif onderin de kachel waarin de as valt. Zelfde als aslade.

Aswoensdag

Meej aswoensdag moeste 'n askruiske haole. Op aswoensdag moest je een askruisje halen. Dit kruisje werd op het voorhoofd aangebracht en was een teken van boete. Aan het begin van de vasten werden vroeger palmtakken verbrand. Die as werd op de hoofden van de in een boetekleed gestoken zondaars gestrooid.

Attraperen

De dieve wiere geatrappeert (ook: getrappeert) toen ze inbrooke. De dieven werden geatrappeerd toen ze inbraken. Betrapt.

Aveseren

Ge mot 'n bietje aveseere agge nog op tijd wil komme. Opschieten. Ook: abbeseren. Van fr. 'avancer' voortgaan, vooruitgaan' (Debrabandere, p.52).

Avondschofke

Die peeje dunne we wel op een aovondschofke. Die peeën dunnen we wel op een avondschofke. In een avond tijd. Ook bekend te Gilze waar het omschreven wordt als 'een kort tijdsbestek in de avond' (Van Gestel, p.217).

B

Baai

Ze droeg nen baaie vurschut. Ze droeg een baaien voorschoot. Baai: grof, wollen weefsel. Van Oudfr. baie <Lat. badius 'bruin' (Van Gompel, 1, p.168). Er waren ook baaie rokken bekend.

Baaieren

Hij baaierde dur het gruûn. Hij baaierde door het groen. Door nat materiaal lopen, bv. groen = stoppelknollen. Vgl. banjeren.

Baak

In kerse ziete harde baake. In kersen zitten harde baken. Pitten in vruchten van kers, perzik en pruim. Volgens sommigen is baak alleen de naam voor de pit van de perzik. In Kempenland kelling of kern genoemd (De Bont, p.284, 285). In Vlaanderen kent men de baak ook (Samyn, p.9). Vgl.lat.bacca. Mogelijk is baak ontleend aan een substraattaal (Weijnen, 1996, p.33).

Baan

Van de baon doen. Van de baan doen. Wegwerken, bv. een verplichting.

Hij ies de baon op. Hij is op weg ergens heen.

'n Maand maakte van baantjes. Een mand maakt men van platte stroken hout.

Hij ziet op de baon. Hij is vertegenwoordiger.

Baas

Ik zal 't den baos ies (ook: us) vragen. Ik zal het den baas eens vragen. Ik zal het eens aan mijn man vragen. In Gemert: baas 'gezinshoofd' (Vos, p.135).

Baaspet

Marie was 'n lèlleke baospet. Maria was een lelijke baaspet. Bazig type.

Baatje

Ik eb op m'n baotje gemorst. Ik heb op mijn baatje gemorst. Op de voorkant van mijn lijf. Ook baoike genoemd. Vgl.maleis baadje 'kledingstuk'.

Bagatel

't les mar 'n bagetel. Een kleinigheid.

Baggen

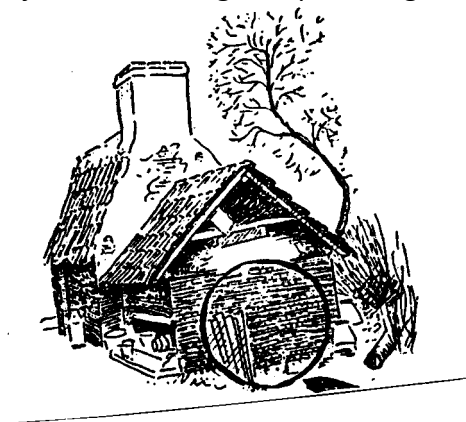
Hij had tien roei bagge staan. Hij had tien roede baggen staan. Koolrapen. Tot begin 20e eeuw door boeren wel geteeld. Een roede was een oppervlak van ongeveer 32,5 vierkante meter. Na 1820 verstond men er een are onder, dus 100 vierkante meter.

Baker

De vrouw van Janne was 'n baoker. De vrouw van Jan was een baker. Een kletstante. De gewone betekenis is vroedvrouw. Eind 19^e eeuw was Baker Akkermans een bekende verschijning in Oosterhout: zij droeg een witte muts en een wollen omslagdoek. Constant Smits maakte een tekening van haar (Smits-Van Sprang, p.36).

Bakhuys

't Fornuis ston in 't bakhuis. Gebouw waarin de oven stond voor het bakken van brood en zoals hier, een fornuis, om de was te koken, het varkensvoer op te warmen etc. Het bakhuis stond wegens brandgevaar meestal een behoorlijk eind van de boerderij. Het gebouwtje werd al vroeg met pannen gedekt.

Bakker

Vroeger hadde mulders, mar ok bakkers. Vroeger had je mulders, maar ook bakkers. Witbepoederde vorm van een meikever. De bruine heet mulder. Zie ook bij mulder. *Ge kan 't beeter naor den bakker brenge, dan naor den dokter.* Je kunt beter geld besteden aan eten dan aan de dokter. (vgl. Mandos, p.25).

Bakkes

Slaotum op z'n bakkes. Sla hem op zijn gezicht. Bakkes < bakhuis. Mnl. Backe 'kinnebak, wang'. Ook van paarden gezegd voor de muil. Maar vergelijk: *Het peert stutte meeje zonne mond teege oos pa z'n bakkes.* Het paard stootte met zijn mond tegen ons pa zijn bakkes. Zo gezegd omdat het paard een edel dier is: het bezit immers ook een hoofd in plaats van een kop en benen in plaats van poten.

Bakkesen

Ze ziet jeel den dag mar te bakkese. Ze zit heel de dag maar te bakkese. Gezegd van een vrouw die weinig in het huishouden doet.

Bakkesvol

Gift de brakke mar 'n bakkesvol. Geef de brakke maar een grote caramel. Deze was wit/zwart en kostte eind jaren '40 ongeveer 2 ½ cent (Kooiman, p.22). Ook bekend in Helmond (Daniëls, p.30).

Bakske

Kom toch 'n bakske drinke. Kopje koffie.

Bakskestijd

Ik kom wel rond bakskestijd. Ik kom wel rond koffietijd.

Bal

't les daor open bal. Het is daar open bal. De gordijnen staan open: je kunt alles zien. *Het ies vrij bal.* Het is daar een vrijgevochten boel.

Balen schort

Sjoke de Prins droeg altij nen baolen schort. Sjoke de Prins droeg altijd een balen schort. Van jute (van zakken) gemaakt.

Balklijster

De balleklijster zingt al vroeg int vurjaor. De balklijster zingt al vroeg in het voorjaar. Dit is de grote lijster. De naam balklijster is in Zuid-Nederland algemeen bekend. Zou teruggaan op braaklijster, omdat deze vogel vaak op braakliggend land zou zijn aan te treffen (Eigenhuis, p.58, 59). Maar een grote lijster zit nooit op een akker, altijd in bomen om daar vruchten te eten. Misschien is de naam eerder gegeven omdat deze lijster erg hard zingt. Mnl.balken staat voor 'balken als een ezel; bulken, loeien als een os, koe' (Verdam, p.31).

Ballast

Meej den ballast kande de goot uitmiesse. Met de ballast kun je de goot uitmesten. Schep met opstaande randen om b. v. de goten in de grupstal uit te mesten. In Oud-Gastel heet dit werktuig een balaster (Naostebij, p.10).

Ballefrits

Hij was me toch nen ballefrits. Hij was toch een ballefrits. Iemand met bolle ogen.

Ballekesvuil

We gaon 't ballekesvuil tussen de peeje uittrekke. We gaan het ballekensvuil tussen de peeën uittrekken. Ballekensvuil: zwarte nachtschade, *Solanum nigrum*, een plant die tot de Nachtschadefamilie behoort en zwarte bessen draagt. Vuil staat voor onkruid in het algemeen. Een boer met veel onkruid in zijn akkers heette een 'vuilen boer'. De naam Ballekesvuil is noch bij Heukels noch bij Samyn bekend. Het WBD geeft de naam op voor Den Hout, Terheijden, Bergen-op-Zoom en Kaatsheuvel (WBD III-4, afl.3, p.317).

Balscheut

Och, dé ies van hier mar n'n balscheut. Och dat is vanaf hier maar een balscheut. Een kort afstand. Een steenworp.

Bamis

Ties echt baomesweer. Het is echt bamisweer. Bavo-mis=1 oct. Feestdag van de H. Bavo. Op deze dag werden vanouds veel cijnsen afgedragen (de St. Bavo-cijnsen, bv. te Rijsbergen). Een cijns was een klein jaarlijks te betalen bedrag met als onderpand een stuk land. Bamis<Bavomis. Bavo was een heilige die leefde in de 7e eeuw en stierf in 654. Het klooster bij Gent is naar hem vernoemd. Voor zijn intrede was hij graaf van Haspengouw. Hij was een neef van Pepijn van Landen. Bamis is een term geworden om het najaar aan te geven. Bamisweer is slecht, regenachtig weer. Het woord komt in 1267 voor het eerst voor (Van Dale, p.284).

Bamiskatje

't Baomeskatje zaagter slecht uit. Het bamiskatje zag er slecht uit. Herfstkatje. Meestal zwak en ziekelijk. Ook tommerdkatje genoemd.

Bammen

Luûste gij nog wè bamme? Lust je nog enkele boterhammen? Gezegd tegen kinderen.

Ban

Hij was in de ban gedaon. Gebeurde als iemand een zware zonde begaan had en niet had gebiecht. Een dergelijk persoon mocht niet meer in de kerk komen en geen sacramenten ontvangen, behalve de biecht dan. Die ban werd door het kerkgezag uitgesproken.

Bangschijterd

Wè bende toch nen bangschijterd. Een bang uitgevallen iemand. Ook: bangscheet.

Banden

De baanden beginne al slap te wurre: de koei zal binnekort kallevven. De banden beginnen al slap te worden: de koe zal binnenkort kalven. Bekkenbanden. Deze verslappen kort voor het kalven.

Barbier

Op zaoterdag gong oons opa altij (ook: aatij) naor den bèrrebier. Op zaterdag ging onze opa altijd naar de barbier. Kapper. Vroeger was een barbier iemand die wonden verzorgde, beenbreuken spalkte, het aderen beoefende enz., een praktisch geneeskundige dus, i.t.t. de heren doktoren die meer de theoretische aard van de ziekten bestudeerden.

Barg

Diejen barreg (ook: berg) groeit hard. Die barg groeit hard. Gesneden beer, varken.

Bast

Hij liep in zonne bloeote (ook: bloeute) bast. In zijn blote buik. Bast is voor het eerst vermeld in 1290 (Van Dale, p.298).

Basterd.

In 't Slobbos laag basterdgrond. In het Slotbos lag basterdgrond. Mengsel van klei en zand, zeer vruchtbaar. Slobbos = Slotbos, bos bij het Slot van Strijen. De jaarlijkse overstromingen van de Oosterhoutse Polder reikten ongeveer tot het kasteel van Strijen, waardoor hier nog een dun laagje klei werd afgezet op de onderliggende zandlaag.

Bastjeshout

Er ston nogal wè basjeshout in t bos. Vuilboom, *Frangula alnus*. Peggenhout. Zo genoemd naar de geneeskrachtige bast (bij verstopping gebruikt)? Heukels kent voor deze struik, die in het Nederlands als Vuilboom wordt aangeduid, enkele tientallen dialectnamen, waaronder Barsjes en Basjes, maar geen Bastjeshout. Het WBD geeft de naam voor geen enkele plaats.

De struik wordt ook wel aangewend voor het maken van peggen (houten pinnen voor schoenzolen), voor buskruitbereiding en voor het maken van houtskool. De soort stinkt bij kneuzen van de bast. Mogelijk was ook de naam Onzenhout in Oosterhout voor deze soort bekend. Enkele andere dialectnamen voor Vuilboom, *Frangula Alnus* Mill. zijn Buskruithout, Doodskralen, Duivelskersenhout, Hondebeien, Hondjeshout, Kraaibessen, Pinnenhout, Pijlboom, Sprakel, Sprokkelholt, Stinkboom en nog vele andere. (Heukels, p.104).

Vuilboom

Batjemienen

De jèèle boel ies naor de batjemiene. De hele boel is naar de batjemienen. Kapot, in stukken. Hij kreeg lèllek op z'n batjemiene. Op zijn donder.

Batraaf

Dè lekt me nen wilden batraaf. Woest en vernielzuchtig kind. Heestermans (1988), p.62 : van fra. Betterave 'beetwortel'. Debrabandere, p.62 houdt het op een contaminatie van Batavier en betterave.

Bats

'n Bats wier gebruikt om los zaand op te scheppe. Een bats werd gebruikt om los zand op te scheppen. Schop met gebogen blad met aan de achterkant een gleuf. Niet geschikt om te spitten. Ook: stevig achterwerk. Misschien is de schop genoemd naar de gelijkenis met het achterwerk (Weijnen, 1996, p.38). Debrabandere, p.62 denkt aan verband met Fr.beche 'spade, schop'.

Batterij

Mina had 'n flinke batterij. Achterwerk.

Baviaan

't Zen wilde baviaone, die brakke. Het zijn wilde bavianen, die brakken. Kwajongens.

Bazeroen

Hij had zen ouwe bazeroen aan. Hij had zijn oude bazeroen aan. Overhemd, meestal blauw en zonder boord. In Prinsenbeek spreekt men van boezeloen (Van Melis, p.21). In Reusel van baseloen. Van fr. bourgeron, bij bourge <lat. burra 'armoedige kleding' (Van Gompel, 1, p.154).

Bebbel

Wè hedde toch nen groeote (ook:groeute) bebbel. Wat heb je toch een grote bebbel. Grote mond.

Beboeren

Hij beboerde wel achteen bunder. Had 18 bunder onder de ploeg.

Bed

We leeje de gèrreve kop aon kop in 't bed op den dosvloer. We legden de gerven kop aan kop op de dorsvloer. De schoven met de koppen naar elkaar op de dorsvloer leggen.

Ge mot oew eige nie uit laote kleeje vur ge naor bed gaot. Je moet je niet uit laten kleden voor je naar bed gaat. Je moet de erfenis niet te vroeg verdelen. (vgl. Mandos, p.29).

Ik zal jouw ies van bed op stroeo (ook: stroeui) hellepe. Ik zal jou eens van de regen in de drup helpen (Vgl. Mandos, p.30).

Bed en bult

Ze verhuisde meej bed en bult. Ze namen bij de verhuizing alles mee. (vgl. Mandos, p.30). In de Meierij kent men hult en bult, waarmee men echter ongelijke grond bedoeld. In Limburg zou men met hult en bult ook met zak en pak bedoelen (Cuypers, 1893, p.846).

Bedankt

Dè ge bedaankt zijt dè witte. Dat je bedankt bent dat weet je. Hartelijk bedankt wordt soms spottend gezegd als iemand iets verkeerd heeft gedaan, waar een ander de dupe van is.

Beddetijk

Onder den matras laag nen beddetijk. Dik weefsel van jute, om de matras te beschermen tegen de planken eronder (in de bedstee).

Bedeën

Ik kom bedjèn. Ik kom meteen. Bedeën is door wisseling van de bilabialen m/b gevormd uit meteen.

Bederven

Ge mot de brakke nie zo bederreve. Je moet de brakken niet zo bederven. Verwennen.

Bedicht

't Gruûn ston bediecht. Het groen -de stoppelknollen- stond dicht op elkaar.
De rengel viel bediecht. De regendruppels vielen dicht op elkaar.

Bedienen

Hij ies nog ten volle bediend. Heeft de laatste sacramenten ontvangen: H.Oliesel + de biecht en communie.

Bedorven strontje

De jongste was 'n bedurreve (ook:bedorreve) strontje. Verwend individu.

Bedstede

'n Bedsteej konde diecht doen meej tweej deure. Een bedstede kon je dicht doen met twee deuren. Hoe oud het systeem van de bedsteden is, is niet goed bekend. In oude inventarissen uit de 17e/18e eeuw worden ze bijna nooit genoemd, wel bedden. Bedden waren de duurste onderdelen van een inboedel. In de bedsteden lag een kaffen of strooien matras, een peuling (ook: peluw= hoofdkussen) en een aantal dekens. Een bedstede was wel warmer dan een open bed, hetgeen vroeger wel van belang was in de altijd koude en tochtige huizen.

Bedstro

Haoverestroerei (ook: haoverestroelui) ies 't beste as bedstroerei (ook: bedstroelui).
 Haverstro is het beste als bedstro. Stro in matrassen.
Verhuize kost bedstroeo. Verhuizen kost altijd geld.

Beduivelderij

Dè ies toch ammel beduivelderij. Dat is toch allemaal beduivelderij. Oplichting.

Bedzeikerd.

Hij bleef lang nen bedzeikerd. Hij bleef lang in zijn bed plassen.

Beemd

De bimde stonne vroeger in de winter altij onder waoter. Hooiland langs een beek. Beemden lagen vooral in de 'zand'dorpen van de Baronie. In het noorden, zoals in Oosterhout, sprak men niet van beemd maar van hooiland (meest op de kleigronden). In Dorst, een kerkdorp van Oosterhout, kende men de term wel. Een beemd had vaak een venige bodem: daarom was het hooien er lastig omdat hooikarren nauwelijks in de beemden konden komen. Dan moest het hooi er met manden of op burries of op een ladder uitgedragen worden. Beemd is waarschijnlijk ontstaan uit ban-made, dat geïnterpreteerd kan worden als het gemeentelijke hooiland, bezit van de gemeenschap. Maar beemden waren reeds vroeg in particulier bezit i.t.t. tot de maden, een categorie slechte hooilanden. Daarom kan men beemd beter verklaren als 'hooiland, dat alleen door de eigenaar gebruikt mocht worden', dus niet toegankelijk was voor andere lieden.

Been

Ge brikter de bjèèn (ook: oeuw bjèène) van de rommel. Je breekt er je benen van de troep (bjèèn is hier meervoud!).

Ge laot oewen buik nie vol meej bjèène douwe. Je laat je buik niet vol benen duwen. Je moet je niet zwanger laten maken.

'n Bjèèn in oeuwen rug hebbe. Lui zijn, geen zin in werk hebben.

De bjèène onder zun kont vandaon loeope (ook:loeupe). De benen onder zijn kont vandaan lopen. Heel hard lopen, heel druk bezig zijn.

Beer

D'r laag nen beer in dieje weg. Een duiker, een heul, waar een waterloop onder de weg doorliep. Ook ezel genoemd.

Beerjager

Om de gierkelder leeg te maoken gebrukte we nen bèèrjèèger. Emmer met lange houten steel. Beer staat hier voor mensendrek. Het werktuig werd ook kortweg jèèger genoemd.

Beerput

Jèèns per jaor moes den bèèrput (ook met korte klinker bèrput) leeg gemokt wurre. Eens per jaar moest de beerput leeggemaakt worden.

Beerton

Oonzen opa ging meej een bèèrton in 't durrep bèèr halen. Onze opa ging in het dorp beer halen. De privaten van de particulieren bestonden meestal uit een ton waarboven een plank was bevestigd. De ton kon leeggegoten worden in een beerkist of een grotere beerton, die de boer dan met de kar naar het veld voerde. Beer was een belangrijke mestsoort in de buurt van steden.

Beest

Daor hedde 'n goei bjèèst. Een goeie koe.

As 't bjèèstje mar nen naam et. Als het beestje maar een naam heeft. Gezegd als een kind na de geboorte een naam moest krijgen (Vgl. Mandos, p.34).

Beestenkoopman

Den Hooimaayer was nen bjèèstekoeopman (ook: koeupman). De Hooymayer was een beestenkoopman. Kocht vee op bij de boeren.

Beestenvoer

Hoeoi ies goei bjèèstevoeier. Hooi is goed voer voor de koeien.

Beetje

't Gaot al 'n bietske (ook: bietje) beeter. Het gaat al een beetje beter.

Begaaien

Wè hedde de boel toch weer begaoid. Wat heb je de boel toch weer begaaid.

Verknald. Begaden betekent eigenlijk 'gelijk maken'. Heestermans (1995), p.55, leidt het af van mnl. begaden 'het gelijke bijeenbrengen, klaar maken, versieren'.

Debrabandere, p.65 geeft als betekenis 'bevuild; bederven, beschadigen, verbruilen, schenden, overhoop gooien, door elkaar gooien, toetakelen, mishandelen, wederk. zich bedrinken'. In Oosterhout ook wel in die laatste betekenis: te veel drinken.

Oe eige begaoie. Te veel drinken of eten.

Begaffelen

Vraag 't mar aon Janne, die kan 't wel begaffele. Vraag het maar aan Jan, die kan het wel begaffelen. Bekokstoven, regelen. Gaffel kan een houten vork zijn, maar het betekent in Westvlaanderen ook 'mond' (Weijnen, 1996, p.40). Het betekent dus eigenlijk: 'de mond zover opensperren, dat het brok voedsel behapt kan worden' (Van Dale, p.321). Zie ook bij gaffel.

Begankenis

Het was n jèèle begaankenis. Drukte, gedoe. In Etten: bedevaart (Verschuren, p.39).

Begijntje

Daor ziet nog 'n begèntje vur te bidde. Daar zit nog een begijntje voor te bidden. Je moet nog maar afwachten of dat goed afloopt. Een begijntje was een vrouw die ongehuwd was, of weduwe, en die zich teruggetrokken had in een begijnhof om van daaruit goede werken te verrichten. Het dichtstbijzijnde begijnhof was te Breda, maar ook waren er dergelijke begijnhoven in Turnhout, Hoogstraten etc. Het woord is voor het eerst gesignaleerd in het jaar 1266 (Van Dale, p.322). De begijn moest kunnen leven van haar eigen inkomsten (erfenis, huur van huizen of landerijen). In Dorst ging een vrouw begin 20^e eeuw naar het begijnhof in Breda, maar na twee jaar moest ze daar weg omdat ze niet voldoende inkomsten meer had.

Begulzig

Hij zaat begulzig te eete. Gulzig.

Behang

Den Bels had veul behang. Het Belgische trekpaard had veel haren boven zijn hoeven. Het zware type paard dat Belgisch genoemd werd, is pas in de 20^e eeuw op grote schaal gefokt. Tevoren waren er veel lichtere paarden.

Behemst

Hij deej erreg behemst. Hij deed erg behemst. Verband met mnl. behendelijk: geheim, heimelijk? Behemst bevat heem, heim 'huis, omheinde ruimte'. (Heestermans: 1995, p.58). Komt alleen voor in de 17e eeuw bij Joachim Oudaen (WNT, s.v). In Udenhout spreek men van beheimd (Verhoeven, p.156). Wat afgesloten, verborgen is, is geheim (Debrabandere, p.65).

Behouden

De koei was nie behouwe. De koe was niet behouden. De bevruchting van de koe was niet gelukt.

Bèjat

Bèjat, dè geluik (ook: geloeof ik) wel. Welja, dat geloof ik wel.

Bekaanst

Hij viel bekaanst van de trap. Bijna. Ook: bekaant. Nevenvorm van bijkans < mnl.bi'bij' +cant 'kant', zo goed als (Van Dale, p.410).

Bekennen

Daor bekende ie z'n eige. Daar bekende hij zijn eigen. Daar kwam hem de omgeving bekend voor.

Beklemming

Hij had 'n beklemming op de borst. Benauwdheid door hartfalen.

Bekomen

Diej (ook: diejen) bjèèst ies goed bekomme. Die beest is goed gekomen. Die koe is beter geworden, goed gaan groeien.

Bekwaam

De rog ies voert (ook: vort) goed bekwaom om te maaie. De rogge is voort goed bekwaam om te maaïen. Geschikt, rijp. Met harde korrels.
Ies ie wel bekwaom vur den trouw? Is hij wel geschikt voor het huwelijk? Kan hij de kost wel verdienen?

Belaaitafeld

Bende nou jèèmel belaoitaofeld. Bedonderd, bemierd. Ook bekend in Prinsenbeek (Van Melis, p.17) en in het ABN als belatafeld. (Van Dale, p.339). Een latafel is een commode.

Belgisch

't Waren Belse gordijnen. Gordijnen die met een boog opgehangen waren.
 Bels<Fr.belge.

Bellefleur

Wè hède toch weer bellefeleure. Wat heb je toch weer bellefleuren. Wat zien je wangen toch weer rood. Bijvoorbeeld na fietsen in de kou. Bellefleur: rode appel.

Belul

Hij het er gin belul van. Belul: besef, benul (Van der Vleuten, p.23). Ook bekend in Gemert (Vos, p.142) en Made(Kooiman, p.28).

Bemieteren

Bende nou bemierd? Bedonderd. Bemieteren is ook bedriegen. Ook besoudemieteren.

Bemoeien

Moeier oew eige nie mej. Bemoei je er niet mee.

Benauwd

Ben mar nie benaauwd. Wees maar niet bang.

Bende

Bende al naor de stad gewiest? Ben je al naar de stad geweest? Oude vorm: Ben di. Vaak ook gevolgd door nogmaals het pers. vnw. gij: *Bende gij al naor de stad gewiest?* Dan staat er dus eigenlijk twee maal een pers. voornaamwoord.

Benenwagen

Bende meej den bjèènewaogen gekomme? Ben je met de benenwagen gekomen?
 Ben je te voet?

Beneuren

Op de mart kande ouw eige dikkels goed beneure. Op de markt kun je je vaak goed beneuren. 'n Voordeeltje halen, iets goedkoop inslaan. Beneur< fr.bon heure.

Benneke

't Benneke zaat vol errepel. Mandje. Het woord ben komt in 1430 voor het eerst voor. Afkomstig uit fr. banne, benne. Tenen mand, gewoonlijk smal en hoog (Van Dale, p.346). In Oosterhout is het meestal een klein, breed mandje, bv. voor aardappelen die men gaat schillen.

Benukt

Bende benukt. Ben je helemaal betoeterd. Ook bekend in Prinsenbeek (Van Melis, p.17). Zie bij neuken.

Beren

Hij ziet altij bèère en wolleve in de loecht. Hij ziet altijd beren en wolven in de lucht. Hij ziet altijd problemen. *Hij ziet altij bèère op de weg.* Hij ziet altijd beren op de weg. Hij ziet overal moeilijkheden.

Berenleider

Den dieje van Piete ies nen echte bèèrelaaiër. Ruig en ongelikt persoon. Vroeger had men vaak getemde beren waarmee naar kermissen werd gegaan.

Berg

We gaon morrege naor den Berg. Verkorte vorm voor Geertruidenberg.

Berg is een aanduiding voor stuifzandheuveld. Het gebied Katjeskelder werd wel aangeduid als 'de Bergen'.

Bescheten

Hij zaagter (ook: zaag er) wè bescheete uit. Bescheten: vermoeid, onderkomen. Ook: bekaaid.

Beschuitenpap

De brakke kreege beschuitepap. Gekookte melk waarin een beschuit werd gedaan. Ook poetjespap genoemd. Brokkenpap was pap van resten brood.

Beschuitje geven

Zal ik oew ies 'n beschutje geeve? Een kind onder de kin kietelen. Ook bekend in Made (Kooiman, p.29) en Halsteren (Heemk. Studiegroep, p.140).

Besjoeren

Ik zal 'm ies buite besjoeren. Naar buiten werken. Van fra. bonjour. Door goede dag te zeggen erop wijzen dat men weg moet gaan. In Kempenland kent men bonjouren in de betekenis van: dagwuiven met de hand en boemelen, kroegen bezoeken (De Bont, p.97). Debrabandere, p.59 houdt het op een afleiding van Fr. bambocher 'aan de zwier gaan, uitspatten, pierewaaien'.

Beslag

Hij het 'n (ook: heedun) beslag gekreege. Een beroerte. Van beslaan 'raken, treffen' en dus te vergelijken met geraaktheid en attaque: men dacht dat een demon een klap uitdeelde (Weijnen, 1996, p.47).

Besnieten

Hij mottet altij besniete. Hij moet het altijd besnieten. Hij is altijd de dupe. Besnieten <misnieten, door wisseling van de bilabialen m/b, net als bedjeen voor meteen. Het besniet er nie aan. Het helpt er niet aan.

Bespreiden

Hij bespraaide de vloer meej wiet zaand. Hij bestrooide de vloer met wit zand. Hiermee werden dan figuren gevormd, vaak heel kunstig. De vrouw des huizes deed dit werkje meestal op zaterdag.

Best

Ik zwette zen best. Ik zweette flink. Ook bekend in Hilvarenbeek (Naaykens, 1993, p.31) en Mierlo (Van der Vleuten, p.22). Vgl. Hij zweette als een paard, een os.

Beste kamer

Hij zaat op de beste kaomer. Op de w.c. Vroeger was beste kamer een 'goeie kamer', waar men op zondag bezoek ontving. Ironisch bedoeld.

Bestel

Ik heb bij den bakker drie bestellen gehaald. Anijsbroodje. Variant van mastel, een broodje van een mengsel van rogge- en tarwemeel (masteluin) gebakken.

Besterven

Opa douwde den haos in de grond om een paar daoge te laote besterreve. Opa stopte de haas in de grond om een paar dagen te laten besterven. Ook bij de varkensslacht in de zin van een nacht aan de leer laten hangen, nadat de ingewanden verwijderd waren.

Bestuiten

Ge hoeft oew eige nie zo te bestuite. Op te hemelen. In 1776 komt het woord bestuiten in de Meierij voor (Heeroma).

Beter

Nie beeters (ook: beeter) te weete dan dattie nog lèèft. Ik weet niet beter dan dat hij nog in leven is.

Beteren

Ze kon 't ok nie beeter. Ze kon er ook niets aan doen.

Betijen

Laot 'm mar betije. Laat hem maar zijn gang gaan; laat hem maar met rust. Grondbetekenis zou zijn 'het (juiste) getijde bereiken' (Weijnen, 199, p.49).

Beukennootje

Agge veul buukenotjes it krijde 't in oew keel. Als je veel beukennootjes eet word je schor.

Beukentuin

Hij leet achter den buuketuin. Hij ligt achter de beukenheg: dat is op het kerkhof.

Beuren

Hij het (ook: heet) flink gebeurd toentie zonnen akker verkocht. Hij heeft flink gebeurd toen hij zijn akker verkocht. Geld ontvangen.

Beurt

't les beurt meej 'm. Het is gebeurd met hem, hij is dood. Beuren is een van de weinige werkwoorden waarbij het voltooid deelwoord niet met ge- gevormd wordt.

Beurt

Janoem (ook: janoeum) maakt 't nie goet. Ja, ieder krijgt beurt. Janoom maakt het niet goed. *Ja, ieder krijgt beurt.* Iedereen krijgt zijn beproeving.

Beverke

In de waoi stonne nog een paar beeverkes. In de wei stonden nog een paar beverkens. Trilgras, Briza media. In de zwaar bemeste weilanden van tegenwoordig komt dit plantje bijna niet meer voor. Vroeger stond het plantje in de Bovenweiden, niet ver van de Slotbosse toren.

Bewaarschool

Hij zaat op de bewaarschool bij de nonne. Kleuterschool. Ook kakschool genoemd. Oorspronkelijk een school waar kinderen van arme ouders werden 'bewaard'.

Beweging

Die het nen hoeop (ook: hoeup) beweeging. Die heeft een hoop beweging. Die schept nogal op. Beweging: drukte, ophef (Heestermans, 1994, p.24).

Bezekken

Hij was er flink meej bezeke. Bedonderd, bedrogen.

Bezem

De straotveegers gebrukte nen rijsen bessem. De straatveegers gebruikten een rijsen bezem. Een bezem van wilgentakjes. Er waren ook bezems van stengels van brem, van bunt, van heide, van kermil (huttentut) etc.

Bezie

Zwarte beezies plukke ies veul moelekker dan roeoe (ook: roeue). Zwarte bessen plukken is veel moeilijker dan rode. Zwarte bessen groeien namelijk apart en rode in trossen, die in een beweging geplukt kunnen worden. *De brembeezies waare rijp.* De bramen waren rijp. *De èrrebeezies plukke.* De aardbeien plukken. Bezie: bes, bei. Vgl. klokkebaaien. Op Den Hout heten bessen wel biezeme.

Bezijden

Dè ies bezije de waarheit. Dat is niet waar. Den of legt (ook:leet) bezije 't huis. De tuin ligt opzij van het huis.

Bezoeking

As Rienúsoeom (ook Rienúsoeum) kwaam was dè 'n jèèle bezoeking vur oonze opa.
Als Rinusoom kwam was dat een hele bezoeking voor onze opa. Beproeving.

Bezwijntje

Daor heb ik nog wel 'n bezwijntje van noeodig (ook: noeudig). Een bepaalde hoeveelheid. Van fr. avoir besoin de quelquechose: iets nodig hebben.

Bidden

Ge mot Piet van Janoeom (ook:Janoeum) nog bidden. Verzoeken op de uitvaart.

Bieboer

In Dorst zaate veul biejboere. In Dorst woonden veel imkers.

Bijenkorf

Bieden

Hij booj driehonderd gulden vur 't peert. Hij bood driehonderd gulden voor het paard.

Biemeeuw

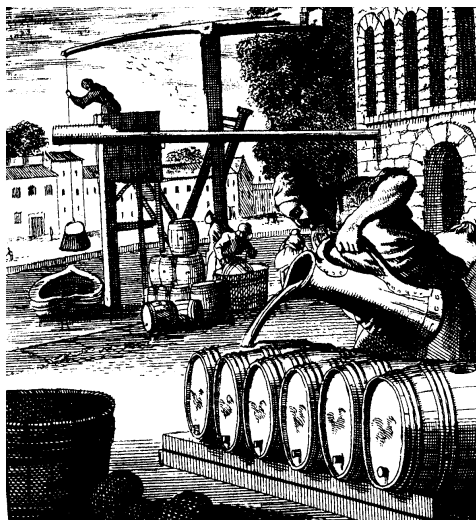
D'r hiew nen biemeeuw in diejen boem. Er hield een biemees in die boom. Koolmees, Parus major. Het dier vangt wel bijen bij een bijenkorf. Men zou in Kempenland onderscheid maken tussen een enkele en een dubbele biemees: de eerste legt 12 eieren, de tweede 24 (De Bont, p.79). Zou dat laatste nest van 24 eieren een nest zijn gelegd door twee vrouwtjes? Hoeufft geeft bimeeuw (Hoeufft, p.68).

Bierneus

Hij had al jong 'n bierneus. Rode neus als gevolg van teveel drank.

Bierwagen

Vroeger reej den bierwaoge langs de cafe's. Wagen beladen met biertonnen.
Bierwagen is ook een bekende familienaam in Oosterhout.

Brouwerij. Biertonnen worden bijgevuld.

Bietsen

We hadde appeltjes gebietst. We hadden appeltjes gestolen. Het woord zou pas na 1950 in het Nederlands bekend zijn geworden. Van eng. Beachcomber 'strandjutter' (Van Dale, p.404).

Biezen

Hij liep al jèèl den dag te bieze. Hij liep al heel de dag te biezen. Zenuwachtig lopen, druk doen. Ook van koeien, die bv. door vliegen of horzels geplaagd worden. Vgl. Oudhoogduits bison 'bronstig rondlopen' (Van Gompel, 3, p.50). Mnl. bisen 'wild rondlopen'. In Berghem zou beeze staan voor 'ijsberen' (Hoeks-van Thiel, p.57). Vgl. het meer bekende briesen 'druk doen'.

Bij zijn

Die ies nie jèèmel goed bij. Die is niet helemaal normaal.

Bijlange na niet

Ik was nog eelanges nie klaor meej huiswerk. Ik was nog bijlange na niet klaar met het huiswerk.

Bijvegen

Ge mot de koei nog ies bijveege. Het voer op de voorvloer van de stal bijvegen.

Bikkel

De meide speulde vroeger dikkels meej bikkels. Bij het bikkelen onderscheidde men vier soorten bikkels. Elke bikkel had vier kanten, die resp. kuiltje (hol), buik (bol) en staandje (platte zijden, twee stuks) genoemd werden. Zie voor de spelregels De Bont, p.80, 81.

Bil

Pas mar op, aandars zalle oew billekes kermis houwe. Pas maar op anders zullen jouw billekens kermis houden. Pas op anders krijg je een pak slaag. Hij heet bil noch buik in z'n broek. Hij is broodmager.

Bilhamer

Meej den bilaomer wier den meulestjèèn weer scherrep gemaakt. Met de bilhamer wordt het 'scherpsel', het geheel van gleuven in de molensteen, uitgediept.

Billentikker

Hij droeg nen billentikker. Jacquet.

Bims

Dieje muûr was van bims, dus kaaihard. Bimst: mengsel van cement en slakkenmeel (afvalproduct van de hoogovens). Bims 'puimsteengruis', afkomstig uit het Rijnbekken (Van Dale, p. 418).

Binnen

De koei staon in november altij binnen. Op stal. Meestal kwamen ze eind oktober binnen.

Hij ies binnen. Hij hoeft niet meer te werken. Hij is rijk genoeg.

Binnenbeer

Binnebeere smaoke slecht. Binnenberen smaken slecht. Beer, mannetjesvarken, met niet-afgedaalde ballen in het lichaam. Ook het vlees van normale beren ruikt wel eens afwijkend.

Binnendoen

We gaan de rog binnendoen. We gaan de rogge binnendoen. In de schuur of loods opslaan.

Binnendoor

Hier kande binnedur naor Dost. Hierlangs kun je binnendoor naar Dorst. Langs een korte weg.

Binnenlaten

Ge mot nie iederjèn mej nen hoet op binnelaote. Je moet niet iedereen met een hoed op binnenlaten. Je moet niet te gastvrij zijn.

Binnenrooike

We hadde nen binnenroeoikesboeom. We hadden een binnenrooikesboom. Soort appel, rood van binnen.

Binnenspelen

We zalle die ertesoep ies gaauw binnenspeule. We zullen die erwtensoepe eens gauw binnenspelen. Opeten.

Bitter

Ge zijt nog zo bitter jong. Je bent nog zo bitter jong. Je bent nog te jong voor iets.

Blaag

't Zen goeie blaage. Het zijn goeie blagen. Kwajongens

Blaaien

Hij het goed geblaoid. Hij heeft veel geld gekregen. Volgens Weijnen (1999) p.62 is de betekenisontwikkeling: bladeren als veevoer ergens vanaf halen > roven > ergens goed geld aan verdienen. Mnl. blat, blaet 'opbrengst van de oogst, vruchtgebruik'. Mnl. bladen betekent 'vruchten inzamelen'.

Blaar

Blèère (ook: blèrkoppe) kommen nie veul vur. Blaren komen niet veel voor. Blaarkoppen. Deze zijn gekenmerkt door een zwarte kop met witte kringen om de ogen. Mnl. blaer 'bloot, kael'.

Blaas maar op

Blaost 'm mar op! Ben je nou helemaal gek. Bekijk het maar.

Die zal z'n blaas nie scheure. Die is lui (vgl. Mandos, p.46).

Bladvet

In de lies van t vèrreke ziet bladvet. In de lies van het varken zit bladvet. Groot stuk vet in de lies.

Blaffen

Wè loeopte (ook: lupte) toch ammel te blaffe. Wat loop je toch allemaal te blaffen. Hoesten.

Blakke

Dè komt nog wel ies ten blakke. Dat zal nog wel eens uitkomen, geopenbaard worden. Ook bekend in Gemert (Vos, p.150) en Halsteren (Heemkundige Studiekring, p. 51). Blak zou 'het open veld' kunnen betekenen (Weijnen, 1996, p.54). In 1776 werd voor de Meierij genoteerd black staan 'onder water staan' (Heeroma).

Blasiuszegen

Ge mot op drie feebruuarie den Blaosiuszeege haole. Zegen op de feestdag van de H.Blasius, met gekruiste kaarsen om de hals. Zou preventief werken tegen keelaandoeningen. Blasius is de patroonheilige van de kerk van Stuivenzand.

Blauw

Er zaat veul blaauw in de errepel. Er zat veel blauw in de aardappelen. Blauwe plekken door kaliumgebrek.

Blauwe

Kende gij diejen blaauwen ok? Blauwe = roodharige. Blauw is vaak een pejoratief, het geeft iets ongunstigs aan. *Elzenhout en roeoi (ook: roeui) haor zen op slechte grond gebouwd.* Elzenhout en rood haar zijn op slechte grond gebouwd. Elzenhout is niet erg sterk en roodharigen staan ongunstig bekend. Blijkbaar een hardnekkig vooroordeel.

Blauwkopke

In den of hiew 'n blaauwkopke. In de hof hield een blauwkopje. Pimpelmees. In Gilze heet deze vogel blauwmiske (Van Gestel, p.23).

Blauwleggerke

In de heg zaat 'n blaauwleggerke. Heggemus. In Kempenland blauw-pieperke genoemd, ofwel om de blauwe borst ofwel om de blauwe eieren, zegt De Bont (De Bont, p.92). Wordt in Oosterhout ook errem meeske genoemd.

Blauwsel

Doe mar 'n zakske blaauwsel bij 't wietgoet. Middel om de was witter te maken.

Bleek

't Wasgoed laag op den blèèk. Bleek: een grasveld. Door het bleken werd het witgoed inderdaad wat witter. Hiertoe werd het ook wel over een heg gedrapeerd.

Blein

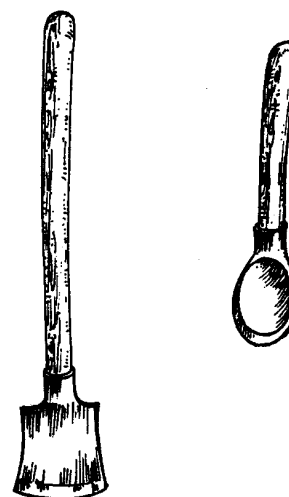
Gij zal gin blèène krijge van 't werreke. Jij zult geen blaren krijgen van het werken. Blein: blaar. *Die prot de bleine op z'n tong.* Die praat zo veel dat ze er blaren van op de tong krijgt.

Blekke

Ut was mar nen blekke. Maar een halve, er mankeerde iets aan. Niet 'echt'. Blek 'blik', een minderwaardig metaal.

Blekken

In 't vurjaor wier 't gehakte eikenout geblekt. Van de schors ontdaan voor de run. Eikenhout werd pas in mei gekapt, omdat dan de sapstroom op gang gekomen was en het makkelijk was om de bast los te maken. Andere houtsoorten, die niet geblekt werden, werden in de winter of in elk geval in april gekapt.

Blekschop en bleklepel om schors te verwijderen.

Bles

Wij hadden vroeger nen bles. Paard met witte streep over het hoofd. Mnl. blesse 'witte vlek'.

Bleu

Ge hoef nie zo bleu te doen. Verlegen. Bleu is een umlautsvorm bij blo <mnl. blode 'laf'.

Blezen

Hij had wel 'n uûr boeontjes (ook: boeuntjes) ziete bleeze. Hij had wel een uur boontjes zitten te blezen. Bonen van rengen ontdoen. Blees <blaas. Vergelijkbare termen: vlèèze, rèèpe en ranke. (Heestermans: 1995, p.22).

Blik

Die heet 'n blek aon z'n kont hangen. Die heeft een blik aan zijn kont hangen. Die ruimt alles heel goed op.

Bliksem

't les wel nen luien bliksem. Lui iemand.

Blinddaas

De blinddaoze waare gemeen. De blinddazen waren gemeen. Blinddaas: steekvlieg, horzel, *Tabanus bovinus*. Het dier maakte paarden en koeien wild. Komt vooral voor in streken met veel heggen. Alleen actief bij een temperatuur boven circa 18 graden en een hoge luchtvochtigheid. Bedoelt men met het woord in westelijk Brabant eerder een horzel, daar Stroop schrijft dat de blinddaas geen mensen als slachtoffer kiest, maar alleen dieren? (Stroop, p.59). Onze blinddaas steekt paarden en koeien maar zeker ook mensen. Volgens Stroop zou de blinddaas blind genoemd worden omdat hij onstuimig op witte muren afvliegt. Volgens Daniëls zou dat blind betrekking hebben op haartjes die bij deze diertjes rondom de ogen groeien (Daniëls, p.37). Waarschijnlijk heeft dat blind eerder te maken met het feit dat blinddazen heel makkelijk dood te meppen zijn: ze blijven rustig zitten als ze eenmaal op een slachtoffer geland zijn. Een blinddaas horzel noemen is taxonomisch niet in orde. Horzels, zoals de runderhorzel en de paardenhorzel, leggen in de zomer eieren op resp. rundvee en paarden. De larven kruipen door het lichaam, waarbij ze schade aan de organen en de huid aanrichten en ze komen tenslotte als volwassen insect uit de rug huid te voorschijn. Zij steken geen mensen. De runderhorzel is in Nederland al vele decennia geleden uitgeroeid. Daas 'dwaas, dom, suf', een bijwoord, is geworden tot daas, het dier. Zie ook bij Runderhorzel.

Blinden

Doede gij de blinde ies vur de raome. Doe jij de blinden eens voor de ramen. Luiken dichtdoen. Dit moest ook (overdag) gebeuren als er iemand gestorven was. Aan de buitenkant van de blinden zat een ijzeren staaf, die de blinden dicht hield en met een ijzeren bout bevestigd werd (aan de binnenkant van het raam moest er door een opening in die bout een dun pinnetje gestoken worden).

Bloed

In de slachtijd aate we dikkels bloed meej kaoie. Bloed met kaantjes, gebakken.
Ik heb zuût bloed, want ik wur altij gestoke dur de mugge. Ik heb zoet bloed want ik word altijd gestoken door de muggen. Muggen zouden aangetrokken worden door veel suiker in het bloed. Dit doen eerder de geur en de lichaamswarmte.
't Hoeft nie van 't hardste bloed af. We kunnen het wel betalen.

Bloedblein

Ik kwaam mèi m'n vel klem te ziete en toen kreeg ik 'n bloedblein. Ik kwam met mijn vel klem te zitten en toen kreeg ik een bloedblein. Bloeduitstorting op de plaats waar de huid klem heeft gezeten.

Bloei

't Was 'n bloei van 'n jong. Een schattig kind. *Wè zijn het toch schoon bloeikes.* Wat zijn het toch mooie kinderen.

Bloembos

Wè hède daor toch nen schoeonen (ook: schoeunen) bloembos staon. Wat heb je daar toch een mooie bos bloemen staan.

Bloemen

Dees errepels bloemen goed op. Deze aardappels bloemen mooi op. Vertonen na koken een mooi bloemig oppervlak.

Bloemenhof

Bij die steej hadde ze nen groeoten (ook: groeuten) bloemenhof. Bij die stee hadden ze een grote bloemenhof. Zo genoemd in tegenstelling tot de gewone hof, waar alleen groenten stonden, althans tot ongeveer de Tweede Wereldoorlog. Die groentenhof werd aangeduid met termen als koolhof, raaphof, moeshof. Soms spraken men ook over de cruythof.

Bloot

Ik had schoepevrouw (ook: schuppevrouw) bloeot (ook :bloeut) ziete. Ik had schoppenvrouw bloot zitten. Bij het rikken als enige schoppen een vrouw bezitten.

Blootskops

Hij was bloeotskops (ook: bloeutkops). Hij had geen pet of hoed op.

Blote konten

Saoves speulde we nogal ies bloeote (ook: bloeute) konte. 's Avonds speelden we nogal eens blote konten. Een bepaald kaartspel.

Bloten

Kesoeom ies de waai aon 't bloeote (ook:bloeute). Keesoom is de wei aan het bloten. Geilbossen en distels afmaaïen.

Blotevoetenpater

'n Neef van oons moeder was nen bloeote (ook: bloeute) voete paoter. Een neef van ons moeder was een blotevoetenpater. Een capucijn. Capucijn is via fr. capucin ontleend aan Italiaans cappuccino 'kleine monnikskap'. De orde is genoemd naar de spitse kappen die de leden ervan dragen (Van Gompel, 1. p.437).

Blubber

Oeuw eige te blubber werke. Je te blubber werken. Heel hard werken.

Blut

Hij hat flink wè blut in z'n haar gesmeird. Hij had flink wat gel in zijn haar gesmeerd. Blut was niet hetzelfde als het bekende brillantine, dat in de jaren '50 van de 20e eeuw ook veel gebruikt werd.

Bocht

We goeoe (ook: goeue) mar wè bocht op den peejkul. We gooien nog maar wat bocht op de peekul (als het ging vriezen) Bocht: afval van hegkanten, oud stro, onkruid. *Hij sprong in den bocht vur zen bruûr.* Hij stond zijn broer ter zijde.

Bode

Hij was altij gemèntebooï gewiest. Booï: bode, bv. op het stadhuis. Ook: postbode en vrachtrijder.

Bodemen

Ge mot jèst de tas goed bojeme. Je moet eerst de tas goed bodemen. Een bodem van musterd er onder leggen, zodat de onderste laag schoven niet met de bodem in aanraking komt (waardoor het graan zou gaan rotten). Ook werden er wel balken onder gelegd, waartussen katten en egels naar muizen en ratten konden speuren.

Boef

Oons Jantje was nen goeie boef. Ons Jantje was een goede boef. Aardig ventje.

Boekweit

De boekert (ook: bokkert en boeket) wier op 'n plein gedosse. Boekweit. Ook uitgesproken als boeket. Het dorsen gebeurde vaak op een afgevlagde dries, waarop dan een zeil gelegd werd.

Boekweit was later rijp dan de gewone granen, pas in september. Boekweit is ook geen echt graan, maar een duizendknoop. Het gewas wordt sinds de 15e eeuw in onze gewesten op grote schaal geteeld. Maar het was mogelijk ook al in de prehistorie bekend.

Boekweit bevat boek 'beuk' + weit 'tarwe': de korrels lijken wel iets op beukenootjes. Een plein is een open veld. Bij het binnenhalen van de laatste schoof boekweit werd gezongen: bokkerde koore, bokkerde kaf, den bokkert is af.

Boekweit met bloem, vrucht en zaad.

Boekweitkoek

Oos moeder bakte nog wel ies (ook: us) boekertekoeke. Ons moeder bakte nog wel eens boekweitkoeken. Pannekoeken van boekweitmeel.

Boekweitpap

Smorreges kreege de boere wel boekerdepap. 's Morgens kregen de boeren wel boekweitpap.

Boekweitvat van gevlochten stro.

Boekweitplein

De boekert wier gedosse op 'n boekertplein (ook: boeketplein). De boekweit werd gedorst op een boekweitplein. Meestal een afgeplagde (= afgevlagde) dries met egaal oppervlak waarop de boekweit op een zeil uitgespreid kon worden. Het dorsen gebeurde door de geburen. Na afloop was er een feestje: de boekweitfooi.

Boekweitstro

Boekerdestroeoi (ook: stroeui) wier wel opgevoeiert aan de koei. Boekweitstro werd wel opgevoerd aan de koeien.

Boelslichter

Den boelsliechter (ook:boelslichter) verkocht het peert. De boelslichter verkocht het paard. Exécuteur-testamentair. Ook bekend in Etten (Verschuren, p. 46) en Made (Kooiman, p. 35). Boel < boedel. Slichten: gelijk maken.

Boenderhei

Alleen bekend in de naam Bet Boenderhaai, een vrouw die met bezems of borstels leude (gemaakt van dopheide). Heukels noemt boenderhei als Vlaamse naam voor dopheide, *Erica tetralix* L. (Heukels, p.93). Bezems werden meestal gemaakt van struikheide, bezemheide.

Struikheide, de meest voorkomende plant op heidevelden.

Boer

Oonze Jan is hier den boer. Onze Jan wordt hier de opvolger. Meestal de oudste zoon in een boerengezin. *Zo zalde nie lang boer blijve.* Zo zul je niet lang boer blijven. Als je zo slecht blijft boeren zul je failliet gaan. Boer komt voor in allerlei beroepsnamen: Groentenboer, Visboer, Bullenboer, Aardappelboer, Melkboer. Als benaming voor een landbouwer komt het woord voor de 19^e eeuw vrijwel niet voor. Men sprak van landman, bouwman en akkerman, maar niet van boer. Ook het woord boerderij is van vrij recente datum: een boerderij werd eeuwenlang aangeduid met een stede, in de 19^e eeuw ook als boerenwoning, boerenstede.

Boerachtig

Ziet nie zo boerachtig te eete. Zit niet zo boerachtig te eten. Als een onbeschaafde boer.

Boeren

Hij het (ook: heet) daor goed geboerd. Hij heeft daar een landbouwbedrijf geleid en veel winst gemaakt. Hij ies er dur geboerd. *Hij ies er dúrhenne geboerd.* Hij is failliet gegaan. Ook bekend in de Meierij (1893, p.842). Boeren betekent ook oprispen.

Boereneind

Wunde gij op 't boerenend? Woon jij op het Boereneind? Hiermee is de omgeving van het Geel Huis bedoeld. Uiteinde van het dorp waar veel boeren woonden.

Boerenfluit

Ze ies 'n rasboerefluit. Echte boerenmeid?

Boerengat

Ik von 't daor mar 'n boerengat. Ik vond het daar maar een boerengat. Achterlijk dorp.

Boerengerief

Op een boerderij hedde jèèl wè boerengerief noeodig (ook: noeudig). Op een boerderij heb je heel wat boerengerief nodig. Werktuigen, zoals ploeg, eg, aardkar, strengen, rieken, schoppen, vlagzeisie, gaffels, touwen, vlegels etc.

Boerenhengst

Zie boerenlul.

Boerenjongens

Een glaske boerejonges. Rozijnen op brandewijn.

Boerenkolen

In de winter as er snèèuw laag, aate de koeolduive (ook: koeulduive) de boerekoeole (ook: boerekoeule) op. In de winter als er sneeuw lag aten de koolduiven de boerenkolen op. De koolsoorten zijn goed winterhard. De boerenkool met zijn frisse groene blad werd door de houtduiven vooral afgegeten als de sneeuw de andere planten bedekte. Boerenkolen worden in Oosterhout ook toppen genoemd.

Boerenkomaf

Jan was van boerekomaf. Jan was van boerenkomaf. Zijn voorouders waren landbouwers.

Boerenkost

Agge flink wul werreke hedde goeie boerekost noeodig (ook: noeudig). Als je flink wilt werken heb je goede boerenkost nodig. Boereneten, bv. stampot met spek, roggebrood.

Boerenland

Ik zie wel, ties hier ok boerelaand. Ik zie het wel, het is hier ook boerenland. Hier zijn ook veel akkers en weiden. Dat doet voor een boer vertrouwd aan.

Boerenlul

Scheldwoord. *Hèi verrekte boerelul.*

Boerenmeisjes

Boeremeskes. Abrikozen op brandewijn.

Boerentenen

Iederjèèn had wel boeretjèène in den of. Iedereen had wel boerentenen in de hof. Dit is de naam voor de labboon, tuinboon, *Vicia faba* L. Zo genoemd naar de vorm van de boon. De naam Boerenteen is volgens Heukels bekend in oostelijk Noord-Brabant, Salland, Schouwen, Tholen, Zuid-Holland, Walcheren, Zeeuws-Vlaanderen en het Land van Hulst. (Heukels, p.274). Maar dus ook in westelijk Brabant.

Boerentrien

Ze was 'n lèlleke boeretrien. Minachtend voor minder aantrekkelijke boerenvrouw.

Boerentuilen

Boeretuile hebben ammel verschillende kleure. Boerentuilen hebben allemaal verschillende kleuren. Duizendschonen, *Dianthus barbatus*. Ook bekend in Zevenbergen (De Groot, p. 35), Prinsenbeek (Van Melis, p.21) en Gilze (Van Gestel, p.28). Deze naam wordt niet door Heukels vermeld. Ook in Vlaanderen is deze naam onbekend. (Samyn, index). En het WBD vermeldt van Boerentuilen dat die volksnaam verspreid in westelijk Noord-Brabant voorkomt (Heestermans en Stroop, p.89). Tuil betekent ruiker. De betekenis van Boerentuilen zal dicht aansluiten bij de benaming Boerenpronker, bekend uit Zeeland en Zuid-Holland, die wel door Heukels wordt genoemd (Heukels.86): een door de boeren mooi gevonden bloem.

Bokken

Op de Vurhaai woonden de bokke. Op de Voorheide woonden de bokken. Deze naam komt ook voor ter aanduiding van de inwoners van Woensel, Gestel, Schijndel, Mierlo, Aarle, Dinter, Hoogeloon en Huisseling. (Van de Ven, p.38). De Blecourt schrijft: 'Op de Veurhei wonen heikers, ook bokken genaamd. 't Was een ras apart. Ze bonden bezems en boenders en stonden bekend als messevechters. Uit de bosschen haalden ze hout, zonder aan den eigenaar permissie te vragen en in 't voorbijgaan namen ze de knollen van de boeren mee' (De Blecourt, p.238, citeert Sinnighe)

Bokkenboer

Op Seeters zaat nen bokkeboer (Toontje Dekkers, enkele honderden meters van de boerderij van Staatsbosbeheer). Op Seters zat een bokkenboer. Hield een bok. Omdat bokken vreselijk stinken moesten de bokkenboeren ver van de bewoonde wereld wonen. Dekkers beschikte over een stuk of zes bokken. In het voorjaar werden de geiten bij de bok gebracht. Om inteelt te voorkomen hield de bokkenboer elk jaar andere bokken.

Bokkenpoot

Hij was aon 't tèère meej den bokkepoeot. Hij was aan het teren met de bokkepoot. Een verfkwest waarbij de haren schuin op de steel staan.

Bokspringen.

Doede mee bukspringe? Doe je mee bokspringen? Ook Bukperdje genoemd.

Bol

Den akker ston vol bol. De akker stond vol bol. Onkruid in het algemeen. Een andere term voor onkruid is: vuil. Het woord bol is waarschijnlijk een aanduiding voor 'onkruid in het algemeen' (Uittien, p.20-22). Zo zouden in sommige streken Zwarte Nachschade, Wikke, Akkerpaardenstaart, Korenbloem en Bolderik bol genoemd worden. Toch moet gezegd dat, behalve de Akkerpaardenstaart, al deze onkruiden ronde zaden bezitten, zodat bol ook kan slaan op de zaadvorm. Heukels geeft de naam Bol voor Bolderik en Korenbloem (Heukels, p.59 resp.8). In Vlaanderen verstaat men onder Bolle 'Zwarte zaadkorrels van Schoonogen (= Bolderik), die men in het graan vindt'. In Vlaanderen komt bol verder nog voor in Roobolle (= ook Bolderik) en Slaapbol (= soort papaver, ook met ronde zaden). Koolzaad en raapzaad noemde men in de Baronie wel rond zaad, in tegenstelling tot lijnzaad, dat plat is.

Bollen

Meej Paosen gonge we naar de Slobbesse (ook: Slobberse) toore om aaier te bollen. Met Pasen gingen we naar de Slotbosse toren om eieren te bollen. Met gekookte eieren gooien en kijken wie zijn ei het verste gooit zonder dat het kapot gaat. Bollen is ook bekend in Oud-Gastel (Naostebij, p.11).

Bolleke

Pas op aanders stutte (ook: stoeute) oew bolleke. Pasop anders stoot je je hoofd.

Bolwerken

Dè kanne we nie bolwerreke. Dat kunnen we niet klaarspelen.

Bombarie

Die meid het veul bombaarie. Opschepperij, poeha. Van mnl. bombaerde <fr. bombarde <lat. bombardā 'geschut' (Van Gompel, 1, p.22)

Bombazijn

Hij droeg 'n bommezijne broek. Bepaald soort stof. Van linnen/katoen, aan de achterzijde geruwd. Van fr. bombasin <lat. bombacium, grieks bambakion <perzisch panbeh 'katoen' (Van Gompel, 1, p.167).

Bomijs

Gaoter nie op, want 't ies bomijs. Ga er niet op, want het is bomijs. Ijs dat niet op water drijft. Bij het stampen op dergelijk ijs hoort men een dof geluid. Andere volksnamen zijn kraakijs, papieren zolder en kelderijs (Stroop, p.75, 76). In Oosterhout ook wel bekend als melkijs en barmijs.

Bommesjee

De bommesjee ies vandaag diecht. De Bonmarche is vandaag dicht. Bon marche, winkel in snuisterijen, bazar.

Bonenvreeters

Dongese peeje noeme oeosterouters (ook: oeusterouters) boeonefreiters. Dongese peeën noemen Oosterhouters bonenvreeters. Dit als wraak voor hun eigen bijnaam (Van de Ven, p.31).

Bonheur

A la bonheur. Vooruit dan maar. Zie onder Alabonheur. Fr. bonheur 'geluk'.

Bonker

Ik had drie bonkers gewonnen. Soort knikker: grote knikker of stuiter.

Bonnefooi

We gingen op de bonnefoei (ook: bonnefoeui). We gingen op de bonnefooi. Op goed geluk.

Bonte

Den bonte van den Ost. De bonte van de Horst. Een man uit Oosteind met zwart haar en daar een spierwit stuk in.

Bonte hond

Hij ston bekend as den bonten ond. Hij stond bekend als de bonte hond. Hij had een slechte naam.

Boompje verwisselen

Zalle we bumke (ook: boeumke) verwiesssele gaon doen? Zullen we boompje verwisselen gaan doen? Kinderspel.

Bordeause pap

We moesse Bordeause pap over de errepel spuute. Middel om phytophthera, een schimmel-ziekte in aardappelen, te bestrijden. Bevat kopersulfaat en kalk.

Borsteltjeskruid

Borsteltjeskruid ies moeilijk uit te roeien. Borsteltjeskruid = Heermoes, Equisetum arvense, een giftig en berucht onkruid met wortelstokken. Waarschijnlijk zo genoemd omdat de zijtakken uit een punt ontspringen, dus in een krans staan en lijken op een borstel of verfkwast. Komt de naam elders voor? Heukels kent de naam niet voor Heermoes, wel voor Borstelkrans, een lipbloemige, Satureja vulgaris (Heukels, p.91 en p.70).

Borstrok

Zie hemdrok.

Bos

Der staon twèèj bosse peeterseelie achter in den of. Er staan twee bossen peterselie achter in de hof. Pollen, struiken. Nen bos errepel. Een bos aardappelen Nen bos blomme.

Bosuilen

De bosuile waaren aon t juine. De inwoners van het Bos waren uien aan het pellen. Het Bos was een wijk in het noorden van Oosterhout, waar veel bouwvallige huizen stonden. Rond 1970 is de wijk afgebroken en zijn de huizen vervangen door nieuwbouw. De naam is waarschijnlijk een verkorte vorm van Rutselbos. Er werd in het Bos gezongen: *Wie ies er de schoeunste meit van 't Bos, Tona de Klos.*

Bot

Hij stook mies af meej de bot. Hij stak mest af met de bot. Bot: scherpe schop met lange steel. Genoemd naar de vorm: lijkend op de vis.

Bot

Hij verkocht veul botte praot. Hij verkocht veel botte praat. Domme praat.

Boter

Ut ies ammel gin botter lekke van 'n spaantje. Het is allemaal geen boter likken van een spaantje. Het gaat niet altijd even makkelijk.

Boteren

De zaon begon te bottere. De zaan begon te boteren. Begon dik te worden, boter te worden. *De vrouw ston op de vurvloer te bottere.* De vrouw stond op de voorvloer te karnen.

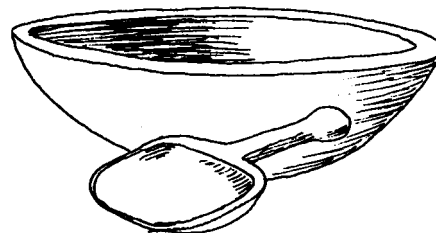
Het bottert nie goed tussen zullie. Het botert niet goed tussen hen. Ze hebben onenigheid.

Botergeld

As ze naor de mart was gewiest, hat ze altij flink wè bottergeld bij der. Als ze naar de markt was geweest had ze altijd flink wat botergeld bij zich. Geld ontvangen door de verkoop van boter. Eeuwenlang was dit de voornaamste inkomstenbron op het gemengde bedrijf van de Brabantse zandgronden. Later ging het om het melkgeld.

Boterteil

Der laag twèèj pont botter in den botterteil.
Er lag twee pond boter in de boterteil.
Houten schotel waarin de boter in vorm kon worden gekneed.

Boterteil met boterschep

Botjes

Ge moes lèère schetse op botjes. Je moest leren schaatsen op botjes. Primitieve houten schaats.

Botten

Trekt oew botte mar aon, want 't zal er slikkig zijn. Trek je laarzen maar aan, want het zal er slikkig zijn. Vgl.eng. boot.

Botten en benen

Nen bast vol botte en bjèène. Een bast vol botten en benen. Zwanger zijn.

Botterik

In de zomer stikte 't in den Duiventooren van de botterike. In de zomer stikte het in de Duiventoren van de botteriken. Blinddazen. Ook: bot iemand.

Bout

Nen bout flikken. Wegblijven bij het werk.

Bouten

Hij zaat te bouten. Poepen. Bargoens.

Bovenarms

Hij sloegter bovenèrrems op. Met volle kracht. In Zevenbergen betekent bovenarms: boven zijn macht (De Groot, p.37).

Bovenkamer

Hij hettet (ook:heeget) in z'n bovekaomer. Hij heeft het in zijn bovenkamer. Hij is gek.

Bovenlicht

Bove de vurdeur zaat 'n bovenlicht (ook: bovelicht). Boven de voordeur zat een bovenlicht. Dat is een raampje.

Braaike

Hij brocht 'n braoike naar den baos op den akker. Hij bracht een braaike naar de baas op de akker. Opgewarmd middageten, naar de boer gebracht in erg drukke tijden, b.v. bij het ploegen of hooien.

Braambes

In augustus kande lekker brembeezies eete. In augustus kun je lekker bramen eten. Na St. Bartolomeus (24 aug.) zouden ze niet goed eetbaar meer zijn: er zou dan een vliesje over de vrucht komen te zitten (De Bont, 2008, p.36). Mogelijk gaat het hier om een schimmel die meestal in de laatste weken van augustus vrij spel heeft (lange nachten, vochtig).

Braambos

Langs dieje pad stonne altij veul brembosse. Langs die pad stonden altijd veel braambossen. Braamstruik. In het Oosterhouts heet de plant brembos en de vrucht brembezie. Bij de braam onderscheidt men wel tientallen ondersoorten, die voor een leek moeilijk van elkaar te onderscheiden zijn. Bramen groeien vaak aan de rand van akkers en weilanden, maar ook wel in bosranden en zelfs moerassen. Voor de etymologie van het woord braam zou men moeten aansluiten bij de indogermaanse wortel *bher 'spits uitstekend, punt, doorn' (De Vries, p.87). De naam Braambezie zou in het frans overgenomen zijn als framboise, welk woord weer teruggeleend werd als framboos (Stroop, 2, p.23). Zou dat inhouden dat men in Nederland tevoren geen aparte naam kende voor de framboos? Dat lijkt vrijwel onmogelijk, want een braam en een framboos verschillen zowel in smaak als in kleur heel duidelijk van elkaar. Misschien noemde men de framboos in de late middeleeuwen hennebes of een variant daarvan, een naam zoals die in de huidige tijd nog in diverse dialecten gebezigd wordt (Heukels, p.216). Daar staat echter wel tegenover dat de framboos in sommige gewesten ook met de naam braambezen, braamboezen, braamboos of andere vormen met braam wordt aangeduid. Misschien was de situatie zo dat in streken waar die namen voor de framboos in gebruik waren er voor de braam een naam bestond die juist niet leek op braam. Zo heet in Friesland de framboos Bramboas en de braam heet daar Doornbessen (Heukels, p.215, 216). Men zal toch onderscheid hebben moeten maken tussen de twee planten/vruchten. Zie verder onder Brembezie.

Braden

Daor braait den herring. Daar braadt de haring. Daar is het te doen.

Brak

Hij gong meej drie brakke gruûn plukke. Brak: kind. Mnl. bracke 'speurhond, jachthond'. De hond zou zo genoemd zijn naar zijn reukzin Vgl. mhd. Braehen 'ruiken' (Van Gompel, 2, p.146). Van Dale kent brak als gewestelijk voor bengel (Van Dale, p.516).

Bram

Hij hong (ook: hing) den bram uit. Hij deed alsof hij de beste was. Bram < Abraham.

Brand

Hedde nog genug braand vur de winter. Brandhout, ook turf.

Der zaat braand in de rog. Er zat brand in de rogge. Een ziekte waardoor de aren zwart worden, soort schimmel.

Branden

Hij keek oftie waoter zaag braande. Hij keek alsof hij water zag branden. Hij keek zeer verbaasd.

Brandnetel

Der stonnen veul brennetels onder de heg. Het branden van deze plant wordt veroorzaakt doordat bij aanraking scherpe, holle kiezelnaalden afbreken en de huid injecteren met een vloeistof die irriteert en brandt. Door sommigen ook broeinetel genoemd. Ten westen van de Mark heet de plant broennekel, broeinetel of broennetel (Stroop, 2, p.31). Broeien betekent ook branden. Zie ook bij Brennetel, een vorm die ook in Oosterhout bekend is. De Grote Brandnetel werd in Dorst ook wel de Wilde brandnetel genoemd.

Brandverassuratie

Hij holde geld op vur de braandverasseraotie. Brandverzekering.

Breda

Aon Burdao aon toe. Naar Breda toe. Ook, en meestal, uitgesproken: Breedao.

Bredaseweg

Hij woeonde (ook: woeunde) aon den Breedagse weg. Hij woonde aan de Bredaseweg.

Breed

Die laot 't brèèd hangen. Die laat het breed hangen. Hij geeft veel geld uit.

Breken

Ik docht da'k brook. Ik dacht dat ik brak. Ik stikte van het lachen.

Brem

Zo zuûr as brèm. Heel zuur (vgl. Van der Vleuten, p.36). Variant op het meer gangbare zo zout als brem. Brem < brijm, brijn 'zoutoplossing' (Van Dale, p.527).

Brembezie

Hedde dees jaar veul brembeezies (ook: brembeesjes) geplokke? Heb je dit jaar veel braambessen geplukt? Bramen. Vgl. Aardbei: errebezie. Het woord brambezie zou door het frans geleend zijn en omgevormd zijn tot framboise, welk woord wij in het Nederlands weer terugleenden voor de framboos (Stroop, 2, p.23). Maar de framboos zal toch in Nederland oorspronkelijk zeker inheems zijn geweest. Zou die dan voordat hij framboos genoemd werd een andere naam gedragen hebben? Welke dan? Misschien het in Vlaanderen nog bekende Hinnebrame of Hinnebezen (Heukels, p.217)? Vgl. hindberry in Engelse dialecten en hindbeere in het Deens. Hin is misschien ontstaan uit hinde 'vrouwelijk hert' (Weijnen, 1996, p.149). Of hebben we hier te maken met hen, hinne, de patrijshen of vrouwelijk korhoen? Dat er geen aparte naam voor de framboos zou hebben bestaan, zoals Stroop denkt, lijkt onaannemelijk: braam en framboos verschillen duidelijk van elkaar, niet alleen in uiterlijk maar ook in smaak en dat zal de mensen ongetwijfeld opgevallen zijn. Deze verschillen zijn veel groter dan die tussen bv. de diverse rassen van appels, die wel allemaal een aparte naam droegen. Na 24 aug., St.Bartholomeus, kon men geen bramen meer eten: er lag dan een vlies op, dat het vel van St.Bartolomeus zou zijn. Die heilige was ooit gestroopt. (Mandos, p.28). Waarschijnlijk gaat het hier om een schimmel, die in de lange, vochtige nachten van de tweede helft van augustus welig tiert. Zie ook onder braambes.

Groote oft Ghemeyne Braembezie.

Braam, uit : R.Dodoens: Cruydtboek

Bremmen

Jan gong meej die meid bremmen aon 't kenaol. Jan ging met die meid bremmen aan het kanaal. Bremmen: vrijen in de openlucht (als de brem bloeit, in mei). Ook bekend in Made (Kooiman, p.41).

Bremkwettel

Gewestelijke naam voor de braamsluiper. Zie bremschijter. Deze naam, noch Bremschijter, is opgenomen in het Woordenboek van de Nederlandse volksnamen van vogels van Eigenhuis.

Bremschijter

In de heg hieuwe drie bremschijters. In de heg hielden drie bremschijters. Soort vogeltje: de braamsluiper In Reusel ook brembijter genoemd; zou vaak aan bramen pikken (Van Gompel, 2, p.86). Van Bekhoven denkt dat het een soort mees is (Van Bekhoven, p.47). Constant Smits ving ze met mussenklemmen in de Touwbaan, dat toen nog een karspoor tussen de akkers was. (Smits-Van Sprang, p.28,29).

Bremzig

De zog was bremzig gewurre. De zeug was bronstig geworden. Ook bekend in Prinsenbeek (Van Melis, p.23) en heel Brabant. Verband met mnl. bremmen 'brommen, brullen'. Dan berust het verband op het geluid dat gemaakt wordt door een bronstig dier. (vgl. Weijnen, 1996, p.65). Vgl.ook Mnl. bronst, brunst 'brand, gloed'.

Brennetel

Ge mot oppasse bij 't knollen plukke meej al die brennetels. Je moet oppassen bij het knollen plukken voor al die brandnetels. De Kleine Brandnetel, *Urtica urens*, steekt gemener dan de Grote Brandnetel, *Urtica dioica*. De kleine groeit vooral op stikstofrijke akkers en de grote onder heggen, aan bosranden, ook op stikstofrijke plaatsen, waar afval is weggegooid, gras is gemaaid etc.

Brief

Hij hèt (ook: heet) hier niks in te brenge as leege briefkes. Hij heeft hier niets te zeggen. Mandos, p.71 geeft: 'Niets te lezen hebben als lege briefkes', met dezelfde betekenis.

Briezen

De koei was aon t brieze. Door de wei aan het rennen (vgl. Goossenaerts, p.98: birzen). Ook genoemd: biezen.

Brik

Hij reej in nen ouwen brik. Ouderwetse auto. Ook: koets.

Britsen

Ze waare aon 't britse op de stoep. Ze waren aan het britsen op de stoep. Spel met lege schoensmeerdoos, die met een voet vooruitgeschopt moest worden in een met krijt getekende figuur met vierhoeken. De speelster die aan de beurt was moest op een voet, dus hinkelend, de doos zien te raken. In plaats van met een leeg schoensmeerdoosje kan het spel ook gespeeld worden met andere voorwerpen, bv. de voet van een kommetje (De Bont, p.114). Vgl. Mnl. britse 'damsteen, plaat'; blijkens - ts via picardisch uit Ofr. Briche 'fragment, stukje', verwant met breken (Debrabandere, p.95).

Broek

Hij kan goed z'n broek ophouwe. Hij heeft geld genoeg.

Ge kom nog mar net boven oeuw broek uit. Gezegd tegen een jeugdig persoon.

Hij èt 'n nauw broek aan. Hij is kleinzielig.

Opa hiew de steej, waortie op ingezet had, aon z'n broek. Opa hield de stee, waarop hij ingezet had, aan zijn broek. Er ging niemand boven de inzet, dus werd hij koper van de boerderij. Bij veilingen werd eerst afgehangen: men ging uit van een hoog bedrag en de veilingmeester noemde telkens een lager bedrag. Bij een bepaald bedrag riep iemand 'mijn' of stak zijn hand op: dit was de inzetter. Een tijd later werden, uitgaande van dit bedrag 'hogen' gezet van enkele guldens of tientallen guldens. Wie het laatste het bod verhoogde voor het uitgaan van een brandende kaars verkreeg het goed. Als er geen hogen werden gezet bleef de inzetter de koper.

Broekert

Nart was mar nen broekert. Nard was maar een broekert. Opschepper.

Broekhaak

De broekriem wier aon den broekhaak vast gemokt. Haak aan de burrie om de riem van de broek (van het paard) aan vast te kunnen vastmaken.

Broekhannik

Der zaat nen broekhannik in den boeom (ook: boeum). Er zat een broekhannik in de boom. Vlaamse gaai. Han < Han (Johannes) met achtervoegsel -ik, zoals in havik, leeuwerik en dergelijke. Zie ook bij Hannik. Gaai komt van fr. gaye 'bont'. In westelijk Brabant heet het dier anebroek en in het oosten markolf. Stroop denkt voor broek aan 'moeras', hetgeen er op zou wijzen dat de vogel vooral in moerassige gebieden thuis zou zijn (Stroop, 2, p.60). Maar de vogel zit altijd in bossen of parkachtige landschappen. Zou het niet kunnen zijn dat dit broek samenhangt met broeken 'opscheppen', zoals bv. voorkomend in grootbroek 'opschepper'. Opscheppen omdat de vogel zo uitzonderlijk mooi is. Men denkt ook wel aan broek in de betekenis 'kledingstuk' en dat zou dan slaan op een vork van twee takken, waarin de vogel zijn nest zou maken (Debrabandere, p.196).

Broeklopen

Iemand broek laate loeope (ook: loeupe). Aan de band van de broek trekken en de betrokken persoon zo laten lopen.

Broekschijter

't Was mar nen broekschijter. Een bangerik, bangschijter.

Broekzak

Och, kuust oew kloete (ook: kloete), ik wur (ook: wor) oe nog nie al ziette in munne broekzak kaart te speule. Och, kus je kloten, ik hoor je nog niet al zit je in mijn broekzak kaart te spelen. Opmerking tegen iemand die kritiek heeft. Men luistert er nog niet naar. Deze uitdrukking is niet bekend bij Mandos.

Broer

Bruûr Jansse zaag ik net nog op de kermis. Broer Jansse zag ik net nog op de kermis. Broer: bijnaam voor de tweede zoon. Vgl. zus voor tweede dochter.

Brok

De brokke plakke vast aon het vastetrommeltje. De brokken plakten vast aan het vasten-trommeltje. Snoepje, caramel, toffee. In de vastentijd moest het snoep en de koekjes opgespaard worden tot Paaszaterdag, 12 uur. Het vastentrommeltje was een blikken trommel of ook wel een oud sigarendoosje.

Brok staat ook voor: geperst veevoer, krachtvoer. *Gift de koei nog mar wè brok.* Geef de koeien nog maar wat brokken (krachtvoer).

Brompot

't Was nen ouwen brompot. Het was een oude brompot. Een mopperaar.

Bronolie

Hier ies nen lieter bromolie. Hier is een liter bronolie. Petroleum.

Brood

Broeod (ook: broeud) bakke ze overal. Brood bakken ze overal. Je hoeft niet perse in je eigen dorp te blijven wonen, je kunt overal leven.

't les me wè, een huishouwe meej broeod en gin kindere. Het is me wat, een huishouden met brood en geen kinderen. Alles is tevergeefs?

Broodjager

Der waare in Oeosterout 'n paor broeodjaogers (ook: broeudjaogers). Er waren in Oosterhout een paar broodjagers. Personen die het geschoten wild verkochten en daar, voor een deel, van leefden.

Broodwinner

Hij ies daar den broeodwinner (ook: broeudwinner). Degene die de kost verdient.

Bruid

In de prosesie liepe veul brudjes meej. In de processie liepen veel bruidjes mee. Jonge meisjes in witte jurkjes. Kwamen ook wel eens op bezoek als een kind geboren was.

Bruin bakken

Hij hettet (ook: heeget) weer bruin gebakke. Hij heeft het weer bruin gebakken. Fouten gemaakt.

Brul

Het had 'n veers gekocht mar 't was nen brul. Hij had een vaars gekocht, maar het was een brul. Onvruchtbare koe, die veel brult en verder ook wel gedrag van een stier vertoont. Ook bekend in Udenhout (Verhoeven, p.159). Een brul mocht teruggebracht worden bij de verkoper, omdat het een zogenaamd verborgen gebrek was. Een brul moorde ook wel, zoals een stier, met zijn horens in de grond.

Brullen

Ze moes veul brulle toender moeder dood ging. Ze moest veel brullen toen haar moeder dood ging. Huilen. Ook: schreeuwen.

Buik

Hij zaat onder 't peert zonnen buik. Hij zat onder het paard zijn buik. Was failliet. Men kent ook de betekenis: had niets te vertellen.

Jeene buik vol, alle buike vol. Werd door een boer gezegd bij het warme middageten. Als de boer klaar was met eten moesten de knecht en meid ook maar klaar zijn en begon het werken weer.

Buikband

Doe 't peert den bukbaand mar aan. Doe het paard de buikband maar aan. Onderdeel van het paardentuig.

Buikspek

In de winter aate we dikkels bukspek bij de staamp. In de winter aten we dikwijls buikspek bij de stamp. Spek van de buik van een varken.

Buikvulling

Ties mar bukvulling. Het is maar buikvulling. Er zit weinig energie in, het vult alleen.

Buikzoet

Den appel was finaal bukzuût. De appel was finaal buikzoet. Bruin, zacht, overrijp
Mnl. Buucsocht: buikziek. In westelijk Noord-Brabant spreekt men van bukiek (Stroop, 2, p.41): ziek van binnen. In Udenhout echter eveneens van buikzoet. (Verhoeven, p.159). Volksetymologisch afgeleid uit Mnl. buucsocht 'buikziekte'. Mnl.sucht betekent 'ziekte', b.v.in geelzucht (Debrabandere, p.99).

Buil

Doet de koekskes ies in den buil. Doe de koekjes eens in de buil. Papieren zak.

Buis

Oons paa holde 'n gasfles op de buis van de fiets. Ons pa haalde een gasfles op de buis van de fiets. Stang.
Stiekem iemand. Ook : bunzing.

Buitenjagen

De koei buite jaoge. In de wei doen. Ook: uitendoen.

Buitenkegelen

Hij wier gereegeld buitegekeegeld uit de cafes. Hij werd geregeld buitengekegeld uit de cafe's. Buiten gezet.

Buitenroepen

Ik zal 'm ies buiteroepe. Vragen om buiten te komen. Ook: uitdagen voor een gevecht in een cafe. Dat buitenroepen in de laatste zin is al een eeuwenoud gebruik.

Buitenstouwen

De kallever wiere buitegestouwd. De kalveren werden naar buiten gestouwd.

Bukkem

Hij had twèèj bukkeme op. Hij had twee bukkems op. Bokking, panharing. Bokking is genoemd naar de bok wegens overeenkomst in kwalijke lucht (Van Dale, p.470).

Bukpaardje

De jong speulde bukperdje. De kinderen speelden bukpaardje. Haasje over, bokspringen. Ook bokkeperdje genoemd.

Buksjek

Hij draaide 'n siegaret van buksjek. Restanten van sigaretten, peuken, die samen tot een nieuwe sigaret gedraaid werden. Vooral in de laatste oorlog in gebruik. Van bukken om de peuken op te rapen?

Bullen

Legt die bulle mar klaor vur den bulleboer. Leg die bullen maar klaar voor de bullenboer. Vodden, todde. Van Dale geeft 'oude lappen, vodden' (Van Dale, p.557).

Bullenjood

Den bullenjood kwaam iedere maand langs. Bullenboer, voddenkoopman. Ook bekend in Prinsenbeek (Van Melis, p.24).

Bult krijgen

Van dè gemaauw zoude nen bult krijgen. Van dat gemaauw zou je een bult krijgen. Van dat gezeur zou je half overspannen worden. *Verhuizen meej bed en bult.* Verhuizen met alles wat je hebt.

Bunder

Dees plak ies bekaant aanderhalf bunder. Dit perceel meet bijna 1½ hektare. Die broek ies 'n bunder te groot. Die broek is veel te groot. Tot het jaar 1820 (invoering metrieke stelsel) was een bunder in de Baronie een oppervlak van 1,29 ha. Na dat jaar was een bunder de naam voor hektare. De eerste jaren na 1820 sprak men vaak van een bunder, Hollandsche maat, waarmee dan de hektare werd bedoeld.

Bunt

Bunt gebrukten de bieboeren wel om kurreve te maake. Bunt gebruikten de boeren wel om korven te maken. Pijpestrootje, *Molinia coerulia*, een grassoort die veel op moerassige heidevelden groeit.

De naam Buntgras komt eigenlijk toe aan een blauwachtig grasje dat veel in zandverstuivingen groeit, *Corynephorus canescens* P.B. In het dialect heeft de naam Buntgras echter betrekking op Pijpenstrootje, *Molinia coerulea* Moench, een grassoort die veel voorkomt op heidevelden en in moerassen. Deze plant gedijt voorspoedig in milieu's met veel stikstof. Door het ammoniak dat al decennialang veel uit varkens- en kippenstallen ontsnapt, gaat het de plant voor de wind. Hele heidevelden worden er door overwoekerd. Bunt werd, zoals de naam Pijpenstrootje al aangeeft, gebruikt om pijpen door te steken, maar bv. ook om er bijenkorven van te vlechten en om daken van schuurtjes te dekken. Het gras is veel sterker dan riet, gaat dus langer mee. De soort had in ons gebied ook de naam Pijpenpeuters.

Burg

Den burgt bij Catherinadal staat nie gaauw droeog (ook: droeug). De burg bij Catharinadal staat niet gauw droog. Het is een watergracht rondom het klooster Catharinadal. Burg betekent 'versterking'. Daar lag normaliter een watergracht omheen. Is de naam van de versterking overgedragen op de omliggende watergracht? Het woord gracht betekende in de Baronie eeuwenlang 'wal' en niet 'brede sloot'. Het kasteeltje de Blauwe Kamer waaruit het latere Catharinadal gegroeid is zal ook een watergracht bezeten hebben.

Burger

Den burger zaat in 't gemèntehuis. Burgemeester.

Burrie

't Peert wier tussen de burries gezet. Burrie van een kar. Afleiding van Germ. *beran 'dragen' (Van Gompel 3, p.149). Burries zitten ook aan een kruiwagen of baar.

Bussel

Doe de bezies mar in den bussel. Doe de bessen maar in de bussel. Een bussel is een mandje gemaakt van gebleekte tenen: er kon circa 10 kg. in een bussel. Zie ook bij Krombussel.

Buts

Der ziet een buts in de pan. Buts: deuk. Mnl. butse 'buil, kwetsuur'. Verband met Ofr. boce 'tumor, gezwel' (Debrabandere, p.101).

Butten

We gaan morrege errepels butte. We gaan morgen aardappels oprapen op een akker, waar de boer al gerooid heeft.

Buurten

Ik gong dikkels bij Taante Kee buûrte. Ik ging dikwijls bij tante Kee buurten. Een praatje maken.

Buut

Bij verberregske motte op de buut slaon en dan buutvrij roepe. Verstoppertje. De buut kan van alles zijn: een deur, een stuk van een muur, een boom etc. Buut kan ook buit betekenen. Het spelletje werd wel buutvrijen genoemd. Een deelnemer moest 'omstaan' met zijn hoofd op de armen om niets te kunnen zien. Hij was de vanger. De andere deelnemers moesten zich verstoppen. De vanger ging nadat hij 'ik kom' geroepen had zoeken. De anderen, die zich verstopt hadden, moesten zonder zich te laten aantikken, snel naar de plaats begeven waar de vanger gestaan had, de buut, en daar aantikken en buutvrij roepen. De buut werd ook wel 'boet' genoemd.

C

Canaille

Dè ies 'n lèllek kanaije (ook: karnaije). Dat is een lelijk canaille. Boosaardig iemand.
Van Fr.canaille: gepeupel, gemeen volk.

Canedasse

In de Polder stonne (ook: stonde) veul canedasse. In de polder stonden veel Canadassen. Canadese Populier, een kruising van de zwarte populier, *Populus nigra*, en de uit Noord-Amerika afkomstige *Populus Deltoides*. In Nederland vanaf ongeveer 1750 (?) geteeld. De boom kan meer dan 20 meter hoog worden en werd zeer veel aangeplant in poldergebieden op klei, zoals in de Oosterhoutse Polder, maar ook in de Meierij, vooral voor de klompenmakerij. De boom kan na 20 of 30 jaar gekapt worden. De oudste en grootste exemplaren van Oosterhout stonden aan de zuidzijde van de Goorstraat: ze waren zeker 70 of misschien wel 100 jaar oud, toen ze rond 1990 gekapt werden.

Casuelig

Piet was van den hoeitas (ook: hoeuitas) gevallen, mar hij lèèft nog: 't ies casuweelig. Piet was van de hooitas gevallen, maar hij leeft nog: het is casuelig. Uitzonderlijk, toevallig. Van fr. casuel 'toevallig'. Vgl. Eng. casual. Men hoort in plaats van casuelig ook wel: casueel.

Ceel

Hij noemde 'n jèèle ceel op. Hij noemde een hele ceel op. Een hele reeks, lijst. *Toen kwaam den jèèle ceel deruit.* Toen kwam alle ellende eruit. Ook: verhaal. Mnl. cedel 'akte' <Fr.cedule < Mlat.schedula 'blaadje', diminutief van schedula 'papyrus' (Debrabandere,p. 104). De d is door syncope verdwenen uit cedel > ceel.

Centen

Op de centen ziete. Op zijn centen zitten. Zuinig zijn.

Centje steken

Spel met vakken in het zand, dat met centen gespeeld moest worden. Ook muntje steken genoemd.

Chaufferen

Lot mijn mar sjoofeere (sjofeure). Laat mij maar chaufferen. Sturen, bij een auto.

Cijns

Over diejen akker moes nog cijns betold wurre. Over die akker moest nog cijns betaald worden. Klein bedrag belasting, te voldoen aan de heer van een heerlijkheid. In een meestal ver verleden had de boer een stuk hei van de heer gekocht om te ontginnen. Hij moest dan een koopsom betalen en, als teken dat de blote eigendom bij de Heer bleef berusten, een jaarlijkse cijns. Die cijns was oorspronkelijk meestal 6 penningen per bunder (van 1,29 ha.), maar door devaluatie werd dit bedrag in de loop der eeuwen verwaarloosbaar klein.

Commandant

Dè wijf ies me toch nen commedaant. Bazig type.

Commanderen

Commandeert oeuwen ont en blaf zellef. Commandeer je hond en blaf zelf. Weigeren om iemand te gehoorzamen.

Communie

Hedde gij oew commuunie al gedaon? Heb jij je communie al gedaan. De zogenaamde eerste communie werd in de eerste klas van de lagere school gedaan, de plechtige communie in de zesde klas. Bij de eerste communie kreeg een jongen vaak een speciaal pakje aan, met een korte broek. Communie doen staat ook voor 'flink eten'.

Communieprentje

Ik heb nog 'n commuunieprentje. Herinnering aan de eerste of aan de plechtige communie.

Compassie

Daor hoefde gin compassie meej te hebben. Daar hoef je geen compassie mee te hebben. Medelijden.

Compliment

Meej de compliemente van oons pa. Groeten. Ook: eisen. Den dieje het veul compliemente. Die is veeleisend.

Couperen

We hadden den Bruine gecoepeerd. Staart laten inkorten, bij paarden. Ook bij honden.

Crimineel

't les criemieneel. Ongehoord, heel erg of heel bijzonder. Van fr. criminel 'misdadig, geweldig'.

D

Daar

Dèr, daar leeget. Der, daar ligt het. Meestal met enige verontwaardiging gebruikt. Merkwaardig is de verschillende uitspraak voor hetzelfde woord.

Daarom

Waorum? Daorum. Daorum is gin reede, agge van de trap afvalt bende gaauw beneden. Daarom is geen reden, als je van de trap afvalt ben je gauw beneden. Afjacht (dooddoener).

Daarvoor

Gij maag daorvur nie meej. Jij mag beslist niet mee.

Daas

't Was zomar nen daos. Het was zomaar een daas. Het was iemand met weinig verstand.

Dabben

Hij was de errepel aon 't uitdabbe. Met de handen aardappelen uit de grond halen. Ook: morsen. Honden en konijnen dabben ook: krabben gaten in de grond. Weijnen geeft voor dabben 'met handen of voeten wroeten' en noemt eng. to dab 'zachtjes slaan' als vergelijking (Weijnen, 1996, p.72). Debrabandere, p.106, 107, geeft als betekenissen 'met de voorpoten stampen, trappelen, over de grond krabben, graven, (in de aarde) wroeten, ploeteren, moeizaam lopen'. Kiliaan komt met de interpretatie 'ondergraven, in slijk ploeteren'.

Dabbert

Dè was mar nen vuilen dabbert (dabber). Dabbert: knoeier. Ook geïnterpreteerd als 'sukkelaar' (Van de Ven, p.43).

Dag

Ge mot mar zo denke 't zen minse van nen dag. Je moet maar zo denken het zijn mensen van een dag. Ze zijn oud en kunnen elk moment sterven.

Dagblad

Dès 't dagblad van Baovel. Persoon die veel kletst, verhalen vertelt, nieuwtjes verhaalt etc. Ook bekend is 'lopend nieuwsblad' voor iemand die veel nieuwtjes vertelt.

Dakschijter

D'r ziete nogal wè dakschijters op de schuûr. Dakschijter: duif.

Dalk

't les ok mar nen ongelukkigen dallek. Sukkelaar. In Reusel 'vrouw die ruw, onbeholpen loopt' (Van Gompel, 1, p.73). Te vergelijken met zweeds dialect dalk 'klomp, sukkel' en verder dalken 'dolen, slenteren, moeilijk lopen, doelloos rondlopen', bekend in de Kempen (Weijnen, 1996, p.73).

Dam

De kèr sloeg om op den dam. De kar sloeg om op de dam. Inrit van een weiland of akker, vaak modderig. Ook: inrit bij een huis of zelfs: tuin. Ook bekend in Udenhout, waar het vooral in negatieve zin gebruikt zou worden, zoals bv. iemand van den dam afjagen (Verhoeven, p.160).

Dampig

Ties daampig weer. Vochtige lucht, zweterig.

't Peert was daampig. Benauwd, door verkeerde stalling, bv. in de koeienstal.

Dat is

Ja, dadies. Ja, dat is. Bevestiging, ja, dat is waar, dat klopt.

Dauwnetel

In 't graon groeide veul douneetels (ook: dannetels). Hennepnetels/Dauwnetel, Galeopsis- soorten. De Dauwnetel die vroeger vrij algemeen in hakvruchtakkers voorkwam, is tegenwoordig vrijwel verdwenen. Beide soorten zijn hinderlijk bij het binden van de graanschoven tijdens de oogst, omdat ze dan uitgebloeid zijn en scherpe kelktanden hebben, die in de handen steken. De Dauwnetel, Galeopsis speciosa Mill. is een schitterende plant, die helaas de laatste decennia enorm in aantal is afgenomen. Vroeger groeide hij wel in akkers met hakvruchten en ook in graan. Tegenwoordig een enkele maal nog in opengeploegde bermen. In de volksmond wordt met de naam Dauwnetel ook de Hennepnetel, Galeopsis tetrahit L., een verwant, aangegeven. De kelktanden van deze soorten verharderen bij het rijpen van het zaad en bij het binden van de graanschoven prikken ze in de hand van de graanbinder. In Kempenland luidt de naam Dannetel en dat zou ontstaan zijn uit dalnetel (Swanenberg, p.43,44). Heukels geeft de vorm dannetel alleen voor Vlaanderen. Maar dauw zal misschien toch eerder betrekking hebben op het blijven liggen van dauwdruppels op de plant. Hennepnetel wordt in diverse delen van Nederland wegens gelijkenis, vooral van de jonge plant, met Hennep ook wel aangeduid als Wilde Hennep of Wilde Kemp, Wilde Valse Kemp en Wilde Valse Hennep (Heukels, p.108). Dam duidt volgens Debrabandere, p.107,108 op het groeien op een aarden wal, berm. Hij geeft als vergelijkingsmateriaal Dambeere 'jeneverbes' en Damgras 'beemdgras'. In Vlaanderen wordt de Hennepnetel wel met Danetel aangeduid en in oostelijk Noord-Brabant is het de naam voor de Dovenetel (Heukels, p.108, 132).

Deegschop

Meej 't deegschopke wier 't deeg in stukken verdjeld. Met het deegschopje werd het deeg in stukken verdeeld. Het deeg werd in de trog aangemaakt en na enige tijd met een speciaal schopje in stukken ter grootte van een brood verdeeld.

Deel

D'r kwaam 'n jeel djeel volk op de begraofenis. Er kwam een heel deel volk op de begrafenis. Heel wat volk.

Dek

De koei was ziek: ze kreeg 'n dek op. De koe was ziek: ze kreeg een dek op. Een juten zak die op de rug bevestigd werd en met touwtjes vastgemaakt werd.

Dekgeld

Vur diejen hengst betolde 30 gulden dekgeld. Voor die hengst betaal je 30 gld. dekgeld. Geld voor het laten komen van een hengst.

Dekker

't les zoals 't valt, zee den dekker en scheet van 't dak. Het is zoals het valt zei de dekker en scheet van het dak. Uiting van berusting (vgl. Mandos, p.91).

Deksel

Op alle bedden laag deksel. Op alle bedden lag deksel. Lakens en dekens.

Dekstro

Vroeger moeste roggestroei (ook : stroeui) uitschudde om goed recht dekstroei (ook: dekstroei) te krijgen. Vroeger moest je roggestro uitschudden om goed recht dekstro te krijgen. Van onkruid en kromme graanstengels ontdaan, uitgedorst roggestro om het dak mee te dekken. Stro werd eeuwenlang als dakbedekking gebruikt in de arme zandstreken. In Oosterhout werd ook riet uit de Biesbosch en de alluviale polders veel gebruikt. Dit was duurder dan stro, maar het ging ook langer mee, ongeveer 30 jaar.

Del

Die meid ies nen (ook: 'n) echten del. Die meid is een echte del. Sloerie. Elders -oostelijk Brabant- kan del ook op een man betrekking hebben (Van de Ven, p.45).

Delen

Ge zaltum nog wel leere kenne agge der meeij mot djeele. Je zult hem nog wel leren kennen als je er mee moet delen Een erfenis moeten delen met iemand. (vgl.Mandos, p.91). *Ge zal toch laoter ok wel meeij wille djeele.* Je zult later toch ook wel een deel van de erfenis willen hebben.

Dempig

Oons peert was dempig. Aamborstig. Zelfde als dampig. In Etten betekent dempig: 'mistig, nevelig' (Verschuren, p.54). Mnl. dempich, dampich 'benauwd, aamborstig'. Paarden kunnen dempig worden van beschimmeld hooi of het verblijf in een bedompte ruimte.

Derdes

Hij kwaam derdes. Hij kwam als derde. Zie ook bij tweedes.

Derrie

De kallever liepe in de derrie. De kalveren liepen in de derrie. Modder, slik. Derrie betekent ook veenlaag, turf. Mnl. darie, darich, daring, darinc 'derrie, zwavelachtige veensoort'.

Deugen

Hij deugt van gin kaante. Hij deugt van geen kanten. Hij deugt helemaal niet.

Deugniet

De grutste deugeniete ziete vuraon in de kerrek. De grootste deugnieten zitten vooraan in de kerk. Veel mensen doen zich beter voor dan ze zijn.

Deugnieterij

Wè hedde nou weer vur deugnieterij uitgehold. Wat heb je nu weer voor deugnieterij uitgehaald? Wat voor ondeugende dingen heb je nu weer gedaan?

Deus

Die meid ies toch 'n deus. Onnozele vrouw.

Deuzig

Hij zaagter nogal deuzig uit. Hij zag er nogal deuzig uit. Sloom. In Zeeland is de betekenis 'duizelig'. Het woord deuzig is verwant aan duizelig, dwaas en doezelig (Weijnen, 1996, p.78). Mnl. dosich'duizelig, suf, versuft', van Idg. *dheus 'verdoofd, verward zijn' (Debrabandere, p.112).

Dibbes

't les nen goeie dibbes. Onschuldig persoon, een beetje een sukkel.

Dicht

't Graon ston zo diecht ast haor op nen hond. Het graan stond zo dicht als het haar op een hond. Het graan stond heel dicht.

Dienen

Oons Kee het (ook: heet) lang gediend bij nen heer. Ons Kee heeft lang gediend bij een heer. Gewerkt als meid bij een pastoor of iemand van hoge sociale standing.
Ook: in het leger dienen, dat is soldaat zijn.

Dierentuin

Wonde gij in den dieretuin? Woon jij in de dierentuin=Den Hout? Deze bijnaam van Den Hout zou ontstaan zijn doordat vroeger op de Houtse Heuvel geiten, koeien, schapen, ganzen etc. te grazen werden gezet: hier was het gras immers gratis. De Heuvel was het gemeenschappelijk bezit van de aangelanden van de Heuvel.

Dik

De koei stonnen dik. De koeien stonden dik. Met een zware pens, volgevreten.
Ik ben dik. Ik heb genoeg gegeten (mens). Niet algemeen bekend. Ook in andere naburige dialecten onbekend? Wel kent men het in Westwoud (N.H.).

Dikke schommel

Zij was vriendin meej 'n dikke schommel van een meid. Ze was vriendin met een dikke schommel van een meid. Dik iemand.

Dikkont

Mie was 'n flinke dikkont. Iemand die een omvangrijk lichaam heeft.

Dikstaart

Och jerrejerree, daor hède dominee dikstèèrt ok wir. Gezegd als een bepaalde pater Capucijn door Oosterhout liep.

Dikwijs

Dè witte dikkels nie. Dat weet je dikwijs niet. Dat kun je niet altijd goed weten. 't Gebeurt dikkelszat. Vaak genoeg.

Dinsdag

Destdags iest mart in Breedao. Dinsdag is het markt in Breda. Destag is verouderd. Ook in Prinsenbeek bekend (Van Melis, p.26), evenals Halsteren (Heemk. Studiekring, p.44) en Baarle (Olislaegers, p.13). Tegenwoordig is de uitspraak: dinsdag.

Dirk

Daor woeont (ook: woeunt) den dirk van 't mullekfabriek. Daar woont de directeur van het melkfabriek.

Dito

Ja, idem dito. Hetzelfde.

Doek

De kleine kreeg nen nieuwen doek. De kleine kreeg een nieuwe doek. Nieuwe luier.

Doen

Doede gij ies moeoi (ook: moeui) zinge. Tegen een kind gezegd: zing jij eens mooi.
Ik heb jèèl den dag gehast en gedaon. Ik heb heel de dag gehaast en gedaan. Gedaan duidt hier een versterking aan van het gehaast.
Wè doede daor nou? Wat doe je daar nou? Wat ben je nou aan het doen?
Hij doeget goed. Hij doet het goed.
Wè doeget weer morge? Wat voor weer is het morgen? Vgl. voor de uitgang op -get:
Hoe gaget? Hoe gaat het? *Wè doeget toch ammel?* Wat doet het toch allemaal? Wat gebeurt er toch allemaal? Het gebruik van allemaal in een dergelijke constructie is typisch zuidnederlands.

Doen

Hoeveul doen de verrekes teegeswurrig? Hoeveel brengen de varkens tegenwoordig op?

Vur zinnen doen nie gek. Als je hem kent is het voldoende.

Hedde naor dè bontje gedaon? Heb je op die baan gesolliciteerd?

Dè doe't um (dè doeget um). Dat doet het hem. Dat geeft de doorslag.

Zoas ge doet zo worde gedoet. Zoals men anderen behandelt, wordt men zelf behandeld.

Dè s gin doen. Dat is geen doen.

Wè doe 't weer morrege? Wat voor weer wordt het morgen?

Doerak

Ties nen lèlleke doerak. Het is een lelijke doerak. Gemeen persoon. Soms ook juist ironisch bedoeld voor een goeierd.

Dol

Hij had er veul dol meej. Last. Verwant met gothisch thulan 'lijden' en ned. dulden (Weijnen, 1996, p.81). *Ik wur (ook: wor) dol van al dè lawaai.* Ik word gek van dat lawaai. Gek; ook draaierig.

Dolen

Ik geloeuf (ook: geloef) dè ge dolt (ook: doolt). Ik geloof dat je doolt. Ik geloof dat je je vergist.

Dolerend

't Was nen doleerende. Gek persoon. In Zevenbergen: streng hervormd (De Groot, p.53). Dolerenden zijn lid van de doleantie, een kerkelijke beweging.

Donderen

Op Den Hout was er jèene doeod (ook: doeud) gedonderd. Op Den Hout was iemand doodgedonderd. Door de bliksem getroffen.

Donderlucht

Der kwaam me toch 'n donderloecht aon. Onweersbui, donkere wolken.

Donderstraal

Dieje kwajonge ies 'n donderstraol. Die kwajongen is een donderstraal. Ruziemaker, rotzak.

Dongense pee

Dongese peeje die worre nie gaor al kokte ze anderhalf jaor. Dongese peen die worden niet gaar al kook je ze anderhalf jaar. Spotrijm op de inwoners van het naburige Dongen.

Donker

Zurregt dègge vur den donkere terug zijt. Zorg ervoor dat je voor het donkerworden terug bent.

Dood

Daor ies de doeod (ook: doeud) nie meej gemoeid. Daar is de dood niet mee gemoeid. Dat is geen levensbedreigende ziekte.

Doodblijven

Oons opa bleef doeod bij 't jaoge. Ons opa bleef dood bij het jagen.

Doodrijp

De rog was doeodrijp (ook: doeudrijp). De rogge was doodrijp. Volstrekt rijp. De aren gaan dan helemaal hangen, maar de korrels vallen bij rogge i.t.t. haver bij rijpheid niet uit.

Doodsklok

We wiere de doeodsklok (ook: doeudsklok) luie. We hoorden de doodsklok luiden.
Deze klok wordt geluid bij het overlijden en bij de begrafenis.

Doodsprentje

Z'n foto ston op het doeodsprentje (ook: doeudsprentje). Zijn foto stond op het doodsprentje. Bidprentje.

Dooi

Ne kouwen doei (ook: doeui) ies ne behouwen doei. Een koude dooi is een behouden dooi. Als het langzaam dooit gaat het niet gauw opnieuw vriezen.

Dook

Der liep nen aorigen dook de werft op. Er liep een eigenaardige dook het erf op.
Sloom iemand. Van Judocus.

Door

Helpte mijn effe, dan kan ik dur. Help mij even, dan kan ik door. Help me eventjes, dan kan ik verder gaan met mijn werk.

Doordraaien

Hij het (ook: heet) al z'n cente erdur gedraaid. Hij heeft al zijn centen erdoor gedraaid. Opgemaakt, verspild.

Door elkaar genomen

Dur mekaor genome het (ook: heet) ie weinig last van de buûre. Door elkaar genomen heeft hij weinig last van de bureu. Gemiddeld genomen heeft hij weinig last van de bureu.

Doorgaan

We gaan dur jonges. We gaan weer verder jongens.

Doorhouden

Durhouwe in de nacht van ouwejaar. Niet naar bed gaan. Ook: durdoen of durspeule.
Die veers ies om dur te houwe. Die vaars is om door te houden. Aanhouden, niet verkopen.

Doorjager

Des mar nen durjaoger. Doorjager: een beest dat veel eet en weinig groeit. Zo ook in Halsteren (Heemk. Studiekring, p.46, maar ook iemand die veel geld opmaakt, p.63).
Mandos geeft voor doorjager: iemand die veel naar de w.c. gaat' (Mandos, p.102).

Doorkomen

Ik wit nie hoe de daoge dur te komme. Ik weet niet hoe ik de dagen door moet komen, bv. wegens pijn of verdriet.

Doorleren

Hij mot mar durleere, hij het (ook: heet) verstaand zat. Hij moet maar doorleren, hij heeft verstand genoeg. Na de lagere school naar de middelbare school gaan.

Doormidden

Hij sloeg de plaank dur de mitte. Hij sloeg de plank doormidden.

Doorn

Ik was in de doores gevalle. In de doorns, brandnetels.

Doorpezen

We motte flink durpeeze om de rog vandaog af te krijge. We moeten hard doorwerken om de rog vandaag afgemaaid te krijgen.

Doorschieten

De slaaj was durgeschoote. Er waren bloemstengels in de sla gekomen, waardoor het gewas minder eetbaar wordt.

Doorslag

Oons opoe gebruikte nog wel ies nen durslag. Aardewerken vergiet. Ook bekend in Etten, Mierlo en Helmond. (Verschuren, p.54; Van der Vleuten, p.47; Daniëls, p.54). Doorslag is verder slechts in enkele plaatsen van Noord-Brabant bekend, maar in het oosten van het land is het woord algemener (Stroop, p.54).

Doorslag betekent ook: werktuig om gaten in een stuk ijzer te slaan of spijkers dieper in een plank te slaan (drevel).

Doorspelen

We hadde de nacht durgespeuld. We zijn de hele nacht blijven kaarten. Zie doorhalen.

Doortrekken

Ge mot hartes durtrekke. Je moet harten doortrekken. Bij het rikken: steeds dezelfde kaartsoort blijven vragen, bv. schoppen of ruiten, omdat de tegenspelers deze niet meer bezitten. Ook bij troef.

Doorwas

Dur 't leegere kwaamter veul durwas in de rog. Door het legeren (=platliggen) kwam er veel doorwas in de rogge. Uitgeschoten plantjes. Bij legeren liggen de stengels en de aren tegen de grond en gaan de rijpe korrels kiemen. De aar groeit vast aan de grond en het graan is waardeloos geworden. Het legeren kan gebeuren door storm, hagel of door dieren. *Er stat veul durwas in de peeje.* Doorgeschoten stengels. Doorschieters.

Doorweg

Hij had nen durweg over t laand van ome Koos. Hij had een doorweg over het land van oom Koos. Recht van overpad. Dit kwam vroeger vaak voor: veel percelen lagen niet aan een openbare weg. Het recht van overpad zorgde voor veel conflicten, bv. als men door het graan reed.

Doorzwicken

De rug van den takshond was durgezwt. Helemaal ingezakt.

Dorp

Ik mot efkes naor 't durrep. Ik moet even naar het dorp. Ik moet naar het centrum, van Oosterhout (voor boodschappen). Oosterhout is in 1809 door Lodewijk Napoleon tot stad verheven, maar het heeft eigenlijk altijd veel dorpse trekjes behouden. Er was geen stadsmuur of -wal. Er was ook niet veel handel of nijverheid, afgezien van de steenbakkerijen. Als men in Oosterhout naar de stad ging, bedoelde men altijd Breda.

Dorpel

Hij viel over den durrepel. Dorpel: drempel. Dorpel<deurpaal. Reeds in de Lex salica, 6e eeuw, bekend als duropalo. Het woord is erg oud; moet uit een substraattaal afkomstig zijn (Weijnen, 1996, p.84). Debrabandere, p.126, denkt dat mnl. doorpale, dat op een etymologie 'deurpaal' wijst een volksetymologische afleiding is. Misschien verband met Idg. Dher 'vasthouden, stutten'.

Dorsen

In Tèètering wierde de boere van Seeters 's winters dossen. In Teteringen hoorde je de boeren van Seters in de winter dorsen (bij oostenwind). Het geluid van de neervallende vlegels op de dorsvloer droeg kilometers ver. Laat de boere mar dosse. Laat de boeren maar dorsen. Laat de boeren maar hard werken, wij hebben het goed.

Dorsen, Frankrijk, 15^e eeuw

Dorskas

Kees den Dommel kwaam iedere winter meej zun doskas. De Dommel (Van Dommelen, loonwerker) kwam iedere winter met zijn dorskas. Dorskas: groot dorsmachine, aangedreven door een tractor via een leren riem. In Oud-Gastel zou doskas een drinkplaats voor vee zijn (Naostebij, p.14)?

Dorst

Hedde dost, loopt naor den ost, daor wunt 'n ondje, dè piest oe zomar vur vijf cente in oew mondje. Heb je dorst, ga naar den Horst, daar woont een hondje dat pist je zomaar in je mondje. Soms nog verlengd met: *en daor staat 'n katje, dè krabtoe vur vijf cente aan oew gatje.* En daar staat een katje dat krabt je zomaar aan je gatje. Gezegd tegen een kind dat om drinken vraagt. Den ost = de Horst, kerkdorp bij Oosterhout. Vgl. ook Mandos, p.104.

Dorsvloer

Den dosvloer leet altij in de schuûr. De dorsvloer ligt altijd in de schuur. Harde, lemen vloer waarop de schoven gelegd worden om gedorst te worden. Later ook bestraat met klinkers of van beton.

Douw

Hij kreeg nen lèlleke douw. Hij kreeg een lelijke duw. Hij werd achteruit gezet, gedegradeerd.

Draad

't Kallef was over den draod gespronge. Het kalf was over de draad gesprongen. Over de prikkel-of schrikdraad.

Draai

Hij viel in den draai van den weg. Bocht.

Draaier

Doet den draaier mar diecht. Doe de draaier maar dicht. Hek dat draait. Vergelijk draaiboom 'slagboom, sluitboom, vooral aan weiden', Goossenaerts, p.172.

Dragen

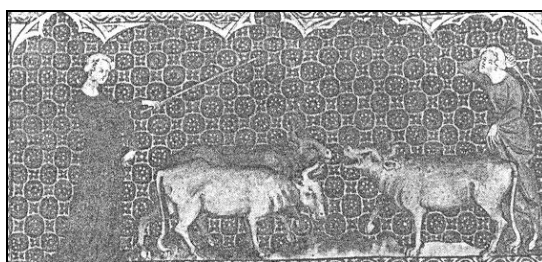
'n Wond die draagt. Een wond waaruit vocht komt.

Dragend

Een draogende merrie. Drachtig. Veulens werden altijd in het voorjaar geboren. De draagtijd bij een paard is elf maanden.

Dreef

Hij wunde (ook: woeunde) in de dreef. Hij woonde in de dreef. Pad, waarlangs vee gedreven werd. Later: weg met aan weerszijde bomen.

Hoeders stouwen vee. Queen Mary's psalter, British Library

Dreinen

Hou toch op mej dreine. Dwingend huilen om zijn zin te krijgen. In Kempenland is het woord in een andere betekenis bekend: 1. staan te draaien 2. Dreigen te regenen (De Bont, p.149).

Driederhand

Daor waare driederhaand kindere. Daar waren driederhande kinderen. Een gezin met drie soorten kinderen (van verschillende vaders/ moeders). Ook: drieërlei.

Driehoekskes

Hedde gij ok driehoekskes? Een bepaalde plant, ingevoerd uit Noord-Amerika, *Tradescantia virginiana*, Eendagsbloem. De bloemen hebben een driehoekige vorm. Niet bekend bij Heukels of elders. De driehoekige bloemen zijn meestal blauw.

Driejarige

Hij loeopt (ook: loeupt) nog as nen driejaorige. Hij loopt nog als een driejarige. Nog heel rap. Is bedoeld een driejarig paard?

Driekwart

Och, ties mar nen driekwart. Och, het is maar een driekwart. Hij is niet helemaal toerekeningsvatbaar, geestelijk gehandicapt. Vgl. halve.

Dries

De koei liepe op den dries. De koe liep op de dries, de huiswei. Dries betekent tijdelijk niet bebouwde akker, in gebruik als weiland. Hoeufft schrijft: 'Dries wordt, in de Baronie, genaamd de grond in het gemeen, en het met gras bezette land in het bijzonder, twelk binnen eene boeren-hofstede besloten is' (Hoeufft, p.128). Gysseling ziet in dries 'tijdelijk rustend akkerland', uit oorspronkelijk 'opgeteerde, uitgeputte akker'. Mnl. driesch 'braakland, onvruchtbare plek (Debrabandere, p.124).

Driesblommeke

In t gezon stonne driesblommekes (ook: dreezeblommekes). Madeliefje, Bellis perennis. Ook bekend in de Meierij (Cuypers 1893, p.843) en elders. Vgl. Triesblommeke, een vorm waarbij de aanvangsmee-klinker verscherpt is. Heukels noemt de naam Driesblommeke alleen voor Vlaanderen, niet voor Nederland (Heukels, p.36, 37,38). Het WBD kent Driesbloemetje voor Bavel en Driezenblommeke voor Oosterhout, de Noorderkempfen, Ravels, Minderhout en Arendonk (WBD III-4,3, p.292). De soort is zeer algemeen in graslanden en bermen en aan vrijwel iedereen goed bekend. Het plantje bloeit vrij lang. Het gras moet wel kort gehouden worden anders verdwijnt de soort. De volksnamen als Weibloempje, Veldebloemetje, Grasbloempje en Fennebloem sluiten dicht aan bij Driesbloempje; het eerste deel van deze namen wijst op voorkomen in weilanden. Maar er zijn zeker nog 60 andere volksnamen voor deze plant bekend. Een dries is een (tijdelijk) weiland, meestal tegen de boerderij gelegen. Dries werd als naam ook gebruikt voor akkers die voor een bepaalde tijd als grasland werden gebruikt. Zie onder Dries.

Driespeen

De koei was nen driespeen gewurre. De koe was een driespeen geworden. Had maar drie spenen meer. Vaak kwam dit door uierontsteking of doordat een andere koe erop getrapt had.

Drietand

Ge had drietaandse en viertaandse rieke. Riek met drie tanden of met vier tanden.

Drijver

Gif den drijver ies aon. Drijver: drevel, om spijkers dieper in te slaan. Ook is de term bekend bij het rietdekken naast drevel en drijfbord.

Drilpudding

Op zondag aate we dikkels drilpudding. Gelatinepudding.

Dringer

In Gils ziete (ook: zitte) veul dringers. Eigenwijze doordouwers. Een van de vele pogingen om mensen uit buurdorpen in ongunstige categorieën in te delen.

Drinken

Goed drinke, 't eete ies ok duûr. Aansporing om nog wat te drinken. Ook het omgekeerde komt voor: *goed eete, 't drinke ies ok duûr.*

Drinkeskruik

Ze naame nen drinkeskruik meeij naor 't laand. Drinkeskruik: veldfles.

Drinkesstoop

Geëmailleerde kan met deksel (scheel), waaruit gedronken werd.

Drinkpenning

Bij het begin van zijn dienstperiode kreeg de nieuwe knecht een drinkpenning. Dit was een bedrag tussen ongeveer 2,50 en 1 gld. Vertrok de knecht voor het einde van de termijn (een jaar) dan moest hij een deel van die drinkpenning teruggeven. De ingang van de termijn was niet in alle dorpen gelijk. In Dorst begon men meestal op de eerste maandag in mei. Maar vroeger ook vaak op half maart.

Droel

Dieje Jan ies nun groeoten (ook: groeuten) droel. Sufferd. Heestermans, 1994, p. 8 geeft droele: 'genieten' en druilen 'lusteloos zijn'. Het woord is waarschijnlijk een relictvorm (overblijfsel) bij druilen, druilerig (Weijnen, 1996, p.87).

Droes

't Peert had d'n droes. Ziekte van de ademwegen bij het paard. Te onderscheiden in kwade en gewone droes. Het woord komt waarschijnlijk van een indo-europese wortel die 'zwellen' betekent (Van Dale, p.818). Hij had droes op zonnen bek. Hij had schuim op zijn mond staan.

Droge

Oonze Piet is nogal nen droeoge (ook: droeuge). Onze Piet is nogal een droge. Iemand waar je niet vaak om kunt lachen.

Drol

Hij draait as nen drol in nen pot. Hij draait als een drol in een pot. Iemand die niet ter zake kan komen.

Dromen

Droeome (droeume) zen bedrog, schet in oew bed dan vèndet morge nog. Dromen zijn bedrog, schijnt in je bed, dan vind je het morgen nog. Dromen zijn bedrog (Vgl.Mandos, p.108).

Drop

Der zaat gin drop (ook: drup) in de drinkeskan. Er zat geen druppel in de drinkeskan. Helemaal niets. Druppel is een verkleinvorm van drop.

Druif

Wè bende toch 'n druif. Druif: grappig iemand of iemand die langdradig is.

Druilen

Wè stade daor nou te druile. Wat sta je daar nou te druilen. Wat sta je daar nou slap af te wachten.

Druk aan de poort

Ja ties 'n knap meske, dè wur (ook: wor) druk aon de poort over tien jaor. Ja, het is een knap meisje, dat wordt druk aan de poort over tien jaar. Gezegd van een knap meisje, dat later veel vrijers zal lokken.

Druktes maken

Ge mot nie zon druktes maoke, de kleine slaopt nog. Je moet niet zo veel lawaai maken, de kleine slaapt nog.

Druppelen.

Nie druppele mar durpiese. Niet druppelen maar doorpiesen. Zeggen waar het op staat. Druppelen is een frequentativum bij druppen.

Druppen

't Waoter drupte langst de muûr naor beneeje. Het water droop langs de muur naar beneden.

Dubbele kluts

Dès nen trekker meej 'n dubbele kluts. Dubbele kluts: tussengas geven bij het schakelen in een andere versnelling. Van eng. double clutch.

Duil

In de polder konde altij veul duil vèène. In de polder kon je altijd veel Duil vinden.

Duil, Lisdodde, *Typha latifolia*, een plant van moerassen. Ook lampepoetsers of rietsigaren genaamd.

Duil komt in de 17e eeuw en later veel voor als aanduiding voor Lisdodde in de overstroomde Oosterhoutse Polder en mogelijk ook voor andere planten dan lisdodde. Bij uitbreiding ook als naam voor aanwassen, overstroomde gebieden in het algemeen. Heukels geeft Dul als naam voor Lisdodde op voor Voorne en Beveland, Dullen als benaming in Overijssel, West-Friesland, Kennemerland en Zuid-Holland en verder 'Huil- en- Duil' in de Betuwe (Heukels, p.262, 263). In Oud Gastel duidt men met Duil Heermoes en Kattenstaart aan. Duil als aanduiding voor Lisdodde vindt men in Breda, Waspik en Vlijmen (WBD, III-4, 3, p.340, 399, 411). In Oosterhout is de meest voorkomende naam voor deze plant rietsigaren. Deze naam wordt door het WBD alleen opgegeven voor Haarsteeg en Vlijmen, terwijl men nogmaals volgens dit WBD in Oosterhout deze plant als Toorts zou aanduiden(?). In Zuid-Holland, Walcheren, het Land van Hulst en de noordelijke Veluwe spreekt men van Sigarenriet, terwijl de Kleine Lisdodde, *Typha angustifolia*, in Vlaanderen in enkele plaatsen ook wel als Sigaren bekend staat.

Duim

Op 't dumke af drinke. Uit een fles jenever een slok nemen zodanig dat het niveau in de fles een duimbreed zakt.

Hij hat 'n vrouw meej groote duime. Hij had een vrouw met grote duimen. Een vrouw die iemand makkelijk onder de duim kon houden.

Een duim was ook de wervel waarmee de blinden (luiken) aan de muur werden vastgezet.

Duimelot

Alleen bekend uit het versje: Naar bed, naar bed, zei duimelot, eerst nog wat eten, zei likkepot, waar zal ik het halen vroeg lange jaap, in grootmoeders kastje zei ringeling. Dat zal ik verklappen zei het kleine ding. Hiermee worden resp. aangeduid: duim, wijsvinger, middelvinger, ringvinger en pink.

Duimen

Onze Toon het lang gedumt. Onze Toon heeft lang geduimd. Op zijn duim gezogen.

Duitblad

In die sloeot (ook: sloeut) groeit veul duitblad. In die sloot groeit veel duitblad. Dit is de naam voor Kikkerbeet, *Hydrocharis Mors Ranae* L., een waterplantje met witte bloemen en ronde bladeren (ter grootte van een duit). Begin 20^e eeuw was de naam Duitblad nog de algemeen gebruikelijke, althans in de Schoolflora van Heukels. Volgens Heukels gebruikt men de naam Duitblad in oostelijk Drenthe en West-Friesland, maar niet in Noord-Brabant. Ook de namen Duitjes en Duitenblad zijn bekend. In Vlaanderen spreekt men wel van Geld of Geld op 't water (Heukels, p.122, 123).

Duivel

Hij hettet (ook: heeget) erop as den duuvel op Girtje. Hij heeft het erop als de duivel op Geertjes. Hij wil het dolgraag hebben. Geert is St. Gertrudis, waarop de duivel het blijkbaar erg begrepen had. In Mierlo : op Girtjes (Van der Vleuten, p.47). 't les asof den duuvel er meej speelt. Het is alsof de duivel ermee speelt. Het mislukt telkens (vgl. Mandos, p.111).

Ge mot ginnen duuvel op oew hart laote smoore. Je moet geen duivel op je hart laten smoren. Je moet het eruit gooien, dat lucht op.

Agge 't over den duuvel het trapte op zonne stèert. Als je het over iemand hebt, loop je hem tegen het lijf.

Dè zoot den duuvel doen dè ge nie verzocht zijt. Het verbaast me zeer dat je niet uitgenodigd bent.

Dunken

Iest zo goed, dunkt oe? Is het zo goed, denk je?

Dunne

De koei waren aen den dunne. Dunne: diarree, veroorzaakt door bv. te veel eiwitrijk gras of vroeger door spurrie.

Dunnen

We moesse een hallef bunder peeje dunne. Opeenzetten van de bieten, omdat er meestal meerdere planten dicht bij elkaar groeiden (dit omdat er meerdere zaden in een vrucht zaten). Hierbij nam elke dunner drie rijen voor zijn rekening. Behalve het opeenzetten van de bieten, werd ook het onkruid uit de grond getrokken. Het werk werd kruipend gedaan.

Durven

Ik dierf 't nie. Ik durfde het niet. Ook komt dorst voor: ik dorst 't nie.

Dwaallicht

Den Bert was een dwaalliecht. Dwaallicht: iemand die niet goed wijs is. Een dwaallicht is spontaan ontvlamd moerasgas (methaan). Dwaallichten zouden zielen van overledenen zijn die als vlammen voortleven, dacht men (Weijnen, 1996, p.91). Ter Laan houdt het op zielen van ongedoopte kinderen. Zij huppelen naar de voorbijgangers, om die naar een poel of plas te leiden, in de hoop alsnog gedoopt te worden. Men dacht ook wel dat het zielen waren die terugkeerden om nog een belofte te vervullen, ofwel zielen die zich andermans goed hebben toegeëigend, danwel zielen van grote zondaars (Ter Laan, p.89).

Dwarskop

Oonze Sjef ies nen groeote (ook: groeute) dwaskop. Onze Sjef is een grote dwarskop. Koppig iemand, dwarsligger.

E

Echt

Den dieje ies nie echt. Die persoon is niet echt. Is niet 100% normaal.

Eens zoveel

Ik kreeg vur die (ook: diejen) bjèèst jèèns zo veul as op de mart. Ik kreeg voor die beest eens zo veel als op de markt. Het dubbele . Beest 'koe'.

Eerst

Ik gao jèst en vur al naor de stad. Ik ga eerst en vooral naar de stad. Meteen.

Eerstafaan

We beginne van jèstafaan. Van voorafaan.

Eersteling

We hadde in den hof 'n partij jèsteling. We hadden in de hof een partij Eerstelingen. Soort vroege aardappelen.

Effen

Agge mijn nen gulden gift zen we wèèr effe. Als je mij een gulden geeft zijn we weer effen. Hebben we geen schuld meer bij elkaar, staan we gelijk. Ook: quite.

Effenaf

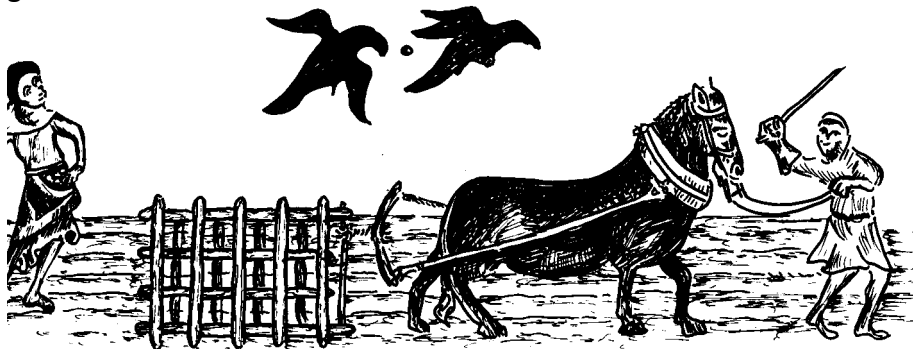
Hij het 't (ook: heeget) me effenaf gezegd (gezeet). Vlakweg. In Kempenland betekent dit woord: 1. Juist 2. zonder versiering 3. koel (De Bont, p.160, 161). In Udenhout kent men het woord in de betekenis 'glad, zonder rimpeling, zonder te lachen, neutraal, tamelijk koel' (Verhoeven, p.162). In Halsteren staat effenaf, net als in Oosterhout, voor 'kortaf, onvriendelijk, vlakweg' (Heemk. studiegroep, p.100).

Egaal

't les nie ingaal. Het is niet egaal.

Eggen

Er val nie meej te egge of te ploege. Er is geen land mee te bezeilen. Het woord iecht met dentale explosief zou met de eerste Germanen in ons land gekomen zijn, met de eerste germaniseringsgolf van voor het begin van de jaartelling (Weijnen: Oude woordlagen, p.20). De tanden van een eg stonden schuin: men kon er dan op twee manieren mee eggen:diep of oppervlakkig al naar gelang de richting waarin de eg werd getrokken. De vorm van de eg kon driehoekig zijn of trapeziumvormig. De tanden en het frame waren oorspronkelijk van hout. Door te eggen werd de grond verkruid en zaaiklaar gemaakt. Ook kon men er b.v. panen mee uit de grond eggen. Eggen werden ook gebruikt om gezaaid graan of knolgroen te bedekken met grond.

Eggen, Luttrell psalter, British Library, Ms.Add.42130,f 171.Circa 1340

Ei

Ge kan 'n aoi in z'n gat gaor smoore. Je kunt een ei in zijn gat gaar smoren. Hij is heel gespannen.

Ge mot nie inziete over ongeleede aoier. Je moet niet inzitten over ongelegde eieren. Je moet je niet bezorgd maken over dingen die je niet in de hand hebt. Mandos noemt deze zegswijze oost-Brabants (Mandos, p.119). *Iedere keer as ik er aan denk, schiet ik zo vol as 'n aai.* Iedere keer als ik er aan denk, schieten de tranen in mijn ogen.

Eierkolen

We hadde vijf zakke aoierkoole opgedaon vur de winter. Bepaald soort kolen met een eivorm.

Eigen

Hij wies 't van z'n eige. Hij wist het uit zichzelf.

Ik pas goed op mijn eige. Ik pas goed op mezelf.

Eige trekt toch altij mèèr dan vrimd vollek. Familie is toch altijd belangrijker dan andere mensen.

Hij liet zen eige nie doen. Hij liet niet met zich spotten.

Ge kan 't beste mar op oeuw eige ziete. Je kunt het beste maar zelfstandig zijn.

Eigen volk

't Was iemand van eige volk. Van de eigen familie of gezin.

Eigengereid

Hij kan zo eigegeraaid zijn. Eigenwijs. Ook bekend in Made (Kooiman, p.59).

Eigenheimer

Das me toch nen eigenheimer. Iemand die erg op zichzelf is. Ook bepaald aardappelras.

Eiges

Dè sprikt vaneiges. Dat is vanzelfsprekend.

Eiken

Oonze Piet waar nen eiken. Eiken: koppig, eigenwijs. Zo iemand werd ook genoemd: eikenstruik en eikendolver.

Eind

Van end toe end opescheure. Van voren naar achteren openscheuren.

Pakt ies 'n end hout. Pak eens een eind hout. Een stuk hout.

Eind brengen

Tante Rie het der moeder aon der end gebrocht. Verpleegd tot de dood bij het laatste ziekbed.

Eind uitwerken

Hij had zen end uitgewerkt. Ontzettend hard gewerkt.

Meej zen end uitlegge. Niet meer kunnen, uitgeput zijn. Ook: hij is dood.

Einde

Ge mot de peeje nog tot teine toe dunne. Je moet de bieten nog tot het einde (van de akker) toe dunnen.

EK-huis

Het was fjèèst in 't eekaahuis. Huis van de Catechisten van de Eucharistische Kruistocht, gesticht in 1928 in Breda (Verschuren, p.180), met later een dependance in Oosterhout aan de Klappeijstraat.

Elf

Dè ies er jèène van boeom (ook: boeum) elf, tak zeuve. Dat is er eentje van boom elf, tak zeven. Gezegd van iemand met onduidelijke afkomst.

Elkaar

Dur mekaor gelle de èrrepel dees jaor 'n kwartje de kielo. Door elkaar gelden de aardappelen dit jaar een kwartje de kilo. Gemiddeld genomen brengen de aardappels dit jaar een kwartje per kilo op.

Ellegoed

Ellegoet kochte op de mart. Ellegoed kocht je op de markt. Stof die per el verkocht wordt.

Elzenhout

Roeoi (ook: roeui) haor en elzenout zen op kwaoje grond gebouwd. Rood haar en elzenhout zijn op kwade grond gebouwd. Als antwoord werd hier dan op gegeven: *Beter rooi haor op goeie grond dan zwart haor op 'n ezelskont.* Rood haar werd minder aantrekkelijk geacht. Elzenbomen groeit op moerassige grond.

Engel des Heren

Om 12 uûr 's middags klepte 't vur den engel des heeren. Om 12 uur luidde een klein klokje om het middageten aan te kondigen. Bij dit eten werd vaak het gebed 'De engel des heren' gebeden (angelus): de Engel des Heren heeft aan Maria geboodschapt. En zij heeft ontvangen van de H. Geest...In de buurt van Catharinadal zei men ook wel: *de proeost klept.* De proost klept.

Engels hemd

Hij droeg 'n engels hem. Sporthemd. Ook bekend in Made (Kooiman, p.61).

Enige

Ik heb nog ènnigte maande èrrepel. Ik heb nog enige manden aardappels.

Enkelt

Hij had enkelt zonnen riek bij 'm. Hij had enkel zijn riek bij zich. Alleen maar. Ook bekend in Halsteren (Heemkundige Studiekring, p.13).

Er op uit zijn

Hij was er goed op uit vur de zaak. Hij was er goed op uit voor de zaak. Hij deed goed zijn best voor de zaak.

Eraanhangen

Agge nie oppast hangde deraon. Als je niet oppast ben je erbij.

Eraf zijn

Hij waarter (ook: waster of wasser) lèllek af. Hij was er lelijk af. Hij was in de war.

Er af laten halen

Ze het 't (ook: heeget) er af laote haole. Zij heeft het (=kind) eraf laten halen. Een abortus laten verrichten.

Erft

Den erreft zaat wel nen halleven meeter dik. Zwarte grond, ook: nerf. Nerf < Mnl. nerwe < Germ. *narwa' nauw, eng' (Van Gompel, 3, p.37). Zie ook onder Nerf.

Erneven

Jan ziet 'r vandaog lèllek neffe. Hij is de kluts kwijt.

Er op uit zijn

Die ies er wel op uit. Zijn uiterste best doen om geld te verdienen.

Erg

Ik deej 't zonder èrreg. Ik deed het zonder opzet. *'t Sal wel nie zo èrreg doen.* Het zal wel niet zo erg zijn.

Er omhouden

't Hiew derom oftie de trein zou haale. Het hield er om of hij de trein zou halen.

Erger

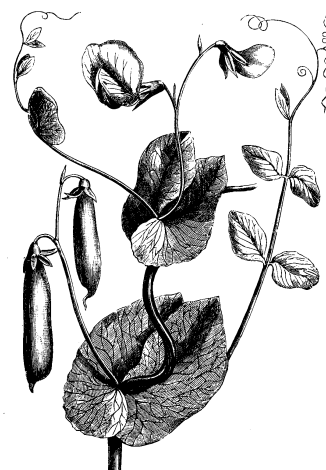
Daor komt nog nen erger naor. Daar komt nog een erger na. Daar krijgt men nog spijt van.

Errest

Van errest naor geuns. Van hier naar daar. Vgl. her voor links.

Erwt

Daor kande oew ertjes nie op in de wijk zette. Daar kun je je erwtjes niet op in de week zetten. Daar kun je niet op vertrouwen.

Erwtenstro

Hij had 'n paor ton ertestroei (ook: ertestroeui) uit de klaai gekocht. Hij had een paar ton erwtenstro uit de klei gekocht. Erwtenstro uit kleistreken, want in zandstreken werden bijna geen erwten verbouwd.

Erwtenteller

Jan ies toch nen ertenteller. Pietje Precies.

Erwt, *Pisum sativum*

Eten

Jèst eete zegge ze in oeosterout. Eerst eten zeggen ze in Oosterhout. Oosterhouters zouden elke gelegenheid aangrijpen om te gaan eten. Er bestaan twee verklaringen voor deze zegswijze, waarvoor verder in Noord-Brabant geen parallellen bestaan. De eerste gaat er van uit dat deze ontstaan is doordat de schepenen (wethouders van voor de Franse tijd) nadat ze een persoon ter dood veroordeeld hadden eerst een maaltijd gingen nuttigen, na afloop waarvan de veroordeelde ontsnapt bleek te zijn. (Elisa Laurillard: *Op uw' stoel door uw land. Bijzonderheden van vaderlandsche plaatsnamen*, Amsterdam (1891), p.176). De normale gang van zaken bij een veroordeling en executie was dat de bestuurders pas na afloop van de executie gingen dineren. De tweede verklaring gaat er van uit dat het Oosterhoutse gemeentebestuur in Den Haag zijnde voor de aanvraag van een spoorlijn en station voor Oosterhout eerst ging eten alvorens bij de betreffende ambtenaar op bezoek te gaan (Jozef Cornelissen: *Nederlandsche volkshumor op Stad en Dorp, Land en Volk*, Antwerpen, deel III, p.193).

Aangezien Hermans echter al in 1842 melding maakt van het bestaan van deze zegswijze (C. R. Hermans; *Mededeeling van een paar Oudheid-en Geschiedkundige uitstapjes* in sept.1842. *Handelingen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant*, tweede deel, derde stuk, 's Hertogenbosch, 1843, p.251-256), kan de tweede verklaring niet juist zijn: de spoorlijn Breda-Tilburg werd immers pas rond 1860 aangelegd (werd in 1863 geopend).

Smits-Van Sprang schrijft over éerst eten': *'Ties wir schof, dus ieerst eete, zeggezin Oewostrout'* (Smits-Van Sprang, p.29).

Etten

Hij komt van Ette en hij wit van niks. Hij komt van Etten en hij weet van niets. Ettenaren stonden niet als snigger bekend. Een van de veel voorkomende vooroordelen tegen inwoners van bepaalde dorpen. Ook Bekend: hij komt van Ette en is te leur gesteld. Woordspeling op Etten-Leur.

Etterstraal

Wè iest toch 'n etterstraal. Vervelend persoon.

Eusel

Onder d'n eusel van de schuûr kande hout droeog (ook: droeug) legge. Oversteek van een (schuur)dak. Ook: neuzel (met –n door metanalyse). Het water dat van het dak afstroomt werd euseldrup genoemd. Die term komt duizenden malen voor in oude aktes van huizen in Breda, maar ook wel van boerderijen op het platteland. Op de Made spreekt men van heuzel 'afgetimmerde bergruimte op zolder, onder de schuine kant van het dak' (Kooiman, p.85). Eusel is mogelijk verwant met gotisch ubizwa 'voorhal' of voor de vormen van dit woord met oo (zoals oos) met Beiers obse 'priëel' (Weijnen, 1996, p.100). Een ander woord eusel duidt een weiland van minderwaardige kwaliteit aan, maar dat woord was in Oosterhout niet bekend, i.t.t. de meer zuidelijke dorpen van de Baronie.

Evangelie

Ge zegt dè wel zo moeoi (ook: moeui), mar daarom iest nog gin eevengeelie. Je zegt dat wel zo mooi, maar daarom is het nog geen evangelie. Je kunt dat wel fraai vertellen, maar daarom is het nog niet waar.

Evel

Ik geloef (ook: geloef) eevel dattie wel komt. Ik geloof evenwel dat hij wel komt. Sterk samengetrokken vorm van evenwel. Het woord is in het westen van Noord-Brabant dus wel bekend, in tegenstelling tot hetgeen Foolen denkt (Ad Foolen: Joep, ge zalt toch evvel nie weggaon, in: Roeland van Hout en Jos Swanenberg: Geluid waar spraak uit ontstond, Nijmegen (2005), p.51).

Evie

Bart Evers had 'n hallef bunder eevie staon. Evie, evene: lichte haver of zwarte haver. Dit gewas werd geteeld op de minst vruchtbare zandgrond, waar het nog een redelijke opbrengst opleverde. Mnl. evene <lat. avena 'haver' (Weijnen, 1996, p.100). Evie, *Avena strigosa* Schreb., is de naam voor een landbouwgewas dat ook wel zwarte haver genoemd werd (hoewel De Bont zegt dat ze niet hetzelfde zouden zijn, De Bont, p.58). Deze haver groeide nog op de schraalste zandgronden en werd daarom veel verbouwd in Noord-Brabant op nog kort geleden ontgonnen akkers. Het gewas werd in de 20^e eeuw nog geteeld, maar bracht altijd minder kilo's en minder geld op dan gewone haver. Evie is gevormd uit evene, dat zelf weer ontstaan is uit avena, de latijnse term voor haver. Dodoens spreekt over Gebaerde Evene. Het gewas werd ook wel aangeduid als Zand-of Bremhaver. Van evene bestonden weer diverse rassen: broeckevene, groene evene, houtevene, lichte evene, sware evenen, onderschoten evene, ruwe en witte evene (Goossenaerts, p.206).

Evie

Ezel

Dès me toch nen eezele. Vervelend iemand. Ook: duiker; zie bij heul en beer.

Ezelen

Leg nie zo te eezele. Leg niet zo te ezelen. Vervelend doen, dwars zijn.

Ezelsoren

Gaod ies wè ezelsworre plukke vur de knijne. Ga eens wat ezelsoren plukken voor de konijnen. Blad van Smalle Weegbree.

F

Faant

't Was nen echte faant. Iemand uit het Veer, Raamsdonksveer. Volgens Verschuren, p. 66 door Napoleon gezegd over nietsnutten langs de weg: enfants terribles.; enfant zou dan faant opgeleverd hebben. In Oud-Gastel is een faant een luiaard (Naostebij, p.1). Mandos verklaart fanten als visventers, die vis uit de Biesbosch langs de deur uitventten (Mandos, p.436). In Halsteren leidt men het woord af van du.fant 'fat' (Heemk. Studiegroep, p.145).

In den Franschen tijd zou een officier aan een inwoner van Raamsdonk, die in 't gras lag te rusten, den weg hebben gevraagd. Was 't vaderlandsliefde, of onbekendheid met de taal of luiheid, die den dorpeling het zwijgen deed bewaren? De geschiedenis heeft het niet opgeteekend. De fransman schold hem toen uit voor 'faineant', dat in den volksmond verbasterd is tot 'faoant' (De Blecourt, p.243; Van de Ven, p.62). Hoeufft schrijft 'Fant noemt men hier, die den visch, op het soogenaamde Bergsch veld gevangen, in manden op de ruggen torschen en langs de huizen te koop veilen. Het woord Fant beteekent eigenlijk een voetganger' (Hoeufft, p.147, 148). Er bestaan dus nogal wat uiteenlopende verklaringen, maar de meeste gaan uit van het frans.

Falie

Oos opoe droeg soms nen zwarte falie. Omslagdoek, halsdoek.

Hij kreeg lellek op z'n falie. Op zijn donder. Volgens De Bont was de falie gemaakt van 'priesterstof' of later van merinos (wol). Werd op hoofd en schouder gedragen bij begrafenissen en als teken van rouw zes weken of langer na het sterfgeval. Ook wel als de vrouw de kerkgang deed en op het eind van de zwangerschap (De Bont, p. 170).

Faliekant

Hij zaat er faliekaant neffe. Hij zat er helemaal naast. Mnl. faliecant 'een niet rechte hoek'; falie uit mnl. faelge 'fout, gebrek < Lat. fallere 'bedriegen'(Van Gompel, 1, p.283).

Fatsoen

Gatver, nou ies 't jèèmel uit zen fesoën. Nou is het helemaal uit de goede vorm. Vgl. fr.façon. Debrabandere, p.139 geeft voor fatsoen 'snit, stijl'. Hij trok 't op zen fatsoen. Hij schaamde zich ervoor.

Feep

Das 'n flaauwe feep. Van een vrouw/meisje gezegd: Een doetje. In Halsteren: een zeur. Daar zou het woord ook staan voor: toeter en mondharmonica (Heemk. Studiegroep, p.57).

Feest

Beeter 'n loecht fjèèst dan 'n zwaor werrek. Beter een licht feest dan zwaar werk. Beter een slap feestje dan zwaar werk. Ook: beter op een klein feestje dan op een groot werk.

Femelen

Leg toch nie zo te feemele. Lig toch niet zo te femelen. Doe toch niet zo onhandig.

Fense pomp

De Fense pomp, op de hoek van de Nieuwstraat, Arendstraat (Smits-Van Sprang, p.49). Hier dreef Pietje van de Pomp een zuivelwinkeltje.

Fiducie

Daor hek weinig feduusie in. Daar heb ik weinig fiducie in. Vertrouwen. Fr. fiduciair: op vertrouwen gegrond (Verschuren, p.66).

Fidorie

Daor kwaam ze aon mee d'r haar in de fidorie. Daar kwam ze aan met haar haar in de fidorie. Haar van een vrouw dat goed gekapt was.

Fiets

Op die fiets. Op die manier.

Fietsen

Mej um gaode nie fietse. Met hem kun je geen loopje nemen.

Hij fietste num toch. Hij werd toch kwaad.

Fijne

Piet ies nen fijne. Piet is een fijne. Iemand die heel goed katholiek is.

Van fijne reege en fijne protestaante worde klètsnat. Van fijne regen en fijne protestanten wordt je kletsnat. Fijne protestanten zijn niet te vertrouwen.

Ook: door fijne regen en fijne mensen wordt je het meest bezeken.

Fijne Mast

In den Duiveetoore ston een boske meej fijne mast. In de Duiventoren stond een bosje van Fijne Mast. Larix of spar. Heukels, p.182 geeft voor spar de namen Fijne Den en Fijne Spar

Fikken

Hij liet 't uit z'n fikke valle. Uit zijn handen.

Finaal

De fiets was finaol kepot. De fiets was helemaal kapot.

Flansen

We zalle 't mar ies in mekaor flaanse. We zullen het maar eens provisorisch in elkaar zetten.

Flapdrol

't les nen flaauwe flapdrol. Onbenullig iemand.

Flauwe fratsen

Haol nou gin flaauwe fratse uit. Geen flauwe kul.

Fleer

Het was 'n minne flèèr. Het was een minne fleer. Een bakvis met slechte eigenschappen. Een del.

Hij kreeg me 'n flèèr. Hij kreeg toch een oorvijg.

De Bont geeft voor Kempenland: een gekke fleer (De Bont, p.175). In Gemert staat fleer voor klap, slag en lichtzinnig wijf, straatmeid (Vos, p.192). In Helmond: ondeugende, overspelige vrouw (Daniëls, p.59). In Berghem zou de betekenis 'luie vrouw' zijn (Hoeks-van Thiel, p.67). Misschien is er samenhang met fladderen en met flard (Weijnen, 1996, p.106). Debrabandere, p.147, geeft als betekenissen: 'klap, mep, oplawaai; lichtzinnig meisje, del'. Woord met klankexpressieve fl waarvan de oorspronkelijke betekenissen 'klap' en 'slet' zijn afgeleid. Zie over fleer ook uitgebreid Van de Ven, p.67.

Flemen

Leg toch nie zo te fleeme. Vleien. Ook bekend in Halsteren (Heemk. Studiekring, p.188).

Fletten

Oons opoe had veul fletten in den hof. Violetten, Cheiranthus cheiri, Muurbloem.

Flikker

Slaotem op zen flikker. Sla hem op zijn donder, lijf. Ook: dondersteen. *Ik kan gin flikker zien.* Ik kan niets zien. *Hij snapt er gin flikker van.* Hij snapt er niets van.

Flikkeren

Hij laot alles uit zen haande flikkere. Vallen. Och, flikker op. Donder op.

Flip

Komt oewen flip vanaovond nog? Komt je vrijer vanavond nog?

Flodder

Mie van Piete was zomar nen losse flodder. Slordige vrouw, vaak ook van lage moraal.

Flodderkee

Die flodderkeej. Gezegd van een meisje dat zich niet al te netjes gedroeg.

Floks

In den of bloeide de flokse. In de hof bloeiden de floxen. Phlox drummondii, vlambloem. In Gilze ook kermisbloem genaamd omdat ze met Gilse kermis, eerst zondag van oct., (nog) in bloei stond. (Van Gestel, p.120).

Fluitjeshout

Flutjesout sta nie dikkels in de bossen, mar bij de boerderijen. Vlier, Sambucus nigra. Van de dunne takken konden fluitjes gemaakt worden door het merg eruit te halen. De Bont geeft voor Kempenland wilg op als fluitjeshout (De Bont, p.177).
Dè ies er jèène van flutjeshout. Een slap iemand.

Flut

Dè ding ies nen groeote flut. Dat ding is een grote flut. Lor.
De kleine had nen flut in zunne mond. De baby had een fopspeen (tut) in de mond.

Flutter

Blaost den voetbal mar op meej den flutter. Blaas de voetbal maar op met de flutter. Opblaaspijpje. Flutter kan ook 'het eerste stuk van de varkensblaas' betekenen.

Foep

Het wijf van den bullenboer was 'n minne foep. Slonzig type, tokkie-achtig. Te vergelijken met Rijnlants Fuppe 'dikke vrouw' (Van Gompel, 1, p.41).

Foep jan knor

Dè ies ammel foep jan knor. Dat is allemaal waardeloos.

Foeteren

Hij liep jèèl den dag te foetere. Hij liep heel de dag te foeteren. Te kankeren, mopperen. Van Fr. foutre <lat. futuere 'beslapen'.

Foezelen

Hij legt (lee) altij te foezele. Probeert de boel te bedriegen. In Drente betekent foezelen 'rappe, slinkse handbewegingen maken' en wordt er verband gelegd met foezel 'slechte jenever' (Weijnen, 1996, p.109).

Foezelolie

Gif in wijn. Foezelolie is een mengsel van hogere alcoholen met een onaangename reuk en smaak.

Fok

Hij had 'n kromme fok. Een kromme neus. Bargoens. De betekenis neus ontstond aangezien de fok het 'zeil is dat voor de voorste mast wordt gevoerd' (Debrabandere, p.155).

Fonds

Zijde gulle ook bij het foons? Zijn jullie ook bij het fonds? Veefonds, ter verzekering tegen ziekten, sterfgevallen bij het vee.

Foi

Na 't boekert dosse wiert er foi gehouwe. Na het boekweit dorsen werd een foi gegeven. Een feestje. Men denkt aan fr. voye 'weg' > geld voor onderweg > feestje.

Foi

We hadde drie foeie (ook: foeuie) en jènen ram. We hadden drie foien en een ram. Foi: vrouwelijk konijn. Mogelijk afkomstig van fr. faya voor ooi, moederschaap (Stroop, p.34). Misschien van een Germ.wortel *fuhon < Igm. *puk, *peuk 'dicht behaard, staart'. In verschillende talen betekent het woord 'wijfje van klein wild' en zo zou de betekenis vrouwtje van konijn kunnen zijn gevormd. (Debrabandere, p.593). Men denkt ook wel aan een afleiding van de stam van voeden (vr.mededeling Prof.Swanenberg).

Fortuin

Meej 'n klein fortuntje mot 't lukken. Met een klein fortuintje moet het lukken. Geluk.

Fots

Hij mokte ginne kerbal omdèt ie fotste. Hij maakte geen kerbal omdat hij fotste. Hij maakte geen punt (bij biljarten) omdat hij fotste. Uitschieten van de pommerans van de keu op de bal. Kerbal komt van carambole.

Frak

Hij had altij een zwart frakske aon. Jasje. Van fr. frac 'herenrok', lat. Froccus 'pij' (Van Gompel, 1, p.156).

Frazelen

De roodborst fraselde nog wat. Vgl. Du faseln 'leuteren. Met ingevoegde r gevormd uit fazelen, vazelen 'fluisteren' (Debrabandere, p.159).

Freet

Hij ies nogal freet op zijn koeie. Hij is trots op zijn koeien.

Freten

't les 'n akelig stuk frète. Het is een akelig stuk freten. Een onaangenaam figuur.

Friemelen

Hij zaat jèl de tijd aon z'n bloes te friemelen. Hij zat heel de tijd aan zijn bloes te friemelen. Te plukken.

Fris

Dè ies 'n fris vrouwke. Dat is een fris vrouwtje. Die ziet er goed uit.

Frunneken

Hij had 't mesjien weer in mekaor gefrunnikt. Hij had het machine weer in elkaar gefrunnikt. Prutsen, met je handen.

Frut

Het touw zaat in de frut. In de war. In Kempenland betekent frut 'mislukking' (De Bont, p.182). In Baarle is de betekenis evenals in Oosterhout: in de war (Olislaegers, p.20). Zo ook bij Oosterhouts: *in de frut loeope (loeupe)*. Mislukken.

Fwole

Hij laag te fwole meej de kleine. Hij lag te fwoole met de kleine. Hij was aan het knuffelen met het kleine kind. Herkomst?

G

Ga weg

Och, gaodoe weg! Ook: ga toch weg. Dat is onmogelijk. Uitroep van verbazing. Ook bekend in Kempenland: gadeweg, van gaat eweg (De Bont, p.207).

Gaaf

De klèère zaage er gèèf uit. De kleren zagen er gaaf uit. Gaaf, niet kapot.

Gaaf

Kleej oew eige 'n bietje gèèf aan. Kleed je netjes aan. *Tas die borde 'n bietje gèèf op.* Stapel die borden een beetje netjes op. *De fiets was nog gèèf gaaf.* De fiets was nog in redelijk goede toestand. Let op de twee verschillende uitspraken voor eenzelfde woord in de laatste zin!

Gaan

Ze gaot er meej jèène van den bakker. Ze heeft verkering met een zoon van de bakker.

't Gaot er makkelijker in dan eruit. Verwekken gaat makkelijker dan baren.

Hoe lang mot dees koei nog gaon? Hoe lang duurt het nog voor deze koe kalft?

Hoe gaoget ermee? Hoe gaat het ermee? Het verschijnsel hoe gaoget, hij doeget etc.zou uit de late 15e eeuw stammen (Weijnen: Oude woordlagen, p.84).

Gaans.

Breedao ies anderhalf uûr gaons. Breda is anderhalf uur lopen. Een uur lopen was ongeveer vijf kilometer.

Gaarne

Hij doeget geere. Hij doet het graag.

Gabardien

Pietoeom (ook: Pietoeum) had nen gabardiene rengeljès. Pietoom had een gabardine regenjas. Fra. gabardine, waterdichte stof, katoen.

Gadsamme

Wè's hier gadsamme aon de haand? Wat is hier verdorie aan de hand?

Gadvergimme

Wè hedde gij gadvergimme gedaon? Wat heb jij gadvergimme gedaan? Potdorie.

Gaffel

Wè bende toch nen gaffel. Onhandig, dom iemand. Verschuren geeft: treiteraar, lastpost. (Verschuren, s. v.) Vgl. vlegel. Een gaffel was oorspronkelijk een gespleten tak. Een gaffel bestaat uit een steel met gevorkt uiteinde. Een gaffel heeft houten 'tanden', een vork ijzeren. In Zevenbergen is gaffel: waffel, grote bek (De Groot, p.76). Mnl. gaffel <gavel <'vork'. Vgl. Lat. gabulus 'galg' (Debrabandere, p.165).

Galen

Gaole wier tusse lèntjes gespeuld. Galen werd tussen lijntjes gespeeld. Een bepaald verder onbekend spel.

Galg

Hij droeg een broek meej gallege. Bretels.

Hij keek as 't houtje van de galg. Hij keek ondeugend. Zelfde als: smerig kijken.

Galgen

Spel tussen lijnen? Anders dan galen?

Galliepaap

Wè bende toch nen galliepaap. Een sufferd (manspersoon) In Etten: nieuwsgierig kind (Verschuren, p.79). In Made zou het 'sympathieke vlegel' betekenen (Kooiman, p.68). In Reusel is golliepaap een suffig, onnozel vrouwspersoon. (Van Gompel, 1, p.178). In Zundert kent men gollipaoper 'deugniet' (Van Giels, p.30). *Sta nie te galliepaope.* Sta niet nutteloos toe te zien. Mogelijk komt galliepaap van gallie <Germ. galan 'zingen' +paap 'priester' (Van Gompel, 1, p.178). Heel anders: Galliepaap< le pape gaulois, de tegenpauz in de 14^e eeuw in Avignon (Debrabandere). Zie ook Van de Ven, p.84. De verkorte vorm gallie van galliepaap komt ook voor.

Galliepapen

Doelloos, nieuwsgierig toekijken.

Gang

Hij had er de gaank goed in. Hij liep erg hard. *Aon de gaank blijve.* Bezig blijven.

Gangeske

Tussen de huize liep 'n smal gangeske. Vgl. voor de uitgang van dit diminutief: bruggeske en plangeske.

Ganzenroer

Ze gonge d'r swinters op uit mèèj 't gaanzeroer. Ze gingen er 's winters op uit met het ganzenroer. Extra lang geweer voor de jacht op ganzen.

Ganzentong

Identiek met pisploem, paardenbloem. Vormaanduiding: het blad lijkt op een ganzentong.

Gapen

Wè staode daor te gaope. Wat sta je daar te gapen? Wat sta je daar onnozel te kijken.

Gaperd

Wè bende toch nen gaoperd. Wat ben je toch een gaperd. Sufferd, domoor.

Gareel

Hij deej 't peert 't gerèèl aon. Hij deed het paard het gareel aan. Deel van het paardentuig, dat om de hals van het paard wordt gelegd. De strengen, waarmee het paard de kar of ploeg trekt, zitten aan het gareel vast. De spanen in het gareel waren van essenhout, de bekleding bestond uit paardenhaar, voor de zachtheid. *In 't gareel houwe.* Zorgen dat iemand zich goed gedraagt.

Garf

Er stonne (ook: stonde) zes gèrreven in nen hoeop (ook:hoeup). Er stonden zes garven in een hoop. Schoven ongedorst graan. Het woord zou vooral in het oosten van de provincie Noord-Brabant voorkomen, ongeveer tot de Donge, met enkele westelijke uitlopers in Oudenbosch en Oud-Gastel. Het woord garf zou met de Franken naar ons land zijn gekomen (Weijnen: Oude woordlagen, p.49, 50). Garve houdt verband met grabban 'grijpen', dus datgene dat bij elkaar gegrepen is. Bij rogge bestond een hok meestal uit vier garven, soms uit zes of nog meer garven. Rondom de vier garven in een hok werd een stroband gebonden, zodat de hok niet uiteenviel.

Garnalen

'n Paor natte kloote en gin garnale. Een paar natte kloten en geen garnalen. Veel moeite doen zonder succes.

Garstig

Het spek wier gastig. Het spek werd garstig. Bedorven, ranzig.

Gast

Als de kat zich wast, komt er nen onverwachte gast. Als de kat zich wast komt er onverwacht bezoek.

D'r zaate drie jonge gaste in den auto. Er zaten drie jonge gasten in de auto. Gast: jongeman.

Gasthuis

Oonsen opa wilde nie naor t gasthuis. Onze opa wilde niet naar het gasthuis. Ouden van dagenhuis, later ziekenhuis. In de late middeleeuwen werden veel gasthuizen gesticht. Zij dienden als onderkomen voor pelgrims en zieke ouden van dagen. Op Den Hout bestond vanaf de eerste helft van de veertiende eeuw een dergelijk gasthuis, in Oosterhout niet, althans niet voor de 19^e eeuw.

Gat

De schoove stonne op der gat in den hok. De schoven (moderne benaming voor garven) stonden op hun gat in het hok. Op hun achtereind.

Hij het 'n loecht gat onder z'n neus. Hij heeft een licht gat onder zijn neus. Hij heeft makkelijk praten.

Gat

Iets hallef zen gat (ook:hallevergat) laote legge. Iets half zijn gat laten liggen. Stoppen halverwege het werk.

Ge mot 'm alles achter z'n gat nadraoge. Je moet hem met alles nalopen.

Agge iets mankeert motte bidde dè ut vur oeuw gat schiet, dan kande 't uitpoepe. Als je iets mankeert moet je bidden dat het voor je gat schiet, dan kun je het uitpoepen.

Gezegd bij iemand die een onbeduidend kwaaltje heeft.

Gataap

Och , ties nog mar nen gataap. Och, het is nog maar een gataap. Kwajongen.

Gateind

Het gatend van nen boeom, van nen schoof. Brede, onderste einde van een boom resp. schoof graan.

Gatslag

Nen gatslag over iets maake. Een gatslag over iets maken. Van een mug een olifant maken.

Gatspie

Wie? Jan Gatspie, holleke drie, dan witte nog nie wie. Afjacht. Een gatspie is een inzetstuk in het kruis van een broek.

Gebeteren

Hij zal nog wel gebeetere. Hij zal nog wel een beter leven gaan leiden. In Gemert ook bekend (Vos, p. 196). *Ik kon 't nie gebeetere.* Ik kon er niets aan doen.

Geblokt

Het was 'n geblokt peert. Het was een geblokt paard. Gedrongen, vierkant.

Geboden

Ziet er ies nie meej oew tien gebooie aon. Zit er eens niet met je tien geboden aan. Met je vingers.

Ze hebben de tweede gebooie al gehad. Ze zijn al twee keer omgeroepen in de kerk (in de lijst wie gaat trouwen). In plaats van geboden wordt ok wel 'roep' gezegd.

Geboer

't Was daor 'n slecht geboer. Het was daar moeilijk boeren.

Gebonjourd

Ik heb de brakke d'r uit gebesjoerd (ook: gebonzjoerd). Ik hebben de kinderen eruit gebonjourd. Naar buiten gewerkt.

Gebroers

Ik wies nie dè Jaonus en Piet gebrûrs waare. Ik wist niet dat Janus en Piet broers waren.

Gebrokene

Hij kwaam precies int gebrokene aongescheete. Hij kwam precies in het gebrokene aangescheten. Hij kwam op een ongelegen moment. *Den dag ies voert gebrooke.* Een dag dat men niet goed heeft kunnen doorwerken, doordat bv. een apparaat kapot ging. In Berghem zou in ut gebroke staan betekenen: 'in een ongemakkelijke houding staan' (Hoeks-van Thiel, p.71). Verder zou gebrokene daar ook staan voor 'schemering' en 'op het verkeerde moment'.

Gebrood zijn

Hij was goed gebroeoid (ook: gebroeuid). Hij was goed gebrood. Hij kon de kost goed verdienen.

Gedaan krijgen

Hij kreeg gedaan op zen werrek. Hij kreeg gedaan op zijn werk. Kreeg ontslag

Gedaan hebben

Op 'n boerderij hedde eigelek noeot (ook: noeut) gedaan. Op een boerderij heb je eigenlijk nooit gedaan. Op een boerderij ben je eigenlijk nooit klaar met het werk. Let op de uitspraak boerderij, zonder hoorbare -r. Deze -r is geassimileerd aan de eropvolgende -d.

Gedab

Het ies me daor een gedab. Het is me daar een gedab. Een rommeltje.

Gedachte

Er ies gin gedacht van dè ge nou nog naor Pietjes gaot. Er is geen sprake van dat je nu nog naar Pietje gaat.

Gedoeike

Hij boerde op 'n klein gedoeike. Hij boerde op een klein gedoetje. Boerderij. Ook spreekt men wel van gedoeningske, bedoeningske of zokske (zaakje).

Gedurig

Hij was geduurig aon t werk. Voortdurend.

Geel hout

Hedde gullie ok geil hout in den of? Hebben jullie ook geel hout in de hof? Hebben jullie ook Phorsythia in de tuin? Phorsythia, Chinees Klokje, bloeit al vroeg in het voorjaar. De struik heeft gele bloemen. Niet bekend bij Heukels.

Geen een

Hij hetter ginne jièène. Hij heeft er geen een. Hij geeft geen cent.

Geeneens

Hij het (ook: heet) gineens 'n telleviesie. Hij heeft niet eens een t.v.

Geen doen

Dès toch gin doen vur nen ouwen mins (ook: meens). Dat is toch onmogelijk voor een oud persoon. Daar kun je toch niet mee leven.

Geens gaan

Het was 'n klein uûr in t geunsgaon. Het duurde bijna een uur om er naar toe te gaan.

Geertje

Hij sloeg de koei mèt 'n girtje (gertje). Hij sloeg de koe met een takje. Ook: vishengel. En: daklat. Equivalent van roede. Beide zijn ook lengte-en oppervlaktematen. In Berghem staat girt voor 'vishengel' (Hoeks- van Thiel, p.78).

Gehorig

Wist (ook: zij) gehurric (ook: geworric) aon moeders. Wees gehoorzaam aan moeder.

Geil

't Gras ston gèl: 't had teveul mies gehad. Het gras stond geil: het had teveel mest gehad. Te snel gegroeid, erg stikstofrijk. Dergelijk gras is niet goed voor koeien en zeker niet voor paarden, die er diarree van krijgen.

Gek

Vur op den hoeuiwaoge (ook: hoeuiwaoge) wier de gek gezet. Voor op de hooiwagen werd een houten hek gezet om er hooi tegen te tassen.

Bende gek? Welnee. Ge kan nie gek wurre agge wult. Je kunt niet gek worden als je wilt. Gezegd van iemand die zich merkwaardig gedraagt.

Gekkenhuis

In Vucht staat 'n gekkenhuis. Psychiatrische inrichting Voorburg.

Gekigheid

Van gekkigheid nie weete wa ge mot doen. Van gekkigheid niet weten wat men moet doen. Bijvoorbeeld als men plotseling over veel geld beschikte en van alles kocht.

Gekleed

Ies jouw bruûr al gekleed? Is jouw broer al gekleed? Heeft hij al de officiële priesterkleren aan? (of van de orde waar hij bij intrad).

Gekoekt

De haoverschoove waare aon mekaar gekoekt. De haverschoven waren aan elkaar gekoekt. Haver werd pas in augustus gemaaid. In de tweede helft van augustus was het meestal nat en kon de haver gaan schimmelen. Door schimmel konden de aren dan aan elkaar vast komen zitten.

Gekoppeld

Den uitspringer wier gekoppeld (aan een andere pink). Een uitspringer is een pink die vaak over de sloten springt op zoek naar beter gras. Met een hout met een ketting om de nek werd zo'n dier vastgekoppeld aan een wat makkelijkere soortgenoot.

Gekuld

Ge bent er goed meej gekuld = Ge bent er goed klaor meej. Daar heb je behoorlijk nadeel van.

Gelanden

De gelaande van den polder. Ingelanden.

Geld

Op zen geld ziete. Op zijn geld zitten. Zuinig zijn.

Geldklopperij

Dieje vent is uit op geldklopperij. Iemand geld afhandig maken.

Gelden

Ik wit nie hoeveul de koei teegeswurric (teegesworric) gelle. Ik weet niet hoeveel de koeien tegenwoordig gelden. Hoe duur ze zijn.

Gele peeën

De gèle peeje wiere in de kuil gedaon. Rode of gele wortel, winterpeen. In de winter werden ze bewaard in een kelder of in een kuil in de grond, afgedekt met stro, bocht en zand.

Geleerd

Hij mot goed gelèèrd zijn. Hij heeft veel gestudeerd, hij weet veel.

Hij wul nie gelèèrd zijn. Hij wil niet naar goede raad luisteren.

Gelegd

De kiep (ook: kip) had in 'n week drie aaier geleet. De kip had in een week drie eieren gelegd.

Gelegen

De zaak ies ziezo gelegen. . De zaak zit zo in elkaar. .

Geleigoed

Opoë had 'n kastje meej gelaiegoed erin. Oma had een kastje met geleigoed erin.

Fijne kwaliteit aardewerk , schotels, borden. Vervoerd per galei, dus eigenlijk galeigoed.

Gelijk

Hij gong (ging) gelijk weer weg. Meteen.

Gelijk hedde, mar kepot gaode. Gelijk heb je, maar je gaat evengoed dood. Gezegd als men zijn ongelijk moet bekennen.

Gelijke

Vans gelijke. Van hetzelfde, gezegd bij bv. zalig nieuwjaar wensen.

Gelint

Tussen den of van den buûrman en oons ston 'n gelint. Tussen de hof van de buurman en ons stond een gelint. Schutting van planken, later ook van beton. Mnl. gelent, gelende, gelinde, glent 'balustrade, hekwerk, omheining, afsluiting' (Debrabandere, p.170).

Geloof

Da geloeof (ook: geloeuf) ik wel! Dat geloof ik wel! Daar komt niets van in.

Gelt

Er liepe drie gelte in 't hok. Drie jonge vrouwelijke varkens.

Gelukzak

Dieje Piet ies nen gelukzak. Iemand die veel geluk heeft.

Gemacht

Hij heeget aan z'n gemacht. Hij heeft kwaad in de zin. Gemacht: geslachtsdeel.

Gemak

Hij deej 't op z'n gemak. Rustig aan. Zie ook onder Staai.

Gemeen

Zo gemeen as goet van nen cent d'el. Zo gemeen als goed van een cent per el. Heel gemeen.

Gemeente

Van de natte gemènte zijn. Van de natte gemeente zijn. Veel drinken.

Gemet

Den akker was drie gemet. Een gemet, oppervlaktemaat van 0,43 ha. Weinig gebruikt in Oosterhout.

Gemier

Wè ies dè nou vur 'n gemier. Muggen zifterij.

Gemoeiig

Iets gemoeiig maake. Iets soepel maken.

Gemunt

Hij hat 't erop gemunt. Hij was er op gespitst.

Geneesblaadjes

Langs den weg stonne altij veul geneesblaoikes. Langs de weg stonden altijd veel geneesblaadjes. Dit is de volksnaam voor Grote Weegbree, *Plantago major* L. Dit is een zeer algemene plant die bloedstelpend zou werken. De naam Geneesblad blijkt volgens Heukels alleen bekend te zijn in Groningen en Vlaanderen (Heukels, p.187). Maar volgens het WBD kent men de naam Geneesblaren ook in Hoeven, Roosendaal en Nielen (maar niet in Oosterhout!) (WBD,III-4,3, p.273). Vooral onder Chinese zeelui zou de plant veelvuldig worden gebruikt: eerst werd de ruwe onderkant op de wond gelegd, totdat de wond dicht was en daarna de gladde bovenkant voor een totaal herstel (Kleijn, p.223). Grote Weegbree werkt ook als bloedzuiverend middel; eveneens wordt de plant gebruikt bij aandoeningen van de luchtwegen, de darmen en de urinewegen. Bijen-en muggensteken worden door gekneusde bladeren onschadelijk gemaakt, evenals het geprik door brandnetels. Ontstekingen van de huid en etterende wonden kunnen er mee worden genezen. (Vandenbussche en Braecken, p.196).

Geneuk

Veul geneuk hebben. Veel geneuk hebben. Hoog in de bol hebben. Ook: graag met de nieuwste mode lopen. *'t les toch ammel 'n geneuk*. Het is toch allemaal een geneuk. Gedoe, overlast.

Genoeg

Hedde genog appels? Heb je genoeg appels?

Het ies nou genogt. Het is nu genoeg. Genogt is gevormd met paragogische –t.

Geprezen

Daor bende gaauw meej gepreeze. Daar ben je gauw mee geprezen. Afkeurende opmerking.

Gepsen

Hij ies 'm gaon gèpse. Er van tussen uit gegaan. Heestermans, 1988, p.64: gepse <gespe: kledingstukken met een gesp vastmaken. Zie ook Stroop, p.82.

Debrabandere, p.173, schrijft: Gespen betekent 'klaar zijn voor vertrek'. Dus zijn kledingstukken goed met een gesp vastgemaakt hebben.

Geraden willen zijn

Hij wil nie geraoje zijn, wè ge ok teege 'm zegt. Hij wil niet geraden zijn, wat je ook tegen hem zegt. Hij wil niet naar raad luisteren, wat je ook tegen hem zegt.

Geraken

De fietser was van de wèg in 't waoter gerokt. De fietser was van de weg in het water terecht gekomen.

Geraaktheid

Hij had een geroktheit gad. Hij had een geraaktheid gehad. Beroerte. Vroeger dacht men wel dat een demon ziekte kon veroorzaken. De demon had het slachtoffer dan geraakt. Vgl. attaque en beroerte.

Gerij

Oonzen opa kwaam soms meej 'n gerij bij oons langs. Onze opa kwam soms met een gerij bij ons langs. Een kar op twee wielen, een sjees.

Gerst

les de gaost bij jullie al rijp? Is de gerst bij jullie al rijp? Gerst, meestal wintergerst. Zie garst.

Gericht

Agge hier dur gaot iest gerichter. Als je hier door gaat is het gerichter. Korter. Ook komt voor: gerichtst. De gerichtste weg = de kortste weg.

Gerief

Ik heb er veul gerief van. Gemak. Gerief betekent ook: gereedschap.

Geriefhout

Op 'n steej hedde altij geriefhout noedig. Op een stee (=boerderij) heb je altijd geriefhout nodig. Hout voor reparaties, voor stelen, voor voertuigen

Gerieven

Kan ik oe hiermeej gerieve? Kan ik je hiermee van dienst zijn?

Gerij

Soms kwaam opa meej zun gerij bij oons aan. Soms kwam opa met zijn gerij bij ons aan. Rijtuig, sjees.

Geritst

Hij het de bessen afgeritst. Met de vingers langs een tros gaan om er de bessen af te halen.

Gerritjes

Een gerritje was een stokske meej 'n stuk wost, wè kèès, nen augurk en 'n juintje. Een gerritje was een satéprikker met een schijfje worst, een blokje kaas, een schijfje augurk en een zilveruitje.

Geruste mens

Janoem (ook: Janoeum) was nen geruste mins. Een rustig, tevreden iemand.

Gerustigheid

't les nogal 'n gerustiged dè tie thuis kwaam. Het is nogal een gerustigheid dat hij thuis kwam. Geruststelling.

Gesakker

't Was 'n geweldig gesakker. Gevloek.

Gesauwel

't Was nen hoeop gesauwel. Het was een hoop gesauwel. Geklets.

Gesjocht

Wè ies ie toch gesjocht (ook: besjocht) meej dè wijf. Wat is hij toch gesjocht met die vrouw. Gesjocht: bedrogen, bekocht. Gesjochten betekent 'de dupe, de sigaar', Jiddisch (Van Dale, p.1103).

Gesnopen

Heddet nou gesnopen? Heb je het nu begrepen? Speelse variant op gesnapt.

Gesp

De geys was kepot. De gesp was kapot. Vergelijk weps voor wesp, raps voor rasp etc. De wisseling –sp naar –ps is westbrabants. De uitspraak geys strekt zich echter naar het oosten uit tot voorbij Tilburg, de meeste andere woorden met –sp uitgesproken als –ps beperken zich tot het westen van Brabant (Stroop, p.81, 82). Vroeger ook in het oosten: denk aan het gehucht de Rips bij Deurne (uit risp 'struik gewas').

Gespan

Hij ploegde meej 'n gespan osse. Hij ploegde met een gespan ossen. Twee stuks.

Geteut

Wè ies dè toch vur 'n geteut? Wat is dat toch voor een geteut? Getreuzel.

Getuig

Heddet getuig bij oe? Heb je het getuig bij je? Gereedschap. Vgl. Paardentuig.

Getuigd

't Jong peert ies al goed getuigd. Afgericht. Het goed leren trekken van een ploeg, kar etc. kostte een lange leertijd. Meestal werd het jonge dier naast een ouder, ervaren paard gezet.

Geuren

Daor zaltie 'm meej geuren. Daar zal hij 'm mee geuren. Trots op zijn.

Geven

Wè gift dè nou? Wat doet dat er toe?

Gever

Diej koei ies nen goeie geever. Die koe is een goede gever. Geeft veel melk.

Gewarrig

Zullie hebbe ne gewarrigen hond. Waakzaam. Mnl. gewarich 'opmerkzaam', bevat mnl. ware 'hoede, zorg'. Waarschijnlijk van een wortel die 'acht geven' betekent (Weijnen, 1996, p.122).

Gewauwel

Ik hou nie van gewaauwel. Kletspraat.

Gewed

Ast gewed ies kan ik nog vlugger fietse dan gij, denk ik. Als het erom gaat, als puntje bij paaltje komt. In Berghem zou gewet staan voor 'kantjeboord' (Hoeks- van Thiel, p.77).

Geweld

Ik gao ies meej geweld aon 't werk. Ik ga eens gauw aan het werk.

Gewent

Op den akker stonne drie gewente rog. Een gewent is een breed akkerbed van een meter of vijf breed, bestaande uit 12 tot 16 ploegsneden. Gewent wordt wel omschreven als 'akker, breed akkerpand, strook akkerland'. Afleiding van het werkwoord wenden 'keren', dus 'het wenden van de ploeg' (Debrabandere, p.177). Maar de gewenten waren juist lange stroken waarop de ploeg alleen aan de uiteinden gekeerd werd. Zou het woord gewent gevormd zijn om aan te geven dat er bij het vormen van een gewent de ploeg niet rondging, maar aan het einde van de voor gekeerd werd. Bij het rondploegen begon men in het midden van de akker en ploegde voor tegen voor, dus aan het einde van een ploegvoer sleepte men de ploeg een eindje over het kopeind en ploegde dan weer terug.

Gewijd

De hubkes wiere smorreges geweeje. De hubkes werden 's morgens gewijd. Hubkes zijn de broodjes die op St.-Hubertus (3 nov.) aan het vee gegeven worden tegen hondsdelheid.

Gezegd

Hij hettet (heeget) zellef gezeet. Hij heeft het zelf gezegd. *Teege jou gezegd (ook:gezeet) en gezwege.* Tussen ons gezegd. *'t les nie gezegd dè we vur 't donker thuis zen.* Het is niet gezegd dat we voor het donker thuis zijn. Niet zeker.

Gezeggen

Ze laote d'r eige niks gezegge. Ze laten zich niet commanderen.

Gezeglijk

Hij ies nie gezeggelek. Hij luistert niet, hij is niet inschikkelijk.

Gezicht

Hij had 'n wiet geziecht. Hij had een wit gezicht. De -ie i.p.v. -i komt alleen in westelijk Noord-Brabant voor. Zie kaartje bij Stroop, p.67.

Gezond

Zo bende gezond, zo motte piese. Je kunt makkelijk een kwaal oplopen.

Gezond mager

Hij ies gezond maoger. Hoe iest? Nou, gezond maoger. Hoe gaat het? Nou, gezond en mager. Ook bekend in de Meierij (Cuypers, Bijdrage tot een Meierijsch idioticon, p.845).

Gezongen mis

Op zondag was er om tien uûre 'n gezonge mies (de tienuurse mies). Mis waarbij gezongen werd door het kerkkoor.

Giebel

Die meid ies 'n giebel. Lachebek, iemand die veel giechelt.

Gielp

Nen lange gielp. Een lang persoon.

Giepkie

Komt alleen voor in het volgende rijm:

Geile geile giepkie

Zwart ziet het kiepkie

Zwart ziet de grond

Waar geile geile giepkie uitkomt.

Giepkie slaat op de gele wortel, die uit de kip = voor komt.

Gierkist

Schep de gierkiest mar vol. Houten kist met deksel, enkele kubieke meters groot.

Gierkelder

Kelder onder de grupstal om gier op te vangen.

Gierpomp

Pomp om gier uit de gierkelder in een gierkist te pompen.

Gij

Gij mot hier komme, gij. Jij moet hier komen. Gij wordt gebruikt als aanspreekvorm voor ouderen en jongeren, hoog en laag. Er is dus geen onderschied zoals bij u en je.

Gilze.

Janoem (ook Janoeum) woeonde (ook: woeunde) in Gils. Gilze, dorp ten zuidoosten van Oosterhout.

Ginder

Staat die maand hier? Neije, ginder (ook: gunder). Staat die mand hier. Nee, ginds.

Ginderwijd

Hij woeont ginderwijd (ook: gunderwijd). Daarginds.

Gindsekant

Hij kwaam van gunnekaant van t durp. Hij kwam van gindse kant van het dorp.

Andere kant

Ginds eind

Hij wunde op t Geun End. Oosteind. In Zevenbergen betekent gun end: de andere kant (De Groot, p.84); zo ook in Halsteren (Heemkundige Studiekring, p.14).

Ginnegappe

De meide zaate jèèl de tijd te ginnegappe. De meiden zaten heel de tijd te ginnegappen. Zaten te gniffelen.

Glad

Ik geloeof (ook: geloeuf) 't glad nie. Ik geloof het helemaal niet.

Ge ziet er glad neffe. Je zit er helemaal naast.

Die ies 'r glad bovenop. Die is er glad bovenop. Die heeft een kale schedel.

Gladdekker

Den dieje van de Vurhaai ies nen gladdekker. Die persoon van de Voorheide is een gladdekker. Slimmerik, oplichter.

Gladjanus

Gij ben nen moeie (ook: moeuie) gladjanus. Jij bent een mooie gladjanus. Sluw persoon. Het woord stamt uit de periode 1901-1925 (Van Dale, p.1140).

Gladschieter

't Was mar nen aorige gladschieter. Praatjesmaker, bedrieger.

Gloeiendig

De pan ies gloeiendig jèèt. Gloeiend heet

God

Hij doet alles wè God verbooje het. Hij doet alles wat God verboden heeft. Hij doet precies wat hij wil, trekt zich niets aan van God of gebod.

Godgloeiende

Waar ies godgloeiende de neptang nou toch? Waar is verdorie de nijptang nou toch?

Godver

Hij sloegtem op z'n godver. Hij sloeg hem op zijn godver. Donder.

Godveren

Hij liep jèèl den dag te godvere. Hij liep heel de dag te vloeken.

Goed

Daor leg 't (ook: leeget of leedet) zondags goed. Daar ligt het zondags goed. De zondagse kleren. *'t Was pas goed vijf ure.* Het was net iets na vijf uur.

Goede

De goei zalle meej de kwaai motte lije. De goeden moeten de straf die aan de kwaden wordt opgelegd ook ondergaan, omdat er geen verschil kan worden gemaakt. Ook: *de goei zalle 't meej de kwaai motte besniete.*

Goede boter

De boere aate vroeger allènig goeie botter. De boeren aten vroeger alleen goed boter. Echte boter. Hiermee steunden ze zichzelf en elkaar. Margarine was uiteraard veel goedkoper. Ook bekend in o.a. Baarle-Nassau (Olislaegers, p.23).

Goedkope

Ik was net bij den goeiekoeope (ook: goeiekoeupe). Ik was net bij de goedkope. Winkel van Jan Akkermans op de hoek van Klappeijstraat/Schapendries.

Goedmaken

Hij het nog 'n hallef bunder haai goet gemaakt (ook: gemakt). Hij heeft nog een half bunder heide goed gemaakt. Ontginnen. Heide werd niet als natuurschoon beschouwd, maar als onnutte grond, die alleen door ontginning waarde kon krijgen.

Goedzak

Hij was zonne goedzak: hij gaaf alles weg. Hij was zo'n goedzak: hij gaf alles weg.

Goof

Sufferd, gaperd.

Gooi

Dè kan oe nog wel ies uit oewe gooi gaon. Dat kan nog wel eens boven je macht gaan.

Goot

De goote moesse twèèj keer per dag uitgemiest wurre. De grup in de koestal moest iedere dag tweemaal uitgemest worden.

Gore Piet

Oh ja, da's nen gore Piet. Een homo.

Gossiemijsne

Gossiemijsne, wa gebeurt er nou? Pseudo-vloek. Gossie<God.

Gossienokkie

Wè hedde nou gossienokkie gedaon? Verdorie.

Gotsamme

Gotsamme, wè overkomt oons nou toch? Verdorie, wat overkomt ons nu toch?

Goudsbloem

Der stonne verrekt veul goudsblomme tussen de rog. Er stonden verrekt veel goudsbloemen tussen de rogge. Gele Ganzenbloem, *Chrysanthemum segetum*. Op bepaalde akkers was dit een plaag: ze zagen helemaal geel van deze bloemen. De plant komt alleen voor op zandgrond. De plant bemoeilijkt het maaien, omdat hij slecht door te snijden is. En als er veel goudsbloemen in het graan stonden, was een bijkomend probleem het drogen: het graan was binnen een paar dagen droog en kon dan ingeschuurd worden, maar graan met veel goudsbloemen droogde veel langzamer. Voordat de chemische onkruidbestrijding haar intrede deed, zagen de graanakkers vaak geel van de 'goudsblomme' en blauw van de korenbloemen. De naam Goudsbloem voor deze plant kent men in de hele Baronie, behalve het noorden (WBD III-4,3, p.393; WBD 8, p.1485). Maar in Oosterhout, en dat is toch wel het noorden van de Baronie, is de naam ook heel goed bekend. De goudsbloem heet in het Nederlands Gele Ganzebloem, *Chrysanthemum segetum* L.: het is familie van de Margriet en Boerenwormkruid. De echte Goudsbloem hoort tot een ander geslacht: *Calendula*. Dat goud in de naam zal betrekking hebben op de goudachtige kleur van de bloemen.

Gele Ganzebloem

Gouwe gast

Tinus ies echt nen gouwe gast. Tinus is echt een door en door goed iemand.

Gouwe lakens

Hedde gij ok gouwe laokes? Heb jij ook gouden lakens. Muurbloemen De Muurbloem, *Cheiranthus cheiri* L., wordt in Oosterhout wel aangeduid met de benaming Gouwe Lakens. Deze naam komt buiten westelijk Noord-Brabant verder alleen in Friesland voor (Heukels, p.61). Dat is wel een erg verbrokkeld verspreidingsgebied. Zou de naam vroeger algemener zijn geweest en ook in het gebied tussen West-Brabant en Friesland bekend zijn geweest? Toch geeft Heukels bij de categorie Oude namen voor deze soort geen Gouwe Lakens op. Het WBD geeft als verspreiding Bavel en Gilze op (WBD III-4,3, p.355). De Muurbloem groeit, zoals de naam al doet vermoeden, op oude muren, bv. de oude stadsmuur van Maastricht. Maar als tuinplant is ze erg goed bekend. De bloemen zijn goud-of oranjegeel. Waar lakens betrekking op heeft. . ? De grootte?

Graag zien

Ze zien mekaore toch zo geere. Zij zien elkaar toch zo graag. Ze houden van elkaar.

Graantas

De rog zaat in de schuûr in de graantas. De rogge zat in de schuur in de graantas. Tas van korenschoven.

Graatmager

't Bjèèst was graatmaoger. Het beest was graatmager. Broodmager.

Greet

De koei was goed grèèt. De koe was goed greet. Vertoonde veel eetlust. Vgl. Eng. greedy: gretig.

Greif

Den inmaokkuil wier afgestoken meej de grèèf. Greif: grote schop met zeer korte steel. Verwant aan graaf, graven. Inmaak was ingekuild gras of bietenloof / stoppelknollen.

Gribus

Bij die vrijgezelle was 't 'n gribus. Rommeltje, rotzooi.

Grijs

't les toch grijs ok. Het is toch erg, verbijsterend.

Grimmer

In die boederij wunde nen grimmer. Onvriendelijk iemand. De uitspraak boederij wordt veroorzaakt door gelijkmaking van de r aan de d (assimilatie).

Grint

Hij had nen waogen meej grint gelaoje. Wilgentakken, speciaal van de schietwilg, *Salix alba* L.. Deze waren goed buigzaam en te gebruiken voor bv. weegten. Takken van de bindwilg, *Salix viminalis* L., waren nog buigzamer en werden veel gebezigd voor het vlechten van manden, korven etc.

Grip

Er laoge vijf grippe in die waai. Greppels. In weilanden, die vaak aan vochtige kant waren, lagen dikwijls grippen. Grip, grub, grup, groeb wordt wel omschreven als 'greppel, mestgoot, voedergoot' (Debrabandere, p.185). De opvolger van de potstal werd grupstal (soms ook geschreven als groepstal) genoemd naar de mestgoten achter de koeien.

Groeistuipen

De kleine kreeg gereegeld groeistupkes. Stuipen werden vroeger toegeschreven aan de groei.

Groen

In 't naojaor kreege de koei dikkels gruûn. Groen, stoppelknollen, rapen. Werden ook wel ingekuuld, waarbij ze slonken tot misschien maar 1/10 van het oorspronkelijk volume. Het vocht werd door het opgebrachte zand, uit de knollen geperst. Groen groeide alleen op lichte zandgronden, niet op de klei. Op Den Hout (hoge zandgrond) deden ze het het beste. Het aanklevende zand werd vroeger wel in groenkuilen afgespoeld.

Stoppelknol=groen.

Groenkuil

De peeje wiere in de gruûnkuil afgespoeld. De mangelbieten werden in de groenkuil afgespoeld. Dit om ze te ontdoen van het aanhangende zand. De groenkuilen zijn in de loop van de 20^e eeuw totaal verdwenen.

Grommes

Hij kreeg thuis nen hoeop (hoeup) grommes. Hij kreeg thuis een hoop grommens. Berispingsen. Vgl. voor de eind-s: gaans, lopens etc. Dit verschijnsel heet gerundium. Ook bekend in Gemert (Vos, p.209) en Baarle-Nassau (Ollislaegers, p.24).

Grondsmaak

Die appels hebbe nen grondsmaak. Zijn ingekuuld geweest en smaaken daarom naar de grond. In Kempenland kent men deze smaak van putwater (De Bont, p.212).

Grondverf

Hij ies dur z'n oudste zuster in de grondverf gezet. Hij is door zijn oudste zus verwend.

Groot

Hij gong er groeot op dèttie zon goeie baan had. Hij was er trots op dat hij een goede baan had.

Ge mot kerne tot de botter groeut ies. Je moet karnen tot de boter groot is. Het groot worden hield in dat de melk steeds meer oproomde en er tenslotte boter boven kwam drijven.

Grootbroek

Koos was 'n verrekte groeotbroek (ook: Groeutbroek). Opschepper. Had 'een grote broek aan'.

Groots

Hij spult den bal groeots (ook: groeuts). Hij speelt de bal groots. Op een moeilijke manier, zonder dat dit nodig is, bij biljarten.

Grootsig

Zij was flink groeotsig. Zij was behoorlijk opschepperig.

Grootje.

Brengde gij dees mar ies naor grutjes. Breng jij dit maar eens naar grootmoeder. Meer gebruikelijk was opoe. Opoe is ontstaan door contaminatie van opa en omoe (Van Gompel, 1, p.340).

Grootsmoel

Das nen flinke groeotsmoel. Veelpraat, brutaal iemand. Ook bekend in Made (Kooiman, p.77) en Helmond (Daniëls, p.72).

Grote kans

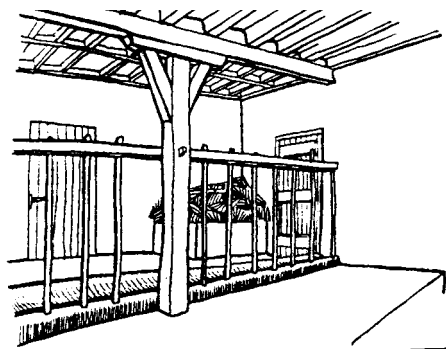
Groeote (ook: groeute) kaans dèttie nie thuis ies. Grote kans dat hij niet thuis is. Waarschijnlijk is hij niet thuis.

Grote tijd

Zij had nogal veul groeote (ook: groeute) tijd. Ze was nogal opschepperig.

Grupstal

De koei stonne in nen grupstal. De koeien stonden in een grupstal. Stal met goten achter de dieren. In die goten werd de gier afgevoerd naar de gierkelder. De mest werd met de kruiwagen op de mesthoop gereden. In de grupstal waren geen vlaggen meer nodig: hier werd meestal met kortgeknipt roggestro 'gestraaid'. Dat korte stro voorkwam dat de mest bijna niet met een riek te hanteren zou zijn. De grupstallen zijn rond 1920 in de mode gekomen: ze werden aanvankelijk aangeduid met de term 'Hollandsche stal'. Ook, maar minder vaak, groepstal genoemd.

Grupstal: links de voergoot met zul en stalgangen, rechts de grup, waarin de mest terechtkwam.

Gruzelementen

Hij sloeg alles aon gruzelemente. Kort en klein, aan stukken.

Gullie

Gaode gullie meej? Gullie, tweede persoon meervoud. Gullie<gij lieden.

H

Haaibaai

Die vrouw van Jaonusse ies me 'n haoaoibaoaoi. Dominante vrouw. In Reusel: 'zich onelegant en ruw voortbewegende vrouw, vaak slordig gekleed' (Van Gompel, 1, p. 73). Volgens Devos gaat het woord terug op een heel oude, Kustwestgermaanse uitroep, bestaande uit de samenvoeging van twee oude kreten. De eerste daarvan laat zich verbinden met het nog altijd gebruikelijke, aandachttrekkende hei! dat niet enkel in het Germaans maar in de hele Indo-Europse taalfamilie sporen heeft nagelaten. Voor het tweede kan gedacht worden aan een schakerende imperatief van het werkwoord beiden, of aan een klanknabootsend woord dat overgeleverd is in de woordfamilie van Beieren en beiaard, maar niet als afzonderlijke uitroep is geattesteerd.' (Debrabandere, p.192).

Haak

Ik denk dè t vèrreke wel 75 kielo schoeon aon den haak zal weege. Ik denk dat het varken wel 75 kilo schoon aan de haak zal wegen. Geslacht gewicht.
Den haak in de kèèl hebbe. Op sterven liggen.

Haal

De moor hong aonden haol. De moor hing aan de haal. IJzer boven het open haardvuur, waaraan potten gehangen werden. Moor 'zwarte ketel'.

Haam

De strenge motte aon 't haom vastgemaakt worre. De strengen moeten aan het haam vastgemaakt worden. Een leren brede band om de hals van het paard. Het woord en de zaak zijn veel minder bekend dan gareel.

Haan

Dès nen haan mej nen natte stèèrt. Dat is een haan met een natte staart. Dat is bij voorbaat al mislukt.

Haar

Het gruûn ston zo dik as t haor op nen hond. Het groen stond zo dicht als het haar op een hond. De knollen stonden heel dicht op elkaar. Het zaad van stoppelknollen was heel fijn. Bij het zaaien werd er allicht te veel zaad gezaaid. Daarom werd het gewas vaak nog geëgd en gehakt, om het te dunnen. En uiteraard werd bij de laatste handeling ook het onkruid weggehakt. Dat dunnen had als resultaat dat er minder loof en meer knol aan het groen kwam. De knollen leverden het meeste voedingswaarde op voor het vee, veel meer dan het blad.
Van iets haor of draot wulle weete. Van iets het fijne willen weten.

Haarbal

Kallever hebbe wel ies nen haorbal in de maog. Kalveren hebben wel eens een haarbal in de maag. Bal van ingeslikte haren, speciaal bij kistkalveren, die zichzelf veel likken.

Haard

De minse zaate gewoeonlek in den èrd. Die mensen zaten gewoonlijk in den haard. In het vertrek waar het open vuur en vanaf begin 20e eeuw de kachel stond. Meestal was dit de keuken. *Hij ziet hier altij over den heerd.* Hij is hier vaak. *Hij wul ze nie op den heerd hebben.* Hij wil niet dat ze hier aan huis komen.

Haargetouw

Oons pa was de ziecht aont haore op 't hargetouw. Ons pa was de zicht aan het haren op het haargetouw. Kloppen met hamertje op het zichtblad om het dunner te maken en zodoende beter te laten snijden. Het haargetouw bestaat uit een klein aambeeld en een hamer. Het blad van een oude zeis was veel dunner dan een nieuwe door het geregelde haren.

W.vanden Berg: Haren van een zeis.

Haas

Hij lekt wel dur nen haos gedekt te zijn. Hij is altijd heel haastig.

Hachten

De strenge loeope dur de hachte. Leren, holle buizen, tussen het gareel en aamsklippel, om de huid van het paard niet met de metalen strengen in contact te laten komen. Want dat zou wonden veroorzaken. In Berghem houdt men hagte voor de strengen zelf (Hoeks-van Thiel, p.86).

Haffel

Hij had een haffeltje hout bij 'm. Handvol.

Hak

Hij haalde 't vuil meej nen hak weg. Hij haalde het vuil weg met een hak. Ook wel schrepel genaamd. Tegenwoordig ten onrechte ook wel schoffel genoemd. Een schoffel duwt men vooruit, een hak trekt men naar zich toe. Met de hak kan veel nauwkeuriger gewerkt worden dan met een schoffel.

Hakblok

Kachelhout motte hakke op nen hakblok. Ook gebruikt door slagers, om varkens af te hakken.

Hakkelen

Hij hakkelt nogal veul. Stotteren

Hakkelaar

Oonze Jan was 'nen groeote (groeute) hakkelèèr. Stotteraar.

Hakkenzetter

Brengt die schoene mar ies naor den hakkezetter. Schoenmaker.

Haktol

De jongens hadde bekaanst ammel nen haktol (ook:hakdol). De bedoeling van het haktollen was om de tol van de tegenpartij in tweeën te splijten. De eerste speler wierp de tol met een handige beweging op de grond en trok tegelijkertijd de nistel los, waardoor hij begon te draaien.

Halen

Wie het (ook: heet) de kleine gehold? Wie heeft de kleine gehaald? Wie heeft als vroedvrouw geholpen bij de geboorte?

Halen en brengen

Hoe gaoget? Och, ties haole en brenge. Het blijft sukkelen. (Heestermans : 1994, p.16).

Half

Ge bent nog mar ten halleve meej 't werrek. Je bent nog maar half klaar met het werk.

Half elf

Oew broek hangt op hallef elf. Je broek zit een beetje slordig.

Half zijn tijd

Ge komt hallefsetij te laat op oew werrek. Je komt geregeld te laat op je werk.

Halfke

't Was nog gin hallefke weerd. Geen cent waard. Eigenlijk een halve cent.

Halfmaart

Op hallefmeert begonne de knechte. Met 15 maart traden meiden en knechten in de Baronie in dienst en verlieten ze die ook weer. Viel samen met de datum waarop huurboerderijen werden bevolkt door de nieuwe huurders.

Halfnakend

Hij liep hallefnaokend. Half gekleed.

Halfsteens

De meste huize hadde vroeger mar nen hallefstjèèns muûr. Muur met de dikte van een halve steen.

Halfvasten

Meej hallefvaste kwaame de jongens weer bij de meskes thuis. Met halfvasten kwamen de jongens weer bij de meisjes thuis. Gedurende de vasten, 40 dagen, mochten de vrijers niet bij hun meisjes komen, behalve op halfvasten.

Halfwas

Hij was nog mar hallefwas. Een aankomende werker, bv. Bouwvakker.

Halfzijngat

Hij liet 't werrek hallef zen gat (ook: hallevergat en halleverwege z'n gat) leggen. Hij liet het werk half zijn gat liggen. Hij stopte met werken terwijl het werk nog niet klaar was.

Halfzijntijd

Hij ies halfsetij weg. Hij is halfzijntijd weg. Hij is de helft van de tijd weg.

Halster

De koei had 'n halster om. Touw rond de kop om het dier in bedwang te houden. Houdt verband met mnl. helve 'handvat, steel' < Germ. *halb 'handvat, steel' (Debrabandere,p. 202).

Halve

't Was mar nen halleve. Iemand die niet goed snik is; geestelijk gehandicapte. *Ik ben vandaog mar nen halleve.* Ik ben vandaag niet in goede conditie; ik kan niet veel.

Halve maan

Hij was aon t sloeote (ook: sloeute) meej de halleve maon. Hij was aan het sloten met de halve maan. Zeis om sloot schoon te maken, sikkelvormig.

Hand

Vlug meej de haand ies vlug met de taand. Vlug met de hand is vlug met de tand. Iemand die hard werkt, eet ook snel. Vroeger lieten boeren, zo gaat het verhaal, potentiële knechten een keer mee-eten om ze in dit opzicht te testen. *Mekaore in de haand wèrke, zee den boer, gij de kèr laoie, dan zal ik 't peert vasthouwe.* Elkaar in de hand werken, zei de boer: jij de kar laden en ik het paard vasthouden.

Handveger

Gif me den haandvèèger ies aon. Geef me de handveger eens aan.

Hanenpoot

Agge haonepoeot (ook: haonepoeut) in den of het, bende nog nie gelukkig. Als je hanepoot in de hof hebt ben je nog niet gelukkig. Zevenblad, *Aegopodium podagraria* L., het meest hardnekkige onkruid in tuinen. De plant is in het bezit van wortelstokken, die, wanneer ze doorgestoken worden, weer uitgroeien tot een nieuwe plant.

Hangen

't Zal er om hange oft ie slaogt of nie. Het zal op het randje zijn of hij slaagt. *Hij het 'm flink hange.* Hij is behoorlijk dronken. *Ik krijg 'm hange.* Ik wil even een dutje doen.

Hangijzer

Hij ies me toch 'n hangijzer. Hij is niet weg te branden, hij talmt altijd met weggaan. Hangijzer kan ook een telkens terugkomend probleem zijn. Een hangijzer is een gebogen ijzer onder aan de haal, waarop de pan gezet kan worden (Van Gompel, 3, p. 23).

Hangkont

Dieje mins ies 'n echte hangkont. Blijft altijd lang hangen. Zie Hangijzer. Ook: koe met hellend kruis. Ook van mensen gezegd.

Hannik

't Was nen schriepele (ook: schriele) hannik. Mager, beklagenswaardig persoon. In Kempenland interpreteert men hannik als 'flauwe kerel' (De Bont, p.221). In Helmond als 'futloos iemand' (Daniëls, p.77). Een afleiding van de naam Johannes.

Hansop

Kindere hadde snachts wel ies 'n hansop (ook: sjop) aon. Genoemd naar een toneelspeler Hans Sop, die in een bepaald kostuum optrad. Soort overall.

Haperen

't les noeot (ook: noeut) zo kaant en klaor of t haopert hier of daar. Het is nooit zo kant en klaar of het hapert hier of daar. Het is nooit volmaakt. In Reusel zou de betekenis zijn: 'werkzaamheden zijn eigenlijk nooit helemaal klaar' (Van Gompel, 1, p.29).

Hard

Ze zen d'r hard op uit. Ze werken hard. Ze willen graag een doel bereiken. *Hij het 't (ook: heget) nie hard op de buûre.* Hij heeft een hekel aan de bureu.

Harde weg.

Van de boederij naor den harde weg was nog wel 'n kwartier gaons. Van de boerderij naar de verharde weg was nog wel een kwartier gaans. Verharde weg, bv. beton of klinkers.

Hardlopers

Hardloeoepers (ook: loeupers) zen doeodloeoepers. Hardlopers zijn doodlopers.
Haastige spoed is zelden goed.

Haren

Oew haore terughaole. Je haren terughalen. Terugvechten.

Hart

Het (hegget) 't hart ies, jonge! Durf dat eens, jongen!

Hartelijk

Ik hou van hartelek eete. Ik hou van hartig eten.

Hartes

Hartes ies troef. Harten, bij het rikken.

Haver

les kijke of dè gij haover in oew knieje het. Eens kijken of jij haver in je knieën hebt.
Grapje met kinderen. Direct boven de knie in het been knijpen. Ook: op de knie kloppen (Goossenaerts, p. 278). In Reusel: met gesloten handen op de knieën slaan, waardoor tussen de handen lucht ontsnapt. Het ontstane geluid lijkt op het kloppen op een zak haver. (Van Gompel, 1, p.400).

Haver, Avena sativa

Haverkaf

In de stroezak (ook: stroeuizak) zaat alleen mar haoverekaf. In de strozak zat alleen maar haverekaf. Kaf van haver. In een matras.

Haverklap

't Duurde mar 'n haoverklap. Het duurde maar eventjes.
Om de haverklap: telkens.

Haverland

Hij was mies aon 't rje op 't haoverlaand. Land waar haver gestaan heeft, of waar haver gezaaid zal worden.

Havergort

We kreege soms pap van haoveremout. Pap gemaakt van haver.

Haverklap

In 'n haoverklap iets doen. Iets heel snel doen.

Haverstoppels

Hij was de haoverstoppels aon 't omdoen. De haverstoppels aan het omploegen.

Havertas.

D'r zaat nen schoeone (ook: schoeune) haovertas in de schuûr. Er zat een schone havertas in de schuur. Tas met haverschoven. Met schoon wordt hier groot bedoeld.

Hebben

Ge kan wel hebbe dattie nie komt. Het kan wel zijn dat hij niet komt.

Hebben op

Daor heb ik 't nie zo op. Daar ben ik niet zo op gesteld.

Hebbert

Dè was nen echten hebbert. Hebzuchtig persoon. Ook bekend in Halsteren (Heemk. Studiekring, p.75).

Heen

Hij moes daor henne. Daar heen.

Heengaans

In 't géènsgeon gonge we aon bij taante Merie. In het heengaan gingen we aan bij tante Marie.

Heer

Hij huûrde laand van nen heer. Iemand van adel of een rijk persoon. Ook een priester (Verhoeven, p.60).

Heerroom

Hij had wel drie heeroeome (ook: heeroeume). Hij had wel drie heerrooms. Oom die priester is.

Heet

Hij ies nogal jèèt gebaokerd. Gauw boos; haastig. *'t les nen jèète bliksem.* Het is een hete bliksem. Idem.

Heft

Denkt erom dè ge nog van den heft lekt. Denk erom dat je nog van het heft likt. Denk er om dat je nog pijn krijgt.

Heggeske

Er ston 'n heggeske rondom den akker. Kleine heg.

Heibezem

Vroeger gonge er venters rond meej haoaibesems. Bezems gemaakt van struikheide.

Heiboender

Op de Vuraai wiere veul haoiboenders gemokt. Op de Voorheide werden veel heiboenders gemaakt. Boender gemaakt van (dop)heide. De Voorheide is een gebied in het zuidoosten van Oosterhout, grenzend aan de heide. Bet Boenderhaai ging rond met heiboenders. Boenders waren borstels.

Heide

In Oeosterout (ook: Oeusterhout) laag minder haoi dan in Alphen of Gils. Het heidegebied in de echte zanddorpen beliep vroeger, voor de 19e eeuw, wel 2/3 van het areaal. In Oosterhout was dit veel minder.

Heikesmanneke

De haoikesmannekes stonne nie goet bekend. Mensen uit t Heike, St. Willebrord.

Heikesvolk

Vroeger kwaamter veul haoikesvollek klokkebaoien plukke. Mensen uit St. Willebrord, 't Heike, kwamen bosbessen plukken. Vooral in het Mastbos: de meeste bosbessen werden uitgevoerd naar Engeland.

Heikneuter

Hij ies nen echten haoikneuter. Minachtend voor achterlijk figuur. Eigenlijk: kneu, een bepaald vogeltje.

Heiligendag

Maria heemelvàrt was nen hèèlegendag. Maria Hemelvaaert was een heiligendag. Feestdag door de week die door katholieken als zondag gevierd werd.

Heilige olie

Luûste 'n borreltje. Liever dan den hèèligen olie. Lust je een borreltje? Liever dan de Heilige Olie. Deze laatste werd gebruikt voor het zalven van een stervende.

Heinen

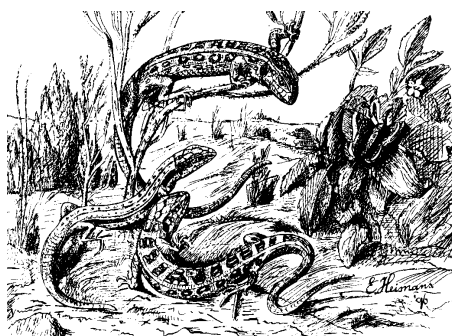
Oonze Fraans was aon t heine in de polder. Onze Frans was aan het heinen in de polder. Heiningen rondom de weilanden maken van palen en draad.

Heinhout

Zo bot as 'n heinhout. Erg bot. Ook: *zo bot as een hèkke.*

Heislender

Vroeger zaagde op de haoi nog wel ies nen haoaislender. Hagedis. Het woord is ook bekend in een deel van Kempenland, o. a. in Steensel, Bladel, Reusel, Hoogeloon en Vessem (De Bont, p.217).

Hagedissen

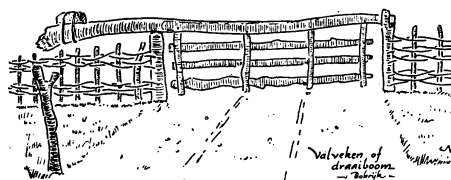
Hekelmachine

De klèèver wier gedosse in t heekelmesjien. De klaver werd gedorst in het hekelmachine. Dit was een speciaal soort dorsmachine met een platte trommel, waaraan uitsteeksels zaten. De schoof klaver werd erin geschoven. Men kon er ook graan mee dorsen. De garf werd er ingeschoven, dan omgedraaid, waarna met een mes de band werd doorgesneden.

Hekken

Die ies zo dwars as 'n ekke. Die is zo dwars
alls een hekken. Eigenwijs.

Zo kwaad as 'n ekke. Hartstikke kwaad.

Een dichtvallend hekken.

Hekkendam

Oprit naar een wei of akker, voorzien van een hek. Slop.

Heksen

Ik kan nie hekse. Ik kan niet zo snel werken

Hel

Den ouwe Jaonus is goed hel. Nog helder van verstand. Hel kan ook staan voor
'kwaad'. *Den dieje ies van hel of duuvel nie bang.* Die is van hel noch duivel bang. Die
is nergens bang voor.

Helicopterke

*We goeode (ook: goeuide) heelicopterkes in de loecht en dan vielen ze draaiend naor
beneeje.* We gooiden helicoptertjes in de lucht en dan kwamen ze draaiend naar
beneden. Vruchtjes van de iep of de esdoorn, die voorzien zijn van een vlieghuid.

Helleveeg

Die Mien was 'n gèève hellevijg. Een behoorlijke helleveeg.

Helpen

Ik zal oew ies hellepe van bed op stroeo. Ik zal jou eens helpen van bed op stro. Van
de regen in de drup.

Hem

Ik hebbet 'm gevraagd. Ik heb het hem gevraagd.

Hemd

Gin hem aon z'n kont hebbe. Erg arm zijn.

Hij kan rijme en diechte zonder z'n hem op te liechte. Hij kan rijmen en dichten zonder
zijn hemd op te lichten. Hemd wordt alleen gebruikt voor onderhemd. Een
bovenhemd is een bazeroen.

Wè ziet dè mènneke toch schoon in z'n wiet emmeke. Wat ziet dat mannetje toch
mooi in zijn wit hemdje. Gezegd van een hond met een witte bef.

Hemdruk

In de winter droegde n'n hemtrok vur de kou. In de winter droeg men een hemdrek
tegen de kou. Soort T-shirt, meestal van wol. Zelfde als borstrok.

Hemdsknopen

In den of groeiden nogal wè hemsknoepkes (ook: hemsknoeupkes). In de hof
groeiden nogal wat hemdsknoopjes. Deze naam wordt gebruikt voor Moederkruid,
Chrysanthemum Parthenium Bernh., een witte composiet die vaak in tuinen is aan te
treffen. Blijkbaar zo genoemd naar de gelijkenis met knopen. Dit plantje draagt elders
ook de namen Kalfsoog, Kamille, Mater en Vuurwortel. De naam Hemdsknopen voor
Moederkruid komt volgens het WBD voor in Gilze-Rijen, Nispen, Haaren, Loon-op-
Zand en Peelland, maar Oosterhout wordt niet genoemd (WBD III-4, 3, p.298). In
Oosterhout is de naam Mater ook bekend. De naam Moederkruid en ook Mater
hebben betrekking op het gegeven dat deze plant een gunstige werking zou hebben
bij baringen en ziekten van het kraambed, evenals bv. Echte Kamille, Matricaria
chamomilla (Matricaria <matrix = baarmoeder) (Kleijn, p.184).

Hemel

As den hemel valt, breken alle boonstokke. Als de hemel valt breken alle boonstaken.

Je kunt niet alles voorkomen.

A den hemel valt hebbe we ammel 'n blauwe blaauwe pet.

Heng

Er mot 'n nieuwe heng aon de poort gezet wurre (worre). Er moet een nieuwe heng aan de poort gezet worden. Scharnier.

Hengsel

'n Hengsel hong aon den duim. Een hengsel hing aan de duim. Scharnier.

Hengst

Motte n'n hengst vur oew hasses hebbe? Moet je een hengst voor je hersens hebben? Een klap voor je kop.

Hengstenboer

Den hengsteboer kwaam meej nen zwaore Belgische hengst. De hengstenboer kwam met een zware Belgische hengst. Hengstenhouder.

Hengstig

't Peert was hengstig. Bronstig. Ook genoemd: perrig (paardig).

Hentelen

Leg nie zo te hentele (entele) gullie. Leg niet zo te hentelen jullie. Kibbelen. Enteren: 'op onaangename wijze doorpraten' (WNT). De vorm entelen is een nevenvorm van enteren. Hentele zou staan voor 'knorren, brommen, kijven' (Verhoeven, p.163). In Reusel betekent enteren 'ruzie maken, bekvechten, kibbelen'. Het woord is daar verouderd. Zou een frequentatief bij mnl. anden'grieven, ergeren' zijn. (Van Gompel, 1, p. 247; Van de Ven, p.60). Het woord zou beperkt zijn tot het midden van Noord-Brabant. Weijnen verwijst nog naar ande 'ijver', verwant met gr. anemos 'wind' en lat. anima 'lucht, levensadem, ziel' (Weijnen, 1996, p.97). Kilaen dacht aan een betekenis 'snateren, kletsen' (Debrabandere, p.132).

Her

Bevel tegen een paard: hèr of hèrom. Naar links.

Herduren

't Duûrt en hèrduûrt. Het duurt heel lang. Ook bekend in Reusel (Van Gompel, 2, p.197).

Herik

Dur ston verrekes veul irrik in den akker. Herik. Herik, *Sinapis arvensis* L, was eens een zeer algemeen onkruid in akkers. Het zaaide zich sterk uit. Het geslacht *Sinapis* bevat ook mosterd en herik heeft ook een dergelijke mosterdachtige smaak.

Herik heette vroeger hederik en men denkt voor de etymologie wel aan Lat. *hederaceus* 'klimopachtig' (De Vries, p.242), maar Herik lijkt totaal niet op klimop of een andere klimmende plant. De plant hondsdrif heeft als wetenschappelijk naam *Glechoma hederacea* en deze plant heeft inderdaad bladeren die wel op die van klimop lijken. Herik heeft een hele serie volksnamen zoals Gele Kiek, Gele Merk, Harink, Hering, Keck, Keik, Kiedik, Koolzaad-van-Korfu, Krodde, Krok, Krol, Krór, Krot, Robert Staring, Walderik, Witte Knol etc. (Heukels, p.237).

Herinkelen

Tegen je eigen schenen schoppen met klompen. Hierdoor ging de huid eraf en kon het gaan zweren. Hoort dit woord bij enkel?

Herom

Hèrom, zee den boer. Gezegd tegen een paard. Zelfde als her. Linksom.

Herris

Komdes gaauw hèrris. Kom eens gauw hierheen.

Van hèrrist naor geuns. Van hier naar daar.

Hersenen

Slaot 'm op zen hasses. Sla hem op zijn hersens. Hersenen, hoofd.

Heugen

't Heugt men nog as den dag van giestere. Ik herinner het me nog als de dag van gisteren.

Heukelen

We motte 't hoeoi (of hoeui) nog gaan heukele. We moeten het hooi nog gaan heukelen. Heukelen is het met een houten rijf opharken van beide kanten van een zwad, zodat een rug ontstaat. De bedoeling hiervan was om het hooi zo weinig mogelijk met de natte ondergrond in aanraking te laten komen. De volgende dag, bij goed weer, werden de ruggen weer gebroken, uit elkaar gegoooid. Hukkels waren kleine oppers. Heukel is een verkleinvorm bij hok.

Heul

Onder elken dam laag 'n heul om 't waoter dur te laote. Onder elke dam lag een heul om het water door te laten. Duiker (beer, ezel).

Hier of daar

Ze motte èrreftaor legge. Ze moeten hier of daar liggen. Ergens.

Hitsig

Hij wier gaauw hitsig. Kwaad. Ook: opgewonden.

Hittepetit

Z'n vrouw was ne groeote (ook: groeute) hittepetit. Bazige vrouw, niet op haar mondje gevallen. Hit is een paard, verkorte vorm van Hitlander. Hitland is een van de Shetlanden. De dieren zijn levendige, temperamentvolle paarden. Vgl. voor het rijmend deel van hittepetit woorden als hakketakken, schorriemorrie, harrewarren etc. (Van Gompel, 1983, p.138).

Hobbelkeien

De Leijsenstraat laag vroeger vol hobbelkaaie. Kinderkopjes, ongelijke keien.

Hoe langer hoe liever

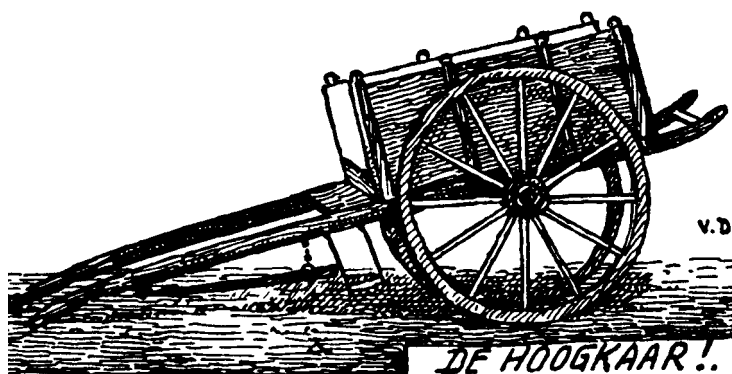
Oons buûrvrouw hat toch zukke schoeone (ook: schoeune) hoe langer hoe lieverblommekes. Onze buurvrouw had toch zulke schone hoe langer hoe lieverbloemen. De naam zou erop wijzen hoe langer men naar deze plantjes keek, hoe liever men ze kreeg (Swanenberg, 2008, p.82). Het gaat om de plant *Saxifraga umbrosa* L. Het is een randjesplant, in het Nederlands Porseleinbloem geheten. Er zijn echter nog enkele andere soorten die ook de naam Hoe-langer-hoe-liever dragen zoals: Akkerzenegroen, Moerasvergeetmijnietje, Bitterzoet en Driekleurig Viooltje (Heukels, p.9, 159, 239, 277). Het WBD geeft Hoe-langer-hoe-liever als volksnaam voor Bitterzoet op voor de plaatsen Oosterhout en Tilburg (WBD, III-4,3, p. 245). Heukels geeft als verspreidingsgebied van de naam Hoe-langer-hoe-liever voor de Porseleinbloem (=Saxifraga) de Veluwezoom. Maar hoe komt de naam dan in Oosterhout terecht? Was er vroeger een groot aaneengesloten verspreidingsgebied waarvan Oosterhout en de Veluwezoom deel uitmaakten? Of heeft er 'import' van de Veluwezoom naar Oosterhout plaats gevonden?

Hoempa

Mien was 'n dikke hoempa. Dikke vrouw. Afgeleid van homp 'dik stuk' (Van Gompel, 1, p.41).

Hoge kar

't Hoeoi (ook: hoeui) wier op de hoeoge (ook: hoeuge) kèr gelaoje. Het hooi werd op de hoge kar geladen. Een hoge kar was breder van bodem en langer dan de aardkar; ze diende vooral om hooi, graanschoven en dergelijke volumineuze lasten te vervoeren. Op een hoge kar zaten geen voor-en achterborden. Wel kon er een 'gek' of palen op gezet worden om hooi en graan te rijden.

Hoge zijde

Bij geleegenheede droege manne wel nen hoeoge (ook: hoeuge) zije. Bij gelegenheden droegen mannen wel een hoge zijde. Hoge hoed van zijde.

Hok

De gèrreve stonne in hokken bij mekaor. Groep schoven van 4, 6 of 8 stuks. Meestal hoop genoemd. In Gilze noemde men de groepen waarin rogge werd gezet hokken en die bij haver hopen (Van Gestel, p.94). In Oosterhout werd vanaf circa 1950 voor zowel rogge als haver de term hoop gebruikt.

Hollewaai

In dè huske woeonde (ook: woeunde) 'n hollewaai. In dat huisje woonde een hollewaai. Lichtzinnige vrouw. *Hej, rooie, zak oe ies gooie mej nen stjèèn teege oeuw bjèèn en mej nen kielekaai teege oeuw hollewaai.* He rooie, zal ik jou eens gooien met een steen tegen je been en met een kiezelkei tegen je hollewaai. Reactie van een roodharige als hij wegens zijn rode haren uitgescholden werd. Hollewaai kan hier staan voor lijf, vooral achterste.

Hond

Commandeert den ond en blaf zellef. Commandeer de hond en blaf zelf. Gezegd als men niet aan een bevel van iemand wil voldoen.

Nen man en nen ont trekke de weirelt ront. Mannen en honden willen veel lopen. *Gift dè oontje wè oeoi in z'n okske, want haanders leet ie zo kout.* Geef dat hondje wat hooi in zijn hokje, want anders ligt hij zo koud. Zin om aan te geven dat in het Oosterhouts de-h in aanvangspositie meestal wordt weggelaten, maar op plaatsen waar hij niet thuishoort juist voorgevoegd wordt.

Hondsribben

Langs de pad stonne veul onsribbe. Langs de pad stonden veel honsribben.

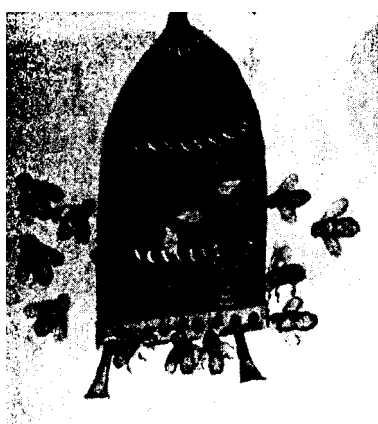
Dit is de volksnaam voor Smalle Weegbree, *Plantago lanceolata* L., een plant die zeer algemeen langs wegen en paden groeit. Deze plant staat elders o. a. bekend als Ezelsoren, Hazenoren, Hondstong, Hondsbloem, Lamsoren, Mannetjesplanten, Ribbe, Schape-tongen, Slakkebedden, Vingerlang, Wegebladen en Wegentree (Heukels, p.186).

Hondsrib duidt op de nerven die boven het bladoppervlak uitsteken.

Honing

De bieje hadde volop honig (ook: huning, honing) gehaold dees jaar. De bijen hadden volop honing gehaald dit jaar.

Ik heb toch gin honig aon m'n kont hangen. Gezegd tegen iemand die een ander steeds naloopt. Ook: *Stroop aon m'n kont hangen.*

Bijenkorf, Luttrell psalter, circa 1340

Hooggaatie

Op de kermis ston ok nen hooggaotie. Reuzenrad. Ook bekend in Baarle-Nassau (Olislaegers, p.27).

Hooiboom

We deeje 'n touw aon den hoei-boeom (ook: hoeuiboem). We deden het touw aan de hooiboom. Boom boven op de hooiwagen. Elders ook wel laadbom of polderboom genoemd. Vooraan kon hij in drie verschillende openingen van de 'gek' geplaatst worden en aan de achterkant van de wagen werd er een touw overheen gegooid, dat onder aan de achterkant van de wagen werd vastgeknoopt. Zo werd de lading (hooi, graanschoven) gezekerd. Het woord kent men ook in Zundert (Van Giels, p.34).

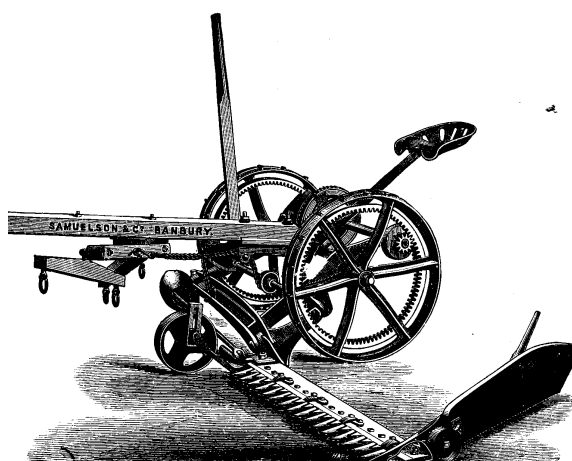
Hooien

Ge mot hoeoien (ook: hoeuie) as de zon schent. Je moet hooien als de zon schijnt. Je moet de gelegenheid te baat nemen.

Ze staan te hoeoie om te komme. Ze staan te hooien om te komen. Ze zijn vol ongeduld om te komen.

Vrouwen die hooioppers maken, Les tres riches heures de Jean, duc de Berry.

Maaimachine, te trekken door een paard, gebruikt voor het maaien van hooigras en graan. Gebruikt in de eerste helft van de 20^e eeuw.

Hooiens

Iest hoeoies? Is het hooien? Is er haast bij? Gerundium-vorm. Het hooien was een zeer drukke tijd. Vooral als er een bui dreigde moest het hooi snel in de schuur gereden worden.

Hooischelft

Gullie het den hoeoschelleft goed vol ziete. Bij jullie zit de hooitas goed vol. Het hooi werd meestal in de schuur op de schorring, boven de koestal opgeslagen. Als er veel hooi was ook wel in de gebinten in de schuur of zelfs soms in een hooiberg op het erf. Maar hooibergen dateren in de Baronie pas van de 20^e eeuw. De hoeveelheid hooi nam toen enorm toe door de betere ontwatering en bemesting met kunstmest. En daardoor werd de hooizolder te klein. Door het gebruik van hooibalen vanaf de jaren '60 nam het volume weer sterk af.

Hooizaad

Ze zaaiden 'n nieuwe waai in met hoeizaad. Zaad van gras, verzameld bv. van onder op de schorring of van een hooiwagen. Later kocht men ook wel graszaad bij kwekerijen.

Hooien, op een misericorde.

Hooizolder

Sommige boere hadde nen hoeizolder van sliete. Zolder boven de koestal voor hooi, bestaande uit lange palen, die op balken rustten. De uitwasemingen van de koeien trokken bij dit type zolder uiteraard diep in het hooi en dat bevorderde de geur en smaak niet. In de meeste boerderijen lag begin 20e eeuw al een zolder van planken boven de koeienstal. De hooizolder werd ook wel 'schorring' genoemd.

Hoop

Hij zette de schoove in hoeope van acht bij mekaor. Graanhoop of -hok.
les dè nou den hoeop en den al? Is dat nou de hoop en de al? Is dat nou alles?
't Gaot hier mar van den groeoten (ook: groeute) hoeop (ook: hoeup) af. Het gaat van de grote hoop af: er is zoveel eten, dat een extra gast niets uitmaakt.

Hoor

Houdoe wor. Wor komt van hoor, bij horen. Het benadrukt het voorafgaande. Het is een zeer veel gebruikt stopwoord. In oostelijk Brabant hoort men 'war'. (Stroop, p. 42).

Hoorn

Bij het maaien van graan motte den hoorn op het maimesjien zetten. Bij het maaien van graan moet je de hoorn op het maaimachine zetten. Metalen trechtervormig voorwerp om de afgemaaide graanhalmen tot een schoof bij elkaar te dwingen. De hoorn scheidt het afgemaaide van het niet gemaaide.

Hoosvat

Hij schepte de gemaale peeje meej 'n hoosvat op. Schepel, houten schep om graan op te scheppen, of gemalen bieten. Hoos <hozen 'water scheppen' of < oogst? Oogst komt in de 17e eeuw ook voor als oost (Goossenaerts, p.542). De vorm oost voor oogst vinden we ook veel in pachtcontracten uit de Baronie uit die tijd. Van Dale geeft hoosvat in de betekenis 'schepper met steel om te hozen of te gieten' (Van Dale, p.1357).

Horen

We wiere nie goed wè tie zeej. We hoorden niet goed wat hij zei. *Ik wier dèttie ziek wier.* Ik hoorde dat hij ziek werd. Smits-Van Sprang schrijft voor hoorde 'oeworde' (Smits-Van Sprang, p.32).

Horrelpoot

Hij liep meej nen horrelepoeot. Misvormde voet, horrelvoet. Horrelen 'stompelen'.

Hortje

't Duûrt mar 'n hortje. Het duurt maar eventjes. Verwant met horten 'stoten' (Weijnen, 1996, p.154).

Hot en her

Rechts en links, gezegd tegen een paard. Bij hot werd er met snukjes naar rechts aan de lint getrokken, bij her werd de lint strak naar links getrokken.

Hotom

Rechtsaf, voor paarden.

Houden.

Der houwt nen meerel in de heg. Er nestelt een merel in de heg.

't Zal er om houwe. Het is op het kantje.

't IJs houwt nog nie. Je kunt nog niet over het ijs lopen.

Hij hieuw nat. Hij hield nat. De weerman voorspelde nat weer.

Houden met

Zij houw 't meej nen getrouwde vent. Zij heeft een relatie met een getrouwde man.

Houdoe

Nou houdoe wor. Tot ziens. Te verklaren als (God) houde je. In het middelnederlands bestond de zegenwens: godhoude, eigenlijk God houde di: God bescherm jou (Verdam, p. 226). Door afval van het eerste lid, dat als blasfemisch kan zijn opgevat, bleef houdi over. Stroop houdt het op een verkorting van hou je goed (Stroop 2, p.117); zo ook Weijnen 'houd u (goed)' (Weijnen, 1996, p.155). Vergelijk voor soortgelijke groeten samengesteld met God het fr. adieu. Verder Eng. God bless you, Zuid-Duits Grüz Gott, en de Engelse hymne God save the queen en Oostenrijks: pfiati < behüte dich (Gott) (Debrabandere, p.214). Hoeufft geeft 'houdt u wel'. (Hoeufft, p.261).

Hout

Der ston veul hout rond diejen blok. Er stonden veel bomen en struiken rond dat perceel.

Zak jou ies 'n end hout in oewe nèk legge? Zal ik jou eens een eind hout in je nek leggen? Zal ik je eens aframmelen (bedoeld als waarschuwing).

Houten

Der laage drie houter op de werreft. Er lagen drie houten op de werft. Houten voorwerpen, palen. Het meervoud van hout kent de voor Brabant zeldzame uitgang op -er: houter. Vgl. Velder voor velden.

Houtere paard

Hang de was mar op 't houtere peert. Hang de was maar op het houtere paard. Afdruiprek voor de was. De uitgang –eren van houteren zal in navolging van ijzeren, koperen etc. ontstaan zijn.

Houtje

't les 'n kwaai houtje, dè van legge brikt. Het is een slecht houtje dat van leggen breekt. Gezegd als excuus om een middagdutje te doen. Van liggen wordt men niet slechter. Mandos interpreteert de zegswijze als een excuus voor een langslaper (Mandos, p.211).

Houtraper

Hij liegt as nen houtraoper. Hij is een grote leugenaar.

Houwes

Ge zal nog slecht ten houwes kommen. Het loopt nog slecht met jou af. Houwes: afloop.

les 't te lèèn of vur houwes. Is het voor de grap of voor echt.

Huid

We motte ammel mej oos eige huike naor de mart. We moeten allemaal met onze huid naar de markt. We moeten allemaal ons zelf waarmaken.

Huis

's Zondags zaate we in den huis. Huis: huiskamer.

Kom, we gaon derek weer op huis aon. Kom, we gaan direct weer op huis aan.

Huisakker

Op den huisakker stonne peeje. Akker tegen de boerderij, het huis.

Huishouden

Wie vroeg huishouwe wil winnen mot in 't kort maandeke beginne. Wie de boel vroeg aan kant wil hebben moet in februari beginnen.

Huisje

't Hoeft ammel nie mèj de kont naor 't huske gebrocht te wurre. Het eten hoeft niet allemaal op.

Hullie

Heddet hullie gegeeve? Heb je het hen gegeven? Hullie <henllieden, zoals gullie <gijlieden.

Hupkes

Op 3 november it alleman hupkes. Op 3 november eet alleman hupkes. Hupke: klein broodje, dat met St. Hubertus gegeten wordt. Hubertus leefde in 8e eeuw in de buurt van Luik. Hij was van adellijke komaf. Na een losbandig leven zou hij tijdens een jachtpartij een kruis gezien hebben tussen de takken van een gewei van een hert en vanaf die tijd beterde hij zijn leven. Werd later bisschop. Het eten van gewijd St. Hubertusbrood zou beschermen tegen hondsdoelheid, eertijds een zeer gevaarlijke en besmettelijke ziekte.

Hurken

Op oew hukke ziete. Op je hurken zitten.

I

Iemand

Heddet teege iemande gezèèt? Heb je het tegen iemand gezegd?

Ijs

Mej sinte mathijs was er nog gin èis, mar hallef mèèrt reeje ze mej kèr en pèèrt over den Dortse wèèrt. Met Sinte Mathijs (24 febr.) was er nog geen ijs, maar half maart reden ze met kar en paard over de Dordrechtse Waard. Slaat dit gezegde op de beruchte winter van 1890?

Ijscoboer

In de zomer kwaam den ijscoboer iedere zaoterdag dur de straot. In de zomer kwam de ijscoboer iedere zaterdag door de straat.

Ijsselster

Wij hebbe vant jaor alleenig ijsselster. Bepaald rood aardappelras, een goede eetaardappel. Was een opvolger van het ras Rode Ster. Voor varkens kweekte men een speciaal ras 'Insdustry' genaamd. De aardappelen werden dan in de varkensketel boven het fornuis gekookt en fijn gestampt of gemalen.

Ijzel

Al ies den ijzel nog zo stout in drie daogen iestie van 't hout. Boerenspreuk. Al is er nog zo veel ijzel gevallen, na drie dagen is hij verdwenen.

Ijzers

Mijn ijzers zijn getrokken. Ik lig op sterven. Vgl. de uitdrukking: de hoefijzers zijn uitgetrokken, dat is: volledig bediend zijn (Mandos, p.198).

Ik

Ikke, ikke en de rest kan stikke. Gezegd van egoïstische personen (Mandos, p.219).

Immers

Hij het ut (ook: heeget) ommes gezeet. Hij heeft het immers gezegd. *Ge het ommes toch ginne koffiepot over?* Je hebt toch misschien geen koffiepot over? De vorm ommes is ook bekend in Halsteren (Heemk. Studiekring, p.85).

Impessant

Ik zal impessaant bodschappe doen. Ik zal intussen boodschappen doen. Intussen, terwijl. *Hij doe net oftie er ginne jèène het, mar impessaant.* Hij doet net alsof hij er geen eene heeft, maar impessant. Hij doet net alsof hij niets bezit, maar daar is niets van waar. Van fr. en passant 'in het voorbijgaan'. In Helmond heeft het woord de betekenis 'tegelijktijd, direct, meteen' (Daniëls, p.86). Men hoort ook wel meepassant.

Inbeelding

Den dieje heet ok veul inbiling. Die heeft ook veel inbeelding. Pretenties.

Indirect

Dè kan ik zo indirect nie zegge. Dat kan ik zo indirect niet zeggen. Dat kan ik zo een-twee-drie niet zeggen. Dat is niet helemaal zeker.

Ineggen

Ge mot het graon nog ineggen. Door eggen het gezaaide graan bedekken.

Ingespannen zijn

Goed ingespannen zijn. Meer dan voldoende werktuigen bezitten. Ook: voldoende geld bezitten.

Ingierig

Hij was in-en ingierig. Erg gierig (al bekend bij Hoeufft, p.269).

Inhebben

't Had jèl wè in. Het had heel wat in .Het duurde een hele tijd.

Hij heeget in 'm en as ge 't in oe het, dan kande veul. Het zit er bij hem in en dan kun je heel wat.

Wè zou dè inhebben? Wat zou dat beduiden?

Agge 't in oe het. Als je er aanleg voor hebt. In de Meierij betekent de uitdrukking 't heeft veel in: het is moeilijk (Cuypers, 1893, p.847)

Inkt

Hij had nen intpot op taofel staon. Inktpot.

Inktappeltjes

Er honge veul intappeltjes aon den boeom (ook: boeum). Er hingen veel inktappeltjes aan de boom. Galappels aan een eik. Deze werden vroeger gebruikt voor het maken van inkt.

Inktlap

Op school had iederjèen een intlap. Lap om de kroontjespen aan af te vegen.

Gemaakt in het ideale geval van zeemleer, maar meestal van oude lappen met een draad erdoor.

Inkuilen

Ze waare peejloeof (ook: peeloef) aon t inkuile. Bietenblad in een hoop doen, met zand erover.

Inlaten

Ge mot oew eige niet mej alleman inlaote. Je moet je niet met iedereen inlaten.

Inmaakkuil

Den immaakkuil laag achter op den werreft. Hoop ('kuil') met bietenblad of gras.

Inmaken

We mokte ze finaal in. We wonnen met grote overmacht (een wedstrijd).

Innemen

Ze hadde flink ingenoome. Veel gedronken.

Inpiepen

Doe us inpiepe, manneke. Tegen een kind gezegd. Trek dat eens aan; instappen, van een broek.

Inploegen

We zalle 't mies ies inploege. We zullen de mest eens onderploegen. De mest moest hiertoe niet te veel lang stro of (vóór 1900) restanten van heidestruiken bevatten, want dan stropste de ploeg en kon men niet verder met ploegen.

Inspannen

Ge mot oew kindere hellepe inspanne. Je moet je kinderen helpen inspannen.

Voorzien van geld en materiaal om een bedrijf te beginnen.

Insteken

Ik laat mijn eige nie insteeke. Ik laat me niet belasteren. Ook: ik trap er niet in?

Intijds

Hij kwaam nog intijds. Goed op tijd. Ook bekend in Baarle-Nassau (Olislaegers, p.29).

Introuwen

Ge mot noeot bij iemand introuwen. Je moet nooit bij iemand introuwen. Bij schoonvader en-moeder gaan inwonen.

Involgen

Ge mot 'm nie zo involgen, ge verwent 'm dur en dur. Je moet hem niet zo involgen, je verwent hem door en door. Zijn zin geven.

Inwateren

Ge mot de stjèène nog inwaotere. Water op stenen van een stoep of 'plaats' sproeien waardoor het aangebrachte zand tussen de voegen gaat zitten.

Inzetten

Wie het de steej ingezet? Het eerste bod doen op een boerderij op een koopdag. De man die de verkoop leidt begint met een hoge prijs en roept steeds lagere prijzen af (afhangen). Wie bij een bepaalde prijs accoord gaat, is de voorlopige koper. Een paar dagen later volgde de verkoop bij opbod. Men kon dan 'hogen' zetten. Wie de laatste 'hoog' zette was de koper. Vroeger liet men een kaars branden. Als die opgebrand was, was de laatste 'hoger' de definitieve koper.

Is

D'r iesses (ook: ieseres) nog zat. Er is nog genoeg.

Izegrim

Dès me toch nen iezegrim. Een sjachrijnig iemand.

J

Jaar

Ome Chriest kwaam alle jaore meej kermis. Ome Christ kwam elk jaar met kermis.

Jaargetijde

Er wiere drie jaorgetije gehouwe vur Pietoeom. Mis (jaarlijks) op de datum van sterven.

Jachten

Hij lupt altij te jachten. Hij loopt altijd te jachten. Hij is altijd heel haastig. Ook: jakkeren.

Jagen

Leg toch nie zo te jaoge. Doe niet zo haastig.

Jager

De gierput wier meej den jèèger uitgeschept. De gierput werd met de jager uitgeschept. Jager, emmer aan een lange steel. Zie beerjager.

Jakken

Ik ben nie van plan de jèèle tijd achter die koei aon te jakke. Ik ben niet van plan de hele tijd achter die koe aan te jagen. Er achter aan te zitten. Verkorte vorm van jakkeren.

Jakkes

Jakkes toch, wè 'n (ook: wed'n) vuil ding. Uitroep van afkeer. Ook: eejakkes.

Ja net

Kande gij dieje zak opheffen? Ja net. Bevestiging, jazeke.

Januarius

Kende gij diejen struik januarius ok? Ken jij de struik januarius ook? Met deze naam bedoelde men de Phorsythia, Chinees klokje. Deze bloeit al vroeg in het voorjaar, meestal in maart, maar in zachte jaren al in januari.

Janus

Roept Jaonusse ies. Roep Janus eens. Janus <Adrianus, soms < Christianus.

Jaot

Hedde Keeze nog gezien? Jaot. Heb je Kees nog gezien? Ja. *Jaonus was nen kriekeplukker.* Jaot. Janus was een krieckenplukker. Ja net. Precies.

Japies

We hadde dees jaar verrekt goeie jaopies. We hadden dit jaar hele goede Japies. Ras voederbieten. Genoemd naar de veredelaar die het ras ontwikkelde?

Jas

Hij hangt altij mej zonne jes tusse de deur. Hij hangt altijd met zijn jas tussen de deur. Ze hebben hem altijd weer te pakken.

Jassen

Hij jaste er op. Hij begon er op te slaan.
Erpels jassen. Aardappels schillen.

Jeremiejeren

Leg toch nie zo te jeremiejeere. Klagen. Genoemd naar de profeet Jeremias.

Jeuk

Ik heb al ne tijd juuk op munnen èrrem. Ik heb al een tijdje jeuk op mijn arm. *Juuksel op z'nne kop hebbe.* Jeuk op zijn hoofd hebben.

Jezus van Marante

Wè hedde Jezus van Maraante toch gedaon? Jezus van Maria van Anne. Jezus, zoon van Maria, die weer een dochter was van Anna. (Heestermans: 1988, p. 69; Verschuren, p. 85). In een Portugese plaats Merante trof Cor Swanenberg een zwart Jezusbeeldje aan: dat zou volgens hem ook tot de uitdrukking geleid kunnen hebben (Hans Heestermans: Jezus van Merante, in: Roeland van Hout en Jos Swanenberg: Geluid waar spraak uit ontstond, (2005), p.69).

Jezusmina

Jezusmiena, hoe iest mogelek? Bastaardvloek Jezus +Mina<Maria?

Jo

Heddet al gedaon? Jo. Nevenvorm bij ja.

Joekel

Nen joekel van nen ond. Een joekel van een hond. Groot beest. Afkomstig van de zigeunertaal: dsúklo 'hond' (Van Gompel, 2, p. 146).

Jong

De kat had zes jong. Jonge dieren. Ook gezegd van kinderen.

Jonge tijd

In munne jonge tijd gong (ook: ging) ik dikkels naor de kermis. Jeugd.

Jongen

Den ond moes jonge. De hond moest jongen krijgen.

Joppen

We joppe t gaauw op de waoge. We gooien het gauw op de wagen. Ook in Zevenbergen bekend (De Groot, p. 97). Niet bij Van Dale.

Ju

As t peert vooruit mot zegde ju. Als het paard vooruit moet zeg je ju.

Jus

Ergens de dzju van krijge. Ergens een hekel aan krijgen.

Judassen

Ge mot 'm nie legge te juudasse. Je moet hem niet pesten.

Juffrouw

Hier ies oewe jès, juffrouw. Hier is je jas, juffrouw. Ongehuwde jonge vrouw.

Juin

Zo zot as nen juin. Manziek. Juin door procope < ajuin, lat. Unionem (vierde naamval van unio 'ui') (Weijnen, 1996, p.163).

Juinen

De wèfkes in 't Bos waren volop aont juinen. De wijfkens in het Bos waren volop aan het juinen. Uien pellen, koppen en staarten er af halen. Het Bos was een gebied ten noorden van de kom van Oosterhout.

Juist

Sjuust, dè klopt precies. Juist, dat klopt precies.

Juut

Een schèle juut. Scheel persoon.
Ook: politieagent.

K

Kaaieren

De kleine was 'n bietje aon 't kaoiere. De kleine was een beetje aan het kaaieren.
Onbeholpen praten. Kleine = baby.

Kaal

De koei liepe in 'n kaale waoi. Wei waar vrijwel geen gras in staat.

Kaantjes

Kaoikes (ook: koikes) waare verrekes lekker. De laatmiddeleeuwse vorm moet kade geweest zijn met een betekenis 'vuil, overblijfsel' (Stroop, 2, p.94; Weijnen, 1996, p.168). Kaantjes: uitgebakken spek (plukvet).

Kaars

Nou gaot m'n keers uit. Nu gaat mijn kaars uit. Nu begrijp ik het niet meer.

Kaart

Goed uit de kaart komme. Goed zijn woordje kunnen doen.

Kaas

Hij kreeg nen botteram meej kèès. Kaas

Kaat van Lille

Figureert in de door Smits-Van Sprang opgeschreven liedje:

En in Oosterhout zijn de meisjes
Als een engeltje zo schoon
Die mij liefelijk tegenlachten
Met een roosje op d'r koon
Ik zou wel wille
Bij Kaat van Lille
Maar helaas, ik durref niet (Smits-Van Sprang, p.33, 35)

Kaatsbal

M'n zuster had wel zes kètseballe. Mijn zus had wel zes kaatsballen.

Kaatseballen

De meite waare aon 't ketseballe. Ballen tegen de muur gooien en opvangen. De vorm meite voor meiden kwam sporadisch voor. Er werden diverse liedjes bij gezongen, zoals: Kaatsebal ik heb jou al, in m'n een hand, in mijn twee handen, voetjesgetrap, handjesgeklap, rommeldebom, ik keer me om.

Kaatsheuvel

Ketsheuvel en Loeon (ook: Loeun) op Zaand, ze schoeioie (ook: schoeuie) de kost en steeke den braand. Kaatsheuvel en Loon-op-Zand, ze schooien de kost en steken de brand. In beide dorpen woonden veel arme lieden, die zich met knijpers verkopen, stoelen matten en scharen slijpen in leven hielden. Ze hadden een ongunstige reputatie. Kaatsheuvel wordt vrijwel altijd uitgesproken als de Kets.

Kabinet

Oons opoe hat 'n schoeon kabinet in den huis staon. Ons opoe had een schoon kabinet in de huiskamer staan. Kast, vaak van mahoniehout. Schoon = mooi.

Kachelhoutjes

Haoldies wè kacheloutjes. Haal eens wat kachelhoutjes.

Kadaver

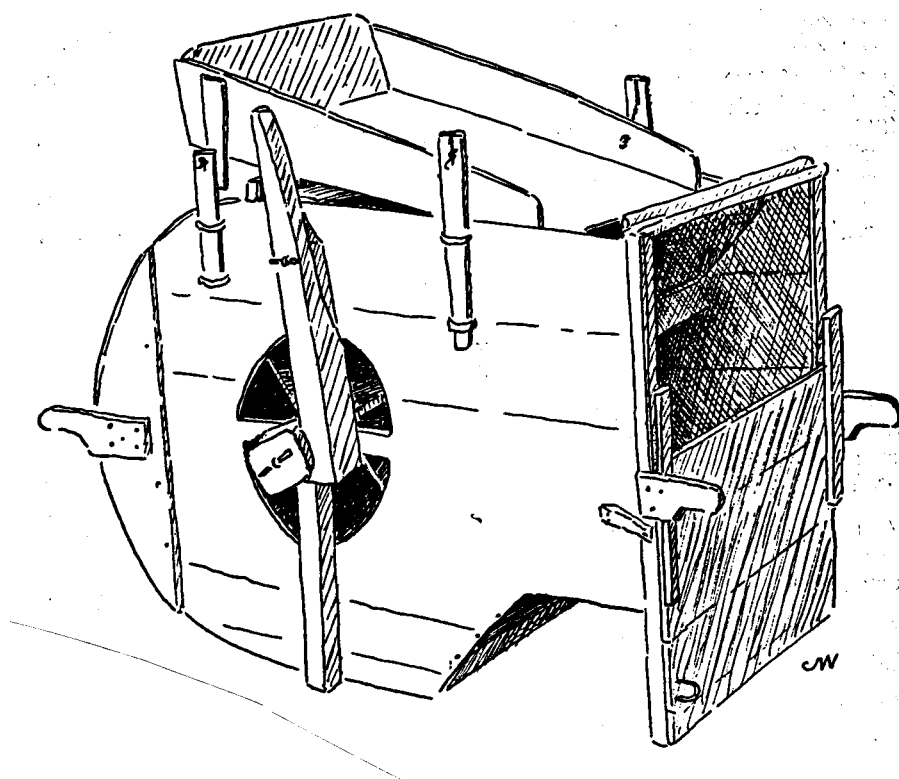
Ge stinkt as 'n kedaover. Je stinkt als een kadaver. Gezegd als iemand met mest of kuilvoer gewerkt had.

Kadee

Pieta was 'n echte kadee (ook: kadet). Bazige vrouw. In Halsteren 'een uit de kluiten gewassen, overheersende vrouw' (Heemk. Studiekring, p.88). In Reusel betekent kadee 'iets wat groot is in zijn soort'. In Helmond geeft men de betekenis 'durfal, veeleisend persoon' op (Daniëls, p.91). Van fr. cadet 'jongste zoon' <lat. capitellum 'hoofdje'. (Van Gompel, 2, p.255). Weijnen geeft als betekenis 'kerel' en denkt aan een herinnering aan de tijd dat de jongste zoon in het leger ging voor zijn onderhoud (Weijnen, 1996, p.166).

Kaf

We hadde vroeger 'n kaffe bed. Bed van haverkaf. *Hij moes dur 't kaf gaan.* Hij moest door het kaf gaan. Als een echtpaar bij het trouwen niet getraceerd had voor de jongelui, werd er kaf voor het huis gestrooid. Dat was een schande. Werd ook gedaan als de bruid al een of meer kinderen had en vooral als er geen drinkgeld aan de buurjongens betaald was.

Kafmolen

Het gedosse graan wier in den kafmeule gegoeoid. Het gedorste graan werd in de kafmolen gegoeoid. Machine om kaf en graan te scheiden. Met een modernere uitvoering, de trijzelmolen, werd met een zeef ook het onkruidzaad en zand uit het graan verwijderd.

Kafzak

We sliepe op nen kafzak. Matras gevuld met haverenkaf.

Kak

Hij zal zonne kak wel op motte houwe. Hij zal zijn kak wel op moeten houden. Zijn met veel bravour gebrachte plannen zullen wel niet uitgevoerd kunnen worden.

Kakelen

Ze kan toch zo kaakele. Kletsen.

Kakken

Kakke gaat vur bakke. Kakken gaat voor bakken. Dringende zaken gaan voor.

Kakkenestje

En wie ies bij jullie 't kakkenesje? Wie is bij jullie de jongste? Afkomstig uit de vogelwereld: de jongste vogel die nog in het nest zit als de andere al uitgevlogen zijn. In Made kent men nestekakkerke voor het vogeltje dat als laatste in het nest blijft (Kooiman, p. 151). In Zundert spreekt men van kaokelnestje (Van Giels, p.37). Kakke kan slaan op bevuilen van het nest, maar het kan ook slaan op het geluid. Dan zou de betekenis zijn 'vogeltje dat in het nest kwaakt, kakelt, snatert' (Debrabandere, p.230). Maar dat doen alle jonge vogels.

Kakkestoele maaie

Kakkestoele maaie, 't vrouwke zit te braaie. Kakkestoelen maaïen, het vrouwke zit te braaïen, 't manneke zit te poepe in de donkere hoeken. Deze tekst werd uitgesproken terwijl men op de armen van twee personen een kind lie schommelen.

Kakmadam

Kakmedamme vènde niemer teegeswurrig (ook: teegesworrig). Tegenwoordig vind je geen herfsttijlozen meer. Herfsttijloos, *Colchicum autumnale*, is een bolgwas dat in het najaar bloeit en in het voorjaar blad krijgt. De plant is zeer zeldzaam en tegenwoordig beperkt tot enkele plaatsen in Nederland. Kakmadam omdat ze opvallend bloeide, zonder blad. Ook: opschepperige, modieuze vrouw.

Kakschool

Agge vijf jaar waart moeste naor de kakschool. Als je vijf jaar was moest je naar de kakschool. Bewaarschool, kleuterschool.

Kakstoel

De brakke wiere wel ies in de kakstoel gezet. De brakken werden wel eens in de kakstoel gezet. Stoel met een deksel met een po eronder.

Kale madammen

Dit zou de naam voor Japanse Kwee zijn. Dit is een struikje met sterk vertakte takken en rode of witte bloemen. *Chaenomelis speciosa* is familie van de perzik. Vgl. de namen Kale Juffer en Naakte Juffer voor de Herfsttijloos en Kale Jonker voor een bepaalde distel. Het WBD geeft Kale Madam als naam voor de Herfsttijloos in Nispen en Ossendrecht (WBD III-4, 3, p.337). Kaal omdat er geen bladeren, maar alleen bloemen zijn, althans bij de Herfsttijloos (Kleijn, p.92). Maar hoe zit dat bij de Japanse Kwee? Bloeit deze niet als er al bladeren aan zitten? Of staan de bloemen op kaal hout? Waarschijnlijk het laatste.

Kalfkoe

Hij had 'n kalfkoei gekocht. Koe die op kalven staat. Een kalfvaars is een drachtige vaars.

Kalken

Na dè de koei buite waare kalkte we ieder jaar de stal. Nadat de koeien buiten waren, kalkten we ieder jaar de stal. Witten. Het onderste deel van de muren in de stal, circa anderhalve meter, werd geteerd. De rest gekalkt.

Kalotje

De kapelaon droeg wel ies 'n klotje. Klein mutsje op het achterhoofd. Van Fr. calotte <it. calotta <lat. Calautica 'hoofddekse van voorname vrouwen met tot op de wangen afhangende punten' (Van Gompel, 1, p.164).

Kammen

Laot ze mar kamme die gin haar hebbe. Laat ze maar kammen die geen haar hebben.
Laat ze hun gang maar gaan, het zal ze niet lukken er iets van terecht te brengen.

Kanen

Ze zaate flink te kaone. Ze zaten stevig te eten.

Kanis

Houd oewe kaonis. Hou je mond dicht. Identiek met kanis in de zin van mand <lat.
Canistrum 'rieten mandje' (Van Gompel, 1, p.44).

Kanissen

Hij was flink aon 't kanusse. Hij was flink aan het kanissen. Hij was snel aan het eten.

Kankerbloem

In den Duivetoore groeie teegeswurrig (ook: teegesworrig) ok kaankerbloeme. In de Duiventoren groeien tegenwoordig ook kankerbloemen. Bosanemonen, Anemone nemorosa. Deze soort is gebonden aan loofbossen en houtwallen en komt vooral voor in de oude bossen van Ulvenhout, het Liesbos bij Princenhage en bij Chaam op de landgoederen Hondsdonk en Valkenburg. Eertijds groeide de soort ook in een heg ten zuiden van de Slotbosse toren, waarschijnlijk als relict van het daar tot circa 1900 aanwezige bos. De volksnaam Kankerbloem wordt door een groot aantal verschillende planten gedragen. In Oosterhout bedoelt men er de bosanemoon mee. Heukels kent deze naam niet voor de bosanemoon. Maar wel geeft hij een serie andere planten die ook als Kankerbloem bekend staan: Waterranonkel, Dotterbloem, Akkerwinde, Gele Plomp, Klaproos, Grote Weegbree, Blaartrekkende Boterbloem en Paardenbloem (Heukels, p.20, 35, 50, 73, 164, 173, 187 en 250). Waar dat kanker op slaat is niet altijd duidelijk, zoals bv. bij de Witte Waterlelie: diende deze als geneesmiddel tegen kanker of veroorzaakte hij kanker? In het geval van Akkerwinde zou de naamsverklaring in een geheel andere richting moeten gaan: de plant woekert en is zo als het ware een kanker voor de boer. Bij de klaproos zou de verklaring liggen in de genezing van kanker (Kleijn, p.101, 200 en 212). Het WBD geeft als verspreiding voor de naam Kankerbloem alleen Oosterhout; maar in Goirle duidt men met deze naam de Witte Waterlelie aan (WBD,III-2,1, p.286 resp.426).

Kankerzak

Zeurpiet.

Kanon

Zo zat as 'n kanon. Heel erg dronken zijn.

Kans

Ge het veul kaans dèttie nie thuis ies. Er bestaat een grote kans dat hij niet thuis is.

Kant

Ge mot den uis nog aon kaant doen. Je moet de huiskamer nog opruimen.

Kanten

Dè klopt van gin kaante. Daar klopt niets van.

Bende gij meschien van gin kaante (van geune kaant)? Kom je misschien van daar ginds?

Hij komt van de kaante van Tilburreg. Hij komt uit de omgeving van Tilburg.

't les hier aon alle kaante èrremoei. Het is hier overal armoede. Ook bekend in de Meierij (Sassen: Bijdrage tot een Meierijsch idioticon s.v.)

Kantenmaaier

Ge mot de heg nog meej de kaantemaaier afdoen. Je moet de heg nog met de kantenmaaier afdoen. Soort zeis waarvan het blad niet loodrecht op de steel stond, maar in het verlengde ervan. Bij een heg moest men het werktuig omhoog slaan om de overhangende takken door te hakken.

Kantrechten

Diej plaank mot nog gekaantrecht wurre. Die plank moet nog gekantrecht worden. De schors aan de zijkanten moet nog afgezaagd worden.

Kapitein

Die Jaon, ès nen jèèle kapitein. Die Jaan is een hele kapitein. Jaan is een bazige vrouw.

Kapores

De theepot viel kapores. Kapot. Van Jiddisch kappore 'haan of hen, die door sommigen op de Grote Verzoendag als symbool geslacht wordt en daarna aan de armen wordt geschonken'. Komt van Hebreeuws kappora 'verzoenen', (Van Gompel, p.282).

Kaporewiets

't Bord waar jèèmel kaporewiets (ook: kapoederies). In gruzelementen, kapot. Speelse variant op kapores.

Kar

't Hoeoi (ook :hoeui) wier op de lange kèr gelaoje. Het hooi werd op de lange kar geladen. Langere kar dan een aardkar. Bedoeld voor transport van graan, hooi en personen. Identiek met hoogkar. De korte kar is de aardkar.

Meej 'n zwaore kèr rije. Met een zware kar rijden. Pessimistisch zijn.

Hij ies kort in de kèr. Hij is gauw kwaad.

Karbak

Den kèrbak zaat slijkes vol. De bak van de aardkar zat tot de rand vol, afgestreken vol.

Karbonade

Na de slacht hadde we volop kerremenaioie te eete. Karbonade komt uiteindelijk van Lat. Carbones 'kolen', dus vlees dat op een vuur van (houts)kool gestookt, gebraden werd.

Karahengst

Kerhengst: dwarskop.

Karkooi

De èrkèr ston in de kèrkoei. De aardkar stond in de karkooi. Kooi waarin de karren, ploegen, eggen etc. staan. Het woord karkooi komt in Noord-Brabant maar in zes dorpen voor, alle in de Baronie gelegen (WBD, 1, 1967, p.142,143). Deze kooi was aan twee kanten open, zodat er ook turf gedroogd kon worden. Bij het Geel Huis van Jan Huyben was een zogeheten toekooi bekend, waarin een slee stond, die met een huif toegemaakt kon worden. Zou de kooi genoemd zijn naar dit toemaken, dichtmaken? In het oosten van Noord-Brabant heet de karkooi veelal karschop.

Karmik

Zet de kèrmik mar onder de burries. Zet de karmik maar onder de burries. Een karmik is een steun onder de burries, zodat deze niet tegen de grond kunnen vallen. Het paard kan dan makkelijk tussen de burries gezet worden, zonder dat men die met de hand op hoeft te houden. Ook madam genaamd.

Karrebies

Ze gong naor de winkel meej durre kèrrebies. Ze ging naar de markt met een karrebies. Een karbies is een van gevlochten stro of van doek gemaakte handtas met twee grote oren.

Karren

We kèrre der naor toe. We rijden er naar toe. Zaand kèrre. Zand rijden.

Karsmeer

Er ston nen pot kèrsmeer in de schuûr. Er stond een pot karsmeer in de schuur. Smeer voor de assen van de kar.

Karspoor

In de Meulepolder laag 'n kèrspoor tussen de akkers. In de Molenpolder lag een karspoor tussen de akkers. Akkerpaadje. Misschien bestonden er in de Baronie, net als in de Meierij eeuwenlang verschillende spoorbreedtes voor karren/wagens. Dit hield in dat er op een weg soms wel vier sporen moesten liggen (twee in elke richting) en dat vereiste zeer brede wegen. De aardkar en de hoge kar zouden smaller zijn geweest dan de grote wagens die soms Walenkarren genoemd werden en die gebruikt werden voor vervoer over lange afstand. In de 19e eeuw werden pogingen ondernomen om tot één spoorbreedte te komen, maar de besluiten daartoe werden lang uitgesteld. Meest gebruikelijke breedte was 1,41 m. tussen de wielen (zie: Cau:Groot Placaatboek, I (1658), p.1260; Prov. Blad van Noord-Brabant, nr.58, nr.95, nr.166; Resolutie van de Raad van State op de tweederhands sporen in de wegen in de Meierij, 1 661, in BHIC, Coll.Rijksarchief, nr.203).

Kartouw

Beint 't stroeoi (ook: stroeui) mar vast meej de kèrtouw. Bindt het stro maar vast met de kartouw. Dik touw aan de kar.

Karwei

Och, ties me 'n kerwaai. Och, het is me een karwei. Het is een beproeving, het is heel erg.

Kasje

Hij kreeg volop op zijn kasje. Hij kreeg volop slaag. Kasje: hoofd? Vgl Kasje zes geven: iemand op zijn hoofd slaan. In plaats van kasje gebruikt men ook: kiesje = kistje.

Kaskenade

Kaskenade hebbe. Spatjes hebben, veel praatjes en eisen hebben. Kaskenade betekent volgens Van Dale: 'ophef, beweging, drukte'.

Kasjewijle

Die ies allang kasjewijle. Die is allang dood. Van Hebr. hasjawīnu.

Kat

Ze zaage eruit as verzoope katte. Ze zagen eruit als verzopen katten. Ze waren kletsnat.

Katechismus

Motte gij oewe kattedismus nie lèère? Een boekje waarin alle belangrijke vragen van de katholieke godsdienst kort worden beantwoord. Men onderscheidde nog de kleine en de grote catechismus. In de kleine stonden veel minder vragen en antwoorden.

Kater

Nen kaoter strikke. Een kater strikken. Voordeel behalen.

Katrienendraadje

Hij kreeg 'n katrienedraoike op zonnen errem. Soort ronde schimmel op de huid. Genoemd naar St. Catharina die op een wiel werd afgebeeld. Zij zou geradbraakt zijn. De huidafwijking heet eigenlijk Katrinaraadje, waarin het woord rad 'wiel' voorkomt. De ziekte wordt ook wel ringworm of Katelijnenwiel genoemd. De feestdag van de heilige valt op 25 nov. Als een van de veertien noodhelpers werd haar hulp eveneens ingeroepen bij allerlei andere kwalen, zoals: barensweeën, ademnood of astma, eczeem, migraine, hoofdpijn, tongziekten, zweren, gewrichts- en hersenziekten (Claes, p.96). In plaats van Katrienedraoike wordt inderdaad ook Katriene raoike gehoord.

Kattengat

Bij veul boerderijen zaat een kattegat in de stal of schuur. Een kattengat diende om de kat naar binnen of buiten te laten, vooral bij nacht als deze dieren actief zijn.

Kattenkop

Sjaon ies nen flinke kattekop. Jeanne is een behoorlijke kattekop. Bazig type, snibbig.

Kattenstaart

In den of ston 'n perrek meej kattestèerte. In de hof stond een perk met kattenstaarten. Amarant, *Amarantus caudatus*; ook volksnaam voor Wilgenroosje, *Chamaenerion angustifolium* L. De naam Kattenstaart heeft officieel betrekking op een wilde soort die langs sloten veel voorkomt: *Lytrum salicaria* L.

Katuil

Bij Van Halderen hadde ze jonge katuille. Bij Van Halderen hadden ze jonge katuiten. Zijn het kerkuilen, *Strix flammea*? Of zijn bedoeld ransuilen (Van Gompel, p. 93)? In Made staat katuil ook voor kerkuil (Kooiman, p. 100). Eigenhuis geeft als mogelijke interpretaties: velduil, kerkuil en ransuil, omdat de kop van deze uilen met de grote ogen aan een kat zou doen denken (Eigenhuis, p.261). Panken houdt de katuil voor de bosuil (Biemans, p.35). Misschien komt ook de steenuil nog in aanmerking, want het geluid van dit dier lijkt wel op een kat (of een hond?). Nozeman en Sepp vermelden de goudglanzige katuil = kerkuil en de kleine katuil = steenuil (Nozeman en Sepp, p.635).

In Oosterhout bestond ook de vorm tatuil.

Kauwmoes

Alternatieve naam voor Bitterzoet, Mannekenshout. De stengel van deze plant werd gegeten. Het smaakte inderdaad bitter.

Kavel

We hebbe drie kaovels hout gekocht bij Delcourt. In de winter werd masthout verkocht door de bouseigenaren, verdeeld in kavels van bv.15 stammen. Delcourt bezat een groot bosgebied in het zuiden van Oosterhout: Oosterheide, waaruit veel masthout werd verkocht.

Kedons

Hij kreeg flink dur de kedons. Hij kreeg er flink van langs. In andere dialecten onbekend? Waar komt het woord vandaan?

Keekwalk

Bende al in den keekwalk gewiest? Ben je al in de keekwalk geweest? Kermisattractie cakewalk, lunapark.

Keeltjes

Luste gij ok zo geere kiltjes? Lust je ook zo graag keeltjes? Van Lat. *caulis* 'steel'? (Hoeufft, p. 286). Raapsteeltjes, een variant van rapen, die vroeg in het jaar gezaaid worden en meestal in stampot (keeltjesstamp) verwerkt werden.

Keet

't les zo mar 'n ouwe kjèèt. Het is zomaar een oude keet. Een bouwval.

Kei

Nen kaai kande nie ville. Een kei kun je niet villen. Waar niets is, kun je niks halen.

Keikenszak

De kaaikezak van de kiep zaat vol. De keikenszak van de kip zat vol. De krop, waarin het voedsel en steentjes tijdelijk wordt opgeslagen en wordt geweekt. Ook keikesmaag genoemd.

Keileggers

Oeosteroutse (ook: oeusterhoutse) kaaileggers. Spotnaam voor Oosterhouters. Hier waren eerder bestrate wegen dan in de kleine dorpen in de omgeving. Keilegger: stratenmaker. In Made noemt men Oosterhouters Kaaischijters (Kooiman, p.97). Ook de inwoners van Waalre werden Keischijters genoemd (De Bont, p.625), evenals die van Helmond (Mandos, p.247).

Stratenmakers.

Keilen

Hij keilde 'n kaaike over 't waoter. Hij gooide een kiezelsteentje over het water, om het te laten ketsen. Ook genoemd: steentje tetsen.

Keischijter

Rijense kaaischijters. Spotnaam voor Rijenaren. Deze naam zou volgens Van Gestel ontstaan zijn doordat er in Rijen eerder verharde wegen werden aangelegd dan in andere dorpen (Van Gestel, p.111). Ook zou de naam keischijters wijzen op de aloude rivaliteit tussen steden en dorpen: de steden hadden eerder verharde wegen dan de dorpen en dat wekte jalouzie. Aan dit verschijnsel zouden inwoners van Cuijk, Grave, Boxmeer, Helmond, Den Bosch, Tilburg, Helvoirt en Oosterhout de naam danken (Van Miert). (maar hierbij zijn toch ook kleine dorpen zoals Helvoirt en Boxmeer). Zie ook onder Keileggers. Inwoners van Bortel heten Kaaistampers. Bergen-op-Zoom zou als bijnaam Keijenburg hebben gehad. Keij zou hier een oude riddernaam zijn: een van de ridders van de roemruchte Tafelronde.

K

Deze Keye was een ridder , maar ook een nar (Reimer Reinsma: Namen op de kaart, (2009), p.216,217). Voor Keileggers en Keischijters zal deze verklaring echter niet opgaan.

Men sprak ook wel over Oosterhoutse Stenen, bonenvreTERS, vreetzakken en kruikezeikers. De bewoners van de Voorhei werden bokken genoemd (De Blecourt,1980, p.237/238). De naam BonenvreTERS zou gegeven zijn door Dongen als wraak voor de bijnaam die de Oosterhouters aan de inwoners van Dongen gaven: Dongense Peeën. Oosterhoutse Stenen is een naam die gebaseerd is op de talrijke Oosterhoutse steenbakkerijen. Kruikezeikers zou duiden op de gewoonte om urine te verzamelen voor het leerlooien.

Kelderraam

De kelder krijgt liecht dur t kelderromke. De kelder krijgt licht door het kelderraampje. Raampje in de kelder, meestal afgesloten met tralies.

Kelderval

Doet de kelderval ies diecht. Doe de kelderval eens dicht. Luik over de keldermond

Kelen

Hij ies in de nacht gekild. Vermoord.

Kemel

Wè bende toch nen keemel. Kameel. Onhandig iemand. In Zevenbergen: vlegel, schavuit (De Groot, p.104). In Zundert zou de betekenis zijn: rare, goedge man (Van Giels, p.37).

Kemp

We hadden ok noch een hoekske kemp staan. We hadden ook nog een hoekje hennep staan. Kemp < Lat. Cannabis 'hennep'. Ook hennep is aan het latijn ontleend, maar eerder. Het WBD geeft de vorm kemp niet voor Oosterhout (WBD, 8, p.1414). Hoe vreemd het misschien mag klinken, tot begin 20^e eeuw verbouwden de meeste boeren hennep. Niet voor de hash, maar voor de vezels, om er touw van te maken. Tegenwoordig treft men het gewas ook weer aan op akkers, bv. in Drenthe. Het nieuwe gebruik: grondstof voor papier of isolatie etc. De verspreiding van de volksnaam Kemp zou beperkt zijn tot Zuid-Limburg, oostelijk Brabant, Zuid-Beveland, Walcheren, Zeeuws Vlaanderen en Land van Hulst (Heukels, p.52). Blijkbaar had Heukels weinig zegslieden in westelijk Brabant, want hier is de naam Kemp ook goed bekend. Hoeufft kent het woord bv. als bijvoeglijk naamwoord in: 'een kempen dek van een paard' (Hoeufft, p.288). Zie over de verspreiding van de diverse benamingen voor deze plant Weijnen (Weijnen, 1937, kaart 89). Het zaad van hennep werd wel als visaas gebruikt.

Hennip,vrouwelijke en mannelijke plant.

Kennis

Hij het kennis aan 'n mèske uit Dongen. Hij heeft kennis met (ook: aan) een meisje uit Dongen. Verkering.

Keps

Hij was jèèmel keps. Helemaal platzak. Ook bekend in Kempenland (De Bont, p.285) en Helmond (Daniëls, p.94). In Reusel spreekt men van 'kep'. Van Bargoens kaps 'blut' (Van Gompel, 1, p.371).

Kerbal

Hij had weer nen kèrbal gemokt. Hij had weer een carambole gemaakt. Dus kerbal <carambole.

Kerkdag

Goeie vrijdag ies nen kèrrekdag. Goede Vrijdag is een kerkdag. Dag waarop men naar de kerk gaat, maar de zondag valt er niet onder.

Kerkgang

Merie deej giestere durre kèrrekgang. Marie deed gisteren haar kerkgang. Hierbij bezoekt een vrouw die pas bevallen is voor het eerst weer de kerk. Zij werd door de priester met een brandende kaars opgewacht. Ze werd gezegend met wijwater om haar te zuiveren van haar contact met haar met de erfzonde besmet kind.

Kermenaai

Na 't slachte aate we dikkels kèrmenaoi. Na het slachten aten we dikwijls kermenaai. Ook kerbenaai genoemd. Karbonade.

Kermil

De boere hadde kèrmil om bessems van te maoke. De boeren hadden kermil om er bezems van te maken. Huttentut, *Camelina sativa* Crantz., een gewas dat ook olie leverde (uit de zaden). In Kempenland staat kermil voor kamille (De Bont, p.293). De naam Kamil lijkt afgeleid van lat.camelina; door r-epenthesis ontstaat karmil. De plant is niet verwant aan de veel beter bekende wilde soorten Kamille.

Kermis

Daor iest altij kèrmis. Daar is het altijd gezellig. Maar ook: daar is het altijd ruzie.
Achterom iest kermis. Achterom is 't kermis. Ga maar door de achterdeur naar binnen. In Kempenland zou de uitdrukking gebruikt worden om aan te geven dat men niet voor iemand langs moet lopen (De Bont, p.291).
Het zal kèrmis zijn as jullie paa dè wurt. Je zult op je donder krijgen als je vader dat hoort.

Kermis in de hel

Ast rengelt en de zon schent iest kermis in de hel. Als het regent en de zon schijnt, is het kermis in de hel. De regenboog die bij dergelijk weer ontstaat is te zien aan de tegenoverstaande kant van de hemel als waar de zon staat. Soms ziet men een dubbele regenboog.

Kermisbed

Hij sliep op 't kèrmisbed. Geïmproviseerd bed.

Kermisvolk

Meej de kèrmis kwaamter altij veul kermisvolleek. Met kermis kwam er altijd veel kermisvolk. Bezoek, vooral familie.

Kernellisrozen

In de zomer bloeien de kèrnellisroze. In de zomer bloeien de Kernellisrozen.

Naam voor de pioen, *Paeonia officinalis* L. Bloeit met St. Cornelis. Andere volksnamen voor deze plant zijn: Anderhalfhonderblad, Balroos, Bloedroos, Brongen, Dagen-in-t-jaar, Derdehalfhonderblad, Kerkrozen, Knelisrozen etc. (Heukels, p.172). De H. Cornelis was van 251-253 (252?) paus. Hij wordt o. a. op Den Hout vereerd. Verder in Achtmaal, Leur, Hoogerheide en Roosendaal. Hij was beschermheilige van het hoornvee. Denk aan de schijnbare naamsovereenkomst Lat. *cornus* 'hoorn' en CORNelis. Bij de gelovigen werd hij aangeroepen tegen vallende ziekte en stuipen. (Ter Laan, p.348, 349). De feestdag van de Heilige valt in Den Hout op 16 sept. Bloeit de pioen dan nog? De bloei begint al in juni. Mogelijk heeft men de naam niet gegeven wegens de bloeidatum, maar wegens de geneeskracht van de plant tegen dezelfde ziekten als waar Cornelis voor aangeroepen werd (Swanenberg, 42, citeert Pauwels).

Kerrekiekas

De boederij was 'n ouwe kèrrekiekas. Oude troep, bouwval. In Zevenbergen betekent karrekiekast een bouwvallig, rommelig gebouwtje en ook een overvolle kamer met allerlei snuisterijen en tierlantijntjes (De Groot, p.101). In Made is het net als in Oosterhout een bouwvallig huisje (Kooiman, p.99).

Kerssla

Kesslaai kande goed eete. Bittere veldkers, *Cardamine amara*. Samenstelling van kers en sla. Vgl. Waterkers. Maar Heukels kent de naam kerssla niet. Ook in Vlaanderen komt de naam niet voor (Samyn, s.v.). In Kempenland kent men de naam Kerssalade, die echter gebruikt wordt voor tuinkers, *Lepidum sativum*, een gekweekt plantje dat op de boterham of bij het warm eten gegeten kan worden (Swanenberg, p.94, p.281). Ook in Gilze zo. Het WBD noemt de naam in het geheel niet.

Ket

Ze aate errepel meej nen kèt (ook: verkèt). Vork. Herkomstig van van fra. *fourchette*. Vroeg ontleend toen in Frankrijk nog *fourket* werd uitgesproken. (Heestermans, 1988). Vgl. Van Gompel, 2, p.120) in Reusel vooral een kinderwoord. In Kempenland ook bekend (De Bont, p.286). In Udenhout eveneens (Verhoeven, p.171). Het woord ket is ontstaan uit *verket* door wegvallen van de eerste onbeklemtoonde lettergreep. Ket betekent ook: paardje.

Ketier

Hij kwaam altij 'n ketier te laot. Kwartier. Ook in Kempenland bekend (De Bont, p.294).

Kets

Hij kwaam uit de Kets. Kaatsheuvel.

Keulse pot

De reuzel wier bewaard in nen Keulse pot. De reuzel werd bewaard in een Keulse pot. Aardewerken pot, uit Keulen.

Keuvelen

Ze stonne meej mekaor te keuvele. Kletsen.

Kieb

As ge 'n kalf wil roepe doede 'kieb, kieb'. Als je een kalf wilt roepen doe je 'kieb, kieb'. Lokroep voor een kalf. Ook bekend in Essen (Goossenaerts, p.375). In Baarle-Nassau is een kuub een jong kalf (Olilsaegers, p.39). Vgl. Vlaams kippeling 'nuchter kalf' (Gezelle, p.249). Debrabandere, p.256, schrijft 'Wellicht verwant met kappen, kippen, broeden, kalven' en kabben 'jongen krijgen'.

Kiebes

De kiebeskes liepe in de waai. De kiebeskes liepen in de wei. Kalfjes.

Kiel

De meste boere droege vroeger 'n kieltje. Blauw of later grijs werkjasje. Ook uitgesproken als keel.

D'n haak in de kiel hebbe. Dood gaan.

Kiele, kiele

Gezegd tegen een kind als men het kietelt.

Kielekeikes

We goeide (ook: goeuide) de kielekaaikes over 't waoter. We gooiden de kiezelsteentjes over het water. Zie bij Kiezelkei.

Kiem

Onze Toon was nen kieme. Kieskeurig bij eten. Ook: overgevoelig. Vgl. Naaijkens, p.73. Volgens Van Gestel verwant met kuim: zwak zijn, zich zwak voelen, klagen (Van Gestel, p.122). Ook in Kempenland bekend, waar het naast kieskeurig ook zorgzaam met iets omgaan betekent (De Bont, p.294). In Udenhout betekent het eveneens 'kieskeurig' (Verhoeven, p.93). Het woord is verwant met kiezen (Weijnen, 1996, p.178). Als iemand een spelletje kaart won, werd er gekscherend wel gezegd: *21 kiem, d'n hond piest tegen de kleerkast.*

Kiep

Lokroep voor kalveren (vgl. WBD, 3, p.500). Zie kieb.

Kierewiet

Hij ies jeemel kierewiet. Hij is hartstikke gek. In Kempenland duidt men met kierewiet het geluid van de patrijzen aan (De Bont, p.296).

Kiet

Dan staan we nou kiet (ook: kiet). Fr. Quitte, gelijk.

Kiezelkei

In de haai konde kiezelkaaikes vèene. In de heide kon je kiezelsteentjes vinden. Ook kiedelkaai en kielekaai.

Kijkdag.

Er wur (ook: wor) morge kijkdag gehouwe. Dag waarop de te koop gezette goederen bekeken worden.

kijken

Meej oew linkeroeog (ook: oeug) in oewe rechterbroekzak kanne kijke. Met je linker oog in je rechterbroekzak kunnen kijken. Scheel zijn.

Kind

Hebbe ze bij jullie weer 'n kiendje gekocht? Hebben ze bij jullie weer een kindje gekocht? Is er weer een kind bijgekomen in jullie gezin?

Kinds

Oonzen opa wier 'n bietje kins. Onze opa werd een beetje kinds. Seniel.

Kinkelut

Kinkelutten ziede alleen in de zomer. Kikkers. In Gilze sprak men van kinkruit (Van Gestel, p.124) evenals in Baarle (Olislaegers, p.34). Is Kinkelut beperkt tot Oosterhout? Nee. In Made kent men het Kinkeluttenbal met carnaval.

Kinken

Jan kon goed kinke bij bukperdje. Jan kon goed kinken bij bokspringen. Met zijn hak tegen de 'bok' schoppen.

Kinnebakkes

Het kinnebakkes van 'n verreke was goed te eete. De kinnebak van een varken was goed te eten. Kaak met spieren.

Kip

Goei (ook: goeui) de bovenste grond mar in de kiep. Gooi de bovenste grond maar in de kip. Kip 'voor'. Ook wel omschreven als 'langwerpige insnijding' (Van Dale, p.1618)

Kippengaas

Rondom de bedde ston kiepegaos. Rondom de tuinbedden stond kippengaas.

Kippenloop

Er liepe tien kiepe in de kiepeloeop (ook: kiepeloeup). Kippenren.

Kippevoeder

Ha, lekker kiepevoeier. Ha, lekker kippenvoer. Mengsel van eieren, beschuit en melk

Kippen voeren, Tacuinum sanitatis, Parijs, 15^e eeuw.

Kisten

Ge mot oew eige nie laote kieste. Je moet je niet op de kop laten zitten.

Kistje

As ie in den of werkte droegtie altij kiesjes. Hoge werkschoenen.
Kiesje op kiesje krijge. Op je donder krijgen.

Klaar

't les noeot (ook: núit) zo kaant en klaor of 't haopert hier of daor (ook: erreffaor). Er is altijd wel iets niet 100 % in orde. *Nou, daor bende moeoi meej klaor.* Nou, daar ben je mooi mee klaar. Nou daar heb je niks aan; dat is een mislukking.

Klabats

Klabats, daor laag 't bord in stukke. Klanknabootsend woord voor iets dat in stukken valt.

Klabatsers

Dieje vent had flinke klabatsers. Die vent had flinke klabatsers. Grote handen.

Kladblok

De kladblok wier gebruikt om somme te maoke. De kladblok werd gebruikt om sommen te maken. Blok van een paar honderd blanco vel grof, vezelig papier.

Klak

Hij had 'n zwarte klak op zonne kop. Hij had een zwarte klok op zijn hoofd. Pet.

Klakkuis

Hij schoot meej 'n klakuis. Proppeschieter: koperen buisje met klos en spijker. Gevormd uit klakkuis 'proppeschieter' door assimilatie van de -k aan de -b.

Klam

De merrie begon klam te trekke. Er kwam melk uit de spenen ten teken dat het dier drachtig was. Bij een vaars komt kort nadat ze drachtig is geworden een taai, kleverig vocht uit de spenen. Zo werd gekeken of de vaars wel drachtig was (De Bont, p. 298). Kent men dit verschijnsel alleen bij vaarzen of ook bij oudere koeien?

Klamp

Der zaat nen flinke klaamp stjèène in de kèrkoei (ook: kèrkoeui). Er zat een behoorlijk grote stapel stenen in de karkooi.

Klamper

Der vloog nen klaamper over den of. Er vloog een klamper over de hof. Torenvalk, ook sperwer? In Reusel kent men de kleine en grote klamper, de steenklamper, de duiven-klamper, hazenklamper, konijnenklamper, muizenklamper en de mussenklamper (Van Gompel, 2, p.93, 94). Klamper is verwant met mnl. clampe 'haak' (Weijnen, 1996, p.180).

Klapdarm

Agge zun kont kuust krijde de klapdèrrem of de blaos. Als je zijn kont kust krijg je de klapdarm of de blaas. Endeldarm. Werd aan een kant dichtgebonden en dan opgeblazen, waarna hij ontplofte (Van Gompel, 1, p.405).

Klapekster

D'r zaat 'n klapekster in den boeom (ook: boeum). Klapekster is soms de naam voor de gewone ekster, pica pica. Een echte klapekster is een bewoner van heidevelden. De vogel vangt insecten, muizen en dergelijke en spietst deze aan doorns. Synoniemen voor klapekster zijn halve ekster en tuinekster (Van Dale, p.1627). Klapekster gebruikt men in Oosterhout ook wel voor een kletsmaajoer. Ook een roddelaarster.

Klaphekken

Aon de pad ston 'n klaphekke. Hek dat uit zichzelf dichtvalt. Ook in Zevenbergen bekend (De Groot, p.110). Klaphek 'enigszins schuin gesteld, scharnierend hek, dat door eigen zwaarte dichtvalt' (Van Dale, p.1627).

Klapperke

Hedde nog klapperkes? Opgevouwen papiertje met wat kruid erin; gebruikt in het klapperpistool.

Klapzand

Katjeskelder ies mèst ammel klapzaand. Katjeskelder bestaat meest uit klapzand. Mul, wit zand. Klapzand is volgens Van Dale: 'zeer fijn zand zonder draagkracht'.

Klapzuur

Och, krijde gij 't klapzuûr mar. Och, krijg jij het klapzuur maar. Vlieg op. Klapzuur betekent maagzuur.

Klassineren

De vrouwe zaate goed te klazineere. Kletsen.

Klaveres

Klèveres troef. Klaveren is troef, bij het kaarten.

Kleden

Oons taante nonneke ies in 1935 gekleed. Onze tante-non heeft in 1935 het ordekleed gekregen.

Kleed

Taante Mien had een nieuw kleed aon. Een nieuwe jurk.

Kleermant

Jouwen overal legt (ook: leet) in de klèermaand. Mand voor (werk)kleden, kousen.

Kleiboer

Koos van Baovel was 'n bietje nen klaaiboer. Grote boer, die veel grond in de 'klei' bezat. Oosterhout lag op de scheiding van zand en klei (zuid resp. noord).

Kleine

Ze hadde weer nen kleine gekocht. Er was weer een baby gekomen. Het woord baby kende men tot circa 1950 niet. Als het een jongetje was zei men ook wel: *dè ies er weer jene die vur vaoders tabak kan haole.* Dat is er weer een die voor zijn vader tabak kan halen.

Klein hakken

De slachter kwaam t verreke klein hakke (ook: afhakke). In stukken verdelen na het slachten. Ook: klein maken.

Klein maken

Ik zal dè briefke van honderd ies klein maoken. Tegen kleinere munt wisselen.

Klein mannen

Oonze Piet ziet (ook: zit) nog volop in de klein manne. Onze Piet zit nog volop in de kleine mannen. Kleine kinderen (zie Verhoeven, p.66).

Kleins af

Ik heb van kleins af aon meej gewèrrekt. Ik heb van jongs af aan meegewerkt.

Klem

Agge in nen spijker trapt kande klem krijge. Als je in een spijker trapt kun je klem krijgen. Klem, tetanus. De naam van de ziekte slaat op de kramptoestand waarin het lichaam na infectie komt te verkeren: de vingers trekken samen tot een klauw.

Klep

Houde gij oew klep diecht. Hou je mond. *Ome Toon kwaam gereegeld bij oons op de klep valle.* Ome Toon kwam geregeld bij ons binnen vallen. Klep ontleend aan de klep van het duivenhok, waarop de duiven landen.

Klepkont

Die Rie ies 'n echte klepkont. Vrouw die alles uitbrengt, verraadt. Ook iemand die telkens in en uit loopt.

Kleppen

Wur, 't klept, we motte gaauw naor de kèrrek. Hoor, het klept, we moeten gauw naar de kerk. Het luiden van een klein klokje, ter aankondiging van een mis of het angelus.

Kleppers

Ik kreeg meej sintereklaos kleppers. Houten plankjes die met een paar vingers ertussen vastgehouden moesten worden en waarbij dan de uiteinden snel tegen elkaar bewogen moesten worden, hetgeen een klepperend geluid produceerde.

Klepschuw

Ze ies nogal klepschouw. Ze is nogal klepschuw. Verlegen. Verband met de duivenhouderij? Een duif die niet op de klep durft te landen?

Kleratie

Kleraotie maoke. Opschieten.

Klets

Ik heb een lèlleke klets opgeloeope. Kou gevat. Men denkt voor de verklaring aan een demon die door een slag deze ziekte kon veroorzaken (Van Gompel, 1, p.100; Weijnen, 1996, p.181). *Hij kreeg flink kletse van zun vaoder.* Hij kreeg flink klappen van zijn vader.

Kletske

Doeter ies 'n kletske mullek bij. Klein beetje, een scheutje.

Kletsmajoor

Jan is wel nen kletsmejoor. Kletser.

Klief

In de winter hedde gaauw klieve in oew haand. In de winter heb je gauw kloven in je handen.

Klink

De koei wietvulde uit de klink. De koe witvulde uit de klink. Er kwam witachtig slijm uit de schede van de koe. Klink is net als in het ABN ook bekend als handvat aan een deur.

Klinkeren

Klinkere of klitsere wier meej platte stukskes blek gespuld. Klinkeren of klitseren werd met platte stukjes blik gespeeld. Uit blikken dozen of uit ijzer plaatwerk (banden om theekisten?) werden vierkante stukjes geknipt. Dit waren de klitsers of klinkers. Tientallen of honderden werden in een zak gestopt. Iemand gooide als eerste een klinker zo hard mogelijk tegen een muur. De klinker kwam dan op een bepaalde afstand van de muur terecht. De volgende deelnemer gooide zijn klinker zodanig, dat deze zo dicht mogelijk bij de vorige kwam te liggen. Als de afstand tussen beide klinkers zo klein was dat hij door het spreiden van duim en wijsvinger overbrugd kon worden, had je gewonnen en kreeg je de klinker van de tegenstander. IJzeren klinkers waren meer waard dan blikken.

Klinkert

We gonge meej de bakfiets over den Klinkert. We gingen met de bakfiets over de Klinkert. Hiermee is de Keiweg bedoeld: een weg belegd met klinkers. Vroeger heette deze straat de Cassaeystraet, naar de kasseien.

Klippel

Ik sloeg 'm meej nen klippel op zen mieter. Ik sloeg hem met een klippel op zijn mieter. Klippel is de dialectvorm van knuppel. Vgl. klepel. Ook: ongunstig persoon. Klippel wordt steeds meer vervangen door knuppel. In Klippelenbos, een toponiem bij Wagenberg, komt het element ook voor. In Baarle-Nassau kent men de niet-ontronde vorm kluppel (Olislaegers, p.36).

Klitsere

De jongens waare druk aon 't klitsere. Spelen met stukjes blik, die tegen de muur aangegooid moesten worden en dan terugkaatsten. Spelletje werd na de oorlog veel gespeeld, maar was waarschijnlijk rond 1954 uitgestorven. Identiek met klinkeren.

Klokkebaaie

We gonge (ook: ginge) iedere zomer klokkebaaie plukken in 't bos. We gingen iedere zomer klokkebeien plukken in het bos. Bosbessen, *Vaccinium myrtillus*. Groeien in open dennenbossen op zure zandgrond. Klok kan een vormaanduiding zijn (de bloem lijkt op een klok) of het is gevormd uit krok, een element dat voorkomt in krokkebees, een in Brabant bekende vorm, teruggaand op kraekebees (Weijnen, 1996, p. 184). Kilaen zegt: *Vaccinium*, dit is een bes die een knarsend geluid maakt al ze met de tanden gekraakt wordt. Ook Dodoens (1608): 'in Brabant crakebesien geheeten omdat sij tusschen de tanden craken ..alsmense bijt' (Debrabandere, p.286). Heukels geeft Klokkebeien voor westelijk Brabant (Heukels, p.267). In de rest van Nederland en in Vlaanderen (Samyn geeft de naam niet) zou de naam onbekend zijn. Het WBD geeft als verspreiding de Baronie, Tilburg en het Markiezaat aan (WBD III-4,3, p.178). Dodoens (17^e eeuw) schrijft over deze plant: 'De Crakebesien oft *Vaccinia*/ verschillen veel van de Violen die oock *Vaccinia* heeten: want sy en zijn gheen bloemen/ maer eetbaere beyen. Ghedaente. De Swarte Crakebeesien zijn hier te lande de gemeynste. Dese groeyen aen een kleyn heesterachtig oft houtachtigh gewas/ een spanne oft omtrent eenen voet langh/ hebbende dunne struyckskens ende rijskes/ met een groene schorsse bekleedt/ daeraen wasschen doncker-groene rondtachtige bladerkens/ rondom de kanten wat geschaerdt oft gekerft. (Schierbeek, p.148,149). Eeuwenlang was het plukken van klokkebaaien een geliefd werkje. In het Mastbos werkten in juli hele gezinnen uit 'het Heike' om wat kilo's bij elkaar te plukken. Die werden vaak uitgevoerd naar Engeland.

Klootveger

't Was nen aorige kloetvèèger (ook: kloetvèèger). Nietsnut. In Zevenbergen: lomperik, misselijk type (de Groot, p.112). Ook bekend in Kempenland (De Bont, p.304), Berghem (Hoeks-van Thiel, p.114) en Helmond (Daniëls, p.102). Is het tweede deel veger 'manlijk persoon'? (De Bont, p.691).

Kloppen

Voelde 't geld in oewe zak kloppe? Je hebt de drang teveel geld uit te geven.

Kloten

Och, kuust oew kloete (ook: kloete). Och , ik heb het lak aan jou.

Hij het de kloete vol schuld. Hij heeft veel schuld.

Hij legt meej zun luie kloete op bed. Hij ligt met zijn luie lijf op bed.

Klouw

Gift 'm nog mar wè klouw. Touw van de vlieger wat langer maken door de draad te verlengen. Klouw: kluwen. In Kempenland (De Bont, p.308), is de Oosterhoutse betekenis onbekend . In Gemert is het: een kluwen, bal, ontstaan door het oprollen van een draad of het samenvakken van korte draden, op verschillende plaatsen van Z.-Nederland bepaaldelijk: opgewonden vliegertouw (Vos, p.249).

Klucht

Ik zaag giestere 'n klucht petrijze. Een groep patrijzen. Het woord is een afleiding van klieven; de oorspronkelijk betekenis is dus: afdeling (Weijnen, 1996, p.183). Het woord kan betrekking hebben op een nest biggen, een bende kinderen of een groep vogels. (Debrabandere, p.267).

Kluiter

We aate giestere kluiter. Haksel van lever, hart, nieren van schaap of kalf. In Made verstaat men er de keel onder (Kooiman, p.108). Weijnen geeft 'geheel van slokdarm, longen, lever en hart en als slachtafval'. Het woord is ablatend (met klankwisseling) verwant met kloot 'bol' (Weijnen, 1996, p.184).

Knakker

Dieje knakker ies nog nie zo stom. Kerel. Het woord is pas bekend van na 1950. Mogelijk gezegd van iemand bij wie men de knoken hoort knakken (Van Dale, p.1661).

Knar

Hij had 'n hout teege zonne knar gekreege. Hoofd. Het woord is voor het eerst genoemd in 1856 (Van Dale, p.1663).

Kneuter

In het Slobbosstraatje zaate veul kneuters. In het Slotbosstraatje zaten veel kneuters. Kneu, de bekende vogel, die vaak gevangen werd. De naam is een klanknabootsing. Vgl. Kneuteren 'brommen, kwinkeleren'. De naam kneu komt voor vanaf 1555 (Van Dale, p.1665). Een kneuter is ook een bekrompen persoon.

Kniezen

Hij zaat mar te knieze. Te treuren.

Knikker

Hij had al vroeg nen kaale knikker. Hij was al vroeg kaal. Knikker 'hoofd'.

Knikkeren

Ik knikkerde 'm eruit. Ik zette hem buiten.
Gaode meej knikkere? Ga je mee knikkeren? Knikkers waren er in vele soorten: bonken, vleugeltjes etc.

Knip

Ik deej de deur op de knip. Schuifgrendel.

Knoert

't Was 'n knoert van 'n vèrreke. Een enorm beest.

Knoest

't Was nen lompen knoest. Groot, onbehouden persoon. Ook bekend in Kempenland (De Bont, p.313) Van mnl. cnoest 'kwast, uitwas aan een boom' (Van Gompel, 1, p.310).

Knoken

Gij meej oew maogere knooke. Jij met je magere knoken. Botten.

Knor

De knor zaat in z'n hok. Het varken zat in zijn hok. Genoemd naar het karakteristieke geluid.

Knotsknieën

Och gij meej oew knotskniejen. Och jij met je dikke knieën. Knots 'knobbel, bobbel' (Van Dale, p.1675).

Knuppel

Hij goeoit (Ook: goeuit) meej alle knuppels. Hij gooit met alle knuppels. Hij probeert overal wat mee te verdienen.

Knurft

Das me toch nen knurft. Onbeschoft iemand, pummel. In Kempenland ook: grote hand (De Bont, p.797). Knurf 'bobbels, bonk, gezwel' (Van Gompel, 1, p.56) + paragogische -t.

Koe

Diej broek is oe 'n koei te groeot. Veel te groot. Te vergelijken met: een bunder te groot.

Agge nou nie gaauw trouwt zet ik de koei op zolder. Als je nou niet gauw trouwt, zet ik de koeien op zolder. Gezegd door een vader, die geen zin meer in boeren had, tegen zijn halverwege de twintig zijnde enige dochter.

Koeboer

't Was nen echte koeiboer. Boer die vooral vee houdt en er mee fokt. Eertijds, tot de 19^e eeuw, was een koeboer een boer die met een koe zijn land beploegde en de koe voor de kar zette (De Bont, p.344).

H.Schäufelein: Koeien

Koeieneren

Ge mot 'm nie zo koeieneere. Pesten. Van fr.coionner 'voor gek zetten'.

Koeikes

In de sloeut (ook: sloeut) stonne wel honderd koeikes. Vruchten van Gele Lis, Iris pseudacorus. De naam is onbekend bij Heukels. De vruchten zijn lange peulen.

Koekeloeren

Hij ston dur 't raomke te koekeloeren. Hij stond door het raampje te koekeloeren. Gluren.

Koekoek

D'n heele tijd was 't koekoek jeene zang. Gezegd van iemand die een verhaal op een eentonige, zeurderige manier vertelt. Koekoek-jeene-zang betekent ook: eentonig, altijd hetzelfde.

Koers

Hoeveul graon hedde gedossen? Driehonderd kilo? Ja, rond die koers. Hoeveel graan heb je gedorst? Driehonderd kilo? Ja rond die koers. Ongeveer. Ook bekend in Deurne (Sassen: Bijdrage tot een Meierijsch idioticon, s.v.).

Koeskoes

Lokroep voor koeien. Zie bij kuus (Vgl. WBD, 3, p.497).

Koestaart

Hij groeit as nen koeiestèirt. Hij groeit als een koeienstaart. Hij wordt kleiner.

Koestouwer

De koestouwer gong meej drie bjèeste op pad. Koeherder. Ook kwikstaart.

Koewachter

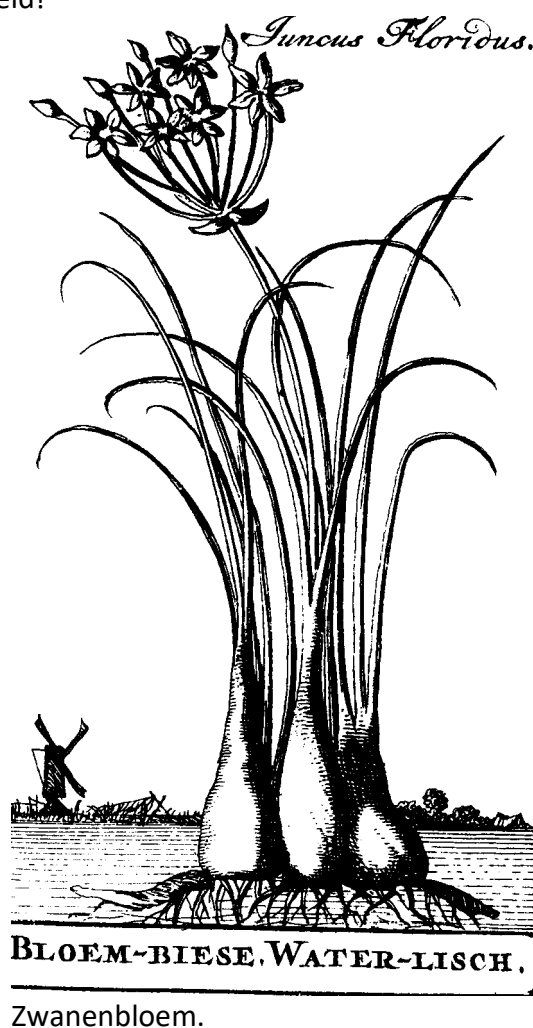
De koeiwachter gong (ook: ging) meej de koei naor de wegkaante. De koewachter ging met de koeien naar de wegkanten. Koehoeder (vgl. WBD 3, p.495).

Koffie

Hij kwaam bij Janne op de kouwe koffie. Hij was ongewenst bezoek.

Koffieboontjes

In de Vucht groeiden nogal wè koffieboeontjes. In de Vucht groeiden nogal wat koffieboontjes. Grote Pimpernel, Sanguisorba officinalis. De kleur van de bloemen lijkt op die van koffiebonen. Ook de zwanenbloem, Butomus umbellatus L., werd zo genoemd, waarschijnlijk wegens de gelijkenis van de bloemknoppen met koffiebonen. Heukels kent deze naam voor de Zwanenbloem en de Lupine (Heukels, p.46,146). De Zwanenbloem is een prachtige waterplant, die beschermd is. De Grote Pimpernel is een lid van de rozenfamilie, die vooral op veengrond groeit, bv. in de Vuchtpolder. De naam Koffieboontje gebruikt men in Roosendaal voor de Grote Weegbree en ook voor de Smalle Weegbree. Als naam voor de Zwanenbloem komt Koffieboontjes voor in Roosendaal, Hoeven en Bosschenhoofd en als naam voor Grote Pimpernel in Bosschenhoofd (WBD III-4,3, p.273, 275, 367, 408). Maar Oosterhout wordt niet vermeld!

Koffiedrinkes

Om hallef vijf was 't koffiedrinkes. Broodmaaltijd met koffie. O.a. ook bekend in Helmond (Daniëls, p.105). In Berghem zou het ontbijt koffiedrinken genoemd worden (Hoeks- van Thiel p.118).

Koffieleut

Oonze Toon is nen echte koffieleut. Onze Toon is een echte koffieleut. Iemand die veel koffie drinkt.

Kolengruis

In de Duivetoore laage koolegruispadjes. Kolengruis: afval van de mijnen, centrales, staalfabrieken.

Koliek

Hij had kliek in zonne buik. Hij had koliek in zijn buik. Hij had problemen met de blinde darm. Koliek 'buikpijn', bv. ook bij paarden die teveel zand in de darm hebben gekregen.

Kom

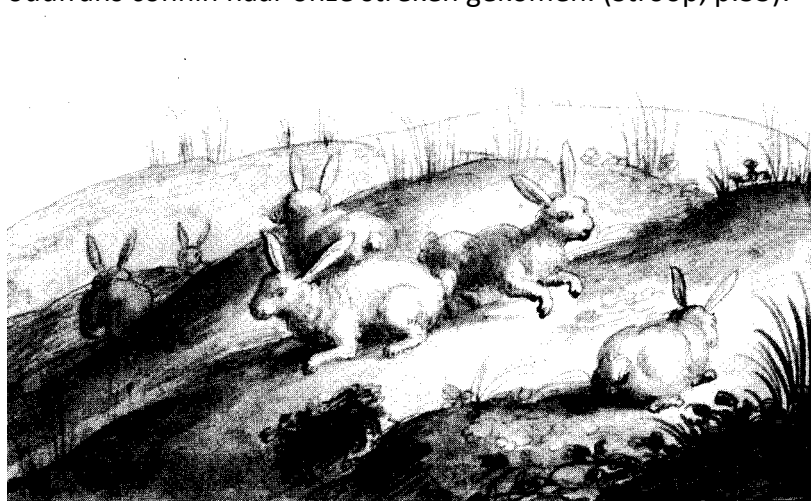
Doe de èrrepele mar in 'n kommeke. Doe de aardappelen maar in een kommetje. Schaaltje.

Komiek

Het zaagter kemiek uit. Hij zag er komiek uit. Het was een vreemde situatie.

Konijnenberg

Nen knijnenberreg motte goed afheinen aandars zen alle knijnen weg. Hoop zand, binnen een omheining, waar konijnen kunnen leven. Konijn <Lat. cuniculus. Via het oudfrans connin naar onze streken gekomen. (Stroop, p.33).

Konijnenberg. Uit: Jachtbedrijf, 1636

Konijntjesklaver

In den of groeide hier en daor knijntjesklèèver. In de hof groeide hier en daar konijntjesklaver. Stijve Klaverzuring, *Oxalis europaea*, een plant die als onkruid in tuinen groeit. Heukels noemt de naam niet en ook in Vlaanderen komt de naam niet voor. Het WBD kent deze naam voor klaverzuring in de omgeving van Antwerpen, terwijl men volgens dit werk in Oosterhout i.p.v. Konijntjesklaver wel de naam Hazeklaver zou gebruiken. Zou de naam gegeven zijn omdat de konijnen deze plant graag aten? Het blad is net als klaver drietallig.

Koningin

Ziet de koninging van Oeosterout (ook: Oeusterout) daar gaan. Zie de koninging van Oosterhout daar gaan. Opzichtig aangeklede vrouw.

Kont

De kont teege de krib goeie (ook: goeue). Halsstarrig zijn.

Hij ies meej z'n kont in de botter gevalle. Hij heeft geluk gehad.

Hij lee hoog in de kont. Hij ligt hoog in de kont. Hij heeft een streepje voor.

Kontje

Ik zal oew kontje ies kermis laote houwe. Ik zal jouw kontje eens kermis laten houden.

Ik zal je eens een pak ransel geven. 't Zal oew kontje nog vaore. Het zal jouw kontje nog varen. Dat zal je nog spijten, dat zul je missen (vgl. Heestermans 1995, p.40).

Kontkruiper

Dieje Jan was nen echte kontkruiper. Slijmbal, strooplikker.

Koob

Jaonus was nen achterlijke Koob. Onbenul. Koob < Jacob.

Kooi

Der liep 'n koeoi (ook: koeui) schaope op den dijk. Er liep een kooi schapen op de dijk.

Kudde. Kooi is hier overdrachtelijk gebruikt voor de schapen afkomstig uit een schaapskooi > groep, kudde.

't les bekaant half ellef, ik gao naor de koeoi. Het is bijna half elf, ik ga naar bed.

Kooi is ook plat voor vrouwelijk geslacht, verwant met keu.

Kooieren

De kiepe laage te kooiere. De kippen lagen te kooieren. Typisch geluid te maken, net als baby's.

Kooilam

Bende ok zo koeoilam (ook: koeuilam) in meert? Moe na een lange winter. Men heeft dan weer veel zin om naar buiten te gaan, maar de fut ontbreekt. In Etten spreekt men van kootlam, kwooilam: niet meer in staat zijn te bewegen (Verschuren, p.98, 104). Van Mnl. kote 'gewricht, wervel'. Dus: uit de koot en daardoor zwak ter been. De oorzaak is echter meer te zoeken bij te weinig energie dan bij een aandoening van de gewrichten.

Koolassie

In den Duivetoore laag nen koolassiepad. Koolas, kolengruis. Kolengruispad. Zie onder kolengruis.

Koolduif

De koolduive zaate swinters op de toppen. De koolduiven zaten 's winters op de toppen. Houtduiven aten boerenkool, vooral als er sneeuw lag en alleen de toppen van de boerenkolen nog boven de sneeuw uitstaken.

Koopdag

Er wiere drie koeopdaoge (ook: koeupdaoge) gehouwe. Boeldag, dag waarop inboedel verkocht wordt.

Kop

Hij moes twee kop èrrepel hebbe. Hij moest twee kop aardappelen hebben. Kop: inhoudsmaat van 5,6 liter.

Hij ies over de kop gegaon. Failliet.

Munne kop staot er nie naor. Ik kan me er nu niet op concentreren.

De kop mot de kont verkoepe. De kop moet de kont verkopen. Een vrouw met een aantrekkelijk uiterlijk komt makkelijk aan een man of baan (Vgl. Mandos, p.288).

't Spulde ammel in zonne kop. Het speelde allemaal in zijn hoofd. Hij werd er gek van.

Hij pakte 'm meej kop en kont op. Hij pakte hem met kop en kont op. Helemaal, met huid en haar.

De duive hadde teege kop. De duiven hadden de wind tegen. (en kwamen daardoor later terug bij een vlucht).

Kopeind

Hij draaide de ploeg op 't kopent van den akker. Hoofdakker.

Koperslager

Jan Oomen de koperslager zaat in de Gasstraot. Maker van koperen potten en pannen.

Koplul

Och gij, koplul. Equivalent van eikel

Koppen

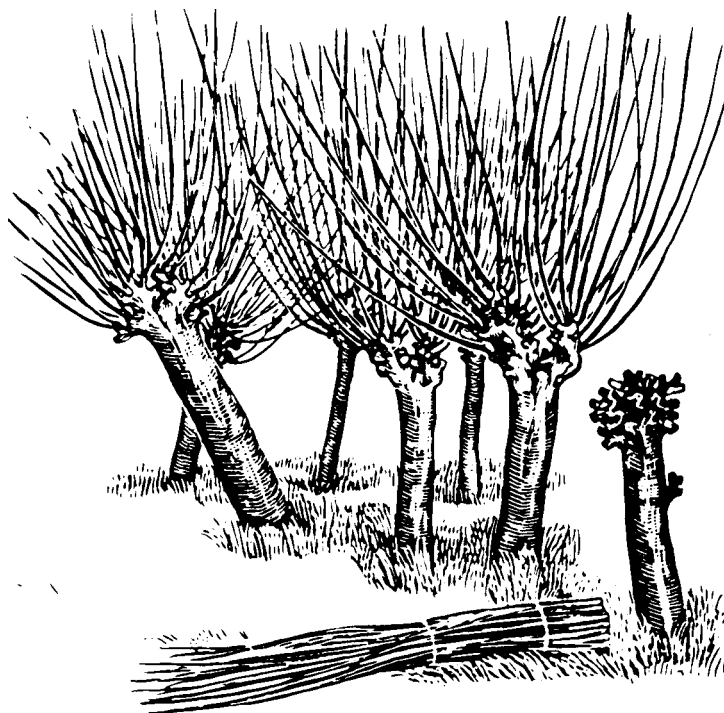
Hij was de peeje aon 't koppen. Hij was de bieten aan het koppen. Het loof eraf slaan met een scherp, groot mes.

Kopsleutel

Fretsleutel.

Kopwilg

In de polder stonne veul kopwillige. In de polder stonden veel knotwilgen, schietwilgen.

Korst

Agge kosjes it, kande goed fluite. Als je korstjes eet, kun je goed fluiten. Korst van brood.

Kort in de kar

Oonze Jos was verrekes kort in de kèr. Heet gebakerd. Ook bekend in Baarle-Nassau (Olislagers, p.33).

Kort maken

De slachter kwaam het vèrreke kort maaken. In kleine stukken hakken. Ook klein maken, afhakken, klein hakken genoemd.

Kort vlees

Kort vlèès wier geeten 'n paor daoge na t slachte. Kort vlees werd gegeten een paar dagen na het slachten. Stukken klein vlees, bv. van de plaats waar het varken gestoken was.

Kort nat

Jeneever ies kort nat. Sterke drank. Geschonken in een kort glas.

Kossem

De koei had 'n zwaar kossem. De koe had een zwaar kossem. Huidplooi in de nek (vgl.WBD, 3, p.375).

Kostelijk

Het pak was nogal kostelek. Het kostuum was nogal duur.

Kostganger

Oonze lieven heer het aorige kostgangers. Onze Lieve Heer heeft aardige kostgangers. Er zijn veel eigenaardige typen.

Kostwinner

Bende gij hier den kostwinner? Degene die de kost verdient. Vgl. Broodwinnner.

Kot

Ze vechte mekaore 't kot uit. Ze hebben altijd ruzie. *'t Kot ies te klein.* Er is flink ruzie. *Ze hadde giestere 't kot alleen.* Ze waren gisteren alleen thuis. Kot, mnl. cote: klein huis. Verwante woorden komen in germaanse en slavische talen voor. Weijnen denkt aan herkomst uit een substraatwoord (Weijnen, 1996, p.168).

Kotelet

Ze hadde geslacht; d'r waare volop cortelette. Ze hadden geslacht; er waren volop koteletten.

Koud

't les koud. Ja, koud iest as de boere ijs schijte. Koud is het als de boeren ijs schijten

Koude beweging

't les mar 'n kouwe beweeging. Het is maar koud weer. Ook: Kale bedoening, ongezellig.

Koude pap

Ik ben 't zo moei as kouwe pap dè ge de deur altij ope laot staon. Ik ben het hartstikke beu dat je de deur steeds open laat staan. Ook bekend in o.a.Berghem (Hoeks-van Thiel, p.146).

Koukrimper

't Was nen koukrimper. Koulijder, koukleumer. Ook bekend in de Meierij (Cuypers, 1893, p.848). In Reusel kent men koukrimpen 'ineenkrimpen van de kou' (Van Gompel, 1, p. 33). In Berghem kent men de vorm krimper voor 'koukleum' (Hoeks-van Thiel, p.123).

Koulijder

Piet was nen groeote kouwlijer. Piet was een grote koulijder. Iemand die het gauw koud heeft. Zie koukrimper.

Kouwe boteram

Den brak kreeg nen kouwe botteram. Het kind kreeg een koude boterham.
Eierkoeken met ijs ertussen.

Kraaien

't Zal aon t liecht komme al motte de kraaie 't uitbrenge. De zaak zal aan het licht komen, al moeten de kraaien het uitbrengen. De zaak zal hoe dan ook op termijn duidelijk worden.

Kraaien

Ze kraaiden 't uit. Als er hard gelachen werd.

Kraanzaag

Meej 'n kraanzaag kande goed zaoge. Grote zaag waarmee men planken uit bomen zaagde. Een zager stond in een put onder de boom, de andere boven op de boom.

Krabben

Den dieje krabbe ze nie bloeot (ook: bloeut). Die krabben ze niet bloot. Die heeft geld genoeg.

Er staot geschreeve en gedrukt, ge mot mar krabbe waar 't juukt. Er staat geschreven en gedrukt, je moet maar krabben waar het jeukt (vgl. Mandos, p.470).

Krabber

De slachter holt meej nen krabber de haore van 't verreke af. De slachter haalt met een krabber de haren van het varken af. Werktuig, kegelvormig, om de haren van een geslacht varken weg te halen, nadat het beest is overgoten met heet water.

Krakkemikkig

't Stalleke was voert mar krakkemikkig. Het stalletje was tegenwoordig maar krakkemikkig. Bouwvallig, onderkomen.

Krap aan

We hebbe nog mar krap aon genog botter vur dees week. We hebben nog maar net genoeg boter voor deze week.

Ies 't zo nao aan? Zit je zo krap?

Kreeuw

Z'n geziecht ston vol krèèuwe. Schrammen. Sneden in de huid. Verwant met Kempenlands kreeuw 'groot stuk brood of vlees'. Vgl. grieks graphein 'schrijven', maar ook 'schrammen' en 'inkrassen' (Weijnen, 1996, p.195).

Krek

Krek, zo iest. Precies, zo is het. Van fr. correct; sedert 1708 in het Nederlands opgetekend (Van Dale, p.1743).

Krentenbaard

Vroeger hadden veul manne last van krentebaard. Infectie bij de mond. Impetigo.

Krentenkakker

Ome Jaonus had cente zat, mar toch wast nen krentekakker. Ome Janus had centen genoeg, maar toch was het een krentenkakker. Zeer zuinig persoon.

Kribbebijter

Jan van Pietoeome was nen kribbebijter. Jan van Pietome was een kribbenbijter. Grimmig persoon. Kribbebijters waren paarden die aan hun krib beten en daarbij lucht naar binnen zogen, een tic.

Kriek

We hadde nen kriekeboeom (ook: boeum) die goed droeg. We hadden een krieckenboom die goed droeg. Kriek: rode, zure kers. Het woord is bekend sinds 1351/1400. Het woord komt van lat. (prunus) graecum 'Griekse pruim' (Van Dale. p.1745).

Kriekel

As ie gedronke had wiertie altij gaauw kriegel (ook: kriegel). Kregelig, licht geraakt. Van mnl. crigel 'lichtgeraakt, hardnekkig'. Vgl. Helmonds kriggel 'prikkelbaar' en krikkel 'chagrijnig, zwak' (Daniëls, p.108).

Krieken

Krieke kande goed stooke. Krieken kun je goed stoken. WNT 264: krik, klanknaboetsing naar geluid bij het branden. Houtskool. Vermeld in 1460: zoe wie colen ende cricken beyde op eenen cruuwagen vuerde uuyten bossche (Debrabandere, p.294). Zie bij Zeef.

Kriekenplukker

Nellis was nen kriekeplukker. Kees was een krieckenplukker. Gierig iemand. (Goossenaerts p.421: keuterboer).

Krijtnaakt

Hij liep krijtnaokend dur 't huis. Helemaal bloot. Ook: moedernakend.

Krijtwit

Hij was krijtwiet. Uiterst wit.

Krip

Ik heb de kripkes al gebraaie. Kort vlees van het varken. WNT 283: rund- of kalfslapje. Ook wel: zoete krip. Umlautsvorm bij mnl. crappe 'carbonade' (Van Gompel, 1, p.117).

Kroelkip

Ze was 'n echte kroelkiep. Iemand die graag knuffelt.

Kroelkont

Zie kroelkip.

Krom

Hij was zo krom as nen hoepel. Krom van het werken, gebocheld. Ook: *zo krom as 'n hekke*. Een hekken bestaat uit rechte palen! Maar misschien vroeger meer uit kromme. O.a. in Berghem kent men dezelfde uitdrukking (Hoeks-van Thiel, p.124). In Oosterhout kent men ook zo krom als een echel. Een echel is een bloedzuiger: hij is mal aan de voor-en achterkant.

Kromme

Der liep nen kromme dur de straot. Iemand met een gebrek aan zijn been of voet; een manke.

Krombussel

Nao 't dossen moesse we wel tien krombussels opbijne. Bussel van kromme stengels; restanten van banden, die om de garven zaten. In Zundert omschrijft men een krombussel als 'restanten van stro' (Van Giels, p.41). Ook bekend in Udenhout waar het ook staat voor 'onzorgvuldig gecomponeerd of gekleed persoon' (Verhoeven, p.174). In Berghem gebruikt men de term krombos (Hoeks-van Thiel, p.124). In Moergestel komt de term kriesbussel voor naast krombussel.

Dorsen, Corpus Christi college, Oxford.

Kronenprialle

Meej kroneprialle kende molle weghouwe. Keizerskroon, *Fritillaria imperialis*, een bolgewas dat door zijn geur de mollen zou verjagen. Kroon zal verkort zijn voor keizerskroon (naar de vorm van de bloem). Heukels geeft de naam Kroneprialle alleen op voor de Achterhoek en Kroonimperiaal voor Noord Limburg, Kennemerland en het Land van Hulst, terwijl Kroonpriaal bekend zou zijn op Goeree. (Heukels, p.105). Prialle zal een verkorte vorm van imperiaal 'van de keizer' zijn.

Krooi

Op den akker vloog 'n krooi petrijze weg. Krooi: vlucht, groep. In 17e eeuwse Hollands komt *croo* 'kruiwagenvracht' voor. Verder te vergelijken eng. *crowd* 'menigte', en ook zijn verwant *kruien* van ijs en *kruis* in *kruiwagen* (Weijnen, 1996, p.200). Mnl. *crode* 'troep, bende'.

Kroos

Hij aat den appel jèèmel op behalve t kroosje. Klokhuis. Kroos < kroes 'gekruld'. Het kroosje is ook het restant van de kroon van de bloem, dat aan de buitenkant van de appel zit (Van Dale, p.1758) (eigenlijk van de kelk).

Kruidnagel

De kruinaogels bloeie zo schoeun (ook: schoeun) in maai. De sering en bloeien zo mooi in mei. Kruidnagel is de benaming voor de Sering, *Syringa vulgaris* L. De bloem van deze struik lijkt op een kruidnagel. De sering komt uit het zuiden van Europa en werd bij ons in de 17e eeuw ingevoerd (Stroop, 1, p.109).

Kruidoor

Kruidoores plukke is moelek werk. Kruisbessen plukken is moeilijk werk. In Gilze ook Kruidoor geheten (Van Gestel, p.137). De struik kent zeer veel verschillende volksnamen, bv. knoldore, knoddore, knòsdore en nog veel meer (Stroop, p.21, 22; Heukels, p.210, 211). Met kruidoor geeft men in Oosterhout dus de Kruisbes, *Ribes Grossilaria* L. aan. In westelijk Brabant zou ook de naam Knoezels voor deze plant bekend zijn, evenals Stekebezies (Heukels, p.201,202). In Oosterhout zelf kende men ook de vorm Kroezels. Kruis moet een variant van kroes zijn, dat behaard betekent. Van een kruisvorm is aan de hele plant niets te bespeuren. Wel is de plant aan de onderkant van de bladeren en de bladstelen behaard. Kroezel betekent dus 'de behaarde' (Stroop, 2, p.22). Kruidoor is ongetwijfeld gevormd uit Kruidoor. In Gilze zou Kruidoor ook de naam voor Kornoelje zijn (WBD III-4,3, p.197).

Kruien

Het peert begon te kruien. Achteruit te gaan zonder dat het hiervoor een bevel had gekregen. Dit bevel luidde 'terugstaan'. *Hij krooi (ook: kruide) de kruitwaage de stal in.* Hij kruide de kruitwagen de stal in.

Kruikenzak

De kruit was zoo wèrrem dattie in nen kruitkezak moes. Omhulsel voor de bedkruit, meestal een oude kous.

Kruim

Der laag veul broedkruim op taofel. Broedkruimels. Ook: binnenste, zachte van het brood.

Kruis

Hij het 'n kruis vur zonne kop. Hij heeft gelogen.
Hij ies nogal naauw in z'n kruis. Hij is een pietje precies.
Hij ies nogal eng in z'n kruis. Hij is kleinzielig.

Kruisdagen

De kruisdaoge waare de drie daoge vur Heemelvart. Er werd dan gebeden voor de vruchten der aarde, dus voor een voorspoedige oogst. Vroeger werd er een processie gehouden waarbij het kruis werd rondgedragen.

Kruiskop

Bij de gemente zaate veul kruiskoppe. Op het gemeentehuis zaten veel kruiskoppen. Dwarskoppen.

Kruitwagen

Oonze Toon reej nen kreugel meej mies de stal uit. Onze Toon reed een kruitwagen mest de stal uit. Kreugel: kruitwagen.

Kruk

Hij kan niks, ties ne kruk. Onbekwaam iemand.

Kruieren

Meej den dieje gaode nie kriere. Dat is geen makkelijk iemand.

Kruierlatten

De kruierlatte neeme. Opstappen, er vandoor gaan.

Kruif

De koei had 'n zwarte kruif. Pluk haar tussen de hoorns (vgl. WBD, 3, p.395).

Kruil

Der zaate 20 waoges gras in den kruil. Er zaten 20 wagens gras in de kruil. Inmaakkruil (als hoop boven de grond uitstekend!).

Kuis

De zeissie was kuis versleete. Helemaal op. Ook gezegd van mensen die altijd zwaar werk hadden gedaan. Kuis komt vrijwel alleen in dit zinsverband voor.

Kulleke

Hee kulleke, waar waarde gij? He ventje, waar was je? Kul: teelbal. (Heestermans, 1988, p. 11). Is dit woord wel echt Oosterhouts of meer Bredaas?

Kullen

Ge mot'm nie kullen. Voor de gek houden.

Kunnen

't Had nie beeter gekanne. Het had niet beter gekund. Smits-Van Sprang schrijft ook 'gekanne' (Smits-Van Sprang, p.32).

Kuub

Nen kubus hout. Een kuub hout. Een vierkante meter hout. Kuub en kubus komen beide voor in Oosterhout. Als het hout slordig opgetast wordt neemt een kuub veel meer ruimte in dan bij netjes stapelen.

Kussen

Kuust oew kloete (ook: kloete). Kus je kloten. Hoepel op; bekijk het maar. Ook in de vorm: Kuust me kloete.

Kuus

De vèrrekes wiere geroepe meej: kuus, kuus. Lokroep voor varkens. *De kuus was al flink dik.* Kuus: varken. De grondvorm van kuus en koe stamt uit het indogermaans en is dus al zeer oud. Door toevoeging van de -s werd van het woord een lokwoord gemaakt (Stroop, p.27).

Kwaad geld

Hij moes vur dè huis veul kwaai geld geven. Onkosten betalen, bv. voor notaris, belastingen.

Kwaaier

Hij spouwde nen kwaaier op de vloer. Spuugklodder. Ook: hoeveelheid melk die uit de pan valt, bij morsen.

Kwade

Nèè, dan hedde nen kwaoje aon mijn. Nee, dan heb je een geduchte tegenstander aan mij.

Ge mot nie naor den kwaoje zender lustere. Je moet niet naar de kwade zender (de Vara) luisteren. Gezegd door katholieken, in de jaren vijftig van de 20e eeuw.

Kwajigheid

Hij moes de kwaoighed der uitzwèète. Hij moest de koorts zijn werk laten doen.

Kwak

Hij liet nen groeote (ook: groeute) kwak botter valle. Hij liet een flinke hoeveelheid boter vallen.

Kwakbollekes

Er zaate veul kwakbollekes (ook: kwakkebollekes) in de sloeot (ook: sloeut). Er zaten veel kwakbollekes in de sloot. Dikkopjes of kikkerdril.

Kwakkel

Vroeger zaaten er in de rog veul kwakkels. Kwartels, een soort kleine patrijs. Het vroeger moet opgevat worden als tot rond 1930. Mnl. quackel < Galloromaans quacula, een klanknabootsing (Van Gompel, p.93).

Kwakkelaar

Iemand die sukkelt?

Kwakkelachtig

De winter ies mar kwakkelachtig. Afwisselend een beetje vorst en dooi.

Kwakkont

D'r liep 'n kwakkont op straat. Vrouw met dik achterwerk, met schommelende gang.

Kwakske

Een kwakse èrrepeel. Een kleine hoeveelheid. Ook bekend in Udenhout (Verhoeven, p. 175) en Kempenland (De Bont, p.346). Debrabandere, p.303, schrijft: 'Kwak is een klanknabootsend woord voor iets weeks dat neerploft', vandaar neergeworpen vloeistof, brij, ook 'restje drank in een glas'.

Kwalijk

Hij ies aon de kaant van kwaollik. Hij is aan de kanten van kwalijk. Het gaat niet goed met hem.

Kwalijkvallen

Hij was in de kerrek kwaollik gevalle. Flauw gevallen. Ook: *hij viel van z'nne susserd.*

Kwallen

Hij leg dikkels te kwallen. Hij pest dikwijls.

Kwalster

Er ston veul kwalsterhout langs den akker. Lijsterbes, *Sorbus aucuparia* L. De bessen werden gebruikt om lijsters en merels te vangen. Het hout werd in Kempenland wegens zijn buigzaamheid veel gebruikt voor leggeerden en stelen van vlegels (De Bont, p.255).

In zijn Bredaas woordenboek uit 1836 schrijft Hoeufft: Kwalsterbollekens noemen de landlieden in deze streken de kwalsterbeziën of lijsterbessen. Bij Kiliaen wordt Qualster ook Haver-essche genoemd (Hoeufft, p.342). Heukels noemt de naam Kwalsterboom alleen voor noord-Overijsel (Heukels, p.243). In Kempenland is de naam kwalster ook bekend, naast Haver-es (Swanenberg, p.104). Kwalster is in enkele gebieden van ons land de naam voor bitterzoet (Kleijn, p.258). In Vlaanderen is Kwelster ook de naam voor de Grote Lijster, een vogel die veel bessen eet (Samyn, p.69), naast de naam voor de Lijsterbes. Kwalster betekent fluim. Dat slaat op de bessen. Ook de bessen van bitterzoet hebben een slijmige consistentie. Men denkt ook wel aan een samenhang met kwellen, omdat de bessen een scherpe smaak zouden hebben (De Vries, p.373). Debrabandere, p. 304 legt verband met kwellen in de zin van 'zwellen, opborrelen'. Volgens Eigenhuis zouden de bessen als geleermiddel gebruikt worden in de keuken.

Kwansuis

Hij liet 't zo kwansuis merke. Hij liet het terloops merken. In Etten spreekt men van kwaksuis, dat afgeleid zou zijn van lat. Quamsi (Verschuren, p.102). Van Dale geeft voor kwansuis 'quasi' (Van Dale, p.1787).

Kwar

Ik kon 't hout nie klieve want ik kwaam op ne kwar. Ik kon het hout niet klieven, want ik kwam op een kwar. Knoest. Rechtdradig hout klieft goed, maar als er een zijtak in zat, bleef de bijl daar op hangen. De houtvaten en overige structuren in het hout hebben daar een andere richting, namelijk ongeveer dwars op de stam.

Kwart voor konijnengat

Hoe laot iest? Kwart vur knijnegat. Dit is een afjacht, een min of meer leuke zinloze opmerking, waarmee een lastige vrager met een kluitje in het riet gestuurd wordt.

Kwartel

Zie kwakkel. Klein soort patrijs.

Kwats

Dè ies toch ammel kwats. Onzin. Van du. Quatsch 'onzin'. O.a. ook bekend in Helmond (Daniëls, p.111).

Kwattachocolade

Nen rèèp kwattasjokolaoi. Een reep chocolade.

Kweb

In die waai zaat 'n kweb. Moerassige diepte. Zou met een umlautsfactor afgeleid zijn van eng. Quab 'moeras', vgl. eng quaver 'trillen' (Weijnen, 1996, p.204). Debrabandere, p.305, denkt aan een basiswoord dat 'slijmerig iets, lillende bewegingen van een slijmerige massa' betekent.

Kwebbelen

Ziet nie zo te kwebbele. Zit niet zo te veel te kletsen.

Kwebbelkont

Der zaate veul kwebbelkontjes in de klas. Kletsers.

Kwee

De veers was 'n kwee. Onvruchtbaar vrouwelijk dier. Zelfde als brul. Elders b. v. in Kempenland kween genoemd (De Bont, p.348). Verwant met Eng. queen 'koningin'.

Kweik

Marie was 'n groeote (ook: groeute) kweik. Vrouw die hard praat. In Udenhout is de betekenis: een grote mond, vooral in geopende toestand (Verhoeven, p.175). Kweik is ook de naam voor een vogel: de keep, die een luid, schor geluid laat horen. De naam keep is ook gebaseerd op dit geluid, dus een onomatopée.

Kweiken

Ge mot nie zo hard kweike. Schreeuwen, ook huilen. Smits-Van Sprang schrijft Kwèke' (Smits-Van Sprang, p.32).

Kweiker

Iemand die veel kweikt, schreeuwt.

Kwelleke

We hadde nog 'n kwelleke over. We hadden nog een restje over (van drinken). Ook bekend in Made (Kooiman, p.120).

Kwetsen

We gonge 'n maand kwetse haole bij Kees Evers. We gingen een mand kwetsen halen bij Kees Evers. Soort pruim. De naam is bekend in Twente, op de Veluwezoom, in West-Friesland, Utrecht, Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen (Heukels, p.202). West Brabant wordt niet genoemd. Het woord (en de zaak?) zou in Kempenland volgens De Bont recent zijn ingevoerd. De etymologie zou terugleiden tot Damascenus, vrucht van Damascus, via Damskin > dwaskin > zwaskin > zwetschke > kwets (Uittien, p.13). Volgens het WBD zou kwets in Gilze-Rijen in gebruik zijn als naam voor de vruchten van de Sleedoorn. (WBD, III-4, 3, p.163).

Kwettel

Hij spouwde nen kwettel op straat. Hij spuwde een kwettel op straat. Fluim, ook kwaoier genoemd.

Kwezel

Merie waar 'n echte kwezel. Vrome vrouw, wat flauw in de omgang en gedrag. Eigenlijk: 'katholieke vrouw die de gelofte van kuisheid heeft gedaan, maar niet tot een orde behoort'. Kwezelen, van mnl. quetteren 'beuzelpraat uitslaan'. Het woord kwezel is bekend sinds 1625 (Van Dale, p.1793).

Kwiedammer

Op de kerremis ziede nogal wè kwiedammers. Kwiebus, gestoord persoon.

Kwiel

Gift den hond ok mar nen kwiel. Geef de hond ook maar een restje. Kwiel: stukje overgeschoten vlees met bot of pezen.

Kwiesjeir

Zet de pan mar op 't kwiesjeir. Keukenfornuis. Van Fr. cuisinière.

Kwijt leggen

De kiek had de aaier kwijt gelegd (ook: geleet). De kip had de eieren kwijt gelegd. Niet in het nest, maar ergens op een onbekende plaats.

Kwijt lopen

Och ventje, zijde kwijt geloeope (ook: geloeupe)? Och ventje, ben je verdwaald?

Kwijt schijten

Ge schet oe eige kwijt. Diarree hebben.

Kwijt spelen

Pas op dègget nie kwijt speult. Kwijt raakt.

Kwijt vallen

't Val nie kwijt. Het is terecht. Het dient nog ergens toe.

Kwikken

Prebeer dè mar ies te kwikke. Til dat maar eens op om het gewicht te bepalen.

L

Laat

Oh, ies 't zo laat? Oh, is het zo laat? Staat ons dat te wachten? Staan de zaken er zo voor?

Labbonen

De labboeone (ook: labboeune) stonne achter in den of. De labbonen stonden achter in de hof. Tuinbonen, *Vicia faba*. Ook vaak huisbonen genoemd. Bij iemand met gaten in de kousen zij men wel: *'de labboeone kommen uit'*. *Wie labboeone wil eete mot 't klein maandje nie vergeete.* Wie labbonen wil eten moet het klein maandje niet vergeten. Labbonen moet vroeg gezaaid ('gelegd') worden, in februari.

De binnenkant van de peulen is zacht, net als een lap. Hierdoor zou de naam gevormd zijn. De Bont (De Bont 2008, p.107) houdt het er echter op dat de bonen wegens hun grootte en platte vorm genoemd zijn naar lap, een vierduitstuk van 2½ cent.

Vgl. Du Labkraut 'bonenkruid'. Men denkt ook wel dat de labbonen zo zouden zijn genoemd omdat ze met dit kruid gekookt werden (Van Gompel, 1, p.125). Maar werd Bonenkruid in Nederland ook Labkraut genoemd? Heukels geeft de naam Labboonkruis voor Vlaanderen, maar in Nederland is deze naam onbekend. Dit bonenkruid werd wel gebruikt als middel om de melk te laten stremmen (dat ook gebeurt door de leb uit lebmaag van een kalf). Debrabandere, p.311, denkt dat het zetmeel uit labbonen de melk laat stremmen en ziet in het eerste lid leb, stremsel. Werden labbonen dan ook gebruikt bij het kaasmaken? Heukels geeft de naam Lapbonen alleen voor oostelijk Brabant, maar dat klopt beslist niet. Andere volksnamen voor deze plant zijn: Boerenboon, Boerenjongens, Boerenteen (deze naam ook in Oosterhout), Duivenboon, Engelse boon, Flodderboon en nog tientallen andere. (Heukels, p.274).

Labus

't Was mar nen èrreme laobus. Onbeholpen jongen.

Lachduif

Bij veul minse hadde ze vroeger 'n lachdufke in een koeoi. Bij veel mensen hadden ze vroeger een lachduifje in een kooi. Uitheemse duivensoort, *Streptopelia risoria*.

Lachen

Die licht nog nie al zietie nen stront teege de muûr omhoeogkruipe. Die licht nog niet als ziet hij een stront tegen de muur omhoogkruipen. Dat is een heel serieus persoon.

Lachenswerk

't les gin lacheswerk. Je moet er niet om lachen, het is geen flauwe kul.

Ladder

In nylonkouse kreedde gaauw ladders. In nylonkousen kreeg je gauw ladders. Scheurtjes.

Laden

Hij zaat gèèf te laoje. Flink door te eten.

Laf

't les laf weer. Zwoel.

Laffe koffie. Slappe koffie. Ook bekend in Halsteren (Heemk. studiegroep, p.212).

Lala

Hoe gaot 't meej Keeze? Nou zomar lala. Matig, zozo.

Lamlul

Wè bènde toch nen lamlul. Lamstraal, luilak.

Lamstraal

Zelfde als lamlul.

Lamzak

Zelfde als lamlul.

Lammekesnoot

In de heg stonne hier en daor lammekesnoot. Lambertsnoot, *Corylus maxima*, soort grote hazelnoot.

Lammekespap

De brakke aate gèère lammekespap. Maïzenapap. Een ander soort pap brokkenpap, was pap van oud brood of beschuit.

Lamp

Stikt nou de laamp aon. Steek nou de lamp aan. Krijg nou wat. Hoe is het mogelijk?

Lampenpoetsers

In de sloet (ook: sloeut) stonne laampepoetsers. Lisdodde, *Typha latifolia*, ook wel rietsigaar en vroeger duil genoemd.

Landveroverke

Speulde meej laandveroverke? Speel je mee landveroverke? Zelfde als meske steken.

Lang

Zo ver ies 't nog eelanges nie. Zo ver is het nog lang niet.

Lange kar

Hij reej den oegst (ook: oegst) binne meej de lange kèr. Hij reed de oogst binnen met een lange kar. De lange kar was langer dan een aardkar. Ook hoogkar genoemd. Op deze kar werd vooral hooi en graan vervoerd. Er werden dan zijborden opgezet, met vooraan een 'gek' en achter een paar palen. Bovenop het hooi of graan kwam een laadboom (hooiboom) die het hooi/graan naar beneden duwde, zodat het niet van kar kon vallen.

Langs komen

Komde morrege dan langs? Kom je morgen dan langs?

Lappen

Den hond ies er vantusse. Dè lapt ie me nou toch altij saoves. De hond is er vandoor. Dat flikt hij me toch altijd s'avonds.

Lappe en gaore erop toelegge. Een zeer onvoordelig handeltje doen.

Lapperdefoepie

Die taofel ies zomar lapperdefoepie in mekaar gezet. Die tafel is zo maar krakkemikkig in elkaar gezet. Van labeur fou?

Lapsoet

Wè bende toch nen lapsoet. Lapsoet: sukkelaar, slappeling. Lap, Lappe is een dronkelap (duits). Wat betekent soet? Meer gangbaar is lapswans, waarin swans staat voor staart. Ook komt voor: lapsoes.

Lauwke de zeiker

As t rengelt meej Laauwke de zeiker, dan rengelt 't zes weeke. Als het regent met Lauwke de Zeiker regent het zes weken. Lauwke is een verkorte vorm bij St. Laurentius, wiens feestdag op 10 aug. valt. Volgens Mandos alleen in Oosterhout bekend (Mandos, p.313).

Lazer

Zak oew 'n pak op oew laozer geeve? Zal ik je een pak op je donder geven?

Lazerus

Hij was iederen dag jèèmel laozerus. Hij was iedere dag zat.

Lebberen

't Kallef lebberde aon de speen. Sabbelen.

Leden

Hij het 'n lèlleke ziekte onder de leeje. Hij lijdt aan een ernstige ziekte.

Leeg

De koei was drie keer gestierd, mar ze was nog leeg. De koe was drie maal gestierd maar ze was nog leeg. Niet drachtig.

Leegt

D'r zaat 'n lèègt in de haai. Er zat een laag stuk in de heide. Zie zonk.

Leemkuil

Vroeger moeste lèèm graove uit nen lèèmkuil. Leem uitgraven uit een leemkuil. Op veel plaatsen in Oosterhout zat leem vrij ondiep in de grond. Vooral in het gebied het Bosch vond men deze, redelijk ondiep. Die leem werd gebruikt als grondstof voor de vanaf de late middeleeuwen florerende pottenbakkerijen in Oosterhout. Ook werd leem gebruikt voor het maken van vloeren in huis en schuur, voor het besmijten van weegten (=leem met stro tegen de wand van gevlochten takken, fitselstek gooien), voor het maken van een min of meer waterdichte laag onder de potstal etc.

Leer

Pakte gij 't vèrrekeslièrke ies. Pak jij het varkensleerke eens. Ladder om het varken op te hangen, nadat hij van de ingewanden ontdaan was. Het vlees moest een nacht besterven en werd daarna door de slachter klein gehakt.

Leewieken

De kiepe waare geleewiekt. De toppen van de veren afgeknipt, waardoor ze niet meer konden vliegen.

Leggeerd

Bij 't rietdekken moeste leggeerde gebruike. Bij het rietdekken moest je leggeerden gebruiken. Banden die om een bundel riet of stro moesten worden geslagen. Zo'n leggeerd werd bedekt door de hoger liggende rij riet -of stroschoven. Zie ook onder Kwalster.

Leggen

Ze legge niet naovenaant dèsse kaokele. Ze leggen niet navenant dat ze kakelen. Hun prestaties zijn veel minder dan hun praatjes.

Legger

Barnevelders zijn goeie leggers. Leggen veel eieren. De barnevelder is een bepaald kippenras.

Lei

't Laaoike staot bekaant droeog (ook: droeug). De Lei staat bijna droog. Waterloop, vooral bekend in Dorst. Lei hoort bij leiden, dus een halfnatuurlijke stroom, door mensenhand beïnvloed. Waarschijnlijk in de zin van rechtgetrokken door het afsnijden van bochten.

Leik

We deeje de sloeot (ook: sloeut) uit meej de leik. We deden de sloot uit met een leik. Metalen schep aan een lange houten steel om modder uit sloten te scheppen. Van mnl. ladic 'werktuig waarmee planten etc. uit het water gehaald worden'. Ladic is ook de naam voor waterzuring (Verdam, p.318). Het werktuig is genoemd naar een van de planten (de voornaamste?) die er mee verwijderd moest worden.

Lekken

De kraon likt. De kraan lekt.

Lekkere

Jan ies ok ginne lekkere. Jan is ook geen makkelijk iemand.

Lekkertje

Krijg ik nog 'n lekkertje, moeder? Lekkertje: snoepje. Ook bekend in Made (Kooiman, p.127). Niet bekend in andere dialecten?

Lekpin

Den ouwen Bul ston veul jaore meej lekpinne op de kerremis. De ouwe Bul stond veel jaren met lekpinnen op de kermis. Lekstok, een typisch Oosterhoutse lekkernij.

Lekstok

Meej de kerremis kreege de brakke nen lekstok. Zuurstok. Iets anders dan een kaneelstok. Ook lekpin genoemd.

Lelijk

Hij deej nogal lèllek over dur. Hij had veel verdriet om haar (toen ze overleden was). Ook: kwaadspreken.

Lelijkerd

't Was nen groeote (ook: groeute) lèllekerd. Kwaadaardig iemand. Ook: niet knap.

Lent

't Peert wier gestuurd meej de lent. Touw om te mennen; zit vast aan de toom. Ook 'lint'.

Lep

De lep van de schoen wur gewoeunlek nie gepoetst. De tong van de schoen wordt gewoonlijk niet gepoetst.

Lepeldiefke

Langs de weg ston 't vol meej leepeldiefkes. Herderstasje, *Capsella bursa-pastoris* L., een zeer algemeen plantje, waarvan de vruchten enigszins op een tas of lepel lijken. Die vruchtjes zijn eetbaar. Herderstasje is ook een vormaanduiding voor de vruchten.

Leren

Hij moes 't jong peert nog leren. Hij moest het jonge paard nog leren. Een jong paard voor de ploeg, kar leren trekken.

Agge nie wult leere gaode mar naorr de febriek. Als je niet wilt leren ga je maar naar de fabriek.

Les

Ik heb 'n schoeon (ook: schoeun) les in de kraant gezien. Ik heb een schone les in de krant gezien. Ik heb een interessant artikel in de krant gezien.

Leur

Ze was nie goed, ze had een paar maande op de Leur gezeete. Zij was een paar maanden verpleegd in het 'gekkenhuis' op de Leur.

Leuren

Ik gao daor nie meej naor Den Hout leure. Ik ga dat niet meenemen naar Den Hout.

Leut

We speule vur de leut. Niet menens, niet om te winnen. Het woord hangt samen met lot, dat 'bedrog' betekent en luto, met de betekenis 'bedriegen'. Het woord komt pas na 1600 voor in het Nederlands. Bekend in Noord-Brabant, Zuid-Holland, de Zaanstreek, Utrecht en Overijssel (Stroop, 2, p.53, 54).

Leuter

Hij had zonne leuter zjèèr gedaon. Hij had zijn penis bezeerd.

Leutig

Ik von 't er wel leutig. Het was een vrolijke bedoening.

Leven

Het lèève onder den hoef van 'n peert. Levend weefsel i.t.t. de hoef, die uit ongevoelige hoornstof bestaat. Soms sloeg de smid per ongeluk een nagel in het 'leven' en dan was het paard kreupel.

Ik ben blij dak 't lèève heb. Ik ben blij dat ik het leven heb. Ik ben nog lang niet de oude.

't Lèève ies hard en de slaai ies duur. Het leven is hard en de sla is duur. Het valt niet allemaal mee in het leven.

Levendig

Ies Jan nog lèèvendig (ook: in lève)? Is Jan nog in leven?

Lever

Na 't slachte aate we altij leever (ook: lèver). Na het slachten aten we altijd lever.

Lezen

Ge verleest oew verstaand nog ies. Je verleest je verstand nog eens. Gezegd tegen iemand die vaak met zijn neus in de boeken zit. Lees niet te veel, daar word je niet beter van.

Licht

Dè wur (ook: wor) liecht vergeete. Dat wordt gemakkelijk vergeten.

Licht

De burries zaate dur de liecht. Leren riem over het zadel, met twee ogen voor de burrie's. Het woord houdt verband met lichten 'opheffen'. Goossenaerts omschrijft dit stuk paardentuig als volgt: 'Zware, lederen ongeveer 15 cm. brede riem, die over de zaal in de reep gelegd en met een oog aan beide zijden van het paard aan de burriën van de kar geschoven wordt, waarmede die burriën aldus opgelicht en opgehouden worden' (Goossenaerts, p.459).

Licht

Doet de laamp mar uit, want 't ies al uitliecht. Doe de lamp maar uit, want het is al volop licht. *'t Was al tusse liecht en donker.* Het was al aan het schemeren. *Gaodes uit de liecht staon.* Ga eens voor het licht weg (bv. een lamp).

Licht

Hij had veul loechte grond. Lichte zandgrond.

Lichtelijk

Hij het (ook: heet) liechtelek gelijk. Hij heeft waarschijnlijk gelijk.

Lichten met een donker kaarsje

Ik zal jou ies liechte meej 'n donker kèrske (ook: laampke). Ik zal jouw eens flink op je donder geven.

Liecht ies bij. Licht eens bij.

Liedje

Dè was ok 'n lieke zonder end. Dat was ook een liedje zonder einde. Een eindeloos gedoe.

Liefde

Precies in de liefde. Precies goed, in de roos. *De liefde in 't midden.* Gezegd als men tussen twee andere mensen in gaat zitten.

Liegbast

Gij ben nen groeote (groeute) liegbast. Jij bent een grote leugenaar.

Liegen

Ge lieget, door gelèoeof (geloef) ik niks van. Je liegt het, ik geloof er niets van. Ook komt voor: *Ge leuget 't.* Je liegt het. *Hij liegt dèttie zwart ziet.* Hij liegt dat hij zwart ziet.

Lies

Lies werkte altij hard. Lies werkte altijd hard. Lies < Eligius. Uitzonderlijk weinig voorkomende mansnaam. Veel meer komt Lies voor bij vrouwen < Liesbeth. De manspersoon die de naam Lies droeg kwam uit een gezin (Van Bavel) waarin een ouder meisje met de naam Lies was overleden. Bij de geboorte van het jongetje werd de naam van de overledene gehandhaafd, maar nu voor een jongen. De naam werd door een priester herleid tot Eligius!

Lieverlede

Van lieverlee iets leere. Langzamerhand

Ligstro

We gebruikte iederen dag wel tien schoove legstroeo. Stro om onder de koeien te straaien.

Liguster

As nen brak hattie van de lustrumheg ge-eete. Als kind had hij van de ligusterheg gegeten. Liguster, *Ligustrum vulgare* L., een giftige struik, afkomstig uit zuidelijk Europa.

De vorm *lustrum* zal als een samentrekking van de naam opgevat moeten worden. Niet bekend bij Heukels. Het WBD geeft als verspreiding van de vorm *Lustrum* Princenhage, Hoge Mierde, Rosmalen en Heeswijk Dinther, maar niet Oosterhout (WBD III-4,3, p.202).

In de plaatsen Heesch, Nistelrode en Beers kent men de benaming *lustrumheg*.

Lijf

Agget mar uit oew lijf laot. Als je het maar uit je lijf laat. Als je dat maar niet doet.

Lijf bieden

De koei was lijf aon t bieje. De baarmoeder kwam bij de koe naar buiten Ook wel 'rozen' genoemd. Bieden lijkt op mnl. *booten 'stoten'* (Weijnen, 1996, p.215), maar het vocalisme van beide vormen is niet helemaal duidelijk.

Lijfje

Vroeger droege de meide 'n lèfke. Kledingstuk met knopen, bovenstuk van een jurk

Lijkensbroek

De brakskes hadde dikkels 'n lijkesbroek. Broek met een lijfje en achterklep. Van lijfkensbroek?

Lijk gaan, te

We gonge te lijk op Den Hout. We gingen naar een uitvaart op Den Hout. *Dè ies 'n schaoilijk lijk.* Dat is een schadelijk lijk. Gezegd als een jonge man of vrouw, vaak dus de kostwinner, stierf.

Lijken

't Lijkent net echt. Het lijkt net echt.

Lijntje

Maag ik jouw lijntje efkens leene? Lineaal. Ook: latje.

Lillepoten

Het vèrreke laag te lillepoeote (ook: lillepoeute). Te stuiptrekken. In Zevenbergen: kermend ineenkrimpen van de pijn (De Groot, p.131).

Listig

Dè ies nen liestige. Dat is een listige. Geslepen iemand. *De dokters zèn aanders listig teegeswurrig.* De dokters zijn anders zeer kundig tegenwoordig.

Literse

Giet 't mar in die lieterse fles. Een fles van een liter inhoud.

Lochtje

Zet dè bukspek maar op 't lochje. Lochtje: plaats in de kelder, onder de zoldertrap. Vgl.Eng. loft.

Eer datie stierf kreeg ie nog een loechje. Voordat hij doodging kreeg hij nog een lochtje. Een opleving.

Loebas

't les nen flinke loebas. Grote hond. Nevenvorm van lobbess, voor het eerst vermeld in 1884 (Van Dale, p.1902). Debrabandere, p.324, geeft al lobbess op voor 1280. De betekenis zou volgens hem zijn: lompe paard; lummel, lomperd, lobbess.

Loeder

Jaon van Pietoeome was me 'n loeder. Jaan van ome Piet was me een loeder. Gemeen wijf. (Vgl. Hoeufft, p.363). Van mnl. loeder 'lokaas'.

Loep

't les nen vrimde loep. Het is een vreemde sufferd, onnozelaar.

Loerijzer

Hij had 'n loerijzer op zun neus. Een bril.

Lof

Dikkels gonge we naor de mies en s'aves nog naor 't lof. Dikwijls gingen we naar de mis en 's avonds nog naar het lof. Dienst waarbij de monstrans uitgesteld werd. Kon ook 's middags om drie uur zijn.

Lol

Ze had nen flinke lol gekocht bij de slagter. Leverworst. Ook bekend in Prinsenbeek (Van Melis, p.83). Lol kan ook werkmuts betekenen.

Lommerd

Dè ies praot waar de lommert gin gelt op schiet. Dat is praat waar de lommerd geen geld op schiet. Dat is waardeloos geklets.

Lomp

Doe nie zo lomp. Doe niet zo dom. *Hij ies zo lomp assie groeot (groeut) ies.* Hij is zo lompe als hij groot is. Hij is heel erg dom.

Lompenschool

Dieje jonge zaat op de lompeschool. School voor moeilijklerende, vroeger de BLO, de LOM-school. De vorm lompe is mogelijk onder invloed van lom ontstaan. Lomp = dom.

Lomperik

Jantje ies ginne lomperik. Jantje is niet dom.

Loodoor

Ja, dè ies me toch ok 'n loeodoeor ok. Ja, dat is me toch ook een loodoor ook.
 Waardeloos persoon. Identiek met lotsoor in Reusel (Van Gompel, 1, p.273) met de betekenis 'zorgeloos persoon'?

Looi

Da's ok nen lange Looi. Een lang persoon. Looi van Lodewijk.

Loop

De kiepe liepe in de kiepeloeop. De kippen liepen in de kippenloop. Kippenren.

Loopseind

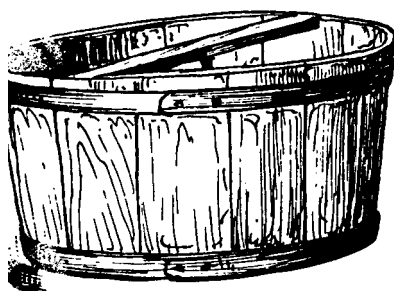
Van hier naor 't Geun End is mar 'n loeopsend. Van hier naar het Geun eind is het maar een loopseind. Makkelijk te lopen afstand. Het Geun End is de omgeving van het Geel Huis.

Loos

De slachter holde de loos uit 't verreke. Longen. Verwant met Gotisch laus 'leeg', dus een orgaan waar niets in zit, behalve lucht (Van Gompel, 1, p.25). *De noote waare mest loos.* Zonder inhoud, leeg.

Lopenzaad

Hij had nen akker van zeuve lupset. Hij had een akker van zeven lopenzaad. Een lopenzaad= 0,16 ha. Een lopen is een inhoudsmaat, die in de Baronie voor rogge 21,6 liter bedraagt. Mnl. lope(n), loop 'schepel, vaatje'. Het woord lopenzaad bevat deze inhoudsmaat + zaad, waarmee het gezaaide graan bedoeld wordt.

Een lopen, een graanmaat.

Lopens

Breedao ies anderhallef uûr loeopes (ook: loeupes) van Oeosterout. Breda is anderhalf uur lopens van Oosterhout.

Loper

Hij had drie loeopers (ook: loeupers) opgezet. Hij had drie lopers opgezet. Jong varken van 3 tot 5 maanden. Deze werden vetgemest. Zo genoemd omdat ze vaak van elders (omgeving Luik) lopend werden aangevoerd, in groepen?

Lot

Hij moes vur z'n lot onder dienst. In de 19e eeuw moest men loten wie er in dienst moest en wie niet. De dienst kon ook afgekocht worden. Arme jongens deden dan vaak dienst voor rijkeluiszonen.

Ben mar nie te lot op oeuw gelt. Wees maar niet nonchalant met je geld. Lot 'onachtzaam, zorgeloos' (Van Dale, p.1923).

Loteren

Ze looterde wieter mocht beginne. Ze lootten wie er mocht beginnen.

Louwloene

Het ies louwloene. Nietswaardig, waardeloos.

Lozie

Hij had meej zonne verjaordag nen lozie gekreege. Horloge.

Lubberen

Diej broek ies jèèmel uitgelubberd. Die broek is helemaal uitgelubberd. Rafelig, uitgezakt.

Lucht

Der kwaam me toch 'n vuile loecht (ook: lucht) aon. Duistere wolken. Ook bekend in Reusel (Van Gompel, 2, p.15).

Ik had er wel loecht van. Ik had het wel in de gaten.

Lui

Lui zwèèt ies gauw gerèèd. Een lui persoon is gauw moe. *Hij ies ok liever lui als moei.* Hij werkt liever niet.

Luimen op

Hij luimde op de erfenis. Had zijn zinnen gezet op de erfenis. Mnl. lumen 'belagen'.

Luimen betekent ook: loeren.

Luipert

't les ne stiekeme luipert. Achterbaks iemand. Van mnl. lupen 'gluipen, loeren, verraderlijk overvallen' (Verdam, p.340). Ook: gluipert.

Luis

Gin luis in de mèèrs (ook: mèrs) hebbe. Geen luis in de mars hebben. Doodarm zijn.

Gin luis om doeod (doeud) te doen. Geen luis om dood te doen. Straatarm.

Luismerel

Da's nen echte luismèèrel. Luismerel: bedrieger.

Luiszak

't les nen vuile luiszak. Iemand die anderen bedriegt. In Reusel: 'luizenbos, vuil mens' (Van Gompel, 1, p.274). Zak kan hier als een soort suffix gebruikt zijn, zoals in dikzak, lamzak, papzak (Debrabandere, p.329).

Luiwagen

Ge mot de vloer ies meej de luiwaage pakke. Je moet de vloer eens met de luiwagen pakken. Schrobbezem.

Lulkoek

Das ammel lulkoek. Dat is allemaal lulkoek. Onzin.

Lulla

Kee van Toonoeome (Toonome) was 'n echte lulla. Kletser. Vrouwelijke vorm van lul.

Lullen

Ik geloef 't wel, mar ik lul ak 't nie aandars kan zegge. Gezegd wanneer men iets niet vertrouwde of geloofde.

Lulleman

Geloeft'm nie, ties ne lulleman. Een kletser. Ook bekend in Kempenland (De Bont, p.376).

Lulpaal

Bij de lulpaol wier wè afgekletst. Bij de lulpaal werd wat afgekletst. De lulpaal was een plek tegenover de Hoge Molen aan de Tilburgseweg, waar vrijwel elke avond een groepje mannen uit de omgeving stond te praten.

Lurken

Hij lurrekte de fles leeg. Met geluid drinken. Klanknabootsing.

Luske

Hangt den handdoek mar op aon 't lúske. Hang de handdoek maar op aan het lintje, koordje.

Lusten

Zo luus ik er nog wel 'n paor. Zo lust ik er nog wel een paar. Daar geloof ik niets van.
Dè zoude wel luusse. Dat zou je wel willen.

Lut

Das me toch 'n zotte lut. Lut: lichtzinnige vrouw. Eigenlijk: zuigdoekje met suiker voor baby. Ook: uitgang van de varkensblaas, bv. in Gilze (Van Gestel, p.151). In Reusel een onnozele, sullige vrouw (Van Gompel, p.178).

Luxe

Ze hadde nen Bels en 'n luuks peert. Ze hadden een Bels en een luxe paard. Geen trekpaard, maar een warmbloed.
Luukse waoge: personenauto.

M

Maag

We douwen 't in oons eige maoge. We eten het zelf op. Gezegd als er iets lekkers te eten viel.

Maaienschijter

Der zaate veul maajeschijters. Maaienschijter: zwarte vlieg, vleesvlieg, bromvlieg, *Callophora vicina*. In tegenstelling tot andere vliegen is de blauwe vleesvlieg of bromvlieg eierlevendbarend, dat wil zeggen er worden wel eitjes gemaakt, maar deze komen in het vrouwtje al uit. De larven worden afgezet op aas of vers vlees, waarin ze zich verder ontwikkelen. Deze vlieg schijnt dus echt maaïen.

Maaike Dorst

Op jeen maai iest altij Maaike Dost. Feestdag van Maria, gevierd in het kerkdorp Dorst. De -r in Dorst is weggevallen voor -s, vgl. kost<korst.

Maaltje

Hier hedde nog 'n moltje boeone. Hier heb je nog een maaltje bonen. Een hoeveelheid bonen, genoeg voor een maaltijd.

Maandagziekte

't Peert had maandagziekte. Ontstaat door verstrekken van teveel voer aan een niet-werkend paard, vooral in het weekend. Er komt dan te veel suiker in de spieren. Als het paard gaat werken ontstaat dan ineens veel melkzuur, dat de spieren verlamt.

Maart

Meertse buie die beduie dè de lente aon komt kruie. Maartse buien die beduiden dat de lente aon komt kruie.

Meej hallef meert reeje ze meej kèr en peert over den Dortse weert. Met half maart reed men met kar en paard over de Dortse Waard. Slaat waarschijnlijk op de beruchte winter van 1890 (vgl. Mandos, p.343, 344). Ook: met sinte Mathijs (24 febr.) was er nog geen ijs en half maart reden ze met kar en paard over de Dortse waard.

Macht

Bove oew macht heffen gaot (ook: gao) moelik. Boven je macht tillen is moeilijk.

Made

Hij kwaam van de Mei. Dorp bij Oosterhout. Made 'hooiland'; de ingveoonse (kust)vorm mei, die normaliter tot de kuststreken beperkt is, komt blijkbaar ook in het binnenland voor. *Wie op de mei wil vrije, mot hebbe in zonne zak een mes om meej te snije, want de maojenèers zen nie mak.* Wie op de Made wil gaan vrijen moet hebben een mes in zijn zak, want de Madenaars zijn niet mak. Dat woord Maojeneers wordt vrijwel nooit gebruikt: men spreekt eerder van nen Meise of, voor een vrouw, 'n Meise.

Magnolia

Hedde gullie ok tullepe aan 'n hout in den of? Hebben jullie ook tulpen-aan-een-hout in de tuin? Merkwaardige naam voor deze exoot. Komt die in andere dorpen ook voor?

Maken

Mokt dè ge op tijd tuis zijt. Maak dat je op tijd thuis bent.

Makke

De mester waar ginne makke. De schoolmeester, onderwijzer, was niet makkelijk.

Malheur

Daar zalde nog malleur meej krijge. Daar zul je nog moeilijkheden mee krijgen. Van Fr.malheur 'ongeluk'.

Malm

Op 't gespoide laand ston overal mallem. Op het gespaaide land stond overal mallem. Melde, Atriplex patula of Chenopodium album. Deze soorten zaaien zich zeer sterk uit en kunnen met duizenden kiemplanten het geploegde land bedekken. Malm is ook een gewestelijke naam voor tuinmelde, Atriplex hortense L. Heukels kent de naam alleen voor Uitstaande Melde en dan voor Vlaanderen (Heukels, p.33).

Mallemolen

Op de kèrremis ston altij nen mallemeule. Draaimolen.

Mals

Het was mals weer. Groeizaam. Ook bekend in Reusel (Van Gompel, 2, p.20).

Hij was nie mals. Hij was best pittig;gauw kwaad.

Manchester

Hij droeg mèstal 'n mesjesterse broek. Hij droeg meestal een manchesterse broek. Bepaald soort stevige, geribbelde stof uit Manchester.

Mand

Ge het peejmaande en èrrepelmaande. Je hebt peemanden en aardappelmanden. Gevlochten manden van wilgenteen voor gemalen bieten of voor aardappelen.

Mandje melken

Die laat z'n eige ok nie in 'n maandje mulleke. Die laat zich ook niet in een mandje melken. Daar kun je niet mee doen wat je wilt. *Meej um gaode nie in 'n maandje mulleke.* Met hem ga je niet in een mandje melken. Zelfde betekenis.

Manege

Neffen de schuûr ston 'n menegje. Aandrijftoestel voor de dorsmachine, bestaande uit een paal waaraan een paard wordt vastgemaakt dat rondjes moest lopen. Aan de paal zit een verbinding met het dorsmachine binnenshuis.

Mangelpee

Mangelpeeje ies goei voeier. Voederbiet, ook: Japies. Van de Duitse naam Mangold (Van Gompel, 3, p.133).

Mankementen

Ik kreeg maankemente aan men fiets. Ik kreeg stukken aan mijn fiets.

Mannekeshout

Mannekeshout groeit in moerasse. Bitterzoet, Solanum dulcamara, groeit in moerassen. Maar ook in zandverstuivingen. Schijnt een fluctuerende grondwaterstand nodig te hebben. Ook bekend in Made (Kooiman, p.131). Volgens het WBD komt de naam alleen in Made voor als volksnaam voor Bitterzoet. Maar dus ook in Oosterhout bekend. In Vlaanderen is de naam niet bekend. Andere streeknamen in Nederland zijn oa.: Alfrank, Bittertak, Dolbessenhout, Dolkruid, Eigjeshout, Franke, Hennebloemen, Hoe-langer-hoe-liever, Hondebeishout etc. Mannetje werd in de Middeleeuwen vaak gebruikt voor een plant, die wat steviger en groter was dan een andere, er op lijkende soort, die dan het vrouwtje voor moest stellen, bv. Mannetjes- en Vrouwtjesvaren. De Grote Weegbree werd eeuwenlang Vrouwtjesplantein genoemd tegenover de Kleine Weegbree Mannetjesplantein. Zo heette het Varkensgras Duysentknoopmanneken en Lidsteng Duysentknoopwyfken; verder Rode Guichelheil Guichelheilmanneken en Blauw Guichelheil Guichelheilwyfken (Heukels-De Kruijff: Plantlore in Heukels, p.XCII). Maar in deze richting moeten we niet de verklaring zoeken van Mannekeshout.

Zou het een bepaald versterkingsmiddel opleveren voor oude mannen? In Vlaanderen spreekt men van de oude man als gewassen of kinderen niet goed groeien, kwijnen (Samyn, p.87). Zou men de plant bitterzoet als slecht groeiend hebben beschouwd? In Vlaanderen noemt men Munt ook Oudemannekruid. Zat daar misschien een bepaalde werkzame stof in? De Vlaamse naam Oudeman voor Bremraap zal er op wijzen dat de planten waarop deze parasiteerde slecht gedijden (Bremraap is een parasiet op o. a. klaver). De plant werd ook wel aangeduid met Kauwmoes.

Bitterzoet

Mannen

De Oeomesmannen waare harde wèrrekers. De Omesmannen waren harde werkers. Vrijgezelle broers van de familie Oomen. *Ik zie wel dè ge goed in de klein manne ziet.* Ik zie wel dat je volop kleine kinderen hebt.

Mans

Hij ies nogal wè maans. Hij is behoorlijk sterk, hij kan heel wat.

Manskerel

Ge it as nen maanskèrel. Je eet als een manskerel.

Mansvolk

Hedde nog genug maansvollek in huis? Mannen.

Marante

Jeezus van Merante. Uitroep. Ontstaan uit Jezus van Maria van Anne. De laatste is de moeder van Maria en de grootmoeder van Jezus.

Markt

Dags nao de mart komme. Te laat komen. *Hij kwaam bij 't schaaïen van de mart.* Bijna te laat, bij het scheiden van de markt, toen de markt op een einde liep.

Marktbederver

Hij kwaam meej n'n schoeune bos bloeme aon vur Sjanne. Ja ,n'n echte martbederver is ie. Hij kwam met ene mooie bos bloemen aan voor Jeanne. Ja een echte marktbederver. Iemand die de kansen van een ander verpest.

Mars

De kraomers kwaame meej 'n meers (ook: mers) langs de deur. De kramers kwamen met een mars langs de deur. Een mars is een rugzak. Van mnl. maerse 'koopwaar' (Van Gompel, 2. p. 170). Gin luis in de meers hebben. Geen rooie cent hebben.

Mast

We holde iedere winter 'n vrachtje mastehout bij Delcourt. Mast = denneboom, grove den, *Pinus sylvestris*. Dit was eeuwenlang de meest aangeplante boom op de arme zandgronden van de Baronie. In dicht verband groeiden de stammen recht op en gaven zo goed timmerhout en masten voor schepen. In Reusel zou groffe mast duiden op de zeeden, *Pinus pinaster*, een soort met hele lange naalden en zeer slecht hout, terwijl fijne mast daar de grove den zou zijn (Van Gompel, 2, p.54). Is fijne mast niet de spar? Heukels geeft voor de spar als streeknaam o.a. Fijne den en Fijne spar; voor de grove den noemt hij Grove Mast en Grove spar (Heukels, p.182, 184). De zeeden heet in de Baronie Mastekobie.

Hei en dennen. Jac.P.Thijse.

Mastappel

De Grove Den, *Pinus sylvestris* L., kwam vanaf circa 8000 v. Chr. gedurende enkele duizenden jaren veel voor in onze gewesten. Later kwamen de loofbomen op en deze verdrongen de dennen. Men veronderstelt wel dat de soort in de late middeleeuwen niet meer aanwezig was in Noord-Brabant en elders in Nederland. De bossen waren verdwenen door massale houtkap en vraat en alle jonge zaailingen werden door de schapen die op de heide liepen afgegraasd. Toch zullen er hier en daar wel enkele mastbomen overleefd hebben: er bestaat althans een middelnederlandse naam voor deze boom: Kieboom, hetgeen er op wijst dat hij in de middeleeuwen hier nog voorkwam. In 1514 liet de Heer van Breda met zaad afkomstig uit Duitsland de eerste grove dennen zaaien op de plaats die later het Mastbos genoemd zou worden. De boom heet zo omdat de stam, als de boom tenminste in dichte stand opgroeit, recht is en goed geschikt als mast voor een schip. Vliegdennen, die eenzaam in de heide staan, zijn meestal helemaal krom en ongeschikt als timmerhout of als scheepsmast.

Andere streeknamen voor deze boom zijn: Dan, Denneboom, Grenenboom, Grote spar, Grove mast, Grove spar, Knup, Mastden, Mastspar, Noordse den, Pijnboom, Schotse spar, Sparrenboom, Vucht, Vuchtenhout, Vurenhout, Wilde pijn.

Mastappel

Mastappels wiere veul gerapt om de kachel aon te maoke. Dennenappels. Mastappel is ook de gebruikelijke naam in de dorpen Esbeek, Hilvarenbeek, Diessen en Moergestel voor de dennenappel (De Bont, p.108).

Mastekobie

In 't bos stonne hier en daor mastekobies. Zeedennen, Pinus pinaster. Het element –kobie zal afkomstig zijn van de gewone Nederlandse naam Moscovische den. Zie ook Heukels, H., p. 84. De Bont noemt mastefobis (variant van mastekobies?) en geeft daaraan de betekenis 'denneappel' (De Bont, 2008, p.115). In Gilze is mastekobie een grote dennenkegel, bv. van de Zeeden (Van Gestel, p.155). Deze naam was ook in Oosterhout hier en daar bekend. In Zundert kent men ook mastekovie voor 'zeeden' (Van Giels, p.44).

Mastenpinnen

We hadde wè mastepinnen gekocht om klein te slaon vur de kachel. Wortels van mastbomen. Ook mastestruiken genoemd.

Matrozenpak

Een jongeske droeg dikkels 'n matrozepakke bij z'n kleine commuunie. Korte broek met een matrozenjasje.

Matsen

Daor bende flink meej gematst. Bevoordeeld. Misschien van joods massel 'voordeel'.

Mauwen

Ge mot nie zo maauwe. Mauwen: zeuren.

Mee

Hij ies mee de hardste werker van oons. Hij is een van de hardste werkers van ons.

Mee op hebben

Hij had niks meej voetballe op. Hij gaf niks om voetballen.

Hij hee meej niks en niemand wè op. Hij is niet bevriend met iemand.

Mee weten

Dè wit ik wel vur jou meej. Dat weet ik 100 % zeker.

Hij ies meej van de rekste vant durrep. Hij is een van de rijkste van het dorp

Meebrengen

De vrouw brocht 't giestere van de mart meej. Had het op de markt horen vertellen.

Meegeven

Dè mot ik oe meejgeeve. Daar heb je gelijk in. *Hij gif nogal meej.* Hij geeft nogal mee. Hij geeft toe.

Meemaken

Hij zal nog wè meejmaoke. Hij zal nog wat meemaken, beleven, er van langs krijgen.

Meepessant

Zelfde als impessant: ondertussen.

Meerderman

As meerderman komt mot minderman ruime. Als de baas komt moet de knecht opzij gaan. Ook bekend in Gilze (Van Gestel, 2002, p.45).

Meestentijd

Mèstetij was ie de baan op. Meestal was hij de baan op. Meestal was hij onderweg.

Meester

Mester Schilders kwaam altij meej nen auto uit Breedao. Meneer, onderwijzer.

De mester heeg't zellef gezeet. De meester heeft het zelf gezegd. Schoolmeester, onderwijzer.

Meet

De waai laag in vier meete. Meet: stuk weiland tussen twee grippen, tien tot twintig meter breed. Meet betekent ook lijn, streep, eindstreep.

Meetje steken

We speulde vroeger wel ies metje steeke (ook:muntje steken). Spel waarbij een geldstuk in een rechthoek moest worden geworpen. In Kempenland moest een geldstuk naar een streep geworpen worden. Wie het dichtst bij de streep lag, mocht alle geldstukken in de lucht gooien. Andere spelers mochten die opvangen en ze weer op de grond werpen. De munten waarvan de leeuw bovenlag waren voor degene die het dichtst bij de meet gegooid had (De Bont, p.398, 399). In Halsteren kende men iets andere spelregels (Heemk. Studiekring, p.59).

Mei

De maai ston op 't dak. De mei stond op het dak. Een berkentakje als teken dat het hoogste punt van de bouw bereikt was. Er werd dan ook een feestje gegeven door de opdrachtgever van de bouw. Of er in Oosterhout ook meibomen gezet werden tegen één mei is niet goed bekend.

Meid

Oons Pieta werkte as meid bij nen boer. Dienstmeid. Er bestonden ook nog categorieën in, zoals oppermeid of eerste meid, wasmeid, naaister, etc.

Meidengek

Tiesje was nen meidegek. Tiestje was een meisjesgek. Scharrelde met veel meiden.

Meidenzot

Fraans was nen meidezot. Gek op de meisjes.

Meischeut

Hij het nen maaischeut gedaon. Hij heeft een meischeut gedaan. Hij is een heel stuk gegroeid in korte tijd. Vergelijking met de groei van takken. In mei groeien boomtakken een heel stuk.

Mekaar

Ze kenne mekaar al 20 jaor. Elkaar.

Melefrut

Gif me nog ies zonne mèlefrut. Droog koekje.

Melenger

De melenger uithangen. Lanterfanten.

Melk

Gij zal veul mullek vuil maoke agge in de ton schet. Gezegd tegen een opschepper. (vgl. Mandos, p.241).

't les de beste mullek dietie gift. Het is de beste melk die hij geeft. Hij werkt hard (vgl. Mandos, p.348).

De mullek kookt over. De melk kookt over. Gezegd als de onderbroek onder de jongensbroek uitkwam.

Schapen en koeien worden gemolken. Utrechts Psalterium (ca.830)
Universiteitsbibliotheek Utrecht, Ms.32,f86

Melkader

De koei had nen dikke mullekaoaier. Ader over de buik, bij het uier.

Melkdistels

Er stonne veul mullekdiestels in den wegkaant. Melkdistel of ook paardebloem. De laatste betekenis ook in Gilze (Van Gestel, p.166). De echte melkdistel is een plant van het geslacht *Sonchus*, die evenals de paardebloem tot de familie van de composieten behoort. Het blad van de melkdistel lijkt veel op dat van de paardebloem en uit beide komt wit sap, vandaar dat men met de naam melkdistel ook wel toepast op de paardebloem.

Melken

Leg nie te mulleke. Zeuren.

Melkgeld

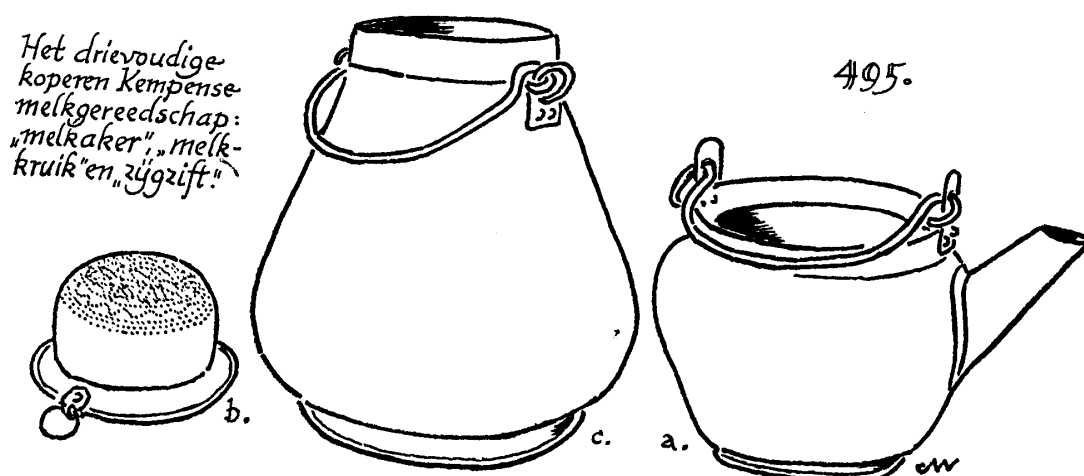
Iedere vjèrtien daoge kwaam 't mullekgeld. Iedere veertien dagen kwam het melkgeld. Betaling van geleverde melk, veruit de voornaamste inkomstenbron van de boeren op een gemengd bedrijf.

Melkkan

De mullekkanne hadde ammel 'n nummer. Kan, bus, waarin melk naar de fabriek ging. Er waren kannen van 30 en van 40 liter inhoud.

Melklokaal

De melkbusse stonne in 't mulleklekaol. De melkbussen stonden in het melklokaal.

Afbeelding uit Weijns: Boerenhuisraad in de Kempen

Melkmachine

Nao den oorlog kwaame der overal mullekmechienes. Na de oorlog kwamen er overal melkmachines. Het melken was een tweemaal daags terugkerende arbeid van enkele uren. Jonge boeren en boerinnen volgden cursussen handmelken en kregen daar een diploma voor. In de 19e eeuw en vroeger was het melken vooral vrouwenwerk.

Melkmeid. P.P.Rubens.

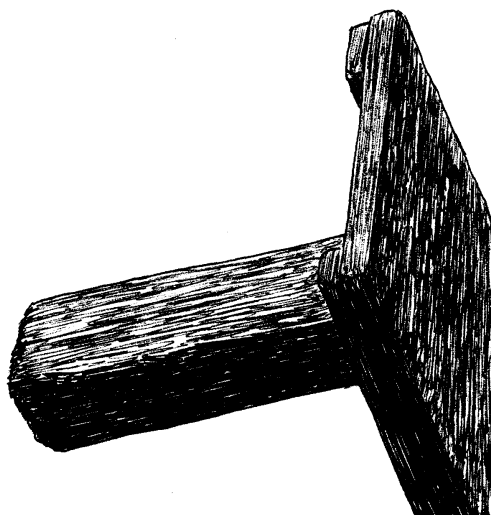

Melkrijder

De mullekrijer kwaam iedere morrege om acht uur de kannen ophaole. Man die de melkbussen die de boeren langs de straatkant klaar zetten kwam ophalen en naar de melkfabriek bracht.

Melkstoel

Nen mullekstoel het drie poeote of jèènen dikke. Een melkstoel heeft drie poten of een dikke. Krukje om te melken.

Melkstoel

Meltakken

Ge mot de meltakke goet omschoeffele. Meltak: melganzevoet, *Chenopodium album*, een zeer algemeen onkruid op lichte zandgrond.

Mem

Das ammel jèèn tut mem. Dat is allemaal een tut mem. Een pot nat.

Mendeur

Den hoeuiwaoge (hoeuiwaoge) wier dur de mendeur naor binne gereeye. De hooiwagen werd door de mendeur naar binnen gereden. Mendeur: grote deur van een schuur. In de Vlaamse schuren in de Baronie stonden altijd twee grote deuren, die gesloten werden tegen de 'pelleker'. Soms verstaat men onder mendeur ook het kleine deurtje, dat in de eigenlijke mendeur zit, b.v. te Zundert (Van Giels, p.44). Men < mensen, de kar binnen rijden.

Menens

Wè doen we: vur de leut of meenes? Bij spelletjes: serieus of niet?

Mensenpraat

Och, trekter oew eige niks van aon, ties ammel mar minsepraot. Och, trek je er maar niets van aan, het is allemaal maar mensepraat. Roddel.

Menteneren

Dè menteneert ie wel. Dat waardeert hij wel. Uit fr. *maintenir*? Maar dat betekent handhaven.

Mep

Hij moes de volle mep betaole. Hij moest het gehele bedrag betalen.

Merbels

Hij had nn zak meeij merbels bij 'm. Hij had een zak met merbels bij zich. Bepaald soort knikker. (Zie Constant Smits-Van Sprang, p.40).

Merel

Der hieuw nen meerel in de heg. Een merel had zijn nest in de heg. Merel < Lat. merula, samenhangend met merus 'helder' (van de zang) (Stroop, 2, p.57). De merel heeft zich in de 20e eeuw ontwikkeld van een schuwe, schaarse bosvogel tot een echte cultuurvolger, die in vrijwel elke begroeide tuin aanwezig is.

Mes

Wie op de Rije wil gaon vrije, die mot hebbe ne knol op zak en 'n meske om te snije, want de meskes van de Rije hebbe niks dan kaole kak en kaole zwiet ies alles dè ge op de Rije ziet. Wie op de Rijen wil gaan vrijen, die moet hebben een knol opzak en een mes om te snijden, want de meisjes van de Rijen hebben niks dan kale kak en kale zwiet is alles wat je op de Rijen ziet. Raadgeving om als men op de Rijen ging vrijen een mes mee te nemen. Vroeger (17e/18e eeuw) trok men het mes zeer snel. Het stond stoer om een litteken in het gezicht te hebben. Was het messteken 'voor de grap' dan sneed men alleen met het mes door het gezicht (bekkesnijden), maar was het serieus dan stak men er ook mee. In elk dorp vielen elk jaar wel enkele gewonden of zelfs doden door deze steekpartijen. Mesje en meisje klinken in het dialect beide als meske.

Meske steken

Gaode meej meske steeke? Ga je mee mesje steken? Land veroveren, spel met een mes.

Messenbalk

Giet mar wè olie op den messeballek. Giet maar wat olie op de messenbalk. Andere naam voor maaibalk. De messen op een maaimachine werden door een as aangedreven en de as bewoog weer doordat die verbonden was met de wielas.

Mest

We motte nog drie waoges mies rije. We moeten nog drie wagens mest rijden. *Ik mot nog twèèj tijle mies breeke.* Ik moet nog twee tijlen mest breken. Mest verspreiden, hoopjes uit elkaar gooien. In Baarle spreekt men van mis breeke (Olislaegers, p.45). *Kande nogal van oeuw mies afkomme Jaoneke?* Kun je nogal makkelijk naar het toilet, Janeke?

Mnl. mes 'uitwerpselen, drek, mest'. Verwant met mnl. migen 'urineren'.

Mesthaak

Meej de mieshaak kande mies van de ker trekke. Met de mesthaak kun je mest van de kar trekken. Viertandige haak waarmee de mest op hoopjes werd getrokken.

Mesthoop

Rij den kreugel mar op den mieshoeop. Rij de kruiwagen maar op de mesthoop. Hoop waarop de mest uit de stal werd gereden. Ook mieskuil of miesput genoemd. In Gilze wel missem of miessem genoemd (Van Gestel, p.162). Dit missem is ook het woord dat vroeger in de hele Baronie veel gebruikt werd, naast messie.

Met gank

Ik mot meej gaank de èrrepel schellen. Ik moet snel de aardappels gaan schillen.

Meteen

Ik gao zo bedjèèn meej. Ik ga direkt mee.

Meut

't les 'n ouwe meut. Kletser.

Mevrouw

Woeont (ook: woeunt) vrouw Willemse hier erreges? Woont mevrouw Willemsen hier ergens? Mevrouw werd tot de jaren '50 vrijwel niet gebruikt.

Middag

Tusse de middag hadde we een hallef uûr schoft. Een half uur pauze.

Middageten

Nao 't middageete deeje de meste boere 'n dutje. Boeren stonden, vooral in de zomer, zeer vroeg op (vier uur of vroeger) en kregen dan na het warm eten slaap. Het doen van een siësta was een algemeen gebruik.

Miemui

Da 's 'n ouwe miemui. Een kletser. Mui betekent tante.

Miemuien

Sta toch nie te miemuije. Kletsen. Ook miemeuten genoemd.

Mieren

Leg toch nie zo te miere. Lig niet zo te vervelen, zaniken. Ook ABN.

Mieter

Slaotem op z'n mieter. Sla hem op zijn mieter. Donder, lijf. *Ge hetter gin mieter meej te maoke.* Je hebt er niets mee te maken. *Jan ies ne luie mieter.* Jan is een lui persoon.

Mieteren

Hij mieterde van de waogen af. Hij viel van de wagen. Leg nie zoo te mieterere. Lig niet te vervelen.

Mijelijk

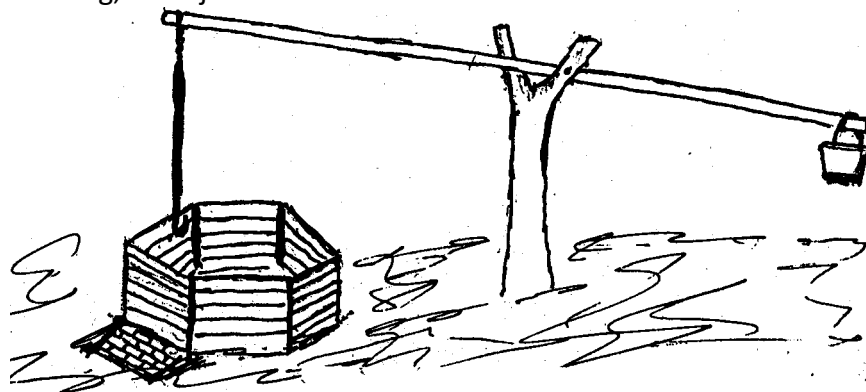
Da ies 'n mijeleke kruising. Gevaarlijk. Te vermijden. (Verschuren, p.118). Ook bekend te Gilze (Van Gestel, p.161). In Prinsenbeek zou mijelijk de betekenis 'moeilijk' hebben (Van Melis, p.91).

Mijnen

Hij gong dikkels naar nen boeldag en dan deet ie ok mijnen. Hij ging dikwijls naar een boeldag en dan deed hij ook mijnen. Hoogste bod doen op een veiling. Eigenlijk riep de afslager een steeds dalende prijs af en wie dan als eerste mijn riep, had de voorlopige koop.

Mik

De broek zaat 'n bietje strak in de mik. De broek zat een beetje strak in de mik. Kruis. Mik betekent ook: wittebrood (brood van alleen maar tarwebloem). En: splitsing van twee takken. De putmik was een stam met twee kort afgezaagde takken, waartussen de hefboom kon bewegen. *Het ies dikke mik meej zullie.* Ze kunnen heel goed met elkaar overweg, het zijn vrienden.

J.C.Verhoeven: Op z'n Haorens. Putkuip en putmik.

Min

Een min ventje. Klein, ook: 'niet netjes'.

Minnekenspap

De katte kreege minnekespap. Beschuitenpap: melk met een beschuit.

Mirakel

Dè's 'n meraakel. Dat is een wonder, het is ongelooflijk.

Hij ies meraakels goed op school. Hij is ontzettend goed op school.

Mis

't Was raakende mies. Het was bijna raak.

Mis met drie heren

Meej Kersmis en Paose was er altij 'n mies meej drie heere. Mis met een celebrant, een diaken en een subdiaken, dus met drie priesters, heren.

Misère

Hij gong miesere bij 't rikke. Nul slagen halen. Een variant hiervan is open misere, waarbij de deelnemers hun kaarten open leggen en zo het spel spelen. De eerste regels van een bekend liedje luiden: En ons Sjefke is getrouwd en hij zit in de misere...

Mislegd

Ik mot 't erges misleed hebbe. Op een plek hebben weggelegd waar het niet hoorde en daardoor kwijt geraakt.

Mislopen

We zen mekaor miesgeloeye (ook: mies geloepe en mies geloeupe). We zijn elkaar misgelopen.

Misselijk

't les nog miesslek of het wel zal lukke. Niet te voorspellen, onzeker. *Hij had miesslek veul geluk.* Heel veel. Mnl. misselyc 'verschillend, verkeerd, neerslachtig, onzeker' (Van Gompel, 2, p.236). In Reusel zou misselijk staan voor 'geweldig, kolossaal'.

Missen

Hij had niks te miese. Hij zei niets. Of: hij was niet helemaal lekker.

Er ginne jèène te miese hebben. Genoeg aan zichzelf hebben; slap zijn.

Mistrouwen

Och, och, wè ies oonzen Sjaak toch miestrouwd. Och, och, wat is onze Sjaak toch mistrouwd. Wat heeft hij toch een slechte partij getroffen.

Misval

De koei had nen miesval gehad. Abortus.

Miszeggen

't les nen groeoten (groeuten) oplichter en daor ies niks aon mieszeed. Hij is een grote oplichter en dat is de zuivere waarheid.

Moeder

Vraag 't mar aon moeders. Vraag het maar aan je moeder.

Moederkelieve

Daor helpt gin moederkelieve aon. Daar helpt niets aan.

Moeien

Moeit er oew eige toch nie meej. Bemoei er je toch niet mee.

Moeizeiker

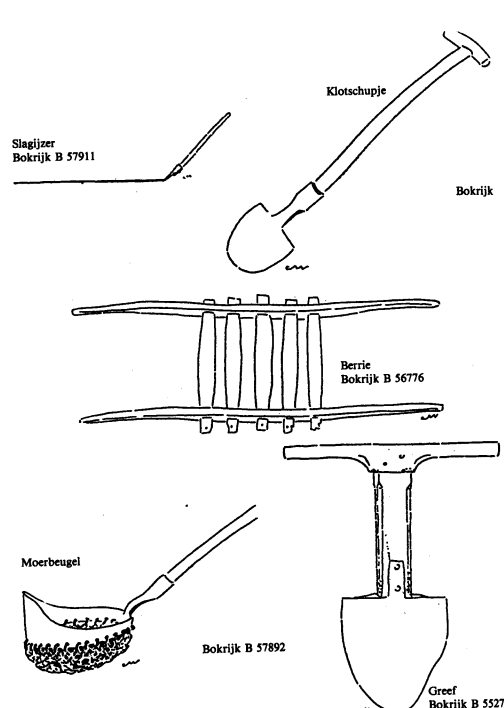
In den of zaate veul moeizeikers. In de hof zaten veel moeizeikers. Mieren.

Moer

De jager had twèèj moere geschote. Vrouwtjeshazen.

Moer

In 't ven zaat veul moer. Veen. Moergrond, veengrond. Ablautend verwant met meer; oorspronkelijke betekenis 'meerachtig of zeeachtig land' (Weijnen, 1996, p.238).

Diverse gereedschappen die in de Kempen bij het moersteken of –slaan gebruikt werden.

Moeren

De koei was teege 't gelint aon t moeren. De koe was tegen het gelint aan het moeren. Er tegen aan aan het duwen.

Moeten

Ze moest en ze zou naor de kermis. Ze moest per se naar de kermis.
Mokkum roepe? Moet ik hem roepen?

Moffen

Ast hard vroor droeg oons moeder moffe. Gewatteerde koker waarin men de handen kan steken tegen de kou. Mof, verkorting van mnl. moffel< 'handschoen van bont'.

Moffen

Ome Kees had een ras goeie moffe. Grote aardbeien van een ras dat eigenlijk Yukunda heette, naar een Duits handelshuis (Van Giels, p.45).

Mogen

Dè maak nie zegge. Dat mag ik niet zeggen.

Mokkel

Hij liep meezen mokkeltje op de stoep. Meisje, vriendin.

Molbord

Den akker wier meej 'n molbord gesliecht. De akker werd met een molbord geslecht. Grote schep, achter het paard, waarmee grond werd opgeschept en verplaatst naar een andere, lage plek. In Oosterhout haast niet bekend. In Dorst spreekt men van malbord. In een molbord ging ongeveer een halve kubieke meter.

Molen

In zonne meule krijge. Zin krijgen in iets.

Mombakkes

Meej vastelavent zette de jongelui mombakkese op. Met vastelavond zetten de jongelui mombakkese op. Maskers.

Mommeke

Waar de paal gezet moes wurre, zette ie 'n mommeke. Waar een paal gezet moest worden zette hij een mommeke. Een baken.

Mond

Wè in de mond gaot, is gin kwaad, mar wè t er uitkomt. Wat in de mond gaat is niet kwaad, maar wat er uitkomt. Eten is goed, maar kwaadspreken is fout.

Mondorgel

Hij spúlde verrekkes goed op zen mondurgel. Mondharmonica.

Mondsvol

Hij naam t er ne monsvol van. Hij nam er een monsvol van. De –t is ingevoegd om de uitspraak soepeler te maken.

Monika

Hij spulde geere op zen monika. Hij speelde graag op zijn monika. Harmonika, trekzak.

Mooi

Pas op, dè blèft nie moeoi (ook: moeui) staon. Pas op dat blijft niet mooi staan. Blijft niet leuk.

Mook

Diej koei het 'n dikke mook. Maag. *Zunne mook draait er van om.* Hij wordt er misselijk van. *'t Slaot op munne mook.* Ik krijg het er benauwd van.

Moor

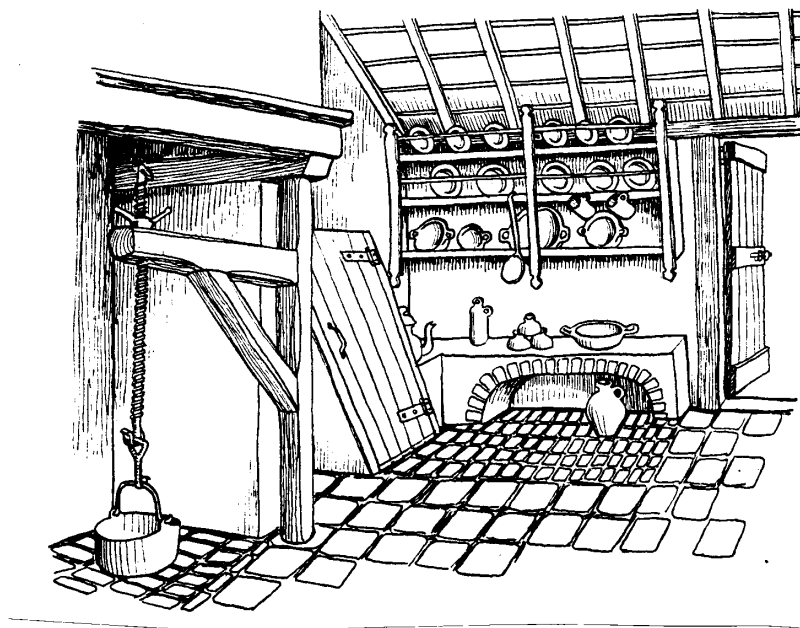
Der hong (ook: hing) nen moor bove 't vuûr. Zwarte waterketel. Moor <Lat. maurus; bewoner van Mauretanië (Van Gompel, 2, p.121).

Moord

Stik de moord, verrekkeling. Krijg het heen-en-weer. *Ge kan de moord klabèttere.* Stik de moord. Klabetteren betekent: een hevig gerucht maken of donderen (Van Dale, p.1623).

Moos

De kachel ston in de moos. Ook moons, met ingevoegde -n(nasalisering) In Zundert kent men ook moons (Weijnen, De Ghulden Roos 4). Moos: keuken, bijkeuken. Moos betekent 'modder, slijk', later 'afwaswater'. Het schoonspoelen van vaatwerk, wassen en karnen gebeurde in de moos, een zijbeuk van het huis. Vgl. hgd. Moos 'veen'. Het woord komt van een basis die 'vochtig, modderig' betekent. De betekenisontwikkeling is: slijk > plaats waar de vuiligheid langs gaat > bijkeuken (daar werd namelijk afgewassen) (Weijnen, 1996, p.240). Het woord zou door expansie vanuit Antwerpen onze streken bereikt hebben (Weijnen: Oude woordlagen, p.88).

Kijkje in de moos. Woordenboek van de Brabantse dialecten.

Mops

Een hartig mopske of 'n droeug mopske? Een hartig mopske of een droog mopske? Een stuk kaas, worst of een droog koekje?

Morel

Er ston nen morelleboeom in den of. Er stond een morellenboom in de hof. Zure kers, *Prunus cerasus* L. Door de Romeinen in Nederland geïntroduceerd. Van mlat. *amerellum*, bij lat. *Amarus* 'bitter' (Van Gompel, 1, p.128).

Moren

De koei liepe te moore. Met de horens in de grond woelen; ook: de boel vernielen.

Morgengebed

Gebied dat elke morgen opgezegd diende te worden. Het luidde: Mijn Heer en mijn God, ik kniel voor U neer en aanvaardt uw opperste Majesteit. Ik bedank U voor alle weldaden, bijzonder dat Gij mij deze nacht hebt bewaard.

Morsen en dabben

Hij deej niks dan mosse en dabbe. Hij deed niets dan morsen en dabben. Hij verspilde alles. De -r in morsen wordt geassimileerd aan de -s; vgl. dossen voor dorsen en kessen voor kersen.

Morserd

Hij ies ne mosserd gewurre. Hij is een mosserd geworden. Hij vermorst alles.

Morskont

Wè iestie toch 'n moskont. Wat is hij toch een morskont. Wat verspilt hij toch veel.

Mortibus

Die ies mortiboos. Die is dood, gezegd van bv. een muis of een kikker. Speels latijnse vorm bij mort = dood.

Motje

Piet en Rie zijn pas getrouwd. *Ja, 't was 'n motje.* Het was een gedwongen huwelijk, omdat het meisje in verwachting was.

Mozegat

Het waoter liep dur 't mozegat naor buite. Afvoergat in de keuken.

Mozemaaier

Der waare twèèj mozemaaiers aon t werk. Slotenschoonmakers. Mozemarij was in steden, bv. Breda, de naam voor het schoonmaken van straten. Soms in straatnamen verbasterd tot Rozemarijn(straat).

Mud

Gif me mar 'n mud èrrepel. Inhoudsmaat van 100 liter. In de Baronie was mud voor 1820 niet zo'n gangbare term, wel in de Meierij, waar het een inhoudsmaat van 300 liter was. Maar in Reusel zou een mud slechts 30 kg. zijn (Van Gompel, 2, p.287). In de Baronie was een mud oorspronkelijk 4 lopen ofwel 4 X 21, 6 liter = 86 liter. Dit was de inhoud van een zak. En dat oude mud werd vrijwel altijd met de naam veertel aangeduid.

Muf

't Hoeoi (ook: hoeui) rook muf. Vochtig hooi, dat een schimmelachtige lucht verspreidt.

Muizen

De kat muist goed. Vangt goed muizen.

Muizenval

De muizeval ston goed opgesteld. Muizenklem.

Mulder

Mulderke, mulderke, teld oew geld en gao dan nog ies vliege. Mulderke, mulderke, tel je geld en ga dan nog eens vliegen. Meikever.

Dè motte god en den mulder mar laote schaaïen. Dat moet door hogere machten beslist worden.

De mulder, het insect, wordt zo genoemd wegens zijn 'bestoven' uiterlijk. Er zijn eigenlijk twee soorten meikevers: de gewone en een witter type. Volgens Stroop werd de naam mulder eerst gegeven aan dat witte type, waarna de naam mulder de algemene naam werd voor beide soorten. De witte kreeg ter onderscheiding daarna een nieuwe naam: bakker. In westelijk Brabant is de algemene naam meulenaer en heet de witte soort mulder (Stroop, p. 16).

Muntig

Hij had drie muntige bjèèste te koeop. Hij had drie muntige beesten te koop. Niet drachtig, aan het eind van de lactatie. Volgens Gezelle gaat muntig door k/t wisseling terug op munke < Gr.-Lat monaca'non', omdat die ook geen nakomelingen krijgt (Gezelle, p.335).

Muntje steken

Spel waarbij een vierkant op de grond gemaakt wordt, met een lijn door het midden. Er werd een klein hokje in gemaakt, waarin een munt gegooid moest worden door de twee deelnemers, om beurten. Wie een munt in het 'doel gooide, kreeg alle munten.

Muntje tikken

Spel dat alleen door jongens gespeeld werd. Op een steen werd een cent gelegd. Met een grote kogel (bombuket) van b.v. een vlieg wiel moest de cent dan van de steen afgegooid worden.

Murmureren

Hij liep mar te murmuureere. Mompelen, klagen, zeuren. Ook bekend in Prinsenbeek (Van Melis, p.97). Van Fr. murmurer of een frequentatief bij mnl. murmuren 'bruisen, grommen'. Voor het eerst vermeld in 1287 (Van Dale, p.2115).

Mussen steken

Jan gong dikkels musse steeke. Mussen vangen met lijnstokken.

Musterd

Der ston nen musterdas op de werreft. Mutsaard: takkenbos. (Heestermans, 1988, p.87). Musterds van eikenhout waren duurder dan die van berken- of elzenhout, omdat ze beter brandden. Musterds werden gemaakt -gebonden- van takken die van heggen of schaarhout werden gesnoeid. De heggen 'bossen' gebeurde meestal in het voorjaar. Het eikenhout werd bij voorkeur in mei gehakt, omdat de bast dan makkelijk losliet: die bast werd in de leerlooierijen gebruikt voor run. Musterd is door metathesis gevormd uit mutsaard. Mnl. mutsaert 'takkenbos'.

Musterdschelft

Zie musterdas. *Oons opoe haalde iederen aovond nen musterd om de volgende morrege de kachel aon te maoke.* Ons opoe haalde iedere avond een mutsaard om de volgende morgen de kachel aan te maken.

Musterdas

De musterdas was ver op. Musterdas: gestapelde schelft van takkenbossen, zie musterdshelft.

Muuk

Hij had veul lekkertjes in zonne muuk legge. Hij had veel lekkertjes in zijn muuk liggen. Veel snoep in de geheime bergplaats. Men legde ook wel onrijpe appels en peren onder de matras of in het hooi om na te rijpen. Stroop reconstrueert een woord moedek waaruit muuk ontstaan is. Dan zou te verwachten zijn dat hieruit weer muik zou zijn gevormd, zoals huus > huis, maar bij sommige woorden in het westbrabants stagneert deze ontwikkeling (Stroop, p.90).

Muziek

Die muziek ben ik teine geëte. Die muziek ben ik teinde gegeten. Dat ben ik onderhand beu.

N

Naaien

Hij was er tussenuit genaaid. Hard weggelopen. *Hij naaide erop.* Hij sloeg erop.
Dè naait me niks. Dat kan me niets schelen.
Hij ies er moeoj meej genaaid. Hij is er mooi mee gedupeerd.

Naastenbij

't Was te nastenbij drie gulden. Het was ongeveer drie gulden.

Naald

Hij zaat op de naold vant dak. De nok.

Naam

Hij het (ook: heet) de steej op zonne naam staon. Hij heeft de stee op zijn naam staan. Hij is eigenaar van de boerderij.

Nacht

De nacht is vur 't ongedierte. De nacht is voor het ongedierte. 's Nachts moeten de mensen slapen, dan scharrelen er allerlei vreemde wezens rond (ratten, egels, vleermuizen).
Hij ies zo lui as den nacht. Hij is aartslui.

Nachtuil

Kees in nogal nen nachtuil. Is altijd nog laat in de nacht in de weer. Een nachtbraker. Ook bekend in o.a. Baarle (Olislaegers, p.48).

Nader

Hij ies naorder (ook: naoder) femielie van me dan gij. Hij is nader familie van me dan jij. Nauwer verwant.

Nageven

Dè zoudum ok nie naogeeve. Dat zou je hem ook niet nageven. Niet van hem denken.

Nakend

De soldaate zwomme nakend in het meer. Naakt. Waarschijnlijk van Mnl. naket 'naakt' met n-epenthese. (Weijnen, 1996, p.244).

Nard

Nardje Taks deej veul loeonwerrek (ook: loeunwerrek). Nardje Taks deed veel loonwerk. (had een loonwerkersbedrijf). Nard < Bernard.

Natzeiker

Dieje Kees ies met toch nen natzeiker. En puntje precies.? Of iemand die smoejes verzint?

Nauw te dienen

Diejen heer was naauw te diene. Die heer was nauw te dienen. Moeilijk in de omgang, stelde hoge eisen.

Nauw te speuren

Ge hoeft nie zo naauw te speure bij 't spaoien. Je hoeft niet zo nauw te speuren bij het spaaiwerk. Nauwkeurig te zijn. In Berghem spreekt men van nauw treden (Hoeks-van Thiel, p.129).

Nauwen

't Naauwt er flink. Het gaat er hard aan toe. Ook: er is flink ruzie.

Navenant

't Was navenaant goeiekoeop (goeïekoeup). Het was navenant goedekoop. Naar verhouding, relatief.

Navuilen

De koei bleef navuile. De nageboorte en slijm kwam na het kalven niet in een keer, maar in de loop van diverse dagen/weken (vgl.WBD, 3, p.452).

Nee

Wulde gij dè meschien doen? Neeje. Wil jij dat misschien doen? Nee.

Neef

Neef en nicht vrijt allicht. Neven en nichten kennen elkaar goed en kunnen zo een relatie krijgen.

Neer

't Neer ziet er in. De klad zit erin. Ook: den èrremoei zit erin.

Neer

Leg 't daor mar tenèr. Leg het daar maar neer.

Neerkwakken

Kwakt 't hier mar tenèr. Gooi het hier maar neer.

Neet

Zo kaol as 'n neet. Zo kaal als een neet. Straatarm.

Neetoor

Sjaakoeom was 'n neetoeor (ook: neetoeur). Ome Sjaak was een neetoor. Makkelijk boos, dwarsligger.

Negotiemanneke

't Negotiemanneke was giestere nog hier. Verkoper van knopen, knijpers etc.

Nellis

Oonze Nellis zal 't wel doen. Nelis, Cornelis, Kees.

Nerf

Er zaat een dikke laag nerref op diejen akker. Er zat een dikke laag nerf op die akker. Bouwvoor, zwarte grond. Ook opperhuid. (Van Gompel, 3, p.161). Mnl. nerwe, vgl. Duits Narbe 'litteken'. Het WNT geeft: 'begroeide bovengrond, bovenkorst van wei-of hooiland, zover gras en wortels zich uitstrekken'. Alleen van weiland? Ook als erf, met afgevallen aanvangs-n voorkomend. De betekenisontwikkeling moet zijn geweest: engte > litteken > huidkorst > begroeide bovengrond (Weijnen, 1996, p.245).

Nergens

Ik kan 't nerrefaar vèine. Ik kan het nergens vinden. Naast nerrefaar gebruikt men vooral de gewone vorm: nergens.

Nestels

Hij had zwarte niestels in zun schoene. Veters. Vgl. Lat. nodus 'knoop'.

Neuken

Hij nukte er flink op. Hij sloeg er flink op.

't Nukt me niks. Het kan me niets schelen.

Een benukt stoeltje. Een onaanzienlijk stoeltje.

Hij heeget leste jaor de neuk aangekege. Hij is erg achteruitgegaan het laatste jaar.

Neus

Zak oew neus ies tusse twèèj oeore (ook: oeure) zette? Zal ik jouw neus eens tussen twee oren zetten? Grapje bij kleine stoutigheden, waarbij lichtjes aan de neus van het slachtoffer gedraaid wordt. (vgl.Heestermans,1994, p.14). *Hij hèt un loecht gat onder zun neus.* Hij heeft makkelijk praten. *Hij et veul van z'n neus te maoke.* Hij heeft altijd smoesjes, aanmerkingen. De neus werd ook aangeduid met fok, fokker, snotter, gok.

Neusdoek

Oons opoe droeg nen neusdoek. Ons opoe droeg een neusdoek. Omslagdoek.

Neusel

Zie eusel.

Neven

Den appelboeom ston neffen 't huis. De appelboom stond naast het huis. *Ge ziet er neffen.* Je zit er neven. Je hebt het mis. *Hij ies lelik neffe 't padje.* Hij is erg in de war.

Neven

Jan en Piet waare genèfs. Jan en Piet waren geneefs. Jan en Piet waren neven van elkaar.

Niestel

Zo taai as nen niestel. Heel taai. Een niestel is een leren riempje.

Nieuw

Zen broek was nieuwt. Nieuw met paragogische -t.

Nieuwerwets

'n Telleviesie was in de jaren vijftig 'n nieuwerwets ding. Modern.

Nijdig

Het begon nijig te waaie. Het begon nijdig te waaien. Hevig.

Hij was goed nijig. Hij was goed kwaad.

Nijp

Ik had 'm nijp. Ik had hem te pakken, klem.

Hij neeptem in zennen èrrem. Hij kneep hem in zijn arm.

Nijpen

As 't er nept. Als het er wild aan toegaat. Ook: *As 't er naauwt.*

Nijperd

Hij zaat flink in de nijperd toen ze zo laat nog nie thuis was. Hij zat flink in de nijperd toen ze zo laat nog niet thuis was. In de rats zitten.

Nijptang

Hedde de nèptang daor erges? Heb je de nijptang daar ergens? Knijptang, nijptang.

Niks

Och, ties iets van niks. Och, het is iets van niks. Het is niet de moeite waard.

Niks waard

Niks weerd, dè gebeurt nie. Dat is niets gedaan, dat gebeurt niet.

Nirken

De koei laag te nirrekke. De koe lag te nirken. Herkauwen. Van Mnl. edericken

'herkauwen' < et'opnieuw' en lat. (e) rug(o) 'ik risp op' (Weijnen, 1996, p.248).

Middel nederland se vormen zijn: edericken, edereken, edekeren, edricken, irricken' (Debrabandere, p. 135).

Node

Hij doeget nooi. Hij doet het niet graag. *Sint Eloy, hij dronk zoo gèère en werkte nooi.*

St.Eloy was beschermheilige van de metaalbewerker.

Nondejuuke

Hij droeg wel ies 'n nondejuuke. Een vlinderdasje.

Nondeknetter

Ik ben nondeknetter nen klomp kwijt. Ik ben verdorie een klomp kwijt.

Nonnenstraatje

Hij liep soms van school dur 't Nonnenstraotje. Hij liep soms van school door het Nonnenstraatje. Identiek met Schoolstraatje, een pad tussen de Rulstraat en de Eerste Kegelstraat. Liep ten westen van scholencomplex van de zusters van Dongen.

Nooit niets

Ik krijg nooit niks. Ik krijg nooit iets. Dubbele ontkenning.

Nootjes

Motte nog nutjes hebbe? Moet je nog nootjes hebben? Soort kolen, geperst uit gruis?

Nuchter

Ge moes vroeger nuchter blijven tot de mies. Je moest vroeger nuchter blijven tot de mis. Geen eten of drinken gebruiken vanaf middernacht, voor men ter communie ging.

Nunt

Hedde de èrrepels al uit ? Neie nunt. Nee . Nunt<neen 't.

O

Ocharm

Och èrrem toch, wè hedde nou gedaon? Ocharm, wat heb je nu gedaan? Gezegd als een kind b.v. gevallen is.

Ochij

Iest echt waar? Ochij. Is het echt waar? Och hij. Uitroep van verbazing of medelijden.

Ojee

Ojee, ik heb gin geld bij me. Ojee, ik heb geen geld bij me.

Oelewapper

't Was nen vrimde oelewapper. Dom type.

Oets

De boeome (ook:boeume) laage op den oets. Smalle wagen om stammen te verplaatsen, waarbij de stammen aan kettingen onder de oets hingen.
'n Oetske is een klein ventje.

Ogen

Oew oeoge(oeuge) zen groeoter dan oewen buik. Je ogen zijn groter dan je buik.
Gezegd als iemand teveel opschept op zijn bord en het niet op krijgt.

Olieboer

Den olieboer kwaam om de twèèj weeke. Olieman.

Oliekoppen

*Ik verkup (ook: verkoeup) om te beginnen
portemonnees en suikerpinnen,
wiete kèès en braandewijn,
houte pinnen , groeot en klein,
houte pijpe , oliekoppen,
mot je soms je kousen stoppen,
kup bij mij de fijne sjet,
griffels en ook vèrrekensvet.*

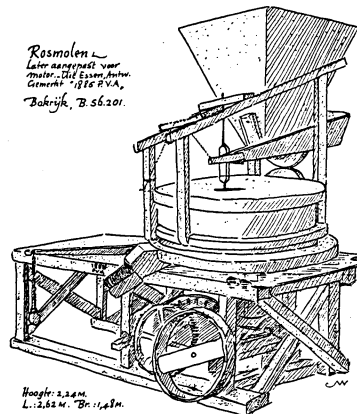
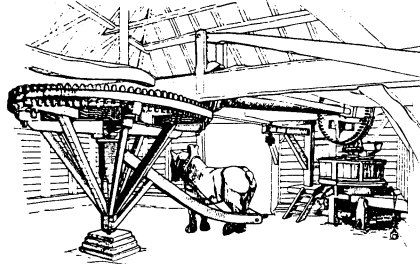
Een oliekop is volgens Van Dale een meerschuiemen pijpenkop, die in lijnolie met wat kleurstof gebakken is en door het roken een donkerbruine kleur krijgt met sierlijke vlammen. Wie dit versje bij de apotheek op de Markt zonder fouten op kon zeggen kreeg gratis een potje uierzalf.

Olienootje

Saoves pelde we dikkels olienutjes. 's Avonds pelden we vaak olienootjes (pinda's).

Olieslager

Den olieslaager had nen oliemeulen. Eigenaar, pachter van een oliemolen. De olie werd geslagen uit zaden als lijnzaad, rondzaad (koolzaad en raapzaad), huttentut (kermil) en mosterd.

Een olierosmolen.

Om de beurt

We moeste omsebeurt oppassen. We moesten afwisselend oppassen.

Omdoen

De haai wier omgedaan. De heide werd omgedaan. Omgeploegd of omgespit. Bij het ontginnen van de heide werd die meestal eerst gespit, waarschijnlijk omdat door ploegen de heidestruiken niet voldoende diep ondergewerkt konden worden, hetgeen tot gevolg zou hebben dat ze gewoon doorgroeiden. Ook kon bij het spitten een harde oerlaag gebroken worden. Soms werd wel drie steken diep gespit (ongeveer 3 dm.). Het ontginnen van de heide werd breken genoemd (zo ook tegenwoordig nog het omploegen van grasland; ook wel scheuren geheten). De laatste heidevelden in Oosterhout werden voor 1960 ontgonnen.

Omhebben

Hij hattem flink om. Hij was behoorlijk dronken.

Omkanten

Iederjèèn uit de omkaante (ook: omstreeke) van Breedao gong (ook: ging) daar naor de mart. Iedereen uit de omkanten van Breda ging daar naar de markt. Omstreken.

Omkijken

Ge het voert gin omkijkes mèèr aon 'm. Je hoeft voortaan niet meer naar hem om te kijken.

Omlaag

Ge mot hier nog 'n paar meter omblaag. Je moet hier nog een paar meter omlaag. De -b is ingevoegd (epenthese).

Omrijden

De stoppels omrije. De stoppels omrijden. De na het oogsten overgebleven stoppels van het graan onderploegen. Dit moest vaak snel gebeuren omdat na de oogst van de rogge, eind juli, begin augustus, de stoppelknollen voor 10 aug. gezaaid moesten zijn.

Omsingelen

Het vèrreke wier achter de vurpoeote (of vurpoeute) omsingelt. Het varken werd achter de voorpoten met een singel gemeten. Elke centimeter zou een kilo vertegenwoordigen.

Omvroeten

De vèrrekes hadde jèèl den of omgefrut. De varkens hadden heel de hof omgevroet. Omgewoeld, met hun snuit.

Omwenden

't Hoeoi (hoeui) wier omgewijnd. Het hoi werd omgewend. Omgedraaid.

Onder elkaar

Die motte goed onder mekaor gemengd wurre. Met elkaar gemengd worden.

Onderkomen

Het huis was hastikke onderkomme. Het huis was hartstikke onderkomen. Verwaarloosd, vervallen.

Onderlaatst

Hij kwaam onderlest nog laangs. Hij kwam laatst nog langs.

Onderweg

Wè bende lang onderweege gewiest. Wat ben je lang onderweg geweest.
Hoe lang ies ze al onderweege? Hoe lang is ze al zwanger?

Ondeugend

As brak was ie jèèl ondeugendig gewiest. Als kind was hij heel ondeugend geweest.

Ongans

De schaope waare ongaans. Ziek, met name lijdend aan leverbot, een ziekte die overgebracht wordt door slakken en die alleen op moerassige grond voorkomt. Gans 'geheel' (Weijnen, 1996, p.255), dus ongans 'niet geheel' ofwel ziek.

Ongedierte

De nacht ies vur 't ongedierte. De nacht is voor het ongedierte. 's Nachts moeten de mensen slapen, dan spookt het ongedierte rond. Ongedierte: ratten, muizen, uilen etc.

Ongelukkige

Hij het twèèj ongelukkige kindere. Gehandicapte. Kan geestelijk of lichamelijk zijn.

Ongenadig

Hij sloegter ongenadig op. Hij sloeg er met volle kracht op.

Ongegeneerd

Hij kwaam rustig ongesjeneerd te laat in de kerrek. Hij kwam rustig ongegeneerd te laat in de kerk. Onbeschaamd.

Ongepermitteerd

't Ies ongepermitteerd. Te gek voor woorden. Ook bekend in Udenhout (Verhoeven, p.182) in de zin van wat de verwachting te boven gaat.

Ongewijde grond

Hij wier begraove in ongewijde grond. Mensen die zelfmoord gepleegd hadden werden in ongewijde grond begraven, evenals misdadigers en zwervers waarvan men de identiteit niet kende. Ook kinderen die gestorven waren voordat ze gedoopt waren!

Onmiddellijk

Ge mot tène mekaor komme. Ge moet teinde mekaar komen. Je moet onmiddellijk komen.

Onnozel

Wè iest toch onnozel, 't wit nie wè t doet. Wat is het toch onnozel, het weet niet wat het doet. Gezegd als men een jong stel zag knuffelen.

Ons

Gaode meej naor oons? Ga je mee naar ons huis?
Diej van oons ies naor de winkel. Mijn vrouw is inkopen doen. Familieleden werden genoemd onze Jan, ons Pa etc.

Onschuld

Dr ziete d'r veul vur d'r onschuld. Er zitten er veel voor hun onschuld. Gezegd van patiënten in gesloten instellingen.

Ont

Hij had 'n onte streek uitgehaald. Een gemene grap.
'n Onte poet. Een meisje dat zich slecht verzorgd.
Onte kleire. Vuile kleren.
Ont speule. Vals spelen.

Ontaard

Hij ies ontaard sterk. Geweldig. Van Dale geeft 'in hoge mate' (Van Dale, p.2303).

Onterik

Den dieje van 't Bos was nen groeoten (grèu`ten) onterik. Die persoon van het Bos was een grote onterik. Onbetrouwbaar iemand, bedrieger, smeerlap. In Berghem kent men de betekenis 'smeerlap' voor onterik (Hoeks-van Thiel, p.199). In Oosterhout betekent onterik ook: valsspeler.

Onthoudingsdag

Op nen onthoudingsdag maade gin vlèès hebbe. Op een onthoudingsdag mag je geen vlees hebben. Onthoudingsdagen waren: elke vrijdag, aswoensdag, de vastendagen, etc. Dit voorschrift gold vanaf de leeftijd van zeven jaar. Ter vervanging van vlees werd er op vrijdag vanouds vis gegeten.

Ontigheid

Hij het (ook: heet) jèèl wè ontiget uitgehaald. Hij heeft heel wat ontigheid uitgehaald. Gemene streken.

Ontrieven

As ik oe nie ontrief wilde ik nog wel 'n bakske. Als het je niet ongelegen komt wilde ik nog wel een bakje koffie. Bekend sinds 1427 (Van Dale, p.2313).

Ontstraant

't Waar nen ontstraante donder. Brutaal iemand. Ook: astrant.

Onze

Ik heb 't teege oons pa gezegd. Broers, zussen, ouders en grootouders werden aangeduid met oonze Piet, oons moeder etc. Soms ook de knecht en de meid.

Onze lieve heer

Ge kan wel zeggen da Oonzen lieven heer Hendrik wet (jet) en in de haai staat te vlaggen. Je kunt wel zeggen dat Onze Lieve Heer Hendrik heet en dat hij in de heide staat te vlaggen. Je kunt me nog meer vertellen (vgl. Mandos, p.183).

Oogsten

Een paar èrremoeizaaiers kwaame oegosten (ook:oeuste). Een paar armoezaaiers kwamen oogsten. De overgebleven aren van het geoogste graan oprapen.

Pieter Breughel: de Oogst

Oom

Ik docht dè ome Lewie strak kwaam. Ik dacht dat oom Louis straks zou komen.

Oor

Hij ducht van oeore (ook: oeure) noch poeote (ook: poeute). Hij deugt van oren noch poten. Hij deugt van geen kanten.

Oordeel

Het spant er as 'n urdjèèl. Het spant er als een oordeel. Er heerst grote spanning, explosieve atmosfeer.

Ze mokte 'n lèève as 'n urdjèèl. Ze maakten een hoop kabaal.

Oorlogstraatje

Witte gij dettie in 't oorlogstrotje gewoeond het? Weet je dat hij in het Oorlogstraatje gewoond heeft? Dit is de Benedictijnenstraat. Was er vaak ruzie?

Oorworm

Hij trok 'n geziecht as nen oeorworm (ook:oeurworm). Hij trok een gezicht als een oorworm. Ontevreden gezicht.

Oosterhout

Komde gij ok uit Oeosterout (ook: Oeusterout)? Kom jij ook uit Oosterhout?

Sommigen zeggen ook Osterout en tegenwoordig hoort men ook de vorm Wosterhout, maar dat klinkt teveel naar het Oosterhoutse wost = worst. Oude vormen van Oosterhout zijn bijvoorbeeld 1213 Osterholt; 1275 Oesterholth; 1327 Oisterhoute; begin 15^e eeuw Oistrot en 1665 Oisterhouwt. Constant Smits-Van Sprang schrijft: 'Oewostrout'

Oostersijs

In de winter komme der wel ies oeostersijse (ook: oeustersijse). In de winter komen er wel eens oostersijsen. Barmsijs. Zo genoemd omdat ze uit het oosten afkomstig waren? De naam is onbekend bij Eigenhuis. Wel opgetekend voor Heverlee en Mechelen, maar niet voor Oosterhout (WBD III, 4-1).

Oosvat

De gemaole peeje wiere opgeschept meej 'n oosvat. Houten schep oorspronkelijk gebruikt om het gedorste graan op te scheppen. Werd het gereedschap gebruikt om water te hozen? Of oosvat < oogstvat? Om een schep met de naam vat aan te duiden lijkt vreemd, maar vergelijk schepel, dat ook een schep en een inhoudsmaat is. Het hoosvat kende men ook: het leek op een 'jeiger', een gierschep. Hiermee werd ook wel eens water van de akkers in een sloot geschept.

Op aan

We gaon naor Breedao op aan. We gaan naar Breda toe.

Opbinden

De haover mot vandaog nog opgebonde wurre. De havergarven moeten vandaag nog van een band voorzien worden.

Opblazen

Blaost 'm op. Ga toch weg. *Witte wè gij kan doen? Gij kantem opblaoze, 't slangeske hangt erbij.* Loop toch heen.

Opbrengen

Zo ben ik nie opgebracht. Opgevoed.

Opdabben

Zij hebbe alles opgedabt. Ze hebben alles verspild.

Opdoen

Wè doet er op? Wat gebeurt er? Ook: kopen. *We motte dees jaor veul èrrepel opdoen, want we hadde er zellef te weinig.* We moesten dit jaar veel aardappels opdoen, want we hadden er zelf te weinig. *Ge doet hier nog ies wè op.* Je leert hier nog eens iets. *'t Doe nie erg op.* Het valt tegen. *Ik zal de taofel ies opdoen.* Ik zal de tafel eens dekken.

Opdonder

Jantje was nen kleinen opdonder. Klein mannetje.

Op een ander

We zalle ies op 'n aander gaon. We zullen eens naar elders gaan.

Opeggen

Den akker mot nog opge-egd wurre. De akker moet nog geëgd worden.

Open weer

't les gelukkig oope weer gewurre. De vorst is weg, het dooit.

Op-en aftrekken

Ze hebbe veul meej mekaor op en afgetrokke. Gingen veel met elkaar om.

Openbaren

Die kwaal veropenbaort zun eige pas agge ouwer wort. Die kwaal komt pas tevoorschijn als je ouder wordt.

Opgeuren

Ik moes me toch opgeuren van 't eete. Ik moest toch opgeuren van het eten. Boeren.

Opgeven

Gift de zak mar op. Geef de zak maar aan (bij op de rug dragen). Maar: 'de zak opgeven' staat ook voor: het bijltje erbij neerleggen.

Hij gaaf bloet op. Hij gaf bloed op.

Ophoesten

Hij moes jèèl de som alleenig ophoeste. Hij moest het hele bedrag alleen ophoesten.

Ophoren

Daor wier ik van op. Daar hoorde ik van op.

Ophebben

Hij hee veul op mej z'n mèske. Hij heeft veel op met zijn meisje. Hij houdt er veel van.

Ophouden

De mullek ophouwe. De melk niet laten schieten, bij koeien.

De koei het nie opgehouwe. De koe is niet bevrucht.

Opjuinen

Laot oew eige toch nie opjuine. Ophitsen, kwaad maken.

Opkallefateren

Ze liete de waoge mar ies flink opkallefaotere. We lieten de wagen maar eens flink opknappen, herstellen. (vgl. Van Dale, p.2366).

Opkamer

De knecht sliep op 't opkaomerke. Kamer boven de kelder. Ook genoemd opperkamer of kelderkamer.

Opkarren

We motte 't leeg stukske nog opkèrre. We moeten het laag stukje nog opkarren.
Karren met zand erop rijden.

Opkrassen

We gaon mar ies opkrasse. Opstappen. Ook: opdonderen.

Opkuisen

We zalle de kamer ies opkuisen. We zullen de kamer eens opruimen.

Opkusen

Nen ond opkuusse. Een hond opkuisen Ophitsen.

Opladen

Die moesse ze gauw oplaoje. Die moesten ze gauw opladen. Naar een inrichting brengen. *We komme jullie wel oplaoje.* We komen jullie wel opladen. We komen jullie wel ophalen (met de auto).

Ge mot me nie oplaoje. Je moet me niet bedonderen.

Opleren

't Jong pèèrt moes opleere meej 'n ouwer. Het jonge paard moest opleeren met een ouder. Jonge paarden werden naast een ouder paard voor de ploeg gezet. Zo moesten ze rustig leren trekken. Het oudere paard kreeg dan 2/3 deel van de zwing, het jongere 1/3.

Oplopen

De koei was opgeloeope (ook: opgeloeupe) dur de spurrie. De pens van de koe was opgezwollen door gas. Door bepaalde stoffen uit de spurrie wordt er een laag gevormd in de pens waar de gassen moeilijk doorheen kunnen. De pens zwelt dan op en de koe krijgt trommelzucht. Dit gebeurt ook door b.v. teveel klaver eten of door een verstopping van de slokdarm met een aardappel of stuk biet. Het verschijnsel heet trommelzucht.

Een stukske meej mekaor oploeope (ook: oploeupe). Een eindje met elkaar meelopen. Ook: een ziekte oplopen.

Opneuken

Gij mot ies gaauw opneuke. Opdonderen, weggaan.

Opneuker

Den dieje waos mar nen kleine opneuker. Klein ventje. Ook: stoot, opdonder.

Opnieuw

Begin mar weer van oppernieuw. Begin maar weer overnieuw.

Opper

't Hoeoi (hoeui) wier in oppers gezet. Het hooi werd in kleine hoopjes gezet.

Oppernieuw

Probeer 't ies oppernieuwt. Probeer het eens opnieuw.

Opruggen

Gaode gij vanmiddag 't hoeoi opruggen? Het hooi in ruggen harken.

Opruimer

Ast nie veraandert wur (ook: wor) dè binnekort nen opruimer. Als het niet verandert wordt dat binnenkort een opruimer. Dier dat weggedaan moet worden wegens slechte produktie, ziekte of iets anders.

Opsmukken

Ze was d'r eige aon 't opsmeuke. Zij was zich aan het opsmukken. Op aan het maken, nette kleren aandoen.

Opspelen

Hij begon lèllek op te speule. Kwaad te worden, tekeer gaan.

Zunne rimmetiek speult weer op. Hij heeft weer last van reumatiek.

Opsteken

Stikte gij de schoeove (ook: schoeue) mar op de waoge. Schoven met de vork op de wagen gooien.

Opstieren

We zalle het ouw Jantje mar niemer opstiere. We zullen het oud Jantje (een koe) maar niet meer opstieren. Laten bevruchten door de stier, of met K.I.

Opstoken

Ge mot oe nie op laoten stoke. Je moet je niet op laten stoken. Aanzetten tot ruzie.

Optater

Verkupt 'm mar ies nen flinke optaoter. Verkoop hem maar eens een flinke optater. Geef hem maar eens een flinke klap.

Opteren

Teert 'm op. Schiet op, ga weg.

Opwas

We hebbe vandaag nen groeoten (ook: groeute) opwas. We hebben vandaag een grote opwas. Ook omwas komt voor.

Opweren

't Weert goed op. Het wordt mooier weer.

Opzakken

We hebbe drie zakke graon opgezakt. Het graan in drie zakken gedaan.

Opzanden

Ge mot de moos nog opzaante. Je moet de moos nog opzanden. Zand op de vloer van de bijkeuken strooien. Dit werd vaak gedaan in speciale patronen.

Opzetten

Hij het (ook: hee) nen nieuwe trekker opgezet. Hij heeft een nieuwe tractor opgezet. Gekocht. Opzetten: aan iets beginnen. Ook van kinderen.

Opzetten

We gaon de rog opzette. We gaan de rogge opzetten. De afgemaaide schoven in hokken (van 4, 6 of 8) tegen elkaar zetten.

Opzicht

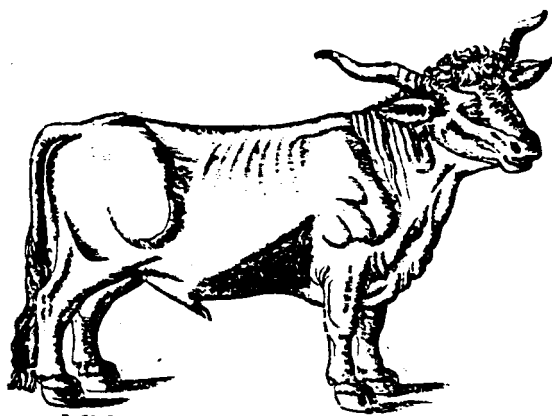
Ik ken 'm alleen van opziecht. Ik ken hem van uiterlijk, maar niet van naam.

Oremus

Houdou stil, aandars ies t drek weer oremoes. Hou je stil anders is het direct weer oremus. Gedonder, ruzie, geklaag. Oremus lat.: laat ons bidden. Ook bekend in Made (Kooiman, p.161).

Os

As 't lukt dan kalleft den os. Als het lukt dan kalft de os. Die zaak zal zeer waarschijnlijk niet slagen. Ook bekend in Reusel (Van Gompel, 2, p.253). In de zandgebieden van de Baronie werden eeuwenlang veel ossen gebruikt voor het trekken van ploeg en kar.

Ouder

Ik wit nie wè zonnen ouwer ies. Ik weet niet hoe oud hij is. In deze zin ook bekend in Helmond (Daniëls, p.21). *Ze hebbe teegeswurrig gin eerbied mer vur nen ouwer.* Ze hebben tegenwoordig geen eerbied meer voor een ouder. Ouder kan ook betekenen: ouder iemand.

Ouderwets

Hij was nogal ouwerwets. Hij was nogal ouderwets.

Oudheden

Wè hedde daor toch ammel vur oudheedes? Wat heb je daar toch allemaal voor oudheden? Antieke spullen.

Oude man

Meej den ouwe man bezeete zen. Gezegd als een kind slecht groeit (vgl. Mandos, p.339). Ook 'ouwerdommeke' genoemd.

Ouwe

Den ouwe ies vandaag naor de veemart. De ouwe is vandaag naar de veemarkt. Platte aanduiding voor vader.

Ouwebetten

Wè ziete toch ammel te ouwebette? Wat ben je toch aan het kletsen, zaniken.

Ouwerdommeke

Dè ies toch 'n ouwerdommeke. Dat is een jong persoon, die er oud uit ziet.

Ouwevandaag

De ouwevandaag hadden een busreis gemaakt. De bejaarden hadden een busreis gemaakt.

Ouwhoer

Hij kletst den jèèlen dag, ties toch zon ouwoer. Hij kletst de hele dag, het is toch zo'n ouwehoer. Identiek met lulleman.

Ovenbakkerke

Ovenbakkerkes komme in april terug. Ovenbakkerkes komen in april terug. Fitis. Het nest lijkt op een oven.

Over doen

We motte de kallever vandaag overdoen. We moeten de kalveren vandaag overdoen. In een andere wei laten, verscharen.

Overensie

We hadde nog wè zaaizaad in overensie. Overensie: over. Vgl. Naaykens, p.98. Van mnl. overentsich (Van der Vleuten, p.132). In Udenhout is het woord ook gebruikelijk voor 'meer hebben dan voor het moment noodzakelijk is' (Verhoeven, p.183). Het woord zou kunnen samenhangen met Lat. uberantia.

Over en weer

De brakke liepe over en weer. De brakken liepen over en weer. Heen en weer.

Overeenkomen

Ze konne nie meej mekaar overennekomme. Ze konden niet met elkaar opschieten.

Overgewicht

Vroeger kreedde op nen kop èrrepel altij flink overgewiecht. Op een kop aardappelen kreeg je altijd wat extra gewicht aan aardappelen. Een kop is in een inhoudsmaat van 5,6 liter.

Overheen

Hij kon der mar nie overhenne komme. Hij kon er maar niet overheen komen. Hij bleef maar in de put zitten. Hij herstelde er niet van (bv. een weduwnaar na de dood van zijn vrouw).

Overhuizen

Ik heb 'm nog meej hellepe overhuize. Verhuizen. Bij het verhuizen van een boer kwamen de nieuwe burens met wagens de spullen ophalen. In een stoet trok men dan naar het nieuwe onderkomen. In Reusel 'overtrek' genoemd (Van Gompel, 1, p.409).

Overlezen

In Gils wunde (ook:woeunde) iemand die oe kon overleeze. In Gilze woonde iemand die kon je overlezen. Onttoveren. Ook Sjoke Dekkers uit Dorst, die ver in de negentig werd, kon overlezen. Zij gebruikte de volgende formule: 'Ik hoop dat deze verstuiking zal overgaan. Door de naam van Jezus, Maria en Jozef. Dat geloof ik zo zeker dat Jezus Christus voor ons gestorven is. Onze vader en Wees gegroet (2 X). Dit gebed moest men elke dag herhalen tot de kwaal verdwenen was.

Overlopen

Nèè, de femielie overloeoht mekaar nie gelukkig. De familieleden komen niet al te vaak bij elkaar op bezoek.

Overloperke

Overlooperke noemden we ok wel gallege. Overloperke noemden we ook wel galgen. Dit spel werd op straat gespeeld. Er werden drie lijnen op de straat getekend. De deelnemers moesten proberen over te steken, zonder dat ze door de vanger getikt werden. Diegene die het eerst getikt werd, was de vanger in het volgende spel. Die moest 'hem zijn'.

Overmaal

Als er gedosse was kwaame de duivemelkers een zakske overmaal haale. Als er gedorssen was kwamen de duivenmelkers een zakje overmaal halen. Onkruidzaad. Ook wel 'vogeltjesvoeier' genoemd.

Overnieuw

't Moes ammel weer overnieuwwt. Opnieuw

Overschieten

'k Gao m'n oeogen es efkes overschiete. Ik ga mijn ogen even overschieten. Ik ga een dutje doen (ooglid over het oog doen). (vgl. Mandos, p.387) .Ook: verschieten.

Overschieten komt ook voor in de betekenis van: vrijgezel blijven.

P

Pa

Oons paa was nie thuis. Vader. In Reusel zou pa haast niet meer gebruikt worden (Van Gompel, 1, p.341). In Oosterhout nog wel. Steeds meer verdrongen door papa.

Paai

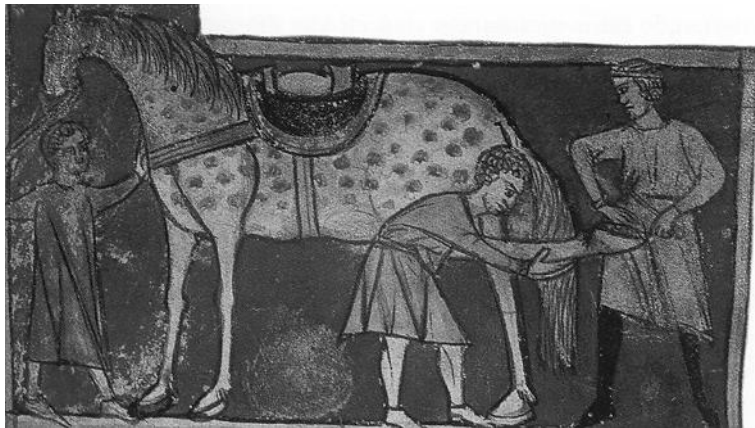
Hij het (ook: hee) 'n schoeone (ook:schoeune) paai geld gekreege. Hij heeft een schone paai geld gekregen. Hoop geld. Vgl. Eng. to pay. En Fr. payer.

Paaneg

Diejen akker moes meej de paonieg gedaon wurre. Die akker moest met de paaneg gedaan worden. Een paaneg diende om de panen te verwijderen. Panen: kweekgras, een zeer lastig onkruid met wortelstokken. De panen werden boven de grond getrokken door de tanden van de eg en verdroogden daar of werden verzameld door de boer en van de akker verwijderd.

Paard

Onder 't peert zunnan buik ziete. Onder het paard zijn buik zitten. Failliet zijn.
De beste peerde vindt men op stal, draoverkes overal. De beste paarden vindt men op stal, draverkes overal. De beste meisjes vindt men thuis. (Vgl.Mandos, p.400). *Ge krijgt um meej gin peert vuruit.* Je krijgt hem met geen paard vooruit. Hij is heel lui.

Het beslaan van een paard.

Paardengebit

Hij had 'n lèllek peerdegebit. Gebit met grote voortanden.

Paardengek

Oons opa was nen echte peerdegek. Paardenliefhebber.

Paardenspul

We gaan vandaag naor 't peerdespul. We gaan vandaag naar het paardenspul. Circus

Paardenstal

De pèstal uitmiesse. De paardenstal uitmesten. In Etten betekent paardenstal: bende, ordeloze troep (Verschuren, p.142).

Paardje rijden

Onder het perdje rije wiere er dikkels liejkes gezonge. Onder het paardje rijden werden er vaak liedjes gezongen. Bij paardje rijden zit een kind op de knie van vader of moeder en deze beweegt de knie ritmisch op en neer.

Paars

Z'n neus zaag peers van t zuipe. Zijn neus zag paars van het zuipen.

Paasbloem

In april bloeien de paosblomme. Narcis, Narcissus pseudonarcissus. Ook genoemd Gele trompet. Er is een flink aantal andere planten die ook Paasbloem genoemd worden.

Pad

Gaode gij ies uit de pad. Ga eens uit de weg. *Hij ies de lèste tijd flink van 't padje.* Hij is erg in de war, dement aan het worden.

Padoog

Ik heb al wel 'n week 'n padoeog (ook: padoeug). Ik heb al wel een week een padoog. Ontstoken oog. Ook wel pottoe oog genoemd.

Pakhuis

We gonge suuperfosfaat haole op 't pakhuis. Opslagplaats van de CHV, Boerenbond. Superfosfaat was een veel gebruikte soort kunstmest, die vooral fosfaat bevatte.

Pakke drager

De pakkedraoger van men fiets. De pakkendrager van mijn fiets. Bagagedrager.

Pakken

Ik heb 'n kou gepakt. Gevat.

Palmboom

Tegen Pallempaosen wiere er takskes van den pallemboeom (ook:boeum) gesneeje. Tegen Palmpasen werden er takjes van de palmboom gesneden. Buxus sempervirens. De takjes die in de Paasweek gebruikt werden kwamen van deze boom; ook de takjes die onder een kruisbeeld of onder een wijwatervaatje hingen en heel vroeger die waarmee een stuk land gepalmd werd (op de hoeken werden takjes gezet voor een goede oogst). Zie hierover uitgebreid De Bont, p.476. Het hout van de palmboom was buitengewoon hard en sterk. Er bestaat voor deze plant een hele serie namen met –palm erin: Boompalm, Bospalm, Fijne palm, Grove palm, Heggepalm, Palmstruikje, Randpalm, Steekpalm, Tuinpalm, Voetpalm en Wijpalm. (Heukels, p.47). Volgens het WBD komt palm verspreid voor in noordwestelijk Brabant. (WBD III-2,1, p.203).

Pan

Nou, dè was me 'n moeleke pan. Situatie, geval. *'t les panneke tot 't stiltje toe.* Het is panneke tot het steeltje toe. Het is dikke vriendschap (Vgl.Mandos, p.405). Panneke is ook een andere naam voor de bats. *De panne erop legge.* Ergens mee ophouden.

Panen

Er zaate verrekt veul paone in den akker. Er zaten verrekt veel panen in de akker. Kweekgras, Triticum repens L. Dit was voor de boer het meest lastige onkruid. Het kon door ploegen niet vernietigd worden in tegenstelling tot zaadonkruiden. De in stukken gesneden wortelstokken groeiden elk weer uit tot een nieuwe plant. Alleen met de riek uitschudden van de grond kon de panen doen verdwijnen. Als hij door de schrepe (=hak) of door de schoffel in stukken wordt gehakt, groeien delen van de wortelstok alle afzonderlijk uit tot nieuwe planten. Na het ploegen ging men wel met een speciale eg -de paaneg- het onkruid te lijf. Er bestonden ook planten die panen bijna geheel overwoekerden: aardappelen en boekweit. Het braakleggen van akkers, dat vroeger wel gebeurde, had niet alleen als motief de grond rust te gunnen maar ook en vooral om het onkruid te verdelgen: braakliggende grond werd namelijk vele malen geploegd. Tegen panen hielp dit ploegen echter niet zo goed, omdat de stukken van de wortelstokken telkens uitschoten.

Tot het geslacht *Triticum* horen behalve de panen ook de granen tarwe en spelt. Kweekgras lijkt qua bloeiwijze wel iets op het meest gewaardeerde gras, Engels Raaigras. Kweekgras groeit in akkers, maar ook wel weiland. De voedingswaarde van kweekgras is gering en het vee vreet het niet graag. Het aantal volksnamen belooft meer dan 150 stuks, o. a. Bent, Graspeen, Graswortel, Grondpein, Hondenhaar, Hondsgras, Hondskruid, Hondstand, Hondswortel, Korengras, Kraaipoot, Kruipende tarwe en vele andere. Planten met hond in de naam behoren tot de lastige onkruiden of ze stinken of ze zijn vergiftig. Hond wordt hier dus als pejoratief gebruikt (iets om afkeuring uit te drukken). Het woord pee(n) zou gevormd zijn uit pede 'wortel van planten' (De Vries, p.512). Stroop denkt aan een ontlening uit het fr. Pied 'voet', namelijk voet van een plant, onderste deel van een boom (Stroop,1, p.75) Het woord paan moet identiek zijn met peen 'wortelen'; de oorspronkelijke betekenis zou dan 'wortel' zijn (Weijnen, 1996, p. 274). Inderdaad zijn de wortelstokken van deze plant dik en zeer lang. Zie voor de diverse dialectvormen ook Debrabandere, p. 390.

Panharing

Hij was zo maoger as nen panhèrring. Hij was zo mager als een panharing.
Broodmager.

Panlat

De panne van 't dak legge op panlatte. De pannen van het dak liggen op panlatten.
Ook: *zo maoger as 'n panlat.* Broodmager.

Panneke

Giestere hadde we 't jèste panneke van 't vèrreke. Gisteren hadden we het eerste panneke van het varken. Het vlees van de plek waar het varken gestoken was. Ook de steek, kribvlees of zoete krib genoemd.

Pannen

De panne d'r op legge. Het opgeven. Ook: ophouden met werken.

Pannebier

Het dak laag ter op; toen was er pannebier. Traktatie als het te bouwen huis onder dak is.

Pantoffel

Waar staan men petoeffels? Waar staan mijn pantoffels? Ook sloefe (sloffen) genoemd.

Pantoffelen

Hij gaot 'm petoefelen. Hij gaat hem pantoffelen. Hij rent er tussenuit.

Pantoffeltjes

Oonze Piet had pantoffeltjes in den hof. Maskerbloem, *Mimulus guttatus*. De vorm van de bloem doet aan een pantoffel denken.

Pap

Ik kan 'm miese as kouwe pap. Ik kan hem missen als koude pap. Totaal geen behoefte hebben aan iemands gezelschap.

Papkindje

Wè bende toch 'n papkiendje. Wat ben je toch een papkindje. Wat ben je toch een verwend kind.

Papkont

Vroeger zaagde in de winter veul papkonte. Kuifleeuweriken. Swanenberg noemt enkele tientallen namen voor deze vogel, maar niet papkont (Swanenberg, 2000, p.48,49). Zo genoemd wegens dik achterste?

Parapluukes

Parapluûikes zeèn in 't wild zeldzaam. Parapluukes zijn in het wild zeldzaam.

Deze naam werd gebruikt voor de Donkere Ooievaarsbek, *Geranium phaeum* L., een stinzeplant, die op buitenplaatsen en in parken voorkwam, maar daar terecht is gekomen door invoer uit zuidelijk Europa. Althans men twijfelt eraan dat deze plant echt wild is. De volksnaam parapluukes is bij Heukels niet bekend voor deze plant, wel voor enkele andere soorten als Bernagie, Akkerwinde en Lenteklokje. In Ossendrecht kent men b.v. de naam parapluukes voor Akkerwinde (WBD III-2,1, p.353).

Pas

Hij wàs nog wel te pàs. Hij was nog wel te pas. Goed gezond.

Komter ies aon te pas. Help me eens even.

Pasen

Hij had zonne Paose nie gehouwe. Hij was niet te biechten geweest in de Goede Week en was niet te communie geweest.

Pasjespand

Hij stao pasjespaant. Hij staat ervoor. Herkomst? Niet bekend in andere dialecten?

Passen

Meej zukke kaarte kande alleen mar passe. Met zulke kaarten kun je alleen maar passen. Niet goed genoeg om bv. te rikken of acht slagen te halen.

Past

Past kwajong. Ga uit de weg, kwajongen.

Pastoorsmast

Naam voor een boom, maar welke? Misschien voor de taxus, die in Vlaanderen Pastoorhagen genoemd wordt?

Pater noster

We gaon 'n paoter noster bidden. Het rozenhoedje. Het bidsnoer bestaat uit vijf maal tien kralen (weesgegreetjes), onderbroken door een grote kraal (onze vader). Aan het begin zitten twee grote en drie kleine kralen. Bij de rozenkrans bidden gaat men drie maal alle kralen van het bidsnoer langs, bij het rozenhoedje maar eenmaal. De naam pater noster voor rozenhoedje zal ontstaan zijn door de kralen die het onze vader voorstellen.

Patronaat

't Patrenaot ston in de Arendstraot. Huis van de Broeders van Huibergen. Onder bescherming van God de vader. Lat. pater: vader.

Pattekaal

Der laage drie pattekaole jong in 't nest. Onbeveerde jongen van vogels, maar ook jonge muizen zonder echte vacht. In Kempenland kent men paddenaakt (De Bont, p.475). In Zundert spreekt men van platte kaole (Van Giels, p.52). Zo kaal als een pad.

Pattelillen

Kende nog pattelille? Spel met een lang en een kort houtje. Maar hoe?

Pee

Kande gij effe de peeje maole? Bieten fijnsnijden in de bietensnijder. *Peeje rije naor 't suikerfabriek.* Met een vrachtauto of boerenwagen naar het suikerfabriek brengen van suikerbieten in het najaar. *We motte nog ruim 'n hallef bunder peeje steeke.* Uitdoen, trekken. Suikerbieten wortelden veel dieper dan voederbieten en waren dus veel moeilijker te rooien. In de klei, waar de meeste suikerbieten groeiden, gebeurde het rooien met een schopje of ander hulpmiddel (tang). Peen was oorspronkelijk het meervoud bij pee. Peen werd later niet meer herkend als meervoud en er ontstond een dubbel meervoud. (net als bij tee, teen, tenen). Volgens Stroop houdt pee misschien verband met fr. pied 'onderste deel van een boom' (Stroop, p.51, 52). Het element zit ook in panen, puinen, peinen 'kweekgras', een gewas dat inderdaad ook veel wortels, eigenlijk wortelstokken, heeft. Pee betekent 'wortel', neemt men meer algemeen aan.

Peekoffie

Vroeger deeje ze altij peekoffie bij de koffie. Buisman, gebrande chichorei.

Peeloof

We hebbe 'n vrachje peejloeof (loeuf) gehaald. We hebben een vrachtje peeloof gehaald. Blad van bieten. Peeloof is ook de naam voor het blad van Fluitekruid.

Peemes

Ge mot 't loeof er meej 't peemes afslaan. Je moet het loof er met het peemes afslaan. Een scherp mes om bietenloof van de biet af te hakken.

Peemeulen

Goei mar flink wè jaopies in de peejmeule. Peemolen: bietensnijder, om voederbieten klein te maken.

Peer

Zak oew ies nen peer om oew oeore (oeure) geeve? Zal ik je eens een oorvijs geven?

Peerke

In het bos tusse Den Hout en Teitering zaat Pirke pakaon. In het bos tussen Den Hout en Teteringen zat Peerke pak-aan. Een figuur die kinderen zou pakken, in de bossen langs de Bergsebaan.

Peeske trekken

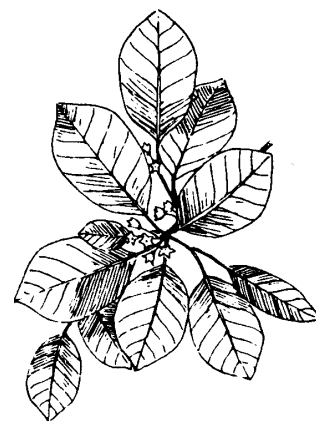
Ze waare aon 't piske trekken. Haktollen aan het zetten.

Peeënstamp

In de winter was er iedere week peejestaamp. In de winter weas er iedere week peeënstamp. De Nederlandse naam is hutspot.

Peggenhout

Van peggenhout kande nie veul maoke. Van peggenhout kun je niet veel maken. Vuilboom, *Frangula alnus*. De struik heeft waardeloos hout. De takjes werden wel gebruikt door schoenmakers voor het maken van peggen, een soort houten spijkertjes. Ook werd het hout door houtschoolbranders benut. Bij verstopping werkt de bast laxerend (vandaar de naam Vuilboom). De naam Peggenhout wordt door Heukels niet voor Nederland vermeld, wel voor Vlaanderen (Heukels, p.104). In Noord-Brabant komt de benaming voor in de plaatsen Zundert en Geldrop (WBD III-2,1, p.199). Het is een van de vele namen voor de Vuilboom. Zie bij Basjeshout.

Vuilboom

Pelleker

De pelleker staot tussen de schuûrdeure. Pelleker: middenpaal waar de deuren op vastgezet worden. In Udenhout kent men de woorden perkel en merkel: hier staat het woord voor een grote houten grendel van bv. de paardenstal (Verhoeven, p.184, 178). Op de Made kent men hetzelfde woord als in Oosterhout: pelleker (Kooiman, p. 167). Vgl. mnl. parket 'sluitboom'. Afleiding bij park, mnl. parc 'afgesloten ruimte' (Weijnen, 1996, p. 264). In Wagenberg -en soms ook in Oosterhout- kende men een woord 'pelker' met als betekenis 'soort perzik'; dat woord was in 2011 aldaar niet meer bekend (Michel de Koning: Uit het handschrift Vermeulen. Wagenbergse woorden, in: Brabants 8-3(2011), p.34).

Pen

Om pen en int vraoge. Om pen en inkt vragen. Bang zijn.

Penitentiewerk

Nou, dès me ok 'n peenietentiewerrek. Dat is ook een moeilijke klus. Penitentie is de boete die de biechteling krijgt opgelegd voor zijn zonden.

Penning zestien

Dan moeste penning zestien betaole. Dan moest je penning zestien betalen. Te duur betalen. Penning zestien betekent van elke 16 penningen eentje: dus 6,25 %. Penning 20 is 5%. Penning zestien was vroeger een hoge rente. Ook bekend op Made (Kooiman, p.168).

Pensionaat

In Dongen was 'n pensjenaot. Kostschool, bij fraters of zusters.

Peperkoek

Ze was geslaagd dur nen dikke peeperkoek aon de nonnen te geeve. Ze was geslaagd door de nonnen een flinke peperkoek te geven. Ontbijtkoek.

Peren

Hij pèerde er flink op. Hij sloeg er flink op los. *Er tussen uit pèère.* Er vandoor rennen.

Perenboomke schieten

Spel waarbij een jongen op de voeten van iemand moet gaan liggen: deze 'schiet' de jongen dan weg.

Perkusion

Hij had 'n perkuusonneke in 't geweer gedaon. Slaghoedje. Door een hamertje dat in verbinding staat met de trekker wordt hier kruit tot ontploffing gebracht. Het geweer dat zo werkt heet een percussiegeweer. Daar zal perkusion mee samenhangen.

Permetatie

't Was 'n jèèle permetaotie. Permetatie: beproeving, gedoe. Van Dale geeft voor permutatie: 'verwisseling, verplaatsing, mutatie' (Van Dale, p.2537). In de permetaosie valle. Geoorloofd zijn?

Permenietmast

Permenietmast groeit op slechte zaandgrond. Permenietmast is Zwarte Den, Pinus nigra, een soort met lange naalden en slecht hout.

Permeteren

Hij ston flink te permeteere. Klagen. Afkomstig van fra. permettre (Hoppenbrouwers, p.262). Ook: veroorloven.

Perrewesp

Hij was gestooke dur 'n pèrreweps. Hij was gestoken door een wesp. De wisseling sp>ps zoals in wesp>weps komt in onze streken meer voor (metathesis). De hoornaar, een vergrote uitgave van de gewone wesp, heet *Vespa crabro*. Dat was de echte wesp, en de kleinere wesp werd daarom *paravespula* genoemd, het op de echte wesp lijkende insect. In Nederland komt ook nog de Duitse wesp voor. Zou perreweps ontstaan zijn uit *paravespula*?

Volgens Weijnen komt perrewesp van paardenwesp. Met een paard heeft deze wesp echter geen duidelijke relatie: hij steekt allerlei dieren als deze de wesp bedreigen. Hij zoekt paarden ook niet op, zoals blinddazen wel doen.

Anderen denken als verklaring voor perreweps aan perenwesp, omdat wespen vaak peren eten. Het dier wordt ook wel teereweps genoemd.

Een geheel andere betekenis van het woord: hoge sparren. Misschien zo genoemd wegens de gelijkenis van een spar met de spitse top van de spar?

Perrig

As 't peert pèrrig was kwaam den hengstemboer. Als het paard perrig was kwam de hengstenboer. Bronstig. Een paard draagt elf maanden: het veulen wordt meestal in april/mei geboren.

Perseponicas

In den of stonne tweej perseponicas. In de hof stonden twee perseponicas. Japanse kwee, *Chaemimelis speciosa*.

Pertjang

Iemand ne pertjang verkoope = iemand nen zuja verkoope. Iemand een klap geven.

Perzik

Oeome (oeume) Piet had nen purrekeboeom. Perzik. Purk zou een kleine perzik met wrange smaak zijn (Debrabandere, p.418). Purk< perzik met klinkerronding na bilabiale p. In Baarle-Nassau spreekt men van porze (Olislaegers, p.58), blijkbaar gevormd met suizende-r. Is een purk een perzik die gegroeid is uit een pit en niet een die door oculeren is ontstaan? En daardoor slechtere, minder goed eetbare vruchten oplevert.

Pesbloem

De waai ston vol pesblomme. Via perdsbloem van Paardebloem, *Taraxacum officinale*? Of is er invloed van de ook bestaande volksnaam piesbloem? Paard in plantennamen heeft een negatieve betekenis, net zoals hond. (Stroop, p. 22). De naam Piesbloem kan ontstaan zijn door de vochtafdrijvende werking van het vroeger wel gegeten blad. Om de vervelende smaak van het melksap (bitter) te verzachten werden de bladeren van de paardenbloem in het voorjaar wel met een schep grond bedekt, waardoor ze wit en zacht bleven en veel minder sap bevatten (molsla). Eigenlijk zijn er tientallen ondersoorten van deze plant bekend, die zich vaak zonder bevruchting voortplanten. De paardebloem heeft meer dan honderd volksnamen. De plant staat b.v. ook bekend als Pis-in-'t-bed, Pissebed en Pissebloem (Heukels, p.249, 250, 251). Hij werkt dus als diureticum. Pisbloem als volksnaam voor Paardenbloem komt volgens het WBD voor in de Kempen en Noordwest Brabant (WBD III-2,1, p.285).

Pesjonkele

Op Allerziele ginge we pesjonkele. Kerk in en uit lopen en ertussen in de kerk bidden voor het verkrijgen van aflaten (zeven onze vaders en weesgegroeten?). Genoemd naar de Portiunculakapel in Assisi. Volgens Weijnen zou men op de eerste zondag van aug. pesjonkelen (Weijnen, 1996, p.264); dat is beslist niet het geval in Oosterhout.

Petjebal

Bij petjebal wieren 'n stel pette op'n rij gelegd. Bij petjebal werden een stel petten op een rij gelegd. Dan moest een kaatsbal (kètsebal) vanaf een bepaalde afstand in een pet gemikt worden.

Petjefoep

Zalle we pètjefoep doen? Zullen we petje foep doen. Bokspringen met een omgekeerde pet op je hoofd. Bij het springen over de bok mocht deze niet afvallen. Ook werd er wel een variant gespeeld waarbij de pet, nadat er over de bok gesprongen was, in een andere pet moest worden gemikt.

Petoet

Hij ziet al 'n jaor in de petoet. Gevangenis. Van Maleis dipetoet 'gevangen gezet' (Van Gompel, 1, p.358).

Petunnekes

In 't vurjaor bloeie de petunnekes zo schoeon. In het voorjaar bloeien de petunnekes zo mooi. Sleutelbloem, Primula veris. Petunnekes zou afgeleid zijn van de plantnaam betonie, die uit het Lat. stamt (bettonica). De latijnse naam zou op een plant uit de lipbloemenfamilie betrekking hebben gehad, Stachys bettonica (Van Gompel, 2, p.64). De naam voor Betonie luidt tegenwoordig Stachys officinalis. Maar die bloem lijkt totaal niet op een sleutelbloem. Hoeufft kent voor echte sleutelbloem wel de naam Betonie. (Hoeufft, p. 58). De lat. naam bettonica zou volgens Plinius samenhangen met de naam van de Spaanse stam de Vettones (Weijnen, 1996, p.232). De Bont denkt dat tunnekes, een vorm die in Kempenland naast petunnekes voorkomt, slaat op de vorm van de bloemen van de primula (Swanenberg, p.175).

Heukels geeft voor West Brabant de naam peteunikus voor de Aurikel, Primula auricula L., een gekweekte Sleutelbloem (Heukels, p.199). De bloem lijkt niet erg op de echte Petunia, een nachtschadeachtige uit Zuid-Amerika. Maar hoe is de naam Petunnekes dan ontstaan? De Bont noemt behalve de naam tunnekes voor de gekweekte echte sleutelbloem, Primula veris, nog de varianten betunnekes, metunnekes, petunnekes, pertunnekes en mieketunnekes. Tunneke zou slaan op de tonvorm van de gezamenlijke kelkblaadjes (Swanenberg, p.175). Daarmee is nog niet verklaard hoe de vorm Petunnekes uit tunnekes kan zijn ontstaan. In Gilze staat de naam Petunnekes voor Petunia (Van Gestel, p.27). Volgens het WBD komt de volksnaam Petunnekes voor Primula voor in de noordelijke Meierij en ook in Made en Dorst (WBD III-2,1, p.259). De naam pietunneke is ook in Helmond bekend, naast petertunneke. (Daniëls, p.143). Men denkt daarom aan een verband met de heilige Petrus. Debrabandere, p.72 houdt Petunneke, zoals boven reeds vermeld, voor een afleiding van betonie. Dit is echter de naam voor een plant uit de lipbloemenfamilie, Stachys officinalis, een soort die in Zuid-Limburg wel voorkomt, maar in de rest van het land buitengewoon zeldzaam is. In de 16^e eeuw zou de naam Betonica voor het eerst voor de sleutelbloem optreden, Betonie <fr.betoine <kelt.vetonica, lat.bettonica.

Men zou ook kunnen denken aan een afleiding van petun(fr):tabaksplant. Van sleutelbloemen werd nl. snuif gemaakt (vr.meded.prof. Swanenberg).

Peut

Hij kreeg ne flinke peut. Schop. Ook bekend in Halsteren (Heemk. studiekering, p.155).

Peuteren

Hij he 't er behoorelek neffe gepeuterd. Hij heeft het er behoorlijk naast gepeuterd. Hij heeft iets helemaal verkeerd gedaan.

Pezen

Hij was dikkels aon t peeze. Hard werken.

Pezerik

De peezerik hong aan de muûr in de stal. De pezerik hing aan de muur in de stal. Geslachtsorgaan van een beer of zeug (om de zaag in te vetten).

Hij had de pezerik om den haktol gedaon. Lange veter van leer.

Pezerik

Oeome Piet waar (ook: was) me toch nen pezerik. Gierig iemand. Ook een mager iemand. Voor een gierig persoon had men ook de naam dubbeltjeskliever.

Pico

Ik wit 't al: ik gao pieco. Bij rikken: één slag halen. Van It. piccolo 'klein'.

Piejanko

Hij was in de piejankoo opgetuigd. Hij was onberispelijk aangekleed, heel netjes. Ook bekend in Tilburg.

Pieken

Ik piek. Bij het rikken één slag proberen te halen. Zelfde als pico.

Pielen

Pielde gij ok mar 'n sjekske vur mijn. Draai jij ook maar een shagje voor mij.

Pielow

Hij had 'n zwarte pielow aon. Manchester windjack. Was ook een plusfourbroek.

Piep

Tegen kinderen: Piep, ik zie jou.

Pierewiet

't Was nen schraole pierewiet. Het was een mager persoon.

Pierig

De pierig hebben. De griep hebben (omgekeerd woordvolgorde, voor kleine kinderen).

Pierworm

In den of zaate veul pierwurreme in de grond. In de hof zaten veel pieren in de grond. Regenwormen, pieren. Pier heeft te maken met een oud woord voor 'dun, smal, zwak' (Stroop. p.35).

Piespotjes

In de heg stonne honderde piespotjes. Haagwinde, Convolvulus sepium . Ook bekend b.v. te Gilze (Van Gestel, p.188). Pispotjes komt ook voor in oostelijk Brabant als naam voor de Haagwinde, Convolvulus sepium L., een soort die zich met draaiende stengels rondom andere planten slingert (Swanenberg, p.137). Verder gebruikt men de volksnaam pispot in Groningen, Oost Drente, Twente , Salland, Noord-Limburg, Utrecht, Zuid-Holland, de duinstreek, Voorne, Beierland, Schouwen, Tholen en Walcheren (Heukels, p.74) (maar west Brabant wordt weer niet genoemd). De naam slaat op de vorm van de bloem, een diepe kelk. Andere namen voor deze plant zijn: Bewinde, Breewinde, Dagbloem, Draai, Grote Pispot, Duivelsnaaigaren, Haspeltakken (in Boxtel), Heggerank, Heggetouwen etc. (Heukels, p.74).

Pieteleir

Meej z'n trouwen had ie nen pieteleer aon. Met zijn trouwen had hij een pittelaar aan. Jacquet.

Piet

Naor Pietje gaan. Naar Pietje gaan. Doodgaan. Pietje de dood.

Pietje precies

Hij ies toch 'n Pietje persies. Een muggezifter, heel nauwkeurig iemand.

Pietlut

Hij was nen Pietlut. Overprecies iemand, zeurkous.

Pietske

Ik von 't 'n pietske weinig. Ik vond het een beetje weinig.

Piet snot

Ik stao hier nie vur Piet Snot. Ik sta hier niet voor niets.

Pijl

Er ston ginne pijl gras in de waai. Er stond geen sprietje gras in de wei.

Pijpenpeuters

Op de haai konde pijpepeuters (peuterèèrs) vèène. Op de heide kon je pijpenpeuters vinden.

Andere volksnaam voor Pijpenstrootje, *Molinia caerulea*, een plant die meestal Bunt genoemd wordt. Men gebruikte deze grassoort met zijn lange harde stengels om pijpenstelen door te steken. De naam kan pas gangbaar zijn geworden nadat men pijpen ging roken, vanaf de 17^e eeuw (hoewel er ook al kleine pijpjes bestonden in de late middeleeuwen en zelfs de prehistorie). Pijpenstelen konden gemaakt worden door een stengel van pijpenstrootje te omwikkelen met een laag klei en die dan te bakken: de stengel verbrandde hierbij en liet een holle ruimte achter.

Pijpestrootje

Molinia caerulea, een grassoort met lange rechte, stevige stengels. Zelfde als bunt en pijpenpeuters.

Piklat

Graon maaide meej 'n ziecht en de piklat. Haak aan een steel om de schoof vast te houden onder het afmaaieren met de zicht. Ook: pikhaak genoemd.

Pimpelpaars

Hij zaag pimpelpeers van de kou. Hij zag pimpelpaars van de kou. Erg paars.

Pikdraad

Random 'n waai ston altij 'n heining van paoltjes meej pikdraad. Rondom een wei stond altijd een heining van paaltjes met pikdraad. Prikkeldraad. Pikkedraad is o.a. ook bekend in Berghem (Hoeks-van Thiel, p.168).

Pikken

Ik heb'r nen heekel aon as de brakke zo ziete te pikke. Ik heb er een hekel aan als de brakken zo zitten te pikken. Met lange tanden eten. Een pikkert is een kieskeurig iemand.

Pin

't les ne gierige pin. Gierig persoon. Gierigaard (Hoppenbrouwers, p.267). Er zou verband bestaan met een naald aan weegwerktuigen (Van Gompel, 2. p162). *Ne pin aon iets draaien.* Een oplossing zoeken.

Pinegel

Dè was me toch nen zuinige pineegel. Pinegel of pinezel: zuinig iemand. Ook duidt men het dier de egel aan met pinegel, maar dat dier werd meestal stekelvarken genoemd. In Reusel duiden pinegel en pinezel op een lastig persoon (Van Gompel, 1, p.320).

Pingping

Den dieje het volop pingping. Geld.

Pinhaar

Onze Toon had pinhaar. Recht, stijf haar.

Pinijzerke

Hij douwde 'n pinijzerke in de muûr. Punaise.

Pinksterbloem

In oonzen of stonne wel tien Pinksterblomme. In onze hof stonden wel tien pinksterbloemen. De naam pinksterbloem heeft in diverse streektaalen betrekking op verschillende planten: Madeliefje, Dotterbloem, Korenbloem, de echte Pinksterbloem en vele, vele andere (Heukels, p.37, 50, 54, 59 etc.). Deze volksnaam gebruikt men in Oosterhout voor de Witte Narcis, Narcissus Poëticus L., een veel gekweekt bolgewas. Heukels kent de naam Pinksterbloem voor de Witte Narcis alleen voor oost Brabant. (Heukels, p.61). Andere volksnamen voor de Witte Narcis zijn: Dichtersnarcis, Echte Narcis, Kop-en-schotel, Mooie Meisjes, Morgenster, Pinksterlelie, Spaanse Jenetten, Sprokkelbloem, Sterrebloem, Tielozen, Tijdeloos, Witte Sis, Witte Lelie, Witte Paaslelie, Witte Teelloos, Witte Tijdeloos. De bloem bloeit geruime tijd voor Pinksteren, vaak al lang voor Pasen. Nu waren de winters in de Kleine IJstijd die begon rond 1450 en eindigde rond 1850 wel een stuk strenger, waardoor de bloei van veel planten vaak later zal zijn begonnen dan thans. Als de naam uit die periode stamt, kan hij wel iets beter bij de bloeitijd aansluiten. Ook kan de kalenderverschuiving van 1581 een rol spelen: er vielen toen plotseling 10 dagen weg. Dus Pinksteren viel voor die tijd vroeger in het jaar.

Pinnekensdraad

De waai was afgezet meej pinnekesdraad. De wei was afgezet met prikkeldraad. Zie bij Pikdraad.

Pispat

Gif me 'n haand dan staode morrege in de kraant meej de piespot in oew haand.
Gezegd als een kind om een hand vraagt aan een ander kind.

Pitjeskaas

Hòldes efkes twèèj oons pitjeskèès. Haal eens even twee ons pitjeskaas.
Komijnenkaas.

Plaats

Op de plats stonne 'n paor kenijnehokke. Verharde plaats achter een huis. Ook de dam genoemd en bij boerderijen de werft (maar die was vroeger niet verhard).

Plaatsengeld

Vur 'n plak in de kerrek moeste plaatsegeld (ook: plakkegeld) betaole. Geld voor een zitplaats in de kerk. Hoe verder naar voren hoe duurder het pachtgeld was. De vrouwen zaten links, de mannen rechts in de kerk.

Plak

Een plak laand. Een stuk land. *We hebbe nog drie plakke rog vast staon.* We hebben nog drie percelen rogge vast staan. *Ik was lest op 'n plak daor hadde ze nog gin tellevisie (ook: tillevisie).* Ik was laatst op een plaats daar hadden ze nog geen televisie. *De peeje zen meej plakke aongedroeogd (ook: aongedroeugd).* De bieten zijn hier en daar verdroogd. *Hij iesser goed op zen plak.* Hij is er goed op zijn plaats, heeft het er goed naar de zin. Plak zou i.p.v. plek vooral in het oosten van N-Brabant voorkomen. (Weijnen, 1999, p.53). Maar in Oosterhout wordt plak vrijwel altijd gebruikt in plaats van plek.

Plakijzer

't les 'n echt plakijzer. Hangijzer, plakker. Ook: plakkerd.

Plakspaan

Hij gebukte de plakspaan. Hulpmiddel van stucadoor.

Plankje

Gif me dè plangeske ies aon. Geef me dat plankje eens aan. Vgl. voor de verkleiningsvorm: bangeske, tangeske, gangeske etc.

Planten

Ik mot nog koeolplaante (ook: koeulplaante) plaante. Ik moet nog koolplantjes planten. In juli of augustus werden (boeren)koolplantjes gezet.

Plantsoen

Den boswachter moes altij plansoen opkweeke. De boswachter moest altijd plantsoen opkweken. Jonge bomen, speciaal eiken ter vervanging van gekapte exemplaren en voor nieuwe aanplant.

Plas

't Jantje gift nog nen schoeone (schoeune) plas mullek. Het Jantje geeft nog een mooie plas melk. Behoorlijk veel melk.

Plassen

Toen plasse piесе wier ies t gezeik begonne. Toen plassen pissen werd is het gezeik begonnen.

Platbroeken

Hij ston me daor toch te platbroeke. Op te scheppen.

Platkei

Jan ies n'n echte platkaai. Jan is een echte platkei. Heeft een plat achterhoofd.

Platte kinderen

Ze zaat nog meej platte kindere. Ze zat nog met platte kinderen. Die nog in de wieg liggen.

Platte wagen

In de jaore vijftig kochten alle boere nen platte waoge. In de jaren vijftig kochten alle boeren een platte wagen. Wagen met vier luchtbanden en minder hoog dan een aardkar of hoogkar. Er kon ook veel meer vracht op dan op die andere twee karren.

Plattebuis

De was hong op 'n rek bij de plattebuis te droeoge(droeuge). De was hing op een rek bij de plattebuis te drogen. Platte kachel.

Platweg.

Platweg gezegd (ook: gezeet) komt 't hierop nèèr. . Kortweg gezegd komt het hier op neer. .

Plavuis

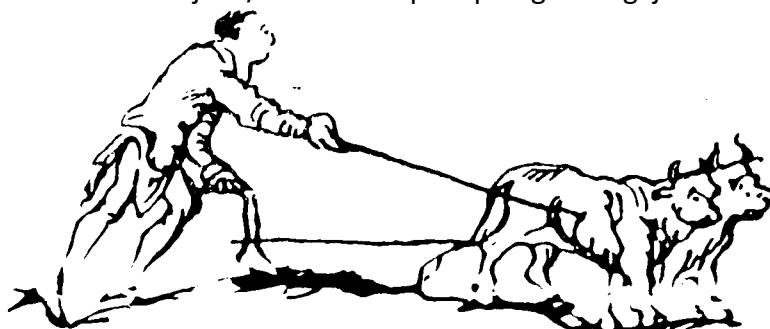
In de kelder laage schoeone (schoeune) plavuize. In de kelder lagen schone plavuisen. Vloertegels. Schoon is 'mooi'.

Ploegstaart

De ploeg motte vasthouwe aan den ploegsteert. De ploeg moet je vasthouden aan de ploegstaart. Balkje met handvat aan het einde van de ploeg.

Ploegvoet

Aon sommige ploege ziet gin wiel, mar nen voet. Aan sommige ploegen zit geen wiel, maar een voet. Plat ijzer /hout waarop de ploeg voortglijdt.

Ploegen met ossen, Utrechts psalterium (ca.830), Universiteitsbibliotheek Utrecht, Ms.32

Plokworst.

We deeje dikkels plokwest op den botteram. We deden dikwijls plokworst op de botterham. Gerookte worst, meestal bestaande uit gehakt (rund)vlees, waardoor kleine stukjes varkensvet en kruiden zijn gemengd. (Van Dale, p.2595).

Pluimen

Opoe sliep in 'n pluime bed. Bed met veren.

Plukken

We motte nog 'n bunder gruûn plukke. We moeten nog een bunder stoppelknollen plukken. Bieten worden 'getrokken', knollen geplukt. Bieten zaten veel vaster in de grond dan stoppelknollen; vooral suikerbieten waren moeilijk te rooien, speciaal op de klei.

Van 'n kaale kiek kande nie plukke. Van een kale kip kun je niet plukken. Van een arm iemand kun je niets verwachten.

Plukvet

Ast vèrreke geslacht was, wierter plukvet gesmolte. Als het varken geslacht was werd er plukvet gesmolten. Vet van rond de ingewanden. Vgl. Eng. pluck 'hart, long, lever van dieren' (Verschuren, p.146).

Plusfour

Volgend jaor krijde gij ok 'n plusfoer. Volgend jaar krijg jij ook een plusfour. Een drollenvanger. Van Eng. plus fours, omdat hij four inches langer is dan een kniepantalon. Ruimzittende broek, die een eind onder de knie om het been sluit (Van Dale, p.2600).

Poederchocolade

Hij dronk saoves altij 'n tas poeijersjoklaai. Hij dronk 's avonds altijd een tas (=kop) poederchocolade. Chocolademelk.

Poeier

't les me godver 'n poeier. Het is een moeilijk geval. Poeier: buskruit.

Poeleke

De kiep had drie poelekes. Poeleke=kuiken. Het woord is afkomstig uit het Latijn : pullus. Poeleke staat ook voor: kinderhand (net als in Udenhout, Verhoeven, p.184). In Gilze zegt men hier polleke tegen (Van Gestel, p.192).

Poelepetaat

Parelhoen. Zie Tulpetaat. Van fr.poele pintade 'gevlekt hoen' (Van Dale, p.2603).

Poeper

Ge mot den poeper ope houwe. Zorgen dat je geregeld naar de w.c. kunt. Vergelijk de uitdrukking: Houdt de roeperd en de poeperd open en laat de dokters naar de bliksem lopen. Een verkorte versie van de aan Boerhave toegeschreven zegswijze: Houd handen en voeten warm, vul matig uwen darm, zet de poort van achter open en laat de dokter naar de kloden lopen (Mandos, p. 90). Ook wel : *houdouwe roeper en poeper oope en lot den dokter naar de kloote loope.*

Poepuil

Poepoeule zen nogal zeldzaam gewûrre. Steenuilen. Deze dieren leven in parkachtige landschappen. Ze vangen grote insecten, regenwormen, kleine vogels etc. Ze nestelen in holle bomen, knotwilgen en dergelijke. Zo genoemd omdat er bij het nest witte strepen zitten van de poep? Eigenhuis geeft poepuil op voor Noord-Holland en poepeul voor Zeeuws-Vlaanderen, Zuid-Beveland en Walcheren (Eigenhuis, p.399). Men kan voor de verklaring van de naam ook denken aan een onomatopée (de steenuil roept oe oe). Ook denkt men wel aan een betekenis 'klein, dik en mollig' voor poep, hetgeen bij de steenuil wel van toepassing is. Zie ook bij Pootuil.

Poeren

Ge mot gin poere maoke. Geen kunstjes uithalen.

Poeskens

Meej den buks schoote we wel meej poeskes. Projectiel met een 'staart', om op een roos te schieten. Kon steeds weer opnieuw gebruikt worden. Poeskens waren ook de vruchten van de lisdodde.

Poet verraaien

Ze speulde poet verraoie. Verbergske, verstoppertje, met 'buut vrij '. Iets uit de poet haale. Iets weer helder maken, bv. was. Poet kan in het ABN 'buit' betekenen (Van Dale, p.2604).

Poeties

In 't leeger droege ze vroeger wel poeties. In het leger droegen ze vroeger wel poeties. Scheenbeschermers.

Poetje

't Was een schoeon poetje. Het was een mooi poesje.

Een vuil poetje: vrouw die het huis of haar uiterlijk verwaarloost.

Poetjespap

Brakke kreege dikkels poetjespap. Kinderen kregen dikwijls poetjespap. Poetje 'poesje, katje'. Beschuitenpap: melk met een beschuit en suiker. Poesjes lustten dit ook wel. Ook wel brokkenpap genoemd.

Pompsteen

De pompstjèèn ston onder de pomp. Spoelbak onder de pomp.

Ponteneur

Hij ston erg op z'n ponteneur. Hij stond erg op zijn point d'honneur. Hij stond erg op zijn prestige.

Pontificaal

Ze was nogal pontificaal opgetuigd. Ze was buitensporig deftig aangekleed.

Pontificaal 'bisschoppelijk' <Lat. pontifex 'hogepriester', maar eigenlijk bruggenbouwer (Van Gompel, 1, p. 151).

Pootuil

Steenuil. Het element poot kan duiden op 'vruchtboom' of 'post, boomstronk' (Eigenhuis, p.401). Dan genoemd naar de plaats waar deze uil gewoonlijk zit.

Pootje lappen

Jantje probeerde Gerrit poeotje (poeutje) te lappe. Laten struikelen. O.a. ook bekend in Berghem (Hoeks-van Thiel, p.172).

Ginne poot aon de grond krijge. Geen succes behalen.

Pop

Onder 't dak zaate poppe. Gedraaide strowissen tussen de dakpannen om de wind tegen te houden. De poppen waren bij onbeschoten daken ook nodig om de sneeuw buiten te houden. (Vgl. Heestermans: 1994, p. 83).

Pop betekent ook: vrouwtjeskanarie of andere vrouwtjesvogel.

Poppekast

't les jèèn groeote (groeute) poppekas. Het is een grote poppenkast. Het is allemaal schijn, flauwe kul.

Poppestront

Ze ies zo fijn as poppestront. Ze is heel erg kerks, katholiek.

Portret

Die Mien was 'n schoeon (schoeun) pertret. Die Mien was een schoon portret. Een mooie grappenmaakster, interessant typetje.

Post

Hij had er 'n goei postje aon. Baantje.

Postpaard

Hijgen as 'n postpeert. Hijgen als een postpaard. Enorm hijgen. Postpaarden werden vaak afgejakkerd om op tijd te komen.

Potdomme

Hij riep 'potdomme ' toentie op zen vingers sloeg. Hij riep potdomme toen hij op zijn vingers sloeg. Pot i.p.v.God.

Poten

Op zen achterste poeote (poeute) staan. Op zijn achterste poten staan. Kwaad zijn.

Potenblaas

Na de waoterblaos kwaam bij 't kalleve de poeoteblaos (poeuteblaos). Na de waterblaas kwam bij het kalven de potenblaas. Tweede vlies van een kalf. Wordt officieel amnion genoemd. Is gevuld met vocht dat het kalf beschermt tegen stoten, warm houdt etc.

Potje

Neffe 't potje piese. In ongenade vallen.

Potloden

Ge het minse en potloeoje (potloeuje). Er zijn mensen en potloden. Uitdrukking waarmee aangegeven wordt dat iemand iets niet goed kan.

Pots

Hij droeg 'n potske. Soort baret. Van Dale geeft: 'verkort uit kapoets, (gew.) muts of pet zonder klep' (Van Dale, p.2639).

Potstal

De mèste potstalle wiere rond 1920 opgedoekt. De meeste potstallen werden rond 1920 opgedoekt. Stal waarin het vee op de mest en vlaggen staat. Het woord werd pas in 1898 voor het eerst genoemd. Pot zou verband houden met oppotten, namelijk van mest. (Van Dale, p.2639). Vroeger, voor de 20e eeuw, sprak men van stal, stallinge, beestenstal ,etc. maar nooit van potstal. Over de ouderdom van de potstal is al veel geschreven. Sommige denken dat hij pas uit de 18e eeuw zou dateren. Maar wat voor stal zou er dan voor die tijd zijn geweest? Waarschijnlijk bestaat de potstal in de Baronie al vele eeuwen. Het is een goede manier om mest en gier op te vangen: hiermee werd de vruchtbaarheid van de landerijen op peil gehouden. Bovendien zorgt een potstal met zoden en vlaggen erin dat de honderden liters gier die zelfs een kleine veestapel per week al produceert niet in de grond zakt en de meestal nabijgelegen waterput binnendringt, waardoor het drinkwater onbruikbaar zou worden.

Potstamp

Verveelende potstaamp. Vervelend iemand. Ook: rare snuiter.

Potstuk

Hij was een verveelend potstuk. Vervelend individu, lastpost. Zo ook in Udenhout: 'vervelend wezen' (Verhoeven, p.185). Van Dale kent het in de betekenis van 'snuiter', maar het is ook een geldstuk dat in de spaarpot gedaan wordt (Van Dale, p.2639).

Potfeseedeuren

De potfeseedeure waare open. Schuifdeuren, porte-briseedeuren bij een kamer-en-suite.

Pottegrieze

Soms aate we pottegrieze. Witte, langwerpige bonen. Het woord is in geen enkel ander dialect gevonden, noch in woordenboeken.

Potverdorie

Verzwakte vorm van Godverdorie. Pot in plaats van God.

Praat

Veul praot hebbe. Een grote mond hebben.

Van oew af praote. Jezelf verdedigen.

Pas mar op dè ge gin praot achter oew kont krijgt. Pas maar op dat de mensen er niet over gaan roddelen.

De praot gaot dè Jan feijet ies. Het gerucht gaat dat Jan failliet is.

Dès praot waar de lommerd gin geld vur schiet. Dat is waardeloze praat.

Prakkiseren

Ze liep den jèèle dag te prakkieseere. Ze was de hele dag aan het piekeren.

Precies

Pesies, dè wook zegge. Precies, dat wou ik zeggen.

Priegelen

Hij zaat flink te priegele. Moeilijk, fijn werk te doen.

Prijs

Ja wor, 't ies wèèr prijs. Ja hoor, het is weer raak.

Prikkeidoorn

Hij was in de prikkedores gevallen. Distels, brandnetels.

In vrijwel geen enkele streek van Nederland is deze naam in gebruik. Althans niet vermeld bij Heukels. Ook in Vlaanderen onbekend (Samyn). De Bont kent voor Kempenland wel pikker voor doorn en pikkerbos en pikkerheg voor een meidoorn- of sleedoornstruik of meidoorn- of sleedoornheg (Swanenberg, p.135). In Westelijk Noord-Brabant spreekt men van broennekels (Stroop, 2, p.31, 32), in de Baronie van Brandnetels. De naam Prikkeidoorn slaat in Roosendaal op de Akkerdistel (WBD III-2,1,p.378).

Twee soorten distels: Kale Jonker en Akkerdistel

Prikkeldraad

Om iedere waai ston 'n heining meej prikkeldraad. Om iedere weide stond een heining met prikkeldraad. Draad met uitstekende punten om het vee binnen de weide te houden. Ook pikdraad en pinnekensdraad genoemd.

Proberen

We zalle 't ies prabeere. Pra i.p.v. pro komt b. v. ook voor in Kempenland (De Bont, p.505). Men hoort ook de uitspraak prebeere.

Pronkappels

In het najaor ziede tegeswurrig overal pronkappels. Pompoenen, Cucurbita pepo en maxima. De naam pronkappels is in heel Noord-Brabant en Limburg bekend (Cuypers, 1893, p. 852). De Bont geeft pronkappel alleen op voor Reusel (Swanenberg, p.140). In de rest van Nederland is de naam onbekend, althans niet in Heukels genoemd. De naam heeft betrekking op sierkalebassen, pompoenen, die in het najaar vaak tentoongesteld worden.

Pront

Hij had 'n pront wijf (vrouwke). Netjes, hardwerkend. Pront <fr. Prompt <Lat. promptus, van zaken gezegd met de betekenis 'zichtbaar, gereed, beschikbaar' en van personen 'vaardig, bereidwillig, vastberaden', als bijwoord 'vlug, zonder aarzelen' (Verhoeven, p.51).

Proost

De proeost (ook:proeust) klept. De proost klept. De proost van het klooster Catharinadal luidt het klokje, of beter: laat het luiden.

Propke

't les mar 'n min propke. Zeer klein, dik persoon.

Proppeschieter

Soms mokte we proppeschieters van flierhout. Soms maakten we proppeschieters van vlierhout. Het merg dat in de vliertakken zit wordt er uitgehaald.

Prossen

Wè hedde 't toch weer verprost. Verprullen. *Jan Pros, vandaag gemokt, morgen los.* Jan Pros, vandaag gemaakt, morgen los. Slaat op slechte kwaliteit van het werk van een niet-deskundig iemand. Rijmpje: *Jos pros, den beer ies los, hurt 'm toch ies brullen, snijdt 'm neus en oeore (ook oeure) af, dan hedde wè te smulle.* Jos, pros, de beer is los, hoort hem toch eens brullen, snijdt hem neus en oren af, dan heb je wat te smullen. Vgl. Mandos, p.33 die geeft: Hein, Katrijn, d'n beer is los. Van Dale geeft als betekenis van prossen o. a. 'morsen, knoeien' (Van Dale, p.2682). Pros gebruikt men ook als naam voor een priem, gebruikt door schoenmakers en zadelmakers om gaatjes in het leer te maken.

Pruimentijd

Tot in de pruimetijd dan kande baoke spouwe. Tot in de pruimentijd dan kun je pitten spuwen. Grappige vorm om tot ziens te wensen.

Prulleke

Kom mar prulleke dan zal ik oe ies hellepe. Troetelnaam voor klein kindje.

Prulleman

Wè bende toch ne prulleman. Wat ben je toch een prulleman. Prutser.

Prullen

Hij kan toch zo prulle. Prutsen. Laat mij nou mar prulle. Laat mij nou maar begaan.

Prulwerk

Wè hedde nou toch 'n prulwerrek gemokt. Wat heb je nu toch een slecht stuk werk geleverd.

Prutlip

Hij zaat meej 'n prutlip. Ontstoken lip.

Prutser

Dè ies (ook: dè) ginne vakman, dè ies nen prutser. Dat is geen vakman, dat is een prutser.

Prutske

Jaonusoem (ook: Jaonusoem) was 'n klein prutske. Klein ventje Prut kan betekenen 'klein kind of klein dier' (Van Dale, p.2689).

Prutswerk

Diejen metselèèr leever alleen mar prutswerrek. Slecht werk.

Puist

Der ston nen pust aon de boerderij. Er stond een puist aan de boerderij. Een aangebouwd kamertje voor de grootouders, als een puist uitstekend aan de voorgevel van de boerderij. Puist staat ook voor: 'zweer'.

Puistenbloem

In de tremp stonne volop pustebloem. In de tremp stonden volop puistebloemen. Dit is de naam voor Duizendblad, *Achillea millefolium* L., een zeer algemeen voorkomende composiet, die in wegbermen op zandige grond overal te vinden is. De naam is noch elders in Nederland, noch in Vlaanderen bekend, althans niet bij Heukels en Samyn. Het WBD kent deze naam wel en geeft als verspreiding van Puistenbloem Breda en Made op. In Breda zou de naam echter ook gebruikt worden voor Fluitenkruid (WBD III-2,1, p.286, 394).

Zou de plant geneeskrachtig tegen puisten zijn geweest?

Pulken

Hij zaat in z'n neus te pulleken. Neuspeuteren.

Pulpkuil

In november deeje ze de pullep in de pullepkuil. Bietenpulp van de suikerfabriek. Een kuil was een vierkant of rond gat in de grond: als er veel pulp in kwam, kon de kuil overgaan in een berg boven de grond, die dan toch kuil genoemd bleef worden. De kuil moest flink aangetrapt worden om de lucht uit de pulp te verdrijven, anders zou het materiaal gaan rotten.

Pulpriek

Pullep kande 't beste opscheppen meej nen pullepriek. Riek van 9 tanden, de middelste 7 gebogen

Purk

Agge nen baak van nen perzik in de grond douwt krijde nen purk. Als je een pit van ene perzik in de grond zet, ontstaat er een purk. Op deze purk kon dan een echte perzik geënt of geoculeerd worden.

Putje

Hier hek nog 'n putje vur oe. Ik heb nog een karweitje voor je. In andere dialecten niet bekend?

Putjesschepper

De putjesscheppers kwaame om de paar maande de rioolputte leeg scheppe. Taak: Het bezinksel uit de rioolputten opscheppen en vervolgens in een speciale handkar deponeren.

R

Raam

Hij naam me toch nen raam. Hij nam me toch een raam. Een grote sprong. Ook bekend in het ABN (Van Dale, p.2720). In Etten omschrijft men raam als 'aanloop, uithaal'. Mnl. raem betekent 'mikken of doelen, eene gissing maken, beramen' (Verschuren, p.114). Weijnen geeft raome: huppelen van jong vee in de wei (Weijnen, 1996, p.277) en constateert voor raam een verspreiding in de Bommelerwaard en noordoost Nederland, maar het is ook in Oosterhout bekend.

Raapappels

Er was veul wind gewiest: daarom laage der veul raopappels op de grond. Appels die opgeraapt kunnen worden. Ze moeten snel opgegeten worden, want ze hebben door de val een beurse plek.

Rabat

De deur laag jèèmel (ook:jièmel) uit zen rabat. Helemaal uit elkaar. Ook genoemd: uit zijn fatsoen.

Rabbi

Hij sprong swinters in zonne bloeote rabbie in het waoter. Hij sprong 's winters in zijn blote rabbie in het water. Naakt. Een onderdeel van de in de vroege 20e eeuw populaire watercultuur? Onbekend in andere dialecten? Rabbi kan o.a. betekenen: persoon die ongunstig bekend staat (Van Dale,p.2723). Is dit dezelfde als de rabbi, knecht van slager Van den Elshout, op de hoek van de Rulstraat/Gasthuisstraat? (zie Smits-Van Sprang, p.42).

Raggen

De koei waare aon t ragge. Elkaar bespringen (vooral een stierige). Ook: wild spelen van kinderen. Weijnen ziet een verband met hgd. Regen 'bewegen' (Weijnen, 1996, p.276).

Rakelijzer

Hol de krieke mar uit den oven meej 't raakelijzer. Haal de krieken maar uit de oven met het rakelijzer. De oven schoonmaken met een hoekig ijzer met een lange steel. In de oven lagen de resten van de verbrande mutsaard, sintels. Nadat de oven met een natte doek was schoongemaakt kon het deeg erin geschoven worden.

Raming

Anna, schiet 'n bietje op want ik mot nog a Raomes wiete meidebroeke koeope. Anna, schiet een beetje op want ik moet nog naar Raming witte meidenbroeken kopen. De winkel Raming. De uitspraak van diverse woorden in dit citaat van een vrouw uit de Voorheide is zeer merkwaardig: a (<aan) voor 'naar' en Raomes voor Raming. Aan voor 'naar' is wel bekend in West-Brabant (Weijnen, Een on-germaans verschijnsel).

Rammelaar

De jaoger had nen rammeleer geschote. Een ram, mannetjeshaas. Vroeger ook wel rijder genoemd.

Rammelkast

Die fiets was 'n ouwe rammelkas. Versleten, half kapot waardoor ze rammelt. Ook bekend in Halsteren (Heemk. studiekring, p.58).

Rap met de hand

Rap meej de haand ies rap meej de taand. Rap met de hand is rap met de tand. Harde werkers eten snel. Het verhaal gaat dat men nieuwe meiden en knechten beoordeelde aan de hand van hun manier van eten. Ze kregen als ze kennis kwamen maken een maaltijd om de eetsnelheid te beoordelen.

Rappe

Aon de rappe staon. Aan de diarree zijn.

Rat

Zo èrrem as 'n rat. Erg arm.

Bende van de ratte besnuffeld? Ben je betoeterd?

Ratelen

Ze was aon jèèn stuk dur aon 't raotele. Ze was aan een stuk door aan het ratelen. Snel praten.

Rebbel

Ze had nen vlotte rebbel. Ze kon goed praten. Hoort bij rebbelen 'kletsen'. Ook bekend in Berghem (Hoeks-van Thiel, p.175).

Rechtbank

De borden laage op de rechtbaank. Aanrecht. Weynen: Rechtbank< ree-bank, gereedmaakbank. Mnl.rechtbank 'aanrechtbank'.

Rechten

Hij was meej zonne huûder aon t rechte. Hij was met zijn huurder aan het rechten. Procederen voor een rechtbank.

Rechttoevoort.

Gao hier almar rechttoevoert (ook:rechtoevurt). Ga hier steeds maar rechtdoor. Ook: eerlijk.

Rechtvaardig

Er ziet nen rechtvèèrdige smaak aan die pruime. Er zit een rechtvaardige smaak aan die pruimen. Ze smaken goed.

Reclameren

Zij het (ook: heet) erteeg gereclameerd. Bezwaar gemaakt.

Recommederen

Hij reecommedeerde de nieuwe ploeg nogal aon. Aanbevelen. Van fr.recommander.

Reden

Ik kan 't oe nie vertelle, om reeje dèk 't nie wit. Ik kan het je niet vertellen omdat ik het niet weet.

Reek

Toen de polder onteigend wier kreege de huurders veul reek. Vergoeding uit te keren aan de huurder als huurland afgenomen wordt. Niet bekend in andere dialecten?

Ree(n)

Witte gij waar de ree precies loeopt (ook: loeupt)? Weet jij waar de grens precies loopt? Bekend uit het in archiefmateriaal veel voorkomende regenoten (<reengenoten) 'aangrenzende eigenaars' en reesloot (< reensloot) 'sloot op een grens'. In Limburg en oostelijk Brabant leeft het woord nog in volkstaal (Weijnen, 1996, p.278). Vgl. oudnoors rain 'met gras begroeide strook als akkergrens'. Zie ook WBD, 2, p.248.

Reep

Hij het nen schoeone rèèp (ook:rijèp). Hij heeft een mooie reep. Hoepel, meestal een oud fietswiel. Bevat een wortel die 'scheuren, plukken' betekent (Weijnen, 1996, p.278).

Reepavond

's Woensdags was 't altij rèèpaovond. Avond dat de vrijers bij de meisjes op bezoek kwamen. In de vasten echter mochen de vrijers alleen op halfvasten komen. Verband met repen 'bronstig bespringen' (Weijnen, 1996, p.281).

Reetketelsteen

Hij had dikkels last van reetkeetelstjèèn. Aambeien.

Reffel

De reffels honge aon 't gordijn. De rafels hingen aan het gordijn.

Regel

Ze had vleeje week de reegels. Ze was vorige week ongesteld.

Regelateur

Kees was ne goeie reegelateur. Iemand die de zaken regelt.

Regenen

't Had jèèl den dag gerengeld. Het had heel de dag geregend. De vorm rengelen voor 'regenen' bestaat alleen in westelijk Noord-Brabant (Stroop, 2, p.67). Maar ook in Midden-Limburg is deze vorm bekend (vriendelijke meded. Jos Swanenberg).

Reiziger

Wè ies oonze Kees toch nen reiziger gewurre. Wat gaat Kees toch vaak op reis. In Kempenland kent men het begrip reizer voor iemand die veel op reis gaat. (De Bont, p.519). Reiziger betekent ook: vertegenwoordiger.

Rengen

Ge mot de boeontjes (boeuntjes) nog rengen. Ontdoen van uitsteeksels (rangen).

Rent

Nao 't boeketdossen moes er rent gegeeve wurre. Na het boekweitdorsen moest er rent gegeven worden. Tractatie na het dorsen van de boekweit. Ook boekweitfooi genoemd.

Rentenier

Ome Toon Franken was al jaore rentenier. Leefde van de rente van zijn kapitaal.

Repen

We waare giestere nog 'n bietje aon 't rèèpe. Op-en-neer aan het lopen, bv. tussen de Markt en de bioscoop op de Leijshoek.

De jong waaren aon 't rèèpe op de werreft. De kinderen waren aan het hoepelen op het erf.

Retireren

Wè loeopte (loeupte) toch ammel te retireere? Op en neer te lopen. Druk doen (vgl. Naaykens, p.113). Ook bekend in Udenhout 'druk doende zijn en grote bedrijvigheid uitstralen zonder nochtans opvallend produktief te zijn' (Verhoeven, p.186). Eveneens in Kempenland (De Bont, p.518).

Reutel

Hij het de reutel in de keel. Hij heeft de reutel in de keel. Hij is hees. Ook : hij gaat dood.

Revet

D'r mot nog 'n revetje onder diejen moer. Sluitring

Ribbenkas

Hij had 'n maogere ribbekas. Hij was mager. Ribbenkas 'borstkas'.

Ridder geslagen

Dan bende riddergeslaan. Dan ben je verloren.

Riek

Meej ginne riek aon te pakke zen. Met geen riek aan te pakken zijn. Buitengewoon kwaad zijn (vgl. Mandos, p.442). Ook: onhandelbaar.

Da's zeik op nen riek. Dat is allemaal flauwekul.

Rij

Hij kwaam drie woensdaoge op rij. Achter elkaar.

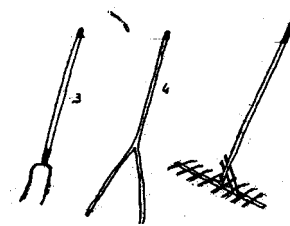
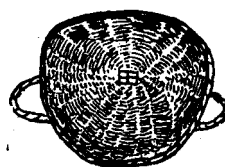
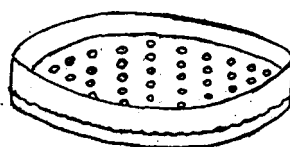
Rijden

Hij zaat 'm te rije. Hij was enorm kwaad. Ook: het onderling bespringen van koeien bij bronstigheid.

Sintereklaos het gereeje. Cadeau's gebracht op de morgen van 6 dec.

Rijf

't Hoeoi (hoeui) wier meej 'n rijf omgedraaid. Het hooi werd met een rijf omgedraaid. Er bestonden twee soorten rijven: de hooirijf, met houten tanden (die de boer zelf aan de bomen vond, populieren) en de rijf met korte, ijzeren tanden, die diende om het erf op zaterdag aan te harken.

Zeef, wan, vork, gaffel en rijf.

Rijkmakerij

Boere ies teegeswurrig (ook: teegeswoeorrig) gin rijkmaakerij mer. Boeren is tegenwoordig geen rijkmakerij meer. Je wordt er niet rijk van.

Rijmen

Hij kan rijme en diechte zonder z'n hem op te liechte. Hij kan rijmen en dichten zonder zijn hemd op te lichten. Spottend voor een gelegenhedsdichter. Ook bekend in Gilze (Van Gestel, 2002, p.11).

Rijp winnen

Hij had buntjes gezaaid om rijp te winnen. Hij had de boontjes gezaaid om ze rijp te winnen. Om ze voor het zaad te gebruiken.

Rijs

Hij veegde de stal aon meej nen rijsebessem. Bezem van rijs, rijshout, takjes.

Rijstebrij

Op 't plat dak groeide veul rijstebrij. Aanduiding voor Muurpeper, *Sedum acre* en voor Scheefkelk, *arabis albina* L., een randjesbloem. Muurpeper wordt ook genoemd: rijstepap, begijnenpap. Zo genoemd vanwege de vele witte bloemetjes. In (Zeeuws-) Vlaanderen noemt men de Muurpeper wel Rijstpap (Heukels, p.232). In Gilze staat rijstepap ook voor *Sedum* = Huislook (Van Gestel, p.27). Verder kent men in Vlaanderen de naam Ryspap ook voor Moeras-vergeet-mij-nietje. In het oosten van Brabant komt de naam Rijstepapbloem voor: dat is de volksnaam aldaar voor Duizendblad, *Achillea millefolium*. Volgens het WBD kent men Rijstebrij als naam voor Randjesbloem in Made, Oosterhout, Hintham en Best (WBD III-2, 1, p.430).

Rijstepap

's Middags aate we dikkels rijstepap. Rijst werd in Noord-Brabant niet als hartig produkt gegeten, maar alleen als pap met suiker.

Rijven

De werreft wier saoterdays gereeve. Het erf werd 's zaterdays geharkt.

Rikken

Zalle we nog 'n potje rikke? Bepaald kaartspel, gespeeld met meestal vier spelers. Iedere speler krijgt dertien kaarten. Elk moet zeggen wat hij wil gaan doen: misère (nul slagen), pico (één slag), rikken (samen met maat acht slagen), acht slagen zonder maat, enz. Rikken van fr. *requerir* 'eisen' (Van Gompel, 1, p.378).

Rillen

Hij rèelde dikkels van kwaojigheid. Hij beefde dikwijls van woede. Iteratief (=frequentatief) bij mnl. *riden* 'beven' (Weijnen, 1996, p.285).

Ringen

De errebeesies wiere gerangt. De aardbeien werden geringd. Hiertoe diende een gereedschap met een ijzeren ring, met uitsteeksels, waarmee het met twee handen vastgepakt kon worden. De uitlopers van de aardbeien werden er mee afgestoken en dan verwijderd.

Rits

Hij ies de rits op. Hij is ergens naar toe, de baan op.

Ritsig

De geit ies ritsig. Tochtig. Ritsig heeft ook de betekenis 'beweeglijk'.

Rode

Hij het ginne roeoie (cent). Hij heeft totaal geen geld.

Rode grond

Onder den akker zaat de roeuje (ook: roeoj) grond nie diep. Rood zand=wit zand.

Rode ster

Verleeje jaor hadde we 'n hallef bunder roeoj ster. Verleden jaar hadden we een half bunder rode ster. Bepaald soort aardappel, rood.

Roede

Hoeveul roei ies diejen akker? Hoeveel roeden meet die akker? Roede: lengtemaat van 5,68 m. Ook wel gebruikt ter aanduiding van een vierkante roede: 5,68 X 5,68 meter = 32,26 vierkante meter. In een hektare zaten 300 vierkante roeden, in een bunder van vóór 1820: 400 vierkante roeden.

Roefel

De volle roefel motte betaole. Volle mep. Een roefel is ook een lange schaaf, en een wasbord (v. Gestel, p. 204). In Baarle-Nassau kent men die betekenis wasbord ook (Olislaegers, p. 60). In Zevenbergen betekent roefel: aantal of alles (De Groot, p.187). In Kempenland is roeffel 'slaag' (De Bont, p.543). Mandos interpreteert 'iemand de volle roffel geven' als iemand de volle laag geven', maar ook: 'het volle pond geven' (Mandos, p.445).

Roefelen

Op 't wasbord roefele. Met de hand heen en weer bewegen over de ribbels van het wasbord. Debrabandere, p.449 geeft als betekenis van roefelen: 'slaan, smijten; rommelen, dof geluid maken, roffelen; afranselen'.

Roekeloos

Zij die hun lieve roekeloos waoge, zalle d'r eige te laot beklage. Roekloze mensen luisteren niet naar waarschuwingen.

Roep

Ze hadden de twèèjde roep. Voor de tweede maal afgeroepen in de kerk, bij trouwen.

Roepen

Ze riepe ammel over den nieuwe vurzitter. Ze prezen allemaal de nieuwe voorzitter.

Roepert

Ge mot de roepert en de poepert oope houwe. Zorgen voor goede doorstroming van het eten. Wè dur de roepert gaot, gaot ok dur de poepert. Wat door de mond gaat gaat ook door de anus.

Roeren

Ge mot nie in stront ruûre: hoe harder ge ruûrt hoe harder 't stinkt. Een zaak laten rusten om erger te voorkomen.

Roest

De kiepe zaate op de roest. Slaapplaats voor kippen, een verhoging, die via een trapje te bereiken was. Als de kippen los liepen roestten ze in de bomen. *D'n hond laag op z'ne roest.* De hond lag op zijn roest. De hond lag er rustig bij.

Roken

De hammen wiere in de schouw gerukt (ook:geroeukt). De hammen werden in de schouw gerookt. Conserveren door rook, in de spekkast.

Rommelpot

Meej vastenavond wier er op de rommelpot gespuld. Pot met een varkensblaas erop, waarin een riet gestoken is. Door het riet op en neer te bewegen ontstaat een brommend geluid. Hierbij werd gezegd: *Rommelpotterij, rommelpotterij, gif me 'n centje dan gao ik vurbij.*

Rommelzolder

De mèèltonne stonne op de rommelzolder. De meeltonnen stonden op de rommelzolder. Zolder voor graan, oude rommel

Rondbazuinen

Ge mot dè nie gaon rondbezuinen. Je moet dat niet aan Jan en alleman vertellen.

Ronde

De koster deej de ronde vur de paosaaier. De koster ging rond langs de huizen om de paaseieren op te halen. Reeds lang uitgestorven gewoonte.

Rondekring

Bepaald spel waarbij jongens en meisjes in een kring gingen rondlopen en liedjes zongen. Als men zong 'wie in januari geboren is, sta op', zakte iedereen net voor 'sta op' op zijn hurken. Deze zin werd een paar maal herhaald. En dan: en wie in januari geboren is, die weet wel waar het kermis is, staat op, staat op, staat op, staat op staat op, staat op. Soms waren er twee kringen, waarvan de deelnemers dan in tegengesteld richting ronddraaiden, b.v. onder het zingen van In Holland staat een huis. In Holland staat een huis. Van je diedela-fiedela-hopsasa. In Holland staat een huis (2X).

Rondgaan

We motte nog meej de collectebus rondgaon. Langs de huizen gaan.

Rondgaande ploeg

Meej 'n rondgaonde ploeg konde nie dur dezellefde voor terugrije. Ploeg die niet gewenteld kan worden. Met een zogenaamde 'rutzak' (een bepaald merk rondgaande ploeg) kon men niet door dezelfde voor terug en moest men deze een stuk over het kopeind van de akker slepen om weer een nieuwe voor te maken. Men ploegde zo de grond naar het midden van de akker.

Rondploegen

Ge mot den akker rondploege. In het midden beginnen te ploegen en de voren tegen elkaar aanploegen, waardoor de akker in het midden hoger komt te liggen. Dit was gunstig voor de waterafvoer. De meeste akkers in vochtige gebieden lagen ook effectief rond. Ontstaan door eeuwenlang rondploegen of door het verplaatsen van grond van de kanten naar het midden met de aardkar.

Rond zitten

De kaarte ziete goed rond. Bij rikken: als een bepaalde kleur kaart gelijkelijk over de vier spelers verdeeld is.

Rontelom

Hij zaat rontelom onder 't slik. Hij zat helemaal onder het slijk.

Rood

Beter roeoi (roeui) haar op kop, of boond, als zwart haar op een ezelskont. Beter rood haar op kop, of blond, als zwart haar op een ezelskont. Antwoord van roodharigen als ze gepest werden met hun haarkleur. Zie bij Blauwe.

Rood zand

We holden altij roeoi (roeui) zaand uit Katjeskelder. We haalden rood zand uit Katjeskelder. Wit zand, bv. voor het kippenhok. Was het zand enigszins roodachtig?

Roodbuikje

In de Polder zaten overal roodbuiskes. In de Polder zaten overal roodbuikjes. Salamanders.

Ros

Stik mar 'n paar rosse uit om in den dam te goeioe. Steek maar een paar rossen uit om in de dam te gooien. Ros, rus 'zode'. Verband met lat. Crusta 'korst'? (Weijnen, 1996, p.293). Debrabandere, p.454 houdt ros voor 'graszode'. Hij denkt aan verwantschap met rooien of Lat.(c)rusta 'korst'.

Roskammen

De koei wiere daor iederen dag geroskamd. Met de roskam behandeld.

Rotjong

Slaat die rotjong op der donder. Slaat die rotjong op hun donder. Kwajongens.

Rotsen

Hij was altij aon 't rije en rotse (ook: rosse). Altijd in beweging, altijd onderweg. In de buurt van Essen betekent het: onvoorzichtig rijden (Goossenaerts, p.617). In Kempenland kent men ritsen in de zin van 'vlug en licht lopen' (De Bont, p.533). In Made zegt men retsen (Kooiman, p.179). Debrabandere, p.482, geeft als betekenissen 'rennen, rossen, hard rijden (wagen, paard)'. De oorspronkelijke betekenis zal 'glijdend voortbewegen' zijn.

Rotstraal

Hij was 'n gemèene rotstraal. Rotzak. Eigenlijk een hoefziekte bij paarden.

Route

De mullekrijer deej wel drie uûr over zen roet. De melkrijder deed wel drie uur over zijn route. Af te leggen route om melkbussen op te halen.

Rouw

Die waai stonter een bietje rouw bij. Die weide stond er een beetje rouw bij. Met lang en kort gras en onkruid begroeid.

Hij ies nen rouwe schoefel. Slordig iemand.

Ge mot gin rouw mies op 'n waai rije. Je moet geen ruige mest op een weiland brengen, dan verstikt het gras eronder en je kunt het ook niet fijn verdelen.

Ik denk dè we rouw weer krijge: de brakke zèn zoo druk. Ik denk dat we ruig weer krijgen, de kinderen doen zo druk. Weer met krachtige wind, bij een depressie.

Rouwenis

We deej we rouwenis op den kuil toen 't begon te vrieze. We deden wat rouwenis op de kuil toen het begon te vriezen. Afval, onkruid, droog gras. Ook bocht genoemd. Vlaggen werden ook tot de rouwenis gerekend. Ook genoemd rouwernis.

Rouwste

Ik ben te rouwste klaor meej opruimen. Ongeveer, in grote trekken. Ook bekend in Helmond (Sassen, p.737) en Baarle (Olislaegers, p.71).

Rover de vlag

In de zaantberge spulde we roover de vlag. Bij dit spel, dat bij voorkeur in Katjeskelder gespeeld werd, werd een zakdoek aan een stok gebonden: dit was de vlag, die op een heuveltje werd gezet. De deelnemers waren verdeeld in twee groepen: de verdedigers en de aanvallers. De aanvallers moesten de vlag weg 'ratsen'. Als een verdediger je tikte, moest je in een perk, dat zwaar bewaakt werd. Als de aanvallers de vlag hadden weggekaapt was het spel uit.

Rozenhoedje

Saoves wierter altij 'n rozenhoeike gebid. Een rozenhoedje bestaat uit 5 maal 10 weesgegreetjes en 5 maal 5 onze vaders. De rozenkrans is het drievoud hiervan (Verschuren, p.155, De Bont, p.537).

Rug

Hij het nen breeje rug. Hij kan veel hebben. Hij trekt zich niet veel aan van geroddel. Iemaand meej nen sterreke rug. Een sterk iemand.

De peeje laage al in den rug. Bieten die bij elkaar gereden waren in een langwerpige hoop. Bij voederbieten werd er een laag ruigte en zand overheen geworpen. Suikerbieten werden uit de rug op een wagen geladen en naar de suikerfabriek in Breda gereden.

Ruggestreng

De ruggestreng van 't vèrreke wier durgehakt. Wervelkolom.

Ruif

In de pestal hong 'n ruif. In de paardenstal hing een ruif. Om hooi in te doen. Door uit een ruif met tralies te eten, ging er zo weinig mogelijk hooi verloren.

Ruigt

Ge mot die rugt ies un bietje afmaaie. Je moet die ruigte eens wat afmaaien. Opschietende wilde planten, struikgewas.

Ruiken

't Ruukt hier naor muizepies. Het ruikt hier naar muizenpis. De middelnederlandse vorm ruken is in Oosterhout onveranderd bewaard gebleven, net als in Reusel (Van Gompel, 1, p.61).

Ruilen

Ik heb 't mar geroole. Ik heb het maar geruild.

Ruiter

Dè ies me toch ne ruiter. Dat is me toch een ruiter. Een bezig iemand.

Ruïnatie

't Was 'n compleete ruïnaotie. Puinhoop. Ook uitgesproken als rinnewaasie.

Ruisen

Ge mot ies over munne rug ruise. Je moet eens over mijn rug ruisen. Wrijven.

Rul

Het waoter liep van de haai in de Rul. Het water liep van de heide in de Rul. Beekje, waterloop, snelvlietend. Zowel als appellatief (soortnaam) als als hydroniem (waternaam) voorkomend.

Runderhorzel

De koei begonne te bieze as ter nen horzel in de waai zaat. De koeien begonnen wild te rennen als er een horzel in de wei zat. Deze horzels legden eieren op de huid van de koeien. De larven die hier uit kwamen boorden zich een weg door huid en spieren. Na een maandenlang verblijf in het koeienlichaam kwamen ze in het voorjaar uit de rughuid naar buiten. Voor ze eruit kropen verscheen ter plekke een bult. Die bulten werden uitgeknepen of besmeerd met een insektendodend middel (Derrispoeder). Zo werd het dier in de jaren '50 van de 20e eeuw uitgeroeid. De doorboorde rughuid was voor de looiers weinig meer waard.

Rups

Bende al in de rups gewiest? Ben je al in de rups geweest. Kermisattractie: een treintje dat in een cirkel over een golvende ondergrond reed. Tegen het einde van de rit ging er een doek over de zitplaatsen om het extra spannend te maken. Zo genoemd wegens de gelijkenis met een kruipende rups.

Ruts

Op diejen natten akker ston veul ruts. Perzikkruid, *Polygonum Persicaria*. Ook waterruts genoemd. In Kempenland spreekt men van rits (De Bont, 2008, p.151). Volgens Stroop zou ruts niet samenhangen met rood (de stengel is roodachtig) maar met een algemeen woord voor onkruidzijn: rut < ruit, omdat het door zijn zeer frequent voorkomen op sommige akkers het onkruid bij uitstek zou zijn (Stroop, 2, p.80). Debrabandere, p.455, denkt aan een ontstaan uit rist 'rij', omdat de kleine bloempjes rijen vormen. De plant is een onkruid dat op vochtige akkers op redelijk vruchtbare zandgronden groeit en ook wel in natte weilanden. De bladeren hebben vaak een zwarte vlek in het midden. Heukels geeft voor Vlaanderen Ruds en vormen als Reds, Rodse, Roods (Heukels, p.12). Voor de sterk verwante soort Viltige Duizendknoop kent men in Nederland wel de namen Rits of Ritser. De Bont kent Perzikkruid als Rets, Rits of Ritsie (Swanenberg, p.151). Deze namen zouden alle betrekking hebben op de roodachtig aangelopen stengel (Kleijn, p.231). In Gilze heet dit onkruid Duvelsduim: de duivel zou op het blad geduwd hebben waardoor de donkere vlek ontstond (Van Gestel, p.52). Deze laatste naam is onbekend bij Heukels.

S

Saar

't Was mar 'n saar. Onhandig type. De naam Saar is ontleend aan Sarah, de vrouw van Abraham.

Sabberen

't Kallef sabberde (ook:sabbelde) aon de speen. Zuigen.

Sacramentsdag

Op sakrementsdag gong er 'n processie dur 't durrep. Sacramentsdag is de donderdag na de eerste zondag na Pinksteren. Herinnering aan de instelling van de communie.

Sajet

Gif me de knot sjiet ies aon. Ruwe wol voor breien en stoppen. In Dorst kwam net na de oorlog een 'heikesman' om sjet te verkopen bij een boerin. Zij had zwarte sjet nodig om kousen te stoppen. De koopsom was een rijksdaalder plus de haan uit het kippenhok. De boerin ging accoord. Toen de marskramer wegging zei hij: daar zul je geen spijt van hebben vrouw, want die sjet is nog van voor de oorlog. Die haan ook, antwoordde de boerin.

Sakkeren

Hij lièp jèèl den dag te sakkere. Hij liep heel de dag te sakkeren. Vloeken, mopperen.

Sakkernondeju

Vloek. Sakker <sacre Dieu + nom de Dieu.

Saluut

Ja, saluu, ik ben er meej weg. Gegroet. Van Fr. Salut.

Sanderdaags

Hij kwaam pas saanderendags. Hij kwam pas de volgende dag.

Sassen

Hij ston teege de muûr te sasse. Plassen.

Saus

Luuste nog een glaske bier? Dank oe wel. Of meschien een kommeke vette saus?
Grappig bedoeld antwoord.

Sauwelen

Hij ston mar een bietje te saauwele. Kletsen.

Savooi

'n Ouwe sevooi. Een oud rimpelig iemand. Zo genoemd naar analogie met de savoyekool, met rimpelig blad?

Scapulier

Op z'n hem droegtie 'n schappelier. Op zijn hemd droeg hij een scapulier. Oorspronkelijk twee vierkante lapjes in de kleur van de kloosterkleding. Bij leken: een soort medaille met een afbeelding van Maria erop. Deze medaille werd wel schapuliermedaille genoemd.

Schaai

Hij zaat te slaope in de schaoaoi. Hij zat te slapen in de schaaï. Schaduw.
De schaaï van boeontjes (ook: boeuntjes). De peul van boontjes

Schaaïen

Hoe schaaï't hier? Hoe scheidt het hier? Hoe staat het er hier bij? Afgeleid van het scheiden van akkers. Op de hoekpunten van akkers lagen hoekstenen 'hoekkaaie' die de grenzen aangaven. Als een boer ging ploegen moest hij eerst precies bekijken waar de grenskeien lagen.

Schaal

Ze gonge meej de schaol rond vur de missie. In de kerk geld ophalen voor de missie in een koperen schaal (of zakje aan een stok).

Schaal is ook de buitenkant van een ei of van bonen.

Schaarbos

'n Scharbos (ook: schèrrebos) wier om de vijf, zes of zeuve jaor gehakt. Een schaarbos werd om de 5-7 j. afgehouwen. Schaarhout bestond uit eiken, berken en elzen. Na een aantal kapcycli verdwenen berk en els en bleef alleen de eik over. Na het afhakken van de takken, dat in het voorjaar gebeurde, moesten de stronken beschermd worden tegen het vee, dat de jonge uitlopers zou kunnen opvreten, waarna de boom zou sterven. In veel pachtcontracten komen bepalingen voor om 'het jonge schot te bewaken', opdat er geen schade in zou kunnen optreden. Het schaarhout bleef bij het verhuren van een boerderij namelijk steeds in bezit van de eigenaar. De pachter mocht hoogstens wat mutsaards hakken.

Schaarhout

We motte nog wè schaarhout gaon hakke. We moeten nog wat schaarhout gaan hakken. Schaarhout was hout dat op de wallen rond de akkers stond of ook wel in aparte schaarhoutbossen.

Schabouwelijk

Hij zaagter schabouwelek uit. Hij zag er ellendig uit. Van Zuid-Vlaams 'schabouw' met de wieken in kruisstand < fr. escabeau 'trapje' < lat. scabellum 'bankje' (Van Dale, p.2941).

Schade

Ge mot de schaoi mar ies terug komme haole. Je moet maar eens op tegenbezoek komen. De -d in schade is verdwenen door syncope >schaa >schaai.

Schadelijk

Hij zaat schaoiluk te lache. Heel hard, onbeschaafd.

Dè ies nen schaoielekke in 't onderhoud. Dat is een schadelijke in het onderhoud. Die eet enorm veel.

Schaffelaar

We gaon de zondag naor de Schaffelèèr. Speeltuin aan de Bredaseweg, genoemd naar de eigenaar.

Schaften

Hij hèt hier (ook: heedier) niks te schafte. Hij heeft hier niets te maken. In het ABN ook schaffen 'doen verrichten' (Van Dale, p.2943).

Schallen

We plukke iedere dag schalle vur de knèine. We plukken elke dag schallen voor de konijnen. Bladeren van paardenbloem, Taraxacum. In Mierlo: erdschallen (Van der Vleuten, p.51). Heukels geeft voor deze plant als een van de vele namen Erdgalle en Erdschelle (Heukels, p.250). Het WBD noemt de naam Schallen niet maar wel Aardgallen, een volksnaam die o.a. in Lierop en Deurne bekend zou zijn (WBD III-2, 1, p.286). De naam erdsgalle voor paardebloem verklaart Weijnen als samengesteld uit erd 'aarde'en 'gal'; de plant trekt de gal uit de aarde, waardoor hij zelf bitter wordt (melksap) (Weijnen, 1999, p.98). Dat bittere sap is niet aanwezig als men de plant bedekt met een laag aarde, hetgeen vroeger wel gedaan werd om zgn. molsla te krijgen.

Schalie

In de durrepe zaagde nie veul schaoliedaoke. In de dorpen zag je niet veel schaliedaken. Leien daken. Leien werden vaak schaliekes genoemd. Schalie <Oudfr. Escaille 'schub, schilfer' (Van Gompel, 2, p.108).

Schalm

Er was nen schalm van de ketting gebroke. Een schakel. De verspreiding van het woord: westelijk Noord-Brabant, Holland, Overijssel, Drente, Groningen en enkele delen van Zeeland (Stroop 2, p.69).

Schamen

Schaomdet oew eige nie? Schaam je je niet?

Schampsteen

Pas op dè ge nie teege den schaampstjèèn aon rijd. Pas op dat je niet tegen de schampsteen aanrijdt. Steen op hoeken van boerderijen, gebouwen, poorten, om te voorkomen dat de muur beschadigd wordt door wielen.

Schande

't les toch groeote (groeute) schaand. Het is toch grote schande.

Schandaal

Wè zijde me toch 'n lellek schandaol. Slecht mens.

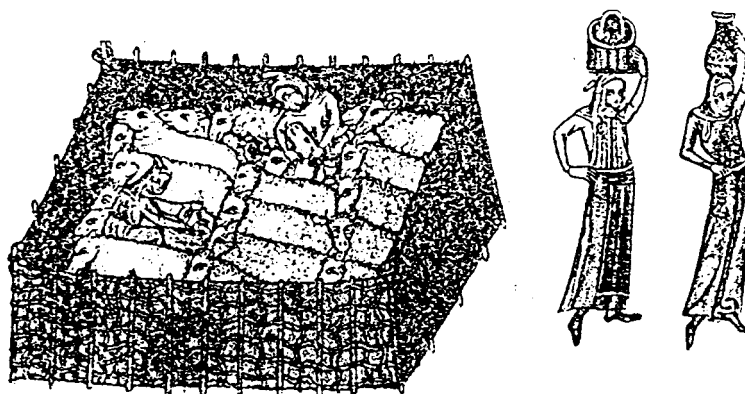
Ge loeopt vur alleman schandaol. Je loopt er bij voor een schandaal.

Schandaliseren

D'n auto was flink verschandaliseerd (of: beschandaliseerd). De auto was flink verschandaliseerd. Beschadigd.

Schapenschapke

De scheeper had 'n schaopeschapke bij 'm. Schepje om aarde naar een schaap te gooien (ook spriet genoemd). In Kempenland heet dit de schepersvork (De Bont, p.626).

Schaapskraal, Luttrellpsalter, ca.1340

Scharensliiep

De schèèresliiep kwaam zowè iedere maand dur de straat. De scharensliiep kwam zowat iedere maand door de straat.

Scharrelen

Meej wie scharrelde teegeswurrig (ook: teegesworrig)? Met wie heb je tegenwoordig verkering?

Schatten

Hoe zwaar weegt die koei, schatte gij? Hoe zwaar is die koe, denk je?

Schede

De schaaï om de boeone (boeune). De schil van tuinbonen.
Stikt oew mes mar in de schaaï. Steek je mes maar in de schede.

Scheel

Het schèèl laag op de pan. Deksel.
't Schèèl afdrinke. Het scheel afdrinken. Na de geboorte van een kind een bezoek aan een cafe brengen. Scheel is hier schedel: het geboortevlies bleef soms aan het hoofd van een baby vastzitten. Of voorkomen dat het kind scheel wordt (Mandos, p.457)? Bij het ritueel werd de 'kleine' eerst bekeken en zei men: *'ik zie der wa aon'*. Daarop werd een borreltje gedronken (of twee, drie etc.) en bij terugkomst was men vol lof over de boreling.

Scheel

Och, dè ies me toch 'n schèèle kiep. Scheel persoon, ook: brildraagster. *Hij ziet schèèl van den onger.* Hij ziet scheel van de honger. *Iemand meej schèèle ooge aonkijke.* Jaloers zijn op iemand. *Die kèkt meej z'n oeug over z'nne schouwer.* Of: *die kèkt meej z'n rechter oeug in z'nne linker broekzak.* Die kijkt met zijn oog over zijn schouder of: die kijkt met zijn rechteroog in zijn linkerbroekzak.

Scheet

Van 'n scheet nen donderslag maoke. Sterk overdrijven.
Hij ies 'n flauwe scheet. Flauwerik.
Hij gaot vur iedere scheet naor den dokter. Hij gaat voor elke kleinigheid naar de dokter.

Scheiden

We beginne vroeg, dan kanne we op tijd (uit)schaaïen. Stoppen met werken. *Gade gij mar ies de molshupe schaaïe.* Ga jij maar eens de molshopen scheiden. In het voorjaar in de weilanden de molshopen egaliseren. *Dè sal god en den mulder wel schaaïe.* Dat zal God en de mulder wel scheiden. De molenaar moest het meel, afkomstig van graan van opeenvolgende klanten bij de molen, scheiden. Dat gebeurde met een plankje dat de richting van de meelstroom veranderde. Maar op welk moment moest de mulder dat scheiden uitvoeren? Dat berustte op ervaring.

Scheiding

Den eik ston op de schaaïing van twèèj akkers. Grens. Ook 'op t schaaïe'.

Scheikei

Den schaaïkaai legt daar in diejen hoek. De scheikei ligt daar in die hoek. Scheisteen tussen percelen. Tussen twee akkers liet men ook wel eens strook braak liggen: de scheidries, om over te kunnen rijden met een kar.

Scheivoor

De schaaivoor motte altij ekstra diep ploege. De scheivoor moet je altijd extra diep ploegen. Voor, die als scheiding dient tussen percelen van verschillende eigenaars.

Schel

Èrrepel in de schel kooke. Aardappels in de schil koken.

Schelden

Hij begon 'm uit te schelle. Uitschelden.

Schelen

't Schil nie veul. Het scheelt niet veel. Verl. tijd: schouw.

Schelft

Op de werreft ston nen rogschelleft. Op het erf stond een schelft met roggegarven. Elders staat schelf(t) voor hooizolder, bv. Goossenaerts, p.649 en Van Gompel, 3, p.30. Schelf < mnl. scelf. 'planken beschot', verwant met eng. Shelf 'plank'. Ook Stroop zegt: In westelijk Noord-Brabant en in de Antwerpse Kempen heet de berging boven de stal, waar het hooi bewaard wordt, schelft. (Stroop, 2, p. 103, 104). Maar in de Baronie heet dit de schurring (schoring). Een schelft is hier een losse graanhoop, bv. op de akker of op het erf. Van Dale geeft beide betekenissen. Het woord is voor het eerst genoteerd in 1377/8. Het houdt verband met lat. Scalpere '(in hout) snijden, (in steen) beitselen en schelp, schel, schil' (Van Dale, p.2959). Hoe is het inhoudelijk verband? Bestaat de schelft uit planken die uit een boomstam gesneden, gezaagd zijn? De eind -t is paragogisch.

Schelles

Ze kreeg verrekt veul schelles. Er werd hard tegen haar gescholden. De vorm schelles wordt een gerundium genoemd, vgl.hooies.

Schemeren

We zaate nog 'n uûrke te scheemere. In de schemering zitten te buurten.

Scheppen

De koei wiere jèens in de vier weeke geschept. De koeien werden eens in de vier weken geschept. Er werd door de melkschepper een monster genomen van de melk van elke koe om het vetgehalte te bepalen en eventueel ontstekingen vast te stellen. Ook werd de hoeveelheid melk per koe vastgesteld.

Scherp

't Peert wier bij gladheid scherp gezet. Schroeven onder hoefijzers aangebracht tegen uitglijden. Ook bekend in Kempenland (De Bont, p.622).

Scherp-in

De koei gong (ook: ging) kepot aon scherp-in. De koe ging dood aan scherp-in. Door een ingeslikt scherp voorwerp, bv. een aardappelschilmesje of een spijker, die vanuit de netmaag het hart doorboren.

Scherp staan

Na drie maande op zee stonne de zeelui flink op scherrep. Waren sexueel opgewonden.

Schets

De schetser kwaam het kallef schetse. Het NRS (Ned. Rundvee Stamboek) stelde een verplichte registratie met een afbeelding van elk dier dier verplicht. Op de schets werden de witte en zwarte gebieden op de huid van het dier weergegeven. Dit werd gebruikt als een soort paspoort. Er werd een tekening van de linker-en rechterzijde van het dier gemaakt en van de kop.

Schetse rije

Ze waare op 't kenaol aon 't schetse rije. Ze waren op het kanaal aan het schaatsen.

Scheuren

We hebbe die waai mar gescheurd. Omgeploegd. Weiland op hoge zandgrond lag meestal maar een paar jaar als weiland. Als de zode met een frees was fijn gemaakt kon er geploegd worden. In de grond van een dergelijk voormalig weiland zat vele malen meer organische stof dan in die van een akker. Haver b.v.groeide uitstekend op dergelijke grond. Voor de uitvinding van de frees en de schijfeg, werd er twee maal geploegd: eerst werde de zode afgereden (circa 10 cm.) en vervolgens werd de eronder liggende grond in de voor op de reeds daarin liggende zode geploegd.

Scheut

We zen nou 'n gèèf end op scheut. Wij zijn nu een behoorlijk eind op scheut. We vorderen al goed. In deze zin ook bekend in Baarle-Nassau (Olislaegers, p.62).
De èrrepels zaate in 't vurjaor vol scheute. De aardappels zaten in het voorjaar vol uitlopers, scheuten. Doordat ze in een donkere ruimte bewaard werden, werd de groei van de uitlopers niet geremd door het licht en zo kon er aan een aardappel wel een scheut van twee meter zitten.

Scheutig

Hij ies nog nie scheutig. Hij wil nog niet over de brug komen.

Schielijk

Nellis was toch mar schielek gesturreve. Nelis was toch maar plotseling gestorven. Schielijk komt in Oosterhout vrijwel alleen voor in de combinatie met sterven. Dat blijkt ook zo te zijn in de Kempen (Van Gompel, 1983, p.125).

Schietsberg

De Schietberreg laag bij de Seeterse Strek. Berg die diende als kogelvanger bij oefening van semipolitieonele troepen.

Schieten

De koei liet de mullek moelek schiete. De koe liet de melk maar langzaam los. Ook: de aardappels zijn aan het schieten (uitlopen). *Diejen akker schoot tegen de schuur aan.* Die akker grensde aan de schuur. Schieten wordt ook gezegd van graan dat na het zaaien uitkomt. En ook van graan dat bij legeren op de grond komt te liggen en dan ontkiemt.

Schieters

D'r zaate veul schieters in de èrrepel. Schieter: aardappel met uitlopers. Zie scheut.

Schietsgebedje

Ik zou mar 'n schietsgebedje doen as ik jou was. Ik zou maar een schietsgebedje doen als ik jou was. Kort gebedje. Gezegd als er iets spannends staat te gebeuren.

Schijt

Daor heb ik 't schijt aon. Dat kan me niets schelen.

Schijtbos

De schijtbosse (ook: scheetbosse) wiere altij afgeblut. De schijtbossen werden altijd afgeblood (afgemaaid). Geil- of schijtbossen zijn plekken in het grasland waar de koeien of paarden hun uitwerpselen hebben achtergelaten: hier groeit het gras extra hard, maar de koeien willen hier niet van eten. Paarden eten wel in de buurt van koeischijtbossen en omgekeerd koeien ook bij paardenschijtbossen. Waarschijnlijk stoot de geur hen af. Dit systeem voorkomt besmettingen met allerlei parasieten die in de mest als eitjes voorkomen. Daarom worden ze nadat het vee het weiland heeft verlaten afgemaaid en worden de uitwerpselen verspreid met een sleep of vroege met een schop of riek.

Schijten

Ge mot oe (of: oeweige) nie in oewen zak laote schijte (ook: zijke). Niet laten bedonderen.

Motte schijte as ne reiger. Grote nood hebben.

Schèt daor tenir. Schijt daar teneer. Barst maar.

Schijthok

Piet zaat op 't schijthok. W.C., bij burgers vaak in de tuin, bij boeren vaak een klein aangebouwd huisje.

Schijthuis

Hij zaat op 't schijthuis. Zie schijthok.

Een bang schijthuis. Bangerik.

Schijtlijster

Hij was 'n bange schijtlijster. Een bangerik

Schikken

Hij schikt 't nogal liecht. Hij vat het nogal licht op.

Schilderen

Wè loeopte (ook: loeopte) daar te schildere? Wat loop je daar te lanterfantent?

Schilderij

't Waar 'n schoeon (schoeun) schilderij. Een mooi tafereel. Ook gezegd van een geslacht en 'geleerd' varken.

Schildersverdriet

Schildersverdriet ies 'n moeoi (ook: moeui) blommeke. Schildersverdriet is een mooi bloemetje. Steenbreek, Saxifraga umbrosa. Ook Hoe langer hoe liever genoemd.

Schillen

Oons opa was op de werreft hout aont schelle. Onze opa was op de werft hout aan het schillen. De schors eraf halen. Hierdoor rotte het hout minder snel. Schellen is ook ondiep ploegen van de stoppels.

Schip

Bende nog nie klaor, ge kan terwijl 'n schip in de zee doen. Ben je nog niet klaar, je kunt terwijl een schip te water laten. Gezegd als iemand erg lang over een handeling doet.

Schipper mag ik overvaren

Ze speulde schipper maag ik overvaore op de werreft. Spel waar een aantal kinderen de overkant van een straat of perk moest zien te bereiken zonder getikt te worden. De kinderen zongen: *schipper maag ik over vaare, ja of nee. Mot ik dan gin geld (of: cent) betaole, ja of nee.*

Schitten

Schitte raope. Paardenvijgen rapen. Ook de benaming voor opgedroogde mest aan het achterlijf van een koe.

Ze het ok gin jene schit aan der gat. Ze heeft ook geen een schit aan haar gat. Ze heeft geen kinderen waarvoor ze moet zorgen.

Schobbejak

(zie Taxandria Turnhout, 1978, p.69: schobyacq, 1765).

D'r kwaam nen vuile schobbejak aon de deur. Schooier. Het woord wordt al in 1619 genoemd. Mogelijk van schobben 'schuren, jeuken' en jak, maar eerder komt het uit het Pools szuja 'schooier' (Van Dale, p.2982). In Reusel kent men schoebejak in de betekenis 'schooier, haveloos geklede persoon' (Van Gompel, 1, p.275). Van Gompel vergelijkt met Du Schubjack 'wrijfpaal voor vee', waarin schobben staat voor 'krabben' en jak < Jacob (Van Gompel, 1, p.321). Debrabandere, p.472, ziet in Jak echter Jan, een veel voorkomende naam bij boeren.

Schobbeke

Op 'n schoebeke naor huis gaon. Op een drafje naar huis gaan. Schobben 'onder dwang lopen' (Mandos, p.464). Op een schoebeke iets doen. Ondoordacht en snel iets doen.

Schobberdebonk

Die gaot altij op de schoeberdebonk meej. Voor niets, zonder iets te betalen. Ook bekend in Made (Kooiman, p.187). In Zundert kent men schobberdebons, dat daar 'op goed geluk' betekent (Van Giels, p.56). Het woord dateert uit 1901/25; het stamt uit het Bargoens. Mogelijk schobber 'haveloos persoon'+bonk <bink (Van Dale, p.2982).

Schoeben

Hij ston me toch te schoebe. Krabben. Identiek met ABN schobben.

Schoeber

De Soebeskes waare èrreme schoebers. De Soebeskes waren arme schoebers. Schoeber 'haveloos persoon'. De Soebeskes kwamen met knijpers, elastiek e.d. langs de deur. Vergelijk Mnl. schobberse 'gemene vrouw'.

Schoelie

'n Min schoelie. Gemene kerel. Wellicht van Oudfr. Escouve 'bezem' (Van Dale p.2982). Het woord dateert uit de periode 1451-1471, althans het is in die periode voor het eerst vastgelegd. Debrabandere, p.473, denkt aan een ontstaan uit Ofr. escoilli, escoillie' gecastreerde, gelubde man, eunuch'.

Schoenmakerstram

Hij was meej de schoenmakerstrem. Te voet. Ook bekend in ABN (Van Dale, p.2983).

Schoenpin

De schoenpin woeonde (ook: woeunde) in de Gasstraat. De schoenpin woonde in de Gasstraat. Schoenmaker. Genoemd naar de peggen, pinnen van vuilboomhout, waarmee vroeger de zolen aan de schoen werden bevestigd?

Schoepes

Speul mar schoepes. Schoppen, bij het kaarten.

Schof

Den waoge laoje ies wel 'n schof werrek. De wagen laden is wel een schof werk. Een werktijd van een paar uur. *Het duûrde 'n schof.* Een hele tijd. Een schof is een vierde part van een dag, bv. een morgen van 9-12 uur. Thans meestal een derde van de werkdag. Het woord hoort bij schuiven (Van Dale, p. 2984). Voor het eerst opgetekend in 1317.

Schoffel

Wè bende toch nen rouwe schoeffel. Slordig persoon. Van schoffie, of Schoffel? De Bont geeft 'slordig, haveloos persoon' (De Bont, p.643). Een schoffel is een werktuig bestaande uit een steel en een ijzeren blad, dat vooruit geduwd wordt, om onkruid te vernietigen. Het woord kan ook staan voor harde werker (Van Dale, p.2984). Voor het eerst genoteerd in de periode 1401-1500.

Schoft

't Was 'n min schoeffie (ook: schoffie). Samentrekking van schuvut 'schavuit'. De oudste vermelding van dit woord stamt uit 1690 (Van Dale, p.2984).

Schollebaar

In de polder broeide schollevèers. In de polder broedden aalscholvers.

Schom

Hedde gullie ok zo veul schom in den akker? Hebben jullie ook zo veel schom in de akker? Windhalm, een bepaald hoog soort gras, *Apera spica-venti*. Ook bekend in Kempenland (De Bont, p.631). Dit is een grassoort, die veel op vochtige akkers tussen het graan wordt aangetroffen. Heukels kent deze naam niet voor Nederland. (Heukels, p.24). Ook in Vlaanderen is hij onbekend. De Bont en Goossenaerts geven hem wel (Swanenberg, p.157; Goossenaerts, p.658), maar bij de laatste staat het voor Gewoon Struisgras. Het WBD noemt schom als naam voor struisgras in Lith en het gebied ten noorden van Antwerpen, als naam voor Oot in Bladel, Uden, Aarle-Rixtel en Geetbets en voor Wollegras in Boekel (WBD III-2, 1, p.219, 223, 342, 419) Debrabandere, p.474, geeft als grassoorten die met deze naam worden aangeduid: windhalm, *Apera spica-venti* = *Agrostis spica-venti*, akkervossenstaart = duist, *Alopecurus myosuroides*, oot *Avena fatua*, fioringras *Agrostis stolonifera* en struisgras, *Agrostis vulgaris*. Dit zijn allemaal planten met een pluimvormige aar. Schom <Ofr.chalme <Lat.calamus 'rietstengel'. Of rechtstreeks van fra.chaume.

Schommel.

Taante Lien was 'n lekkere schommel. Dikke vrouw. Van Dale geeft: 'zeer gezet persoon, die zich enigszins schommelend voortbeweegt' (Van Dale, p.2986).

Schommeldrop

Hedde nog wè schommeldrop staon? Flesje met water en drop, met veel schuim na goed geschud te zijn.

Schoof

Drie schoove haover. Een schoof is een bos graan. De term werd vroeger alleen gebruikt voor gedorst graan, later ook voor ongedorst.

Schooien

De brakke schoeoiden (ook: schoeuide) om 'n lekkertje. De kinderen schooiden om een snoepje.

Schooier

't Stikte vroeger van de schoeoiers (ook:schoeuiers). Het krioelde vroeger van de schooiers.

Kleed oew eige ies fesoenlek aon, ge lupt er bij as ne schoeoier. Kleed je eens fatsoenlijk aan: je loopt erbij als een schooier.

Schooljuffrouw

Ria ies schooljuffrouw gewurre. Ria is onderwijzeres geworden.

Schoon

Ge ziet er schoeon (schoeun) uit vandaag. Je ziet er mooi uit,vandaag.

Oons Kee had 'n schoeon huis. Ons Kee had een mooi huis.

Schoor

In de polder laage dikkels schoore over de sloeote(sloeute). In de polder lagen dikwijls schoren over de sloten. Schoor: bruggetje van balken, stammen en musterd of zoden. Hierover kon het vee bij overweiden van de ene naar andere wei gaan.

Schoorzak

Hij gong meej de schoorzak naor 't wèrk. Hij ging met de schoorzak naar het werk. Linnen zak om boterhammen in te doen.

Schootsvel

De slagter had 'n schoeotsvel (ook schoeutsvel) aon. Voorschoot.

Schop

De èrkèr ston in de schop. De aardkar stond in de schop. Halfopen schuurtje waarin de karren, eggen en ander gereedschap droog kon worden opgeborgen. Een dergelijk schuurtje werd in Oosterhout meestal aangeduid met de term karkooi, karhuis. Schop is verwant aan eng. shop 'winkel', hgd. Schober 'hoop' (Weijnen, 1996, p.304). Het woord komt in het oosten van de Baronie meer voor dan in het westen en verder in heel oostelijk Brabant. In Oosterhout wordt het in archiefbronnen wel eens genoemd, maar niet overvloedig. In de 20^e eeuw waarschijnlijk hier uitgestorven. Zie voor de verspreiding van schop WBD, 1,1967, p.144. Schop gaat volgens Debrabandere terug op een ldg. woord dat 'bundel' betekent: een schop is dus een met strobundels bedekt afdak geweest zijn. (Debrabandere, p.476).

Schoppen

Schoepes (ook: schuppens) troef. Bij het kaarten, bv. rikken.

Schoppens

Hij loert op schuppens. Probeert op een handige manier voordeel te halen. Betreft het hier de kaartsoort? Schuppens in de zin van afstraffing lijkt niet plausibel.

Schopstoel

Op de schupstoel ziete. Op de schopstoel zitten. In de weg zitten bij inwoning.

Schorriemorrie

Daor woeonde (woeunde) nen hoeop schorriemorrie. Daar woonde een hoop schorriemorrie. Uitschot.

Schot

Den boer had drie schotten. Koe die voor de tweede keer gekalfd heeft. Verwant met Russische skot 'vee', Nederlands schat (Van Gompel, 3, p.48). In Kempenland is een schot een koe die eenmaal gekalfd heeft en daarna een jaar overgelopen heeft (De Bont, p.636). Zo ook bij Weijnen (Weijnen, 1996, p.305). Het WBD,3, p.352 geeft voor Oosterhout aan dat schot in Oosterhout de benaming zou zijn voor een koe die eenmaal gekalfd heeft. Dat is niet zo: die heet vaars en een koe die tweemaal gekalfd heeft wordt hier schot genoemd.

Schot

Der zaat veul schot in de haover. Doorgeschoten korrels, door regen.

Schot

Hij had 't schot in z'ne rug. Hij had ischias of spit. Men moet hier denken aan een schietende demon, die het gebrek veroorzaakt (Weijnen en Ficq-Weijnen, p.64).

Schotel

We kreege giestere kouwe schottel. We kregen gisteren koude schotel. Gerecht van koude eieren, aardappels, sla etc.

Schottel doen

De oudste meide deeje den schottel. De oudste meiden deden de schotel. Afwas.

Schotteldoek

Pakte gij den schotteldoek ies. Pak jij de schotteldoek eens. Vaatdoek.

Schouw

Ge mot 't schouwke kanne zien roeoke (ook: roeuke). Je moet het schouwke kunnen zien roken. Bij verkering: je moet je meisje niet te ver zoeken. Schouw van lat.*excava 'uitholling' (Weijnen, 1996, p.305).

Schouw

't Wur schouw weer, de brakke zen druk. Stormachtig weer. Van mnl. schu 'woest, onbeschaafd, wild' (Van Gompel 2, p.17).

Schouw

We motte nog gaon schouw maoke. We moeten nog schouw gaan maken. Schouwmaken is de sloten opschonen. Schouw is de controle door polderbestuur op het schoonmaken van de sloten, twee maal per jaar. Hierbij moesten de waterplanten uitgemaaid worden en de kanten van de sloot afgemaaid worden. Verder moesten de ingetrapte kanten afgestoken en opgehaald worden. Werktuigen hierbij waren de schouwzeissie, de kaantemaaier, de leuk en de bot.

Schouw

Het schouw niks of ik viel in de sloeot (sloeut). Het scheelde niets of ik viel in de sloot.

Schouwe

Die van de waogemaaker waare nogal schouwe. De kinderen van de wagenmaker waren nogal schuw. Mnl. schou 'bang, afkerig van'.

Schouwsloot

In de polder laage veul schouwsloeote. Brede sloten, die onderhevig waren aan de schouw.

Schraal

Een schraol uûrke. Bijna een uur.

Schrap

Ik heb er 'n schrapke op gezet. Ik heb er een streepje op gezet.
Ge mot oeuw eige schrap zette. Je moet je flink houden.

Schrapper

Den buurman is nen schraper. Een profiteur.

Schreet

'n Schrèèt laote. Schreeuw. Een schrèèt is ook vrouw die hard en schel praat.

Schreeuwen

Hij zaat zo te schreeuwe toen ie het nieuws wier. Hij zat zo te schreeuwen toen hij het nieuws hoorde. Huilen.

Schrepel

Om de peeje zuiver te zette gebrûkte ze nen schreepel. Hak. Een schrepel trekt men naar zich toe, een schoffel schuift men vooruit. Eng.: to scrape 'schrapen'. In het vlaams ook bekend: schrepen 'schrapen' (Weijnen, 1996, p.307). De term wordt in Halsteren ook gebruikt (Heemk. Studiekring, p.72).

Schrepele

't Was nen schrepele hannik. Een mager persoon. Ook bekend in ABN. Schrepel < schrapel, voor het eerst genoteerd in 1477 (Van Dale, p.3003).

Schreten

't Kiendje was aon 't schrèète. Hard gillen.

Schrijverke

Teegeswurig ziede bekaanst gin schrijverkes mer. Tegenwoordig zie je bijna geen schrijverkes meer. Geelgors, Emberiza citrinella, een vogel van graanvelden. Zo genoemd omdat de eieren beschreven lijken te zijn met een fijn penseel. Ook de naam van een waterinsekt.

Schrobzaag

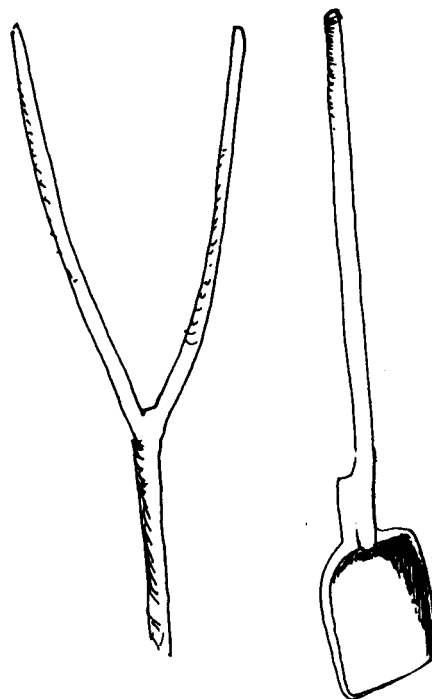
Hij gebrûkte de schroepzaog. Sleutelgatzaag.

Schroebe

De kiepe waare in den of aon t schroebe. De kippen waren in de hof aan het schroebe. Schrobbe, krabben met poten en snavel.

Schudgaffel

De rog in het bed wier omgedraaid meej nen schudgaffel. De rogge in het bed werd omgedraaid met een schudgaffel. Houten 'riek' waarmee de halmen bij het dorsen in het bed opgeschud werden. Het bed is het geheel van garven op de dorsvloer.

Schudgaffel en oosvat.

Schuif

De schuif zaat op de deur. Grendel. Ook: lade in een kast of bureau.

Schuifraam

Agge 'n schuifraam open deej moeste er nen houtere klos onderzetten. Als je een schuifraam open deed moest je er een houten klos onder zetten. Raam dat omhoog en omlaag geschoven kon worden om het open resp. dicht te maken.

Schuifspeld

Mien had twèèj schuifspelle in dur haor. Mien had twee schuifspelden in haar haar.

Schuimaard

We reeje tien ton schuimeerd op den akker. Afval van suikerfabriek (zie Goossenaerts, p.667). Diende om arme zandgronden kalkrijker te maken.

Schuimpje trekken

Schumke trekken. Dropwater drinken uit een flesje.

Schuinsmarcheerder

Piet is nen schuinsmarsjeerder. Iemand die wel eens een scheve schaats rijdt.

Schuinsweg

Hij liep schuinsweg over den akker. Schuin.

Schuit

Mie was 'n aorige schuit. Een gek type.

Hij had schuite van schoene aon. Hele grote schoenen.

Schuiven

Wè schuivet? Wat schuift het? Wat levert het op? *Lot die mar schuive.* Laat die maar schuiven. Laat die zijn gang maar gaan, die komt er wel.

Schurft

Der zaat 'n schurreftlaag in de grond. Er zat een schurftlaag in de grond. Ijzeroer, harde ondoorlatende laag. Ontstaat in de loop der eeuwen door uitspoelen van ijzerzouten uit de bovenste laag grond: de zouten slaan dieper in de grond weer neer in een vrij dunne laag, die in de loop der tijd het water niet meer door laat. Het gevolg is dat een perceel met een dergelijke laag in de zomer verdroogt en in de winter verzuipt. Bij het ontginnen van heidevelden werd deze oerbank meestal gebroken, om de waterdoorlaatbaarheid van de grond te verbeteren.

Schurring

Der zaate ratte op de schurring (ook: schorring). Schurring: Schoring, hooizolder boven de stal. In Gilze 'zolder, meestal provisorische bergplaats in stal of schuur, onder de dakschoren en boven manshoogte met open toegang' (Van Gestel, p.217). Zie ook WBD,1, (1967), p.119

Kijkje in de stal van de boerderij van Koos Wijgerde in de Kruisstraat met de balken waar slieten op lagen. Deze vormden de schurring.

Schut

Iemand vur schut zette. Te kijk zetten. Ontstaan uit verschut < mnl. verschutten 'beletten', eigenlijk 'achter een schot plaatsen' (Van Dale, p.3018).

Schuthord

Ast rengelde kroope de boere op den akker onder een schuthort. Een gevlochten horde om tegen de regen en wind te beschutten. Dit natuurlijk alleen als er rondom de akker geen heg stond waar men onder kon schuilen.

Schuurdeur

Hij het 'n bakkes as 'n schuûrdeur. Hij heeft een hele grote mond.

Schuurvloer

Ze waare aon t dosse op de schuûrvloer. Ze waren aan het dorsen op de schuurvloer. Op de deel.

Sebedeus

Janoeom (Janoeum) was nen sebedejus. Janoom was een zebedeus. Sukkel, sul, tobber. In Kempenland zou sebedeeske een dutselachtige vrouw aanduiden (De Bont, p.549).

Sebbers

Sebbers maoke. Drammerige meningen hebben. Elders onbekend?

Secuur

Mit 't mar secuur af. Meet het maar nauwkeurig af.

Seffens

Ik zal t seffens doen. Direct. Met bijwoordelijke en proleptische -s gevormd uit effen <even (Weijnen, 1996, p.310).

Seinpaal

Langs de weg stonne sjiènpaale. Langs de weg stonden telefoonpalen (of electriciteitspalen).

Seisoen

Den jèèlen akker ston vol seisoen. De hele akker stond vol met seisoen. Seisoen, een dialectnaam voor Klein kruiskruid. Senecio vulgaris. Senecio is de geslachtsnaam, vulgaris de soort aanduiding.

De plant staat ook o.a. bekend onder de namen Sensejoen in Zeeuws- Vlaanderen, Sensejuin op Zuid-Beveland en Walcheren, Sensejuun en Sentse juin in Zeeuws- Vlaanderen, Sinsoen op Walcheren en ook in Z-Vlaanderen (Heukels, p.235). In Vlaanderen komen naast anderssoortige namen de vergelijkbare varianten Seenksen, Seenksoen, Seisioen, Sencioen, Sensioen, Sinsjoen voor. Een akker op de kruising van de Tilburgsebaan en de Bredaseweg op de grens Teteringen-Oosterhout is naar dit onkruid genoemd. Seisoen is gevormd uit de vierde naamval van Senecio: senecionem (Weijnen, 1996, p.310). De naam Senecio <Lat. senex 'oude man', wegens het witte vruchtpluis.

Semmelen

Leg nie zo te semmele. Lig niet zo te semmelen. Zeuren. Ook bekend in het ABN (Van Dale, p.3032). Semmelen kan ook staan voor onverstaanbaar praten.

Serradel

We zaaie dees jaor gin serradel. Groenbemester Serradelle, Ornithopus sativus. Van Portugees serradella, samenhangend met lat. serra 'zaag': de stengel met blaadjes zou op een kleine zaag lijken (Van Gompel, 3, p.135).

Sibske

't Sibske zaat afgelaoie vol. Het sibske zat afgeladen vol. Rechthoekige, van biezen of tenen gevlochten bak voor aardbeien, voorzien van een hengseltje. Ook: tupske.

Sien

In een liedje door de Oosterhoutse jongelui gezongen, als groep op straat tegen een andere groep:

Sien, Sien, sientje laat me los
Sientje laat me los
Ge trekt er de kleren van m'n lijf
Och sientje laat me los. (Smits-Van Sprang, p.35)

Sik

De sik wunde in 'n schoeon (schoeun) huis. De sik woonde in een schoon huis. De secretaris woonde in een mooi huis.

Sikkemelk

Teegeswurrig ies sikkemullek weer gewild. Geitenmelk.

Silo

We reeje 't kuilgras in den sielo. We reden het kuilgras in de silo. Stenen of ijzeren cirkelvormige constructie. Later ook rechthoekig.

Simmen

Hij liep den jèele dag te simmen. Huilen. Klanknabootsing. Zie volgende.

Simpen

Leg toch nie zo te simpen. Janken. Het woord is pas bekend sinds de jaren 1926-1950 (Van Dale, p.3049).

Sisi

Ik wul nen botteram meej siesie. Cervelaatworst. <fra. saucisse. In Helmond spreekt men van 'sesies' (Daniëls, p.155).

Sjakies

Hij hiel zen eige sjakies. Sjakies, ook sjakes: van de onnozele. Ook bekend in Halsteren (Heemk. Studiekring, p.157). In het ABN: 'zich sjakes houden', bekend sinds 1702, genoemd naar een persoon uit Vlaamsche klucht van Sinjoor Jakus Smul, uit 1645 (Van Dale, p.3055).

Sjaksjoer

Krabbedoellie en Sjaksjoer stonne op het dak. Twee oude Zwarte Pieten . Ook in Gilze is Sjakjour bekend (Van Gestel, p. 222).en aldaar geduid als de wuivende Zwarte Piet: sjouren= wuiven. Of moeten we denken aan chaque jour 'elke dag'? Van Gompel, 1, p. 365 denkt aan ontlening aan een persoon met de naam Jacques Jour.

Sjansen

De meid zaat te sjaanse. Flirten.

Sjappie

Ik kwaam 'n aorig sjappie teege. Sjappie, sjap: haveloos figuur. Heestermans (1995), p.33 denkt dat sjappie verkort is uit Sjappietouwer, van Maleis siapu tahu 'wie weet 't'. Dit zou een door matrozen gebruikte uitdrukking zijn. Vandaar de betekenis 'ruwe gast'.

Sjees

'n Vlotte sjees. Een rappe vrouw. Ook: soort rijtuig.

Sjielpen

Ik heb daor wel 'n uûr staon sjielepe. Ik heb daar wel een uur voor niets staan te wachten. Moeten we er het vogelgeluid in zien: tjilpen? Maar wat is het verband?

Sjiep sjap

Hij deej sjiep sjap op zonne botteram. Zwitserse smeerkaas.

Sjimmie

Bende ok in de sjimmie gewiest? Ben je ook in de sjimmie geweest? Op de kermis. Cakewalk. De shimmy was een dans uit de jaren '20 van de 20^e eeuw. De naam van de dans is verkort uit shimmy shake 'dans waarbij het lichaam schokte'. En dat is te vergelijken met de op-en neergaande beweging van de brug bij de cakewalk (Debrabandere, p.622).

Sjoege.

Hij had er gin sjoege van. Geen verstand. In Zevenbergen: geen erg (De Groot, p.198). Mogelijk van een hebreuws woord voor antwoord; bekend sinds 1901-1925 (Van Dale, p.3056).

Sjop

De brakke liepe al in dûrre sjop. De brakken liepen al in hun sjop. Hansop, pijama, in de vorm van een overall.

Sjouwen

Wè bende daor nou aont sjouwen? Wat ben je daar nou aan het sjouwen? Wat ben je nou aan het doen?

Sjuust

Sjuust, dè klopt as 'n bus. Juist, dat klopt als een bus. Dat klopt precies. In Udenhout zegt men suust (Verhoeven, p.194).

Slaan

Pas op, die koei slaot veul. Pas op, die koe slaat veel. Met de achterpoten trappen uitdelen.

De griep ies 'm op z'n spiere geslaon. De griep is op zijn spieren geslagen.

Vroeger wierter olie uit lijnzaod geslaon. Vroeger werd er olie uit lijnzaad geslagen.

Slaap gerust

Slop gerust jonges. Slaap lekker jongens.

Slachter

In november kwaam de slachter om 't vèrreke te steeke. In november kwam de slager om het varken te steken.

Slaaiemmer

Nen lange slaoiemmer. Een lange slungel.

Slag

Hij hèt (ook: heet) de slag. Hij heeft het hoogste bod gedaan bij de eerste verkoping, bij openbare verkoop.

Slahielen

Och gij meej oeuw slaojhiele. Iemand met kromme benen. Vgl. in Kempenland slamuts en slatrien voor luie en slome mensen. (De Bont, p.559). In Made zegt men bij onwelkom bezoek: *daor hedde hum ook weer aon mè zun slaoihiele* (Kooiman, p.195). In Baarle-Nassau heeft iemand met slahielen grote, plompe voeten (Ollslaegers, p.64).

Slakip

Ge het daor 'n schoeone (ook: schoeune) slaoikiep ziete. Je hebt daar een mooie grote kip zitten.

Slalippen

Hij had nogal slaoilippe. Dikke lippen. Zie Soendalippen.

Slameur

Daor krijde veul slameur meei. Slameur: last, drukte. Ook bekend in Kempenland (De Bont, p.557) en Helmond (Daniëls, p.167).

Slap

't Was mar slap in de winkel vandaog. Er was vandaag weinig klandizie in de winkel.

Slavink

In de winter ziede veul slavinke op de voejertaofels. In de winter zie je veel slavinken op de voedertafels. Groenlingen. Verbastering van?

Slechten

Gaode gij de molshoeope mar slichte. Ga jij de molshopen maar slichten. Met een riek egaliseren. Ook gezegd van een akker egaliseren met bv. een plank, waar de boer op ging staan. Het molbord was in Oosterhout vrijwel onbekend.

Sleep

Hij was de Nonnebroeken aon t sleipe. Sleip: instrument om de koeienstront te verspreiden, gemaakt bv. van een aantal aan elkaar verbonden autobanden, maar ook wel een uit aan elkaar gehechte ijzeren platen werktuig. De Nonnenbroeken is een gebied in de Polder dat in de 14e eeuw in bezit was de nonnen van het klooster Kortenberg.

Sleg

Hij sloeg meej de sleg de heinpaole in de grond. Hij sloeg met de sleg de heinpalen in de grond. Sleg: grote houten hamer. Het woord zou uit Holland naar onze streken gekomen zijn (Weijnen: Oude woordlagen, p.91).

Slemeurig

Wè hèdde 't ammel slemeurig. Wat heb je het allemaal slemeurig. Wat heb je het allemaal druk.

Sleuf

Hij maakte 'n sleuf in de plaank. Gleuf, smalle groef.

Slibberbaan

's Winters maakte we 'n slibberbaan op de stoep. Glijbaan op vastgetrapte sneeuw.

Slibberen

De brakke waare aon 't slibbere. Glijden op een glijbaan van ijs, vastgetrapte sneeuw. Men ziet de kinderen deze sport nooit meer doen. Ook bekend in ABN (Van Dale, p.3078). Intensivum bij slijpen 'schurend wrijven' (Debrabandere, p.500).

Slichtmes

Hak die takke mar meej 't slichtmes gelijk. Hak die takken maar met het slichtmes gelijk. Mes waarmee takken op gelijke lengte worden gehakt.

Sliep uit

Sliep uit, sliep uit. Iemand bespotten. Hierbij worden de wijsvingers over elkaar gewreven.

Sliet

In sommige boerderije hadden ze nen zolder van sliete in de stal. In sommige boerderijen hadden ze een zolder van slieten. Sliet 'lange buigzame lat'. In Oosterhout waren het wilgenstammetjes. Sliet: mogelijk verwant met sluiten. Men denke aan hout dat voor een afsluiting gebruikt wordt (Weijnen, 1996, p.322). Ook de dakdekker gebruikte slieten.

Slijkes vol

Den zaaibak was slijkesvol (ook: sleksvol). Afgestreken vol. Verschuren, p.167: slijk ende vol. In Kempenland is de term in sommige dorpen bekend. (De Bont, p.556). Mnl. sleecvol. Sleik, sleek betekent: 'gelijk van hoogte, afgestreken, amper'. Het woord stamt van een basis die 'kleverig' betekent en ook voorkomt in slechten, slijm en lijm. Betekenisonwikkeling: 'kleverig' > 'glibberig' > 'glad' > 'gelijk van hoogte' > 'effen' (Weijnen, 1996, p.320). Verwant met 'Mnl. slecht, slicht'effen, gelijk, gelijk met de grond.

Slijpsteen

Draait de slèpstjèèn mar goet rond. Draai de slijpsteen maar goed rond. Een slijpsteen was een ronde steenblok, waarop keukenmessen, zeis en zicht, maar ook messen uit de maaibalk werden geslepen. Door de steen liep een ijzeren as, die verbonden was met een slinger, die rondgedraaid kon worden. Bij het slijpen moest er voortdurend water over de steen worden gegoten. *Iemande op de slèpstjèèn houwe.* Het uiterste van iemand vergen. Iemand financieel uitbuiten.

Slinger de slanger

Hij reej slingerdeslanger weg. Hij reed al slingerend weg. Ook bekend in Zundert (Van Giels, p.58).

Sloeber

't Was nen aorige sloeber. Een eigenaardig stakker. Het woord is voor het eerst in 1872 opgetekend. Hoort bij mnl. slobbe 'vuil, smerigheid' (Van Dale, p.3085).

Sloeberen

De vèrrekes sloeberden den bak leeg. Slobberen. Van Mnl. (over)slubberen: 'door modder naar de overkant waden', frequentatief bij slubben, abalautend verwant met slabben 'slurpen, kwijlen' (Van Gompel, 3, p.75).

Sloef

Ik heb drie zakken sloefe mèèjgebrocht. Sloef: geperst kolenafval voor in de kachel.

Sloep

Ze had 'n benneke èrrepel in durre sloep. Ze had een mandje aardappels in haar sloep. Voorschoot. Verwant met sloof.

Sloerie

't les 'n minne sloerie. Slordige vrouw.

Slokske

Hij naam 'n slokske (soms:sloegeske). Hij nam een slokje.

Sloffen

Hij liep te sloeffe. Sloffend lopen. Sloffen zijn ook pantoffels.

Sloof

Trui was 'n sloof. Vrouw die veel werk verzet, altijd aan het werk is en weinig eisen stelt.

Sloot

We waare in de polder aon 't sloeotje (ook: sloeutje) springe. Over de sloten springen. *De sloeote laage in sommige winters diechtgevroore.* De sloten lagen in sommige winters dichtgevroren.

Slootwater

Bij Mieje krijde altij sloeotwaoter (ook: sloeutwaoter). Bij Mie krijg je altijd slootwater. Slappe koffie.

Slop

Ge mot nen waoge zaand in 't slop goeie (ook:goeie). Je moet een wagen zand in het slop gooien. Toegang tot een akker of weiland, vaak modderig. Ook dam genoemd. Eveneens een gangetje tussen huizen.

Slotbosse toren

De Slobbesse toren; de Slommese toren. Laatste toren van het Kasteel ten Strijen, gelegen bij het Slotbos, een bos aangelegd bij de restanten van het slot.

Sluif

Het mes zaat in 'n sluif. Huls. Ook bekend in Gilze: huls, foudraal, hoes, ter bescherming (Van Gestel, p.226). Ook restant van de kelkbladeren op de aardbei.

Sluiven

Ik had wel twèèj kilo èrrebeesjes gesluid. Van de kelkblaadjes ontdoen.

Smeerlappen

Hij had op de mart 'n pont smeerlappe gehaold. Dadels. Ook: gemene persoon. Een smeerlap is eigenlijk een lap waarmee iets kan worden ingesmeerd, vervolgens een smerige lap en dan een smerig iets (Stroop, p.78).

Smispelen

De meide stonne te smiespele. De meiden stonden stiekem te praten.

Smoel

Slaotem op zonne smoel. Sla hem op zijn smoel. Gezicht.

Smoesje

't Smoesje ies goed, mar 't protje (ook: pratje) deugt nie. Het smoesje is goed, maar het praatje deugt niet. Het is een slappe smoes. Mandos kent deze zegswijze alleen voor Eindhoven (Mandos, p.479).

Smoor

Op de doskas staode flink in de smoor. Op de dorskas sta je flink in de smoor. Stof. Dorskas = dorsmachine. Smoor en smoren in de zin van 'stuiven' komen alleen maar in westelijk Noord-Brabant voor; in de aangrenzende Antwerpse Kempen is het woord wel bekend, maar betekent het 'walm', en in Zeeland waar men het ook kent staat het voor 'mist' (Stroop 2, p.63). Smeulen, smoken en smoren stammen af van een grondwoord, beginnend met sm- dat 'smeulend branden' zou betekenen.

Smoorzat

Hij was gereegeld smoorzat. Hartstikke dronken.

Smossen

't Was den jièren dag aon t smosse. Het was de hele dag aan het smossen. Motregen (Vgl. Hoeufft, p.555). Het woord heeft een indo-europese basis 'nat en daardoor soms vuil' (Weijnen, 1996, p.329).

Smullen

Ge maag wel eete mar nie smulle. Je mag wel eten, maar niet snoepen. Gezegd als een kind teveel zoetheid op de boterham doet, bv. hagelslag.

Snebbel

't les 'n groeote (groeute) snebbel. Iemand die veel praat, kletst.

Snee

Hij had al drie sneeje geploegd. Hij had al drie sneden geploegd. Ploegsnede, voor.

Sneep

Zo zwart as ne sneep. Roetzwart. Een sneep is een zoetwatervis (Van Dale, p.3107).

Snelzijker

Agge naor de mart moes was nen snelzeiker 'n uitkomst. Als je naar de markt moest was een snelzeiker een uitkomst. Vrouwenonderbroek met opening, waardoor het plassen een eenvoudige aangelegenheid was.

Snerkpotje

'n Snerrekpotje itte nie iederen dag. Een sneerkpotje eet je niet iedere dag. Gestooft vlees uit de hals van een varken, waar het dier gestoken is. Ook genoemd: eerste panneke, kribvlees en steek. Snerken is o.a. sissend braden (Van Dale, p.3111).

Snijbak

Snij 't stroeoi (stroelui) mar klein in den snijbak. Snij het stro maar klein in de snijbak. Werktuig waarin stro in korte stukken gesneden kon worden. Hiermee werd het vee dan 'gestraaid' in de stal. Lang stro zou in de mest heel moeilijk te verwerken zijn.

Snijden

Hij sneej meej 'n lèège troef. Hij sneed met een lage troef. Snijden, aftroeven, bij het rikken.

Snijrog

In het vurjaar kreege de koei dikkels snijrog. Winterrogge, afgemaaid om groen te voeren. Na het ingekuilde voer in de winter, waren de koeien er gek op. Snijrogge. Winterrogge wordt in sept/oct gezaaid en de oogst valt het jaar daarop in juli/aug. Half april, net voor de koeien de stal verlieten en de wei ingingen, werd de rogge, die dan al een dm. of meer lang was, afgemaaid en aan het vee gevoerd. Na het maaien kreeg de rogge meer zijstengels, stoelde ze beter uit en gaf zo misschien nog meer korrelopbrengst dan normaal. Snijden = maaien.

Snip

Agge't nog nen kjeer doet, maak ik 'n snip in oeuw oeor (ook: oeur). Als je het nog een keer doet maak ik een snip in je oor. Een snip was een knip.

Snipperen

Ik zal de juine ies snippere. In kleine stukjes snijden. Het woord komt voor het eerst voor in 1588; iteratief (=frequentatief) bij snippen 'snijden' (Van Dale, p.3114).

Snoet

Aongebraand of nog nie gaor, houdoewe snoet (ook: bek) en frit (ook: fret) mar. Aangebrand of nog niet gaar, houd je mond en eet maar (vgl. Mandos, p.363).

Snoffel

Hedde gij nog snoffels in den of? Heb jij nog snoffels in de hof? Grasanjer, Dianthus plumarius of Duizendschoon, Dianthus barbatus. In Gilze kende men het woord snoffel ook voor anjelier (Van Gestel, p.227; vgl.ook Stroop, p.111, 112). Snoffel is ontleend aan het franse woord girofle voor kruidnagel. Anjer en sering lijken qua geur op elkaar: ze dragen soms ook gelijke namen. Een uitgebloeide sering lijkt veel op een kruidnagel; vandaar dat de franse naam ginofle (dat oorspronkelijk kruidnagel betekende) voor deze twee planten in gebruik is gekomen als volksnaam (Stroop, p.112). Ook is het de volksnaam voor Tuinanjel, Dianthus caryophyllus L. De naam is volgens Heukels ook bekend in Zuid-Holland en Vlaanderen. (Heukels, p.86, 87). In Oosterhout heette Duizendschoon, een nauwe verwant van de grasanjer, ook wel Boerentuilen. Het WBD geeft Jenoffel of Snoffel als naam voor Duizendschoon op voor de plaatsen Hulten, Tilburg, Son, Breugel, Nuenen en Wezembeek-Oppeem. In Princenhage noemt men deze plant Jenoffeltje ofwel Snoffeltje en in Made Jenoffeltjes (WBD III-2, 1, p.425).

Snotaap

't les nog mar nen snotaap. Het is nog maar een kleine jongen.

Snotdomme

Basterdvloek.

Snotje

We hieuwen 'm in t snotje. We hielden hem in het snotje. In de gaten.

Snotjong

Al de snotjong kwaame kijke. Kwajongens.

Snotneus

Dè het (ook: heet) die snotneus gedaon. Kwajongen. Eigenlijk: olielamp met uitsteeksel, teut, waarin de olie brandt (De Bont, p.568, 569). Ook: snotkoker.

Snotpin

Gaodies uit de weg, snotpin. Ga eens uit de weg, snotpin. Snotpin: kind. Eigenlijk: kind met snot uit zijn neus.

Snufferd

Hij liep meej zonne snufferd teege de paol aan. Hij liep met zijn snufferd tegen de paal aan. Snufferd is neus, gezicht.

Snuiten

Ge mot oew neus nie te dikkels snutten. Je moet je neus niet te dikwijls snuiten.

Snuk

Hij gaaf nen snuk aan de lint. Hij gaf een ruk aan de lint.

Sobberie

Meisjestol, lijkend op een paddestoel. Ook soppie genoemd. De meide spulde veul met nen sobberie.

Sodemieter

Soudemieter op. Donder op. *Jan ies nen luie soudemieter.* Jan is een lui persoon. Genoemd naar de stad Sodom.

Soeur

Wij hadde verschaaië soeore (soeure) op school. We hadden verscheidene soeuren op school. We hadden verschillende zusters op school. Soeur superieur was het hoofd der school.

Soendalippen

Die had echte soendalippe. Dikke lippen. Genoemd naar de Zumbastam uit Afrika? Ook: Zoeloelippen.

Soepie

't les mar 'n min soepie. Sujet. (Vgl. Heestermans, 1988, p.44). Persoon van bedenkelijk allooi (Heemk. Studiegroep, p.138).

Soepogen

Kèk toch uit oew soepoeoge. Kijk toch uit je soepogen.

Soeps

Er was nie veul soeps bij. Er was niet veel bijzonders bij.

Sommige

Sommigte zegge dettie vrèèt errem ies. Sommige mensen zeggen dat hij heel arm is.

Soms

Hij gaot tewèle naar de mart. Hij gaat soms naar de markt. Ook 'sewèle'.

Soort

Och, 't ies 't soort. Och, het is het soort. Gezegd van mensen die men minder acht.

Soppen

Sopt oeuwen errepel mar. Sop je aardappel maar. Los het maar op.

Soppiejèn

De meite speulde meej ne soppiejèn. Meisjestol. Ook: soppie en sobberie genoemd.

Sos

Stikt hier nog mar wè sosse uit. Sos: zode.

Soudeflikker

Hij kreeg lèllek op z'n soudeflikker. Donder.

Soudeju

Basterdvloek. Van Sodom + dieu (Van Gompel, 1, p.254).

Spaarboekje

Zet dieje gulde mar op oeuw spaorbaankboekse. Zet die gulden maar op je spaarboekje, spaarbankboekje.

Spaajer

Hij het honger as nen spaojer. Hij heeft honger als een spaajer. Grote honger, als iemand die veel grond gespit heeft. Spaajen hangt samen met spa 'schop'.

Spitten, uit: Vincent van Beauvais: Spiegel der Natuur.

Spanjoletten

Op de zijkaante van de kèr wiere spanjolette gezet. Op de zijkanten van de kar werden spanjoletten gezet. Dit werd gedaan bij een hoogkar om meer hooi of graan te kunnen laden en om te voorkomen dat het hooi of graan bij de as van de kar zou komen en zich daarom heen zou winden, waardoor de kar geremd zou worden.

Spannen

De koei wier vur 't mulleke gespannen. De koe werd voor het melken gespannen. De achterpoten werden met een spanriem aan elkaar gebonden, waardoor de koe niet meer kon trappen.

Spannen

't Spande er als 'n urdjèèl (ook: ordjèèl). Het was spannend, er was ruzie, gevecht.

Spatjes

Ge mot nie te veul spatjes hebbe. Je moet niet teveel eisen stellen. Niet teveel kapsones hebben. Ook bekend in het ABN (Van Dale, p.3141).

Spats

Hij zal nie veul gekke spatse mer maoke. Hij zal niet veel gekke dingen meer doen, bv. gezegd van iemand die flink op zijn donder heeft gekregen. Van hoogduits Spatz <Lat. Expassio 'het uitspreiden' (Van Daele, p.3141).

Speculasiemanneke

In de sinterklaostijd kreege ze wel ies 'n speaculaosiemanneke. Speculaasje: deze hadden de vorm van mannetje.

Speelkwartier

Hij gong tik-tak speule in 't speulketier. Hij ging tikkertje spelen in het speelkwartier. Ongeveer een kwartier vrije tijd tussen de lessen.

Speelman

Meej de kèrmis kwaame er wel speulmanne. Rondtrekkende muzikanten.

Speet

Hij gaaf de trekker 'n spèèt gas. Hij gaf de tractor een speet gas. Trapte hard op het gaspedaal. Ook bekend in Made (Kooiman, p.201). Herkomst?

Spekkast

Hang dees hammen ies in de spekkas. Hang deze hammen eens in de spekkast.

Spekkast: kast op zolder, uitkomend in de schouw, bedoeld voor het roken van de hammen. De kachel moest dan met hout, speciaal beukenhout, gestookt worden om de hammen een goede smaak te geven.

Spekkuip

De spekkuip ston in de kelder. Vierkante of ronde bak waarin vlees en spek in pekels bewaard werd.

Speknek

Hij had nen speknek. Dikke nek.

Speling

Er zaat veul speules (ook: speuling) op den as. Er zat veel speling op de as.

Spenenzalf

Meneer den apotheker, dat ik hier ben weet ik zeker, Ik kom om geen koei of om geen kalf maar om een dubbeltje spenenzalf. Als dit versje door een kind zonder fouten werd opgezegd, kreeg het de spenenzalf gratis. Zie bij Oliekoppen voor een wat andere versie. Spenenzalf werd op de spenen van koeien gesmeerd om ze zacht te houden.

Speuren

Ge mot mar nie al te naauw speure. Je moet maar niet al te nauw speuren. Niet al te nauw kijken.

Spie

Hij het gin spie. Geld.

Spieker

Hier iest harde grond, ge zalt den spieker motte gebruike. Hier is het harde grond, je zult de spieker moeten gebruiken. Smalle, scherpe schop. Ook bekend in Prinsenbeek (Van Melis, p.130), Zundert (Van Giels, p.60) en Oud-Gastel (Naostebij, p.37).

Spierzak

Hij droeg nen spierzak op zonne rug. Broodzak. Tweedelige zak, ter lengte van 57 cm. Ook werd er wel vlees in bewaard, aan een kram aan de zolder.

Spinneke

De zult ston in 't spinneke. Provisiekast. Heestermans, 1988, p.17: spin <Mlat. spenda. Spin: uitdeling, provisiekamer, -kelder, -kast, broodkast.

Spinnekop

D'r zaat nen spinnekop in de klèèrkas. Er zat een spinnekop in de kleerkast. Spin. Koppe betekent 'spin', het woord is dus dubbelop!

Spinnekoren

D'r honge veul spinnekorens aon den struik. Rode vruchten van Meidoorn. Ook bekend in het ABN (Van Dale, p.3160). Ongetwijfeld genoemd naar de struik zelf, die in sommige streken de naam Spellekoorn draagt. Spil, spel <speld, dus genoemd naar de doorns. De vorm Spinnekoorn wordt, zonder dat hij een streek noemt waar deze naam gebruikt wordt, gegeven door Heukels (Heukels, p.79). Het WBD geeft Spinnekorens als plantnaam voor Made en Drimmelen en als naam voor de vrucht in Oud-Gastel, Oosterhout en Wagenberg (WBD III-2,1, p.158, 161). Zie ook bij apekullekens.

Spinnen

De merrie spint as ie hengstig is. Het geluid dat de merrie dan maakt?

Spoken

Hij liep den jèèle nacht te spoeoke (ook: spoeuke). Hij liep de hele nacht te spoken.
Door het huis te lopen.

Spook

't Was 'n ouw spoeok (ook: spoeuk). Bleke, magere vrouw.

Spoor

Op hallef spoor rije. Het paard niet in het midden van een pad laten lopen, maar door een van de sporen aan de kant van de weg. (Vgl. De Bont, p. 580).

Spoormand

Smits-Van Sprang spreekt over een 'spoormand botramme'. (Smits-Van Sprang, p.49, 69). Bepaald soort gesloten mand met twee kleppen.

Sporen

Hij spoort van gin kaante. Hij is niet goed snik. Vgl. een kar die niet goed spoort, d.w.z. niet in het wegspoor past, dus waarvan de wielen te breed of te smal staan (vgl. De Bont, p.581).

Sport

't les 'n moeie (ook: moeuie) sport. Het is een mooie sport. Het is een aardig tafereel, bv. spelende kinderen.

Sportvarken

Ze hadde drie sportvèrrekes. Sport<export. Bestemd voor de export.

Spouwen

Hij moes erg spouwe. Overgeven, ook spuwen. *Hij deej wè spouw aon zen haande om beeter te kanne werreke.* Hij deed wat spuw aan zijn handen om beter te kunnen werken.

Sprei

De errepel laage in de spraai. Uitgedaan en op een rij gegoooid.
Een spraai petrijze. Een klucht patrijzen.

Sprei

De spraai laag op t bed. De sprei lag op het bed.

Spreken

Bende van God dan sprikt, bende van den duuvel dan wekt. Ben je van God dan spreek, ben je van de duivel dan wijkt. Sprikt: spreekt. Wèkt: wijkt, uit de weg gaan.

Spriet

Alleen bekend uit het rijmpje: In mei leggen alle vogeltjes een ei, behalve de koekoek en de spriet die leggen in de meimaand niet. Spriet = kwartelkoning, een zeer verborgen levende vogel van grasland. Heeft een karakteristiek geluid, lijkend op het strijken van de vingers langs een kam. Moet vroeger algemeen zijn geweest, maar is tegenwoordig zeer zeldzaam. Het woord komt pas in het Nederlands voor sinds 1860 (Van Dale, p.3180).

Sprinkhaan

Ties nen maogere sprinkhaon. Mager maar snel, beweeglijk persoon.

Spuiste

De koeibak laag vol spuste. De koebak lag vol spuiste. Graanafval, spurrie, kaf etc. In geen enkel ander dialect bekend? Het WBD, 3,1976, p.314 geeft spruitpot, spruitketel, spruitkuip etc. voor de ketel waarin graan voor het vee wordt gekookt. In Gilze kent men spuiten voor 'pruttelen': de slobber (sop voor varkens) stond op het vuur te spüsten' (Van Gestel, s.v.). In Riel komt het woord voor in de betekenis van 'veevoeder of varkensvoeder koken'. Het woord zou uitgesproken moeten worden met de klank van het fr. heure (Michel de Koning: Uit het 'handschrift Vermeulen'. Een brief over het Riels dialect, Brabants 7, nr.1(2010), p.47).

Spuit

Spuit ellef gift modder. Gezegd als iemand onzin vertelt.

Spulleke

Dès spulleke, niewaor? Dat is kwaliteit, nietwaar?

Spurrie

Op de slechtste zaandgrond wier spurrie gezaaid. Eenjarige plant, voedergewas. *Ge kan wel spurrie in oew oeore zaaien.* Je kunt wel spurrie in je oren zaaien. Bij iemand met vuile oren. *Hedde spurrie in oeuw oeore (ook: oeure)?* Ben je doof? Spurrie werd gezaaid zodra de vorst uit de grond was. Het maaien ervan kon dan al in april, als de koeien nog op stal stonden, plaats vinden. Van spurrie gaven de koeien veel melk, vooral als er zaad in zat.

Spurrieboter

In september konne we spurriebotter maoke. Boter met een speciale (hoog gewaardeerde) smaak, ontstaan door het eten van spurrie door de koeien.

Spurriekoe

Nen buik as 'n spurrie koej hebbe. Een heel dikke buik hebben, net als een koe die te veel spurrie heeft gegeten. Spurrie bevat een stof, die er voor zorgt dat de pensgassen niet meer goed kunnen ontsnappen met als gevolg dat de pens opzwelt.

Spuwen

Spouw mar ies in oew haande. Spuw maar eens in je handen, bv. als er aan een zware inspanning gedaan moest worden.

Spouwen betekent ook: braken. *Iemaand op z'n vesje spouwe.* Iemand hard de waarheid zeggen.

Staai

Doe t mar op staoi aon. Rustig aan. Mnl. stade 'de geschikte plaats, gelegenheid, het juiste ogenblik'. In Baarle-Nassau kent men gestooj: rustig aan (Olislaegers, p.22).

Staan

Witte gin koei mer vur me staon? Weet je geen koeien meer te koop staan?
Hij hettet er op staon. Hij kijkt er naar uit.

Staande kar

Meej staonde kèr rije. Met twee karren tegelijk werken. Eén kar om te laden, een andere om te lossen, bv. bij de graanoogst of bij mest rijden.

Start

Och, jirrejirree, de start valdók niet mee. Och de start valt ook niet mee. Het is moeilijk om op te staan.

Staart

Op steert af boere. Op staart af boeren. Failliet dreigen te gaan.
Agge op vrijdag vlees it krijde nen steert. Als je op vrijdag vlees eet krijg je een staart. Vlees eten op vrijdag was door de katholieke kerk verboden. Op vrijdag werd daarom veel vis gegeten.

Stad

Ik mot woensdag ies naor de stad om klèère te koeope (koeupe). Ik moet woensdag naar Breda om kleren te kopen. Breda was vanuit Oosterhout gezien de stad. Als men naar Oosterhoutse winkels ging zei men: ik ga naar het dorp.

Stadse

Meej van die stadse kande beeter nie te maoke hebbe. Stadse mensen werden als onbetrouwbaar gezien.

Stalen Jezus

Dieje Klaas, dè ies toch ok nen staale jeezus. Dieje Klaas, dat is me toch ook een stalen Jezus. Onverstoorbaar iemand.

Stalgang

De koei had de stalgang gebrooke. De koe had de stalgang gebroken. Repel, stalpaal waaraan de koeien vastgezet zijn. Houten paal van circa één dm. dik en 2 m. hoog, die onder in een gat in de zul rustte en boven vastgemaakt was aan de bovenzul (een balk). Zie WBD, 1, (1967), p.89

Stallen

Hij had vier stalle ziete. Hij had vier groepen lokeenden zitten. Bij de jacht of in een eendenkooi.

Stalpoten

Na de winter hadde veul koei stalpoeote (stalpoeute). Lange hoeven, die bekapt moesten worden. Dikke benen bij de mens werden ook stalpoten genoemd.

Andreas Schotel: potstal

Stand

Zij ston te kèrne meej de staand. Ze stond te karnen met de stand. Botervat, waarin een staaf op en neer kon worden bewogen. Aan deze staaf zat een plaat met ronde gaatjes.

Stapelgek

Hij ies stapelgek. Ook kortweg stapel. Stapel kan ook 'krekel' betekenen (Hoeufft, p.569).

Stechelen

Leg nie te stechele. Twisten, kibbelen. Het woord is bekend vanaf 1895. Vermoedelijk een frequentatief van stechen 'steken' of 'slaan door de hogere kaart van de lagere' (Van Dale, p.3218.).

Stee

Ome Christ wúnde (ook woeonde) op een schoeon (ook: schoeune) steej. Ome Christ woonde op een schone stee. Een mooie boerderij. Stede is opgetekend in de zin van boerderij sinds 1599 (Van Dale, p.3218). Boerenplaats, boerderij, hofstede. Het woord komt in de Baronie al veel eerder voor. In Zundert wordt in 1471 een erfstede genoemd; te Galder in 1510 een Oude Stede; in 1533 in Prinsenbeek een stede, etc. (Database van toponiemen van Chr. Buiks).

Steeg

Achter de steej kwaamde in de stiecht. Achter de boerderij kwam je in de steeg. In Oosterhout en daar alleen werd steeg nogal eens verward met stede (steeg kende een nevenvorm steechde, die waarschijnlijk soms overging in stede).

Steeg

De koei was steeg. De koe was steeg. Wilde niets meer eten. Ook: koppig. Steeg < stadig (Hoppenbrouwers. 316). In Kempenland kent men aan steeg drie betekenissen toe: 1. Niet gauw voor de jager, drijver of hond opvliegend (patrijzen) 2. (van in beweging zijnde biljartballen) traag, langzaam 3. Onwillig, koppig, vooral van paarden gezegd die niet willen trekken (De Bont, p.596).

Steek

De kapelaon had nen steek op. Hoge vierkantige bonnet.
Nen zondagse steek houd gin week. Werk dat op zondag wordt gedaan houdt geen stand.

Steekt

Da stikt nie zo naauw. Dat komt niet zo nauw.

Steenklaver

Op die waai ston veul steeenklever. In die wei stond veel steenklaver. Witte Klaver, *Trifolium repens*

Schemegne oft Seemd-Klaveren.

Klaver, uit Dodoens: Cruydtboeck

Steenkneuter

Ik wit nen stjeenkneuter te houwe. Ik weet een steenkneuter te houden. Ik weet het nest van een frater.

Steenpuin

We gaan de stjeenpui in de weg rije. We gaan het steenpuin in de weg rijden.

Steenpui: puin van muren etc. In Kempenland spreekt men van steenpuin (met een slot-n)(De Bont, p. 595). Met steenpuin werden modderige wegen en dammen opgehoogd.

Steentje ketsen

De brakken waare aon 't stjeentje ketse. De brakken waren aan het steentje ketsen. Steentjes laag over het water gooien en proberen om ze dan te laten ketsen op het water.

Steiloor.

Steiloor speule. Bij het dorsen met de vlegel de taak hebben om de schoven van de band te ontdoen.

Stekelvarken

In de heg zaat 'n steekelvèrreke (ook: steekevèrreke). Egel, Erinaceus Europeus. Oorspronkelijk zou stekelvarken de naam voor het wilde zwijn geweest zijn, dat immers stijve borstelharen bezit. In sommige streken heet de pissebed ook stekelvarken (Stroop, p.43, 44). Vgl. eng. hedgehog: 'hegvarken' voor egel.

Steken

De zon stikt, 't ies benaauwd. De zon steekt, het is benaauwd. Vochtige lucht met felle zon, waardoor het heel warm aanvoelt. Meestal komt er dan regen.

Stellen

Wè hek toch veul meej 'm te stèlle. Wat heb ik toch veel met hem te stellen. Moeite hebben met. Mandos geeft als betekenis 'veel moeite, drukte met iets hebben' (Mandos, p.497).

Stenen ei

'n Stjeene aai wier èrreges gelegd om de kiepe daor 'n nest te laote maoke. Een stenen ei werd ergens gelegd om de kippen daar een nest te laten maken.

Sterfhuys

Bende nog in 't sterfhuys gewiest? Huis waarin iemand overleden is. Vroeger ook een boeldag: verkoop van de goederen van de overledene.

Sterven

Hij sterreft vur de deur. Bij biljarten: de bal van de speler raakt de laatste bal net niet.

Stief

't les nog 'n stief ketierke loeope (loeupe). Het is nog een stief kwartier lopen. Nog ruim een kwartier.

Stiefelen

Hij stiefelde naor de kerrek. Flink, snel doorstappen. Frequentatief bij stieven 'stuiven' (Van Gompel, 1, p.70).

Stiel

Hij ies kleermaaker van zonne stiel. Hij is kleermaker van zijn stiel. Beroep, ambacht.

Stieren

De koei wier gestierd. Bevrucht door de stier.

Stierig

De koei was stierig. Bronstig.

Stijfselbloem

Ik von daar nog etteleke stesselblomme. Ook stefselsblom en theeblom genoemd. Hieronder verstaat men in Oosterhout de Kleine Veldkers, *Cardamine hirsutum* L. Elders in westelijk Noord-Brabant ook wel de Pinksterbloem en in het Land van Hulst het Moeras-vergeetmijnietje (Heukels, p.55, 159). Volgens Kleijn noemde men de Pinksterbloem in Oost-Drente Stiefselbloempje en in Noord-Overijssel, de Duinstreek en Schouwen Stijfselbloem. (Kleijn, p.68). Hij legt een verband met het voorkomen van het schuimbeestje op deze plant, die het zgn. Koekoeksspog produceert: een schuimbel, die dan enigszins aan wassop moet doen denken. Voor het Moerasvergeetmijnietje denkt men echter dat het bloempje aan het waswater werd toegevoegd om de was een blauwe tint te geven (Kleijn, p.195). De naam Stijfselbloem komt in Wuustwezel voor als benaming voor Salie, in Nispen, Gilze-Rijen, Rijsbergen, Tilburg, Goirle en Spoordonk als naam voor Pinksterbloem (WBD III-2, 1, p.321, 389).

Stik.

Hij ziet 'r stik alleen. Hij zit er helemaal alleen.

Stikarm

Hij was stikèrm. Hij was stikarm. Hij was heel arm.

Stikken

't Stikt er de moord van. Er zijn er heel veel van.

Stikt de laamp aan. Steek de lamp aan. Krijg nou wat.

Stikdonker

't Was stikdonker in de moos. Het was aardedonker in de bijkeuken.

Stikrijp

't Graon ies stikrijp. Het graan is hartstikke rijp.

Stikken

Dè stikt me niks. Dat kan me niets schelen.

De zon stikt (bij onweerachtig weer, hoge luchtvochtigheid).

Stikschaar

Hij vong palling meej de stikschèèr. Hij ving paling met de stikschaar. Elger.

Stil staan

Der staot niks vur stil. Het is allemaal snel op, bv. brood. Gezegd in een huishouden met veel kinderen.

Stillekens

Stillekens aon jongens. Voorzichtig, zachtjes.

Stille mis

Elleke morrege waren er drie stille miese. Elke morgen waren er drie stille missen. Mis waarbij niet gezongen werd.

Stinkerd

Ja, Piet ies nen rijke stinkerd. Een rijk, hovaardig persoon.

Stoeberen

't Stoeberde flink op den akker. Het stoof flink op de akker. In de droge tijd, in april, na het ploegen en eggen, ging de droge zandgrond vaak stuiven.

Stoken

In 'n goei huuwelek motte nie stooke. Je moet goede verhoudingen niet verstoren.

Stokken

Stokte gij de kaorte nog mar ies effe. Stok jij de kaarten nog maar eens. Door elkaar schudden.

Stokvis

Alles op zonne tijd en nen stokvies in de vaste. Vgl. alles op zijn tijd en een boekweitkoek in de herfst.

Stom

Zo stom zen as 't peert van oonze lieven heer en dè was nen eezel. Zo stom zijn als het paard van Onze Lieve Heer (een ezel!). Heel dom zijn. Ook: zo stom zijn als het achtereind van een varken.

Stomme achterover

Dè het diejen stommen achterover gedaon. Uiterst dom figuur.

Stoof

Oons opoe had in de winter altij nen stoof waar ze der voete op zette. Houten bak met gaten in het deksel. Binnenin stond een ijzeren pot waarin gloeiende kolen werden gedaan.

Stook

Hedde nog genug stook vur de winter? Heb je nog genoeg brandstof voor de winter? Stook bestond uit hout, vroeger turf en later kolen.

Stootijzer

Ze moesse den kuil bloeot (bloeut) maoke meej 't stoeetijser (ook: stoeutijser). Zware ijzeren staaf met handvat, bv. om bevroren grond op inmaakkuilen open te breken.

Stootkar

Hij had 'n vracht zaand op de stoeotkèr. Duwkar.

Stop

Gaodies naor de Stop. Ga eens naar de stop. Bepaalde winkel, in de Kerkstraat. Genoemd naar de eigenaar, Toon de Stop, die ook op de kunstzijdefabriek in Breda werkte als nachtwaker.

Stop

Doet de stop mar op de fles. Kurk, sluiting.

Stoppels

Den akker wier geploegd in de stoppels. Van Vulgairlatijn stupula, Latijn stipula 'strohalm' (Van Gompel, 3, p.118). Vaak werd er na de oogst nog 'groen' gezaaid. Dan moest de graanstoppel snel omgeploegd worden, om het zaad tijdig (voor 10 aug.) in de grond te hebben.

Stoppelbloot

Den akker wier stoppelbloet (stoppelbloeut) opgeleeverd. Dit was eeuwenlang gebruikelijk bij huur en koop. In de stoppels.

Stortkar

Hij kiepte de stortkèr leeg. Zelfde als aardkar? Van Dale geeft voor stortkar: 'Kar op twee wielen, waarvan de bak naar achteren gestort, gewipt kan worden, m.n. voor zand, puin en vuilnis' (Van Dale, p.3275).

Stoten

De koei ies drachtig, ik kan 't kallef al stoeote (stoeute). De koe is drachtig, ik kan het kalf al stoten. Door met de hand te duwen in de zijde van de koe het kalf kunnen voelen.

Stouw

Bij Van Baol hadde ze 'n stouw jong. Bij Van Baal hadden ze een stouw jong. Heel veel kinderen.

Straaien

De stal wier minstes vier kjèèr per dag gestraoid. Nieuw stro onder de koeien leggen. In Kempenland kende men (19e eeuw) in de potstal eikenstrouwsel, maaste-strouwsel en elzestrouwsel. Het laatste werd het meeste gewaardeerd, omdat dit het beste verteerde. Het was dus blad van resp. eik, grove den en els. (De Bont, p.609). Vgl. hgd. streuen en lat. Struere 'bouwen'. Van een wortel die 'uitspreiden' betekent.

Straatjoekel

Der liep nen groeote (ook: groeute) straotjoekel achter 'm aon. Straathond.

Strabant

Ja dieje Jan , dès nen strabaante. Een brutaaltje, een durver. Etten: strappaant: parmantig, (Verschuren, p.176). Ook bekend in de Meierij (Cuypers, 1893, p.854). In Kempenland zou het ook staan voor 'lichamelijk flink ontwikkeld' (De Bont, p.608). Tegenwoordig deelwoord van oudfr. Destorber 'tegenwerken, hinderen' (Weijnen, 1996, p.346). Van Dale leidt het af van mnl. sturberen < lat. disturbare 'verstoren' (Van Dale, p.3281). Men sprak ook over 'ontstraant' in plaats van strabaant.

Strak

Ik heb ze strak nog zien rije. Daarstraks, daarnet. Men kent ook toenstrak, toennet 'daarjuist' of 'even geleden'.

Streep

Daor loeopt (ook: loeupt) 'n stripke dur. Die is niet goed wijs.

Strijen

Leg toch nie zo te strije. Hou toch op met twisten.

Strijkgeld

Hij beurde drie gulden strijkgeld. Geld dat een opbieder krijgt voor de hoogste inzet (vgl. Goossenaerts, p.736). Dit was een bepaald percentage. Bij het afmijnen, dat een paar dagen of weken later gebeurde, kon iemand 'mijn' roepen of zijn hand opsteken en dan was de koop beslist. Dit afmijnen gebeurde vroeger met een brandende kaars. Als die uitging kon niemand meer mijnen.

Strippen

Hij was de speene aont strippe. Niet voluit melken.

Stront

Staan te draaie as ne stront in nen zeikpot. Staan te draaien als een stront in een zeikpot. Nerveus bewegen.

Stront wie het oe gescheete? Terechtwijzing voor een opschepper.

Een bedurreve strontje. Verwend kind.

Hedde soms stront in oeuw oeoge? Heb je soms stront in je ogen? Waarom kijk je niet goed uit?

Zeuve kleure stront schijte. Erg bang zijn.

Dè's ok 'n vervelend stuk stront. Dat is een vervelend iemand.

Strontjager

Den bèèrput wier meej den strontjèèger uitgedaon. Emmer aan een houten steel.

Strontzak

Dès nen vervelende strontzak. Dat is een gemeen iemand.

Strontzat

Hij was iedere zaterdaggenavond strontzat. Heel erg dronken.

Stropijl

In nen schoof zaate wel honderd stroeopijle (ook: stroeuijle). Halmen.

Strosnijder

Den bos stroeoi (ook: stroeui) wier klein gemokt in den stroeoisnijer (stroeuissnijer). De bos stro werd klein gemaakt in de strosnijder. Werktuig om een lange stroschoof in bv. vijf stukken te snijden. Dit kortmaken van het stro werd gedaan als men stro wilde mengen met haver voor het paard, opdat het dier niet te snel zou eten. Maar kort stro was vooral nodig in de koestal, omdat de verwerking van de mest dan veel makkelijker verliep dan met lang stro. Het getuig waarin het stro werd gesneden bestond uit een ijzeren basis met een gebogen ijzer erop, waarlangs een soort zeis naar beneden werd geduwd. In sommige plaatsen heet een dergelijk apparaat een kniebak, bv. Berghem (Hoeks-van Thiel, p.115).

Strooplekker

Dè ies me toch nen strooplèkker. Slijmerd.

Strop

Het knijn was gevange meej nen strop. Het konijn was gevangen met een strop. Strik. *Meej die koei heb ik nen flinke strop gehad.* Verlies geleden.

Stroppen

De ploeg stroppte dur nen tak die er aon zaat. De ploeg stroppte door een tak die er aan zat. Ging bijna niet verder, bleef steken. *Het maimesien stroppte omdatter teveul gras in de waai ston.* Het maaimachine stroppte omdat er te veel gras in de weide stond. Liep vast.

Strowis

't Kalf wier meej 'n stroeowies droeog gemokt. Het (pasgeboren) kalf werd met een strowis drooggewreven. In elkaar gedraaide stengels stro.

Strozak

Achter op t bed laag nen stroeozak. Zak met haverstro om de voeten warm te houden.

Struif

We eete vanmddag struif. We eten vanmiddag struif. Brood in de pan met geklutst ei eroverheen.

Struik

Hij wàs de struike aon 't klein hakken. Hij was de struiken klein aan het hakken. Wortels van bomen. Het woord komt in 1265/70 voor het eerst in documenten voor (Van Dale, p.3205).

Struis

Janoeom (Janoeum) was nen struise mins. Janoom was een struise mens. Groot en stevig gebouwd.

Stug

Hij is stug vur zonne leeftijd. Hij is groot voor zijn leeftijd. Niet in andere dialecten bekend?

Stuip

Dè was me toch 'n moeioe (ook: moeueie) stuip. Dat was me toch een mooie stuip. Een opvallende gebeurtenis

Stuiten

Ik kan er nie over stuite. Ik kan het niet erg waarderen. Het was niets bijzonders. Weijnen denkt aan een verschoven betekenis van stuiten, nevenvorm van stoten. Debrabandere, p.537, 538 denkt aan stolten/stouten dat 'trots, hoogmoedig zijn' zou betekenen.

Stuk

Er zaate drie stukke in z'n broek. Lappen.

Den dieje ies er jene uit jeen stuk. Hij is er een uit een stuk. Betrouwbaar.

Stuk vreten

Dieje zuiper was 'n lèllek stuk frèète. Een ongelikte beer.

Stutten

Bepaalde variant van knikkeren. De 'stutter' moest van elke deelnemer een paar knikkers in zijn samengehouden handen nemen. Boven een kuiltje van circa tien cm. moest de stutter dan de knikkers van ongeveer een meter hoogte laten vallen. De knikkers die buiten het kuiltje vielen werden geteld. Was dit onparig = oneven dan waren ze allemaal voor de stutter. Waren ze even dan moest de stutter er evenveel bijdoen. Hierna kwam de tweede deelnemer aan de beurt.

Suikerei

Doeter mar wè suikeraoi bij. Chichorei, Buisman, bij koffie.

Suikerei is ontstaan uit Chichorei. Deze volksnaam komt in diverse streken van Nederland voor: Oost-Drenthe, Graafschap Zutphen, Noord-Limburg, West-Friesland, Voorne, Beijerland, Schouwen, Tholen, Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen (Heukels, p.67). Suikerei wordt meestal gebruikt voor het bijvoegsel dat jarenlang aan koffie werd toegevoegd. In de Tweede Wereldoorlog werd wel koffie gezet van alleen suikerei: de gedroogde en gemalen wortel van de Chichorei-plant, *Cichorium intybus* L. Veel mensen waren zo gewend aan de smaak van suikerei dat ze nog tientallen jaren na de Tweede Wereldoorlog een schepje 'buisman' bleven gebruiken in de koffie.

Suikereisla

We aate dikkels suikeraoislaai. We aten dikwijls suikereisla. Sla van witlof, *Cichorium intybus*.

Suikerlepeltje

Hij deej twèèj schepkes suiker in de thee meej 'n suikerlepeltje. Theelepeltje

Suisse

De swies liep rond in de kerrek om te kijke of alles in orde was. De suisse liep rond in de kerk om te kijken of alles in orde was. Ook om slapende lieden aan te porren. Van fr. Suisse 'zwitser'. Wegens zijn kostuum zo genoemd. De laatste suisse uit de omgeving, in de kerk van Ginneken, verdween rond 1960.

Sul

Het was nen groeote sul. Sukkel, goedzak.

Super

We goeide (goeuide) 300 kielo suuper op den akker. We gooiden 300 kilo super op de akker. Superfosfaat (Calciumfosfaat) was decennialang een belangrijke kunstmestsoort.

Superplie

De misdieneers droege altij suuperplies. Een wit soort hemd over de zwarte (of op feestdagen rode) toga. Van Middellat. superpellicum, samengesteld uit super 'boven' en een vorm van pelliceus 'van bont' (Van Gompel, 1, p.416).

Sus

Hij gong dikkels van zonne sus. Viel dikwijls flauw. Ook: susserd.

Hoe iest nou meej onze Sus? Hoe gaat het nu met onze Sus = Franciscus.

Swief

Deel van een deur

T

Taai

Die hebbe 't flink taai. Dat zijn opscheppers. Zo ook bekend in Prinsenbeek (Van Melis, p.134) en Zundert (Van Giels, p.62). In Zevenbergen betekent taai 'het moeilijk hebben' (De Groot, p.223).

Gif me diejen taaien doek ies aon. Vochtig doekje.

Dè's 'n taaie koei. Dat is een taaie koe. Die laat de melk langzaam los.

Taai lappen: bomijs. Taai omdat het niet goed kapot was te trappen? Maar dat ging juist wel goed.

't les mar taai. Het motregent een beetje.

Tabak

Dè ies weer jèène die vur vaoders tabak halt. Dat is weer ene die voor vader tabak haalt. Gezegd bij de geboorte van een jongen.

Tabbert

Iemand aon zonne tabbert trekken. Verantwoording eisen. Een tabbert is een soort overjas.

Tabernakel

Ze sloegen 'm op zen tabbernaokel. Op zijn lijf.

D'r hallevé tabernaokel was bloet (ook: bloeut). Zij had een diep décolleté.

Tachtig

Iemand vur de tachtig zetten. Voor het blok zetten.

Tafel

Van un knappe taofel kande nie eete. Schoonheid is niet zo belangrijk.

Tafel dienen

Wie motten er taofel dienen bij de zillevere bruiloft? Bedienen aan tafel. Zilveren bruiloften werden bij boeren vaak in de stal of in de schuur gevierd, aan schragen.

Tafelschuif

De messe legge in de taofelschuif. Tafellade.

Tafeltjes.

Hedde gij ok taafeltjes in den of? Oostindische kers, *Tropaeolum major*. Het blad lijkt op een ronde tafel. Deze naam is onbekend bij Heukels. Ook in andere dialecten niet bekend?

Tarwe

Tèrrew wier weinig verbouwd op de zaandgrond. Tarwe werd weinig verbouwd op de zandgrond. Tarwe vereist een vruchtbare bodem, zoals klei.

Tarwe en gerst. De laatste heeft hele lange naalden.

Tas

Drinkte 'n taske thee? Kopje thee. Tas < fr. tasse < Arabisch taosa 'drinkschaaltje' (Van Gompel, 2, p.120).

Tata

Zeg ies netjes taataa. Zeg eens netjes daag. Gezegd tegen een kind. In Kempenland zou het dankjewel betekenen (De Bont, p.650).

Tebbes

Hij had zonne tebbes gestote. Hij had zijn hoofd gestoten.

Teef

Miena is 'n minne teef. Boosaardige vrouw.

Teems

Ge mot de mullek dur den temst giete. Vat met gaatjes met een doek erin om de melk te zuiveren. Evenals timmes 'vergiet' van fr. Tamis 'zeef' (Naaijken, p.129).

Teen

Nie maauwe aandere knip er oe tjèntjes uit. Niet mauwen anders knip er je teentjes uit. Niet zeuren anders knip je tenen eruit. Als een kind klaagde over de te kleine schoenen.

Tegengegeten

Hij was aaier jeemel tegengeëete. Hij was eieren helemaal tegengegeten. Hij lustte helemaal geen eieren meer. Een dergelijk verschijnsel komt voor na een overmatige consumptie van een voedingsmiddel.

Tegenwoordig

't les teegeswurrig (ook: teegesworrig) mar flink wèrrem. Het is tegenwoordig maar flink warm.

Tegoeie

Het was tegoeie vier uur. Het was net vier uur.

Tegoedertrouw

Hij was tegoeiertrouw. Vol vertrouwen in de medemens.

Teinde

Ik zij tèène. Ik ben doodop. Teine <ten einde.

Teinemekaar

Hij kwaam tèènemekaor. Onmiddellijk.

Teiretonnekens

De grond laag vol meeje teiretonnekens. Te vroeg afgevallen vruchten van de paarden-kastanje. Ook bekend in Made (Kooiman, p.209). In Zundert kent men tonneboer voor pruim (Van Giels, p.63). De naam is verder noch in Nederland, noch in Vlaanderen bekend. Ook het WBD geeft hem niet. Een teerton is een cilindervormige ton om teer in te bewaren. Lijken die onrijpe kastanjes daar op?

Tel

Hij was nie èrreg in tel. Hij stond niet hoog aangeschreven.

Tellen

Hij telde luukse nie. Hij waardeerde luxe niet.

Telling zijn

De koei was bekaant aon telling. De koe was bijna aan telling. Stond op kalven (vgl. WBD,3, p.434).

Temptatie

Ik heb nog noeot zon temptaotie meegemaakt. Ik heb nog nooit zao'n temptatie meegemaakt. Beproeving. In Etten: opschudding, kabaal. Eng. temptation: verzoeking, aanvechting (Verschuren, p.180). Ook bekend in Kempenland (De Bont, p.648) en Made (Kooiman, p.210).

Tennaastebij

De kèr kostte tenastebij 500 gulden. De kar kostte ten naasten bij 500 gulden. Ongeveer.

Tent

Hij woeont (woeunt) in nen ouwe tent. Oud huis.

Terheijden

Onze Piet woeont (woeunt) in Traaie. Onze Piet woont in Terheijden. Buurdorp van Oosterhout.

Terreweps

Der zaate veul terrewepse (teerewepse). Wespen. Ook pereweps en perreweps geheten.

Terugstaan

Bevel aan het paard om achteruit te gaan.
Hij hoeft vur niemand terug te staon. Hij is niet de mindere van wie dan ook.

Test

Hij had 'n pet op zonne test. Test: hoofd, kop. Vgl. frans tete.

Terecht

Gelukkig, men portemonnee ies wèèr terecht. Gelukkig, mijn portemonnee is weer terecht. Teruggevonden.
Ben ik hier terecht bij Jan Klaose? Ben ik inderdaad bij Jan Klasen? Grondbetekenis 'op de juiste plaats' (Weijnen, 1996, p.359).

Teteringen

Oons pa kwaam van Tèèteringe. Buurdorp van Oosterhout.

Tetsen

Hij was meej den bal aont tetse. Hij was met de bal aan het tetsen. Stuiteren.

Tetteren

Hij ston hard te tettere. Luidop kletsen. Ook: veel drinken.

Te uit en te na

Ik heb 't 'm te uit en te na gezegd. Ik heb het hem uitgebreid verteld.

Teut

De teut van oewe schoen ies vuil. De neus van je schoen is vuil.

Teutaan

Ik waar jeemel teutaon. Ik was helemaal teutaan. Hartstikke moe. In Gilze kent men teut in de zin van: suf, uitgeput, afgemat, ten einde raad, aangeschoten, dronken, zat (Van Gestel, p.245).

Teuten

Stao nie zo te teuten. Sta niet zo te teuten. Schiet op, maak voort.

Thomasslakkemeel

Slakkemèl zaat in zakke van 100 kielo. Bevat kalk en fosfaat, afval van de staalindustrie. Het spul was bijzonder zwaar. Om het op de akkers te verspreiden met een zaaibak was erg inspannend. Daarom werden er kunstmeststrooiers ontwikkeld: als eerste de zgn. schotelstrooier. Bij dit machine moest de kunstmest in een grote, langwerpige bak gegooid worden. Die bak stond in verbinding met ronddraaiende schotels, waardoor de kunstmest op de grond werd verspreid.

Thuisblijven

Hij kan er makkelijk op thuisblijve. Hij verdient er goed genoeg mee.

Thuiswijzen

Ik kan 'm nie goed thuiswijze. Ik weet niet waar hij eigenlijk thuis hoort, waar hij vandaan komt of wie hij is.

Tiend

De tiend moest betaold wurre van alle akkers. De tiend moest betaald worden van alle akkers. De tiende was een tiende part van de opbrengst van de akkers en van het vee die verschuldigd was aan de kerk of een 'heer'. Het systeem van de tiende heeft bestaan tot begin 20e eeuw. Oorspronkelijk was het een betaling aan de kerk, die het besteedde aan de pastoor, het kerkgebouw en de armen (ieder een derde part). Vaak kwamen de tienden in handen van de adel.

Tien geboden

Blèfter ies af meej oew tien gebooie. Blijf er eens af met je tien geboden. Blijf er eens af met je vingers.

Tientje

We gaon gaauw 'n tientje bidde. Tien Weesgegroeten en een Onze Vader en een Glorie zij de vader.

Tieren

De koei tierde nie. De koe groeide niet goed.

Tiest

Nevenvorm bij test 'hoofd'.

Tiet

Hij gaaf de kiepe voeier en riep: tiet, tiet, tiet. Lokroep voor kippen.
Ook: vrouwenborst.

Tijd

Hij kwaam zo mar ies bij tije. Hij kwam zomaar eens bij tijden. Af en toe.
Oh, iest in diejen tijd? Oh, is het in die tijd? Staat de zaak er zo voor.
Die hèbben 't hoeog (ook: hoeug) in de tijd. Die hebben het hoog in de tijd. Zijn opscheppers.
't Wor menne tijd. Ik moet weg. Hoe laat iest aan de tijd? Hoe laat is het?
Hij ies al lang uit de tijd. Hij is al lang dood. Ook komt voor: de tijd uit, met dezelfde betekenis.
Meej passe en meete wor de meste tijd versleete. Voorbereidingen kosten veel tijd (vgl. Mandos, p.518). Meej tije 'soms'. Dat is ook bekend in o.a. Baarle-Nassau (Olislaegers, p.43). *Iemande bij de tijd zette.* Iemand bij de tijd zetten. Het iemand betaald zetten, vergelden.

Tijding

Ik heb van hem nog gin tijding (ook: tijjn) gehad. Ik heb van hem nog geen tijding gehad. Geen bericht.

Tijen

We tijen ies op huis aon. We gaan eens naar huis toe. Tij maar aon 't gaon. Begin maar te lopen. Tijen 'gaan, van plan zijn'. Mnl. tien, tijen 'trekken'.

Tijl

Er stonne 20 hokken in dieje tijl. Rij graanhopen of bomen. In Etten kent men treil: rij hokken graan. Vgl. Eng. Trail 'spoor' (Verschuren, p.185). In Kempenland wordt het hooi op tijlen geslagen. Een dergelijke tijl heet daar ook dijk of duin (De Bont, p.652). In Oosterhout heet zoiets een rug. Met tijl te vergelijken hgd. Zeile 'regel' (Weijnen, 1996, p.361).

Tik

Hij ies 'n tikske langer dan Piet. Hij is een tikje langer dan Piet. Klein beetje. *Schuft de plaank ies 'n tikske terug.* Schuif de plank eens een tikje terug.

Tik-tak

Wie doet er meej tiktak? Wie doet er mee tik-tak? Tikkertje.

Tippel

't Was nen jèèle tippel. Het was een heel eind lopen.

Tipsie

Hij was op diejen aovont 'n bietje tipsie. Hij was op die avond een beetje tipsie. Dronken, aangeschoten. Ook: beetje gek.

Tjielejtjapper

't Was nen aorige tjielejtjapper. Raar persoon.

Tjiert

't Was zomar ne tjiert. Het was zomaar een tjiert. Een zwakbegaafd iemand.

Tjompen

Hij tjompte de zak overboord. Hij gooide de zak overboord. Ook: tjoppen.

Tjomper

Bij 't werrek droegtie nen tjomper. Kort jasje van bruin velvet. Verband met eng. to jump? Vgl. Jumper. Velvet: fluweel.

Tjotteren

Ge wiert de kèr al van vèr tjottere. Je hoorde de kar al van ver tjotteren. Typisch geluid van de karwielen. In Dorst sprak men van 'klotteren'.

Tobben

Ge zal nog motte tobbe om op tijd te komme. Je zult nog flink op moeten schieten om op tijd te komen. *Laat de jeugd mar tobbe, wij hebbe oonze tijt gat.* Laat de jeugd maar tobben, wij hebben onze tijd gehad. Laat ze maar hard werken.

Tod

Ik voel men eige zo slap as nen tod. Ik voel me beroerd, zonder fut.

Toegeven

Hij moes er dik geld aon toegeeve. Hij moest er dik geld aan toegeven. Toeleggen.

Toe

De toe ston in de koei. De toe stond in de kooi. Vervoermiddel. Een slee met overkapping. Of een auto?

Toeleggen

As ik 't vur 50 gulde wegdoe mot ik er nog op toelegge. Als ik het voor 50 gulden wegdoe, moet ik er nog op toeleggen. Geld aan toegeven.

Toennet

Ik had 't toennet nog vast. Ik had het toennet nog vast. Daarnet, zojuist. Ook: *toemenet.*

Toenstrak

Hij was toenstrak nie thuis. Hij was toenstrak niet thuis. Daarstraks.

Toer

Den bakker begon aon zonne toer. Rondrit bij het brood bezorgen. *'t Zal nog nen jèèle toer zen om 't op tijd af te krijge.* Het zal nog veel moeite kosten om het op tijd af te krijgen.

Toerelejouren

Hij ies wèèr aon 't toerelesjouren. Aan de drank, de bloemetjes buiten zetten.

Toerlejour, Jan

Das nen echte Jan Toerlezjour. Pietje Plezier. Er is een liedje: Jan Tourlejour, Jan Tourlejour, de benen, Jan Tourlejour de benen van de vloer. Is gebaseerd op het franse lied: Chanter tous les jours, les belles, les belles, chante tous les jours, les belles et l'amour. (Van Gompel, 1. p. 219).

Toereltjes

'n Perke toereltjes. Een halsketting van pareltjes.

Toeteren

Den auto toeterde aon jèèn stuk dur. Claxonneerde een hele tijd.
We toetere d'r zomar meej aon. Gezegd als men iemand niet helemaal serieus neemt.

Toet toet

Er ston nen toet toet in de straot. Auto (kindertaal).

Tol

De tolle stonne end december nog op t laand. Stoppelknollen, groen, Brassica rapa.

Tomme toch

Wel tomme toch, 't gao nie. Verzachte vorm van verdomme.

Tommerd

De koei liepe inde tommerd. De koeie liepen in de tommerd. Tommerd <toemaat, etgroen, tweede snede gras.

Tommerdkatje

Het tommerdkatje ging gaauw doeod (ook: doeud). Het tommerdkatje ging gauw dood. Assiedel, bamiskatje, najaarskatje. Deze zijn altijd klein en zwak.

Ton

Hij was zo dik as 'n ton. Heel dik.

Tong

Hedde oeuw tong verlore? Heb je je tong verloren? Kun je niet meer praten?

Toot

Hij kreeg 'n klap vur zonnen tot. Hij kreeg een klap voor zijn toot. Gezicht. *Nen toot zette.* Een bazig gezicht trekken. Vgl. tuit. In Reusel is toot identiek met tuit. Mnl. toot 'lange punt' (Van Gompel, 2, p.122.). Ook: Nen toot zette. Ontevreden of boos kijken. In Kempenland heeft toot een andere betekenis (De Bont, p.663).

Toppen

In de winter aate we veul toppestaamp. In de winter aten we veel toppenstamp. Toppen, boerentoppen: boerenkool. De plant zou zo genoemd zijn omdat de toppen van de bladeren van deze plant het meest gegeten werden omdat ze het lekkerst zijn (Van Gompel, 1, p.125). Of omdat ze bij sneeuw nog groen boven het witte sneeuwdek uitsteken? Vooral bekend in de samenstelling toppenstamp. De naam Toppen voor Klavervreter (Heukels, p.170) heeft met de boerenkool niets van doen.

Touwke springen

Touwke springen was 'n mèskesspel. Er werden bij het touwspringen diverse liedjes gezongen 'bv.:in spin, de boog maar in, uit spuit, de boog maar uit.

Toverheks

Anneke Tanneke toverheks. Deel van een rijm. Komt uit. . ?

Traktement

Hij vong 'n flink tractement. Loon. Ook: zakgeld.

Traphuis

Bij de ouwe haove ston 't traphuis. In dit huis zou boekweit 'getrapt' worden om het te dorsen.

Trapperen

Ge mot 'm probere te trappeere. Te betrappen. Van fr. attraper. Ook bekend in Helmond (Daniëls, p.181).

Travaille

't Peert wier in de travaille gezet om beslaan te wurre. Het paard werd in de travaille gezet om beslagen te worden. Hoefstal. Afkomstig van Lat. tri palium 'drie palen, balken' (Debrabandere, p.558).

Treden

Ik mot 't deeg nog treeje. Deeg met de voeten kneden. Ook: Bevruchten, bij kippen. *Nen akker aftreeje.* Met passen afmeten.

Tref

't les ne tref agge 'm vènd. Het is toeval als je hem vindt.

Trefter

Hedde soms nog nen trefter? Trechter. De -f in trefter is bijzonder lang gehandhaafd. Vgl. de overgangen vercoft>vercocht graft>gracht, etc., die meest in de 16e eeuw plaats vonden.

Trein

Het graan wier gehold meej de trein. Het graan werd gehaald met de trein. Een verlengde hoge kar (met een voorstuk, om meer te kunnen laden).

Trek

Ge ziet hier lèllek op de trek. Je zit hier lelijk op de tocht.

Trekbeen

Oew trèkbjèèn lègter begraove. Je trekbeen ligt er begraven. Gezegd van een zandige weg waar het moeilijk lopen is.

Trekbat

As de zolderval ope staot hedde 'n trekbat onder aon de trap. Als de zolderval open staat heb je een trekbat onder aan de trap. Plaats waar het tocht.

Trekken

Hij trekt allang van Drees. Hij heeft al lang AOW.

Trekpijp

Agge de deure teegesover mekaar openzet krijde 'n lèllekke trekpijp. Als je de deuren tegenover elkaar open zet, krijg je een lelijk trekbat. Een smalle ruimte waar veel tocht in staat.

Tremms

Rij mar meej de kèr over de tremms. Rij maar met de kar over de tremms. Een tremms of tremp was een scheidries, een strook gras op de grens van twee akkers. Het woord hangt samen met Lat.terminus 'grens'.

Tribunaal

Hij moes vur 't trebenaal verschijne. Hij moest bij de rechtbank komen.

Trien

Die van Janne was mar 'n trien. Onnozele vrouw. Trien <Catharina.

Triezeblommekes

Er stonne veul triezeblommekens in de waai. Meizoentjes, Madeliefjes, Bellis perennis L., een veel voorkomend plantje in weilanden. Ook: Driezeblommeke.

Tripselen

De koei ston te tripselen. Herhaaldelijk met de poten bewegen, bv. omdat ze dringend gemolken moest worden. Ook gezegd van mensen: druk heen en weer lopen. Met ingevoegde s van trippelen. Ook hoort men: dripselen.

Troela

Een dikke troela. Dikke vrouw.

Troeleke

Wè iest toch 'n lief troeleke. Lief kindje.

Troffel

As metselèr hedde altij 'n troffel noeddig. Metselaarsschap. Door accentverschuiving ontstond naast truweel. laatlat. truella, verkleinwoord bij lat. trua 'pollepel' (Weijnen, 1996, p. 370).

Trog

Oons opa kneede 't deeg in de trog. Een houten bak, ongeveer ½ meter hoog en 2 m. lang, waarin het deeg werd bereid.

Trogshopje

Meej 'n trogschoepke (ook: schupke) wier het deeg in stukken verdjièld. Met het deegshopje werd het deeg in stukken verdeeld. Elk stuk was goed voor een brood.

Trommel

In de trommel van de kafmeule zaate vier schoepe. Ruimte waarin de schoepen ronddraaien om een windstroom te veroorzaken die het kaf van het koren scheidt.

Trommelzucht

De koei het (ook: heet) te veul klever gevreete; ze kreeg trommelzucht. Gasophoping in de pens na het eten van veel klaver of spurrie. Door bepaalde stoffen uit de klaver kan het gas niet meer door oprispen uit de pens ontsnappen. Trommelzucht kan ook ontstaan door een aardappel of een stuk biet in de slokdarm. De koe staat dan 'dik'.

Trouw

Ze ies in den trouw wel iets dikker gewurre. Ze is na haar huwelijk wel wat dikker geworden.

Trouwen

De jèste troude uit geneegenheid, de tweede uit dwang. Een weduwe of weduwnaar met kinderen, moet snel een nieuwe partner vinden om het huishouden/bedrijf draaiende te houden. (vgl. Mandos, p.526). *Trouwe ies houwe, iest nie wel dan bende behouwe.* Het huwelijk is niet te ontbinden, althans vroeger veel moeilijker dan thans. (Vgl. Mandos, p.526).

Trouwers en lijke die magde bekijke. Er komen veel mensen naar lijkmissen en trouwmissen uit nieuwsgierigheid (vgl. Mandos, p.527).

Trubbel

Hij kreeg veul trubbel mee j zonne knecht. Trubbel: moeilijkheden. Ook bekend in de Meierij (Cuypers, 1893, p.855). Vgl. Van Gompel, 1, p.221 die voor trubbel geeft: beslommeringen, last, moeite, zorg, pech. Weijnen noemt trubbel oost-Noordbrabants, maar in het westen komt het dus ook voor. Trubbel <oudfr. trouble <lat. turbidus, te vergelijken met lat. turba 'drukke opschudding' (Weijnen, 1996, p.371).

Trutselen

Ze liep jèl den dag te trutsele. Ze liep de hele tijd rond, zonder echt iets te werken, zonder dat er iets uit haar handen kwam.

Tuf

Hij spouwde wè tuf uit. Speeksel. Tuffen is spuwen.

Tuieren

De geit ston getuierd in den of. De geit stond getuierd in de hof. Aan een touw, aan een paal vast. Mnl. tuder 'touw om vee vast te leggen'.

Tuil

Ze kreeg nen schoeone tuil bloeme. Ze kreeg een schone tuil bloemen. Ruiker, boeket.

Tuimelen.

Dè tuimelt wel. Gezegd van een produkt dat bij verkoop twee maal zoveel oplevert als bij inkoop. De prijs gaat over de kop.

Tuin

Der ston nen buuketuin om den of. Er stond een beukentuin om de hof. Beukenheg. *Ze hebbe me flink op de tuin hange.* Er wordt veel geroddeld over mij. Vgl. hgd. Zaun 'omheining', eng. town 'stad', Gallisch dunum in plaatsnamen. (Weijnen, 1996, p.372).

Tuitelen

Ruile en tuitele. Veel ruilen en sjacheren. Het woord is pas vanaf de 16e eeuw bekend en alleen in het Nederlands. Misschien verwant met Zeeuws tuitelen 'wankelen' (Weijnen, 1996, p.372). Maar als persoonsnaam al in de 15^e eeuw geregistreerd: 1427 Johannes Tuteler, in Landen. Frequentatief bij tuiten 'toeten'. Tuitelen betekent oorspronkelijk 'fluisteren, keuvelen, vleien'. Een handelaar prijst zijn waar vaak op leugenachtige wijzen aan: dat lijkt op vleien: 'overdreven loven', vandaar 'onwaar spreken, valse taal spreken' (Debrabandere, p.565).

Tullepetaat

Hij had drie tullepetaate. Parelhoenders. Ook poelepetate genoemd. In Etten tullepetaon (Verschuren, p.186). Van fr. poule pintade 'gespikkelde kip'. (Stroop, p.88).

Tups

Hij had drie tubse volgeplukt. Hij had drie tupsen volgeplukt. Tonnetje voor aardbeien of frambozen. Mnl. tobbe, tubbe.

Turf

In de Wullemspolder wier tot in den oorlog turref gestooke. In de Willemspolder werd tot in de oorlog turf gestoken. *As ies verbraande turref.* As is verbrande turf (of: hout). Gezegd als iemand een zin begint met als... (dat in het dialect klinkt als 'as') . De Bont onderscheidt groesturf, bestaande uit gras, mos en waterplanten, die aan de rand van halfuitgedroogde vennen werd gestoken van heiturf (of asturf, omdat deze veel as achterliet). De groesturf werd aan de binnenkant van het vuur gestapeld, de heiturf aan de buitenkant. De eerste vatte makkelijker vlam (De Bont, p.214).

Tureluurs

Hou stil, ik wur nog tuureluûrs van oe. Hou stil, ik word nog tureluurs van je. Gek, in de war.

Turks leer

Hij droeg 'n turksleere broek. Broek van zware manchesterstof.

Tussen licht en donker

Tusse liecht en donker gonge ze nog mulleke. In de schemering.

Tussenbeide komen

Keesoeom kwaam tussebaaie aanders was 't ruzie gewurre (ook: geworre). Keesoom kwam tussenbeide anders was het nog ruzie geworden. Bemiddelen.

Tut

De kleine had nen tut in zonne mond. Fopspeen. Ook tutter genoemd.

Tut tut: rustig. Kalmerende interjektie.

Twee

Van den diejen hadden ze 'r wel tweej kanne maoke. Van die persoon hadden ze er wel twee kunnen maken. Gezegd van een heel dik iemand.

Tweede jeugd

In de volle fleur van z'nne tweede jeugd zijn. Fit bejaard zijn.

Tweeddes

Hij kwaam tweejdes. Hij kwam te laat.

Tweejarige

Hij loeopt (ook: loeupt) nog as nen tweejaorige. Hij loopt nog heel vlot.

Tweeschaar

Hij ploegde den akker meej 'n tweejscheer. Ploeg met twee scharen.

U

Uier

Die ies flink aon den uier. Die heeft een groot uier. Een groot uier duidt op binnenkort kalven. (vgl.Mandos, p.531). In Dorst had de Boerenbond een speciale kar, waarmee de boeren de koeien met een diep uier van de ene naar de andere weide konden rijden. Tegen een gering bedrag konden de boeren hier gebruik van maken. Er zat een klep aan, waarover de koe in en uit de kar kon lopen.

Uilenbril

Den dokter droeg nen uilebril. Bril met ronde glazen.

Uit en te na

Ik heb't 'm uit en te na verteld. Ik heb het hem uit en te na verteld. Uitgebreid.

Uit te zetten

Ik heb niks meej 'm uit te zetten. Ik heb niets met hem uit te zetten. Uit te staan.
Equivalent: ik wil niks met hem van doen hebben.

Uitdabben

De errepel uitdabben. Tussen het zand uitzoeken, na het steken.

Uitdoen

De errepel uitdoen. De aardappelen uitdoen. Rooien.

Uitdorsen

We gaon de schelleft morrege uitdosse. We gaan de schelft morgen uitdorsen.
Dorsen. met de dorskas of met de vlegel.

Uitdraaien

't Zal wel op onweer uitdraaie. Het zal wel gaan onweren.

Uitduiden

Dè zal ik jou nou ies precies uitduie. Uitleggen.

Uitgaan

Èrreges op uit gaon. Proberen te pakken te krijgen.

Uitgeleuterd

De moer was 'n bietje uitgeleuterd. De moer was een beetje uitgeleuterd. Er was speling op gekomen. Heestermans, 1994, p.48 interpreteert uitleuteren als 'wijder maken'. Ook bekend in o.a.Berghem (Hoeks-van Thiel, p.221).

Uitgemeten

Hij kreeg ze flink uitgemeete van oons pa. Hij kreeg ze flink uitgemeten van ons pa. Er van langs krijgen.

Uitgezweten

't Hoeoi (ook: hoeui) ies nou wel goed uitgezwète. Het hooi is nou wel goed uitgezweten. Goed droog.

Uithalen

De jongens hadde 't nest uitgehold. De jongens hadden het nest uitgehaald. Geroofd.

Uitkieperen

Ik zal 'm er ies uitkiepere. Ik zal hem eens buitengooien.

Uitkleden

Ze hebben 'm jèmel uitgekleet. Ze hebben hem helemaal uitgekleet. Tot armoede gebracht.

Uitkloten

Ge mot dieje mins nie zo uitklote. Je moet die mens niet zo uitkloten. Uitkloten: iemand belachelijk maken.

Uitkomen

Ik kom er nie aon uit. Ik word er geen wijs uit.

Ik kom meej ruites uit. Ik kom met ruiten uit. Gezegd bij kaarten.

Uitkopen

Hij het (ook: hee) zen bruûrs uitgekocht. Hij heeft zijn broers uitgekocht. Hij heeft zijn broers een bedrag gegeven en daarmee hun aandeel (in een bedrijf) gekocht.

Uitkruien

We zalle de stal ies uitkruien. We zullen de stal eens uitkruien. Uitmesten.

Uitkuren

Hij moes z'n eige effe uitkuûre. Hij moest zich even uitkuren. Uitleven.

Uitlicht

Jongens, uit bed, tîes al uitlicht. Jongens, uit bed, het is al uitlicht. Uitlicht: volop licht. Vgl. uitwakker in Reusel voor klaarwakker (Van Gompel, p.104).

Uitlegen

Caron had daor 'n bunder uitgelèègd. Caron had daar een bunder uitgeleegd. Ontgrond. Boeren verkochten de ondergrond van een akker of weiland aan aannemers: deze schraapten de zwarte grond van een akker af, groeven de witte grond op en gebruikten die voor de aanleg van wegen, ondergrond voor te bouwen huizen etc. De enkeerdlaag (zwarte grond) werd na het uitgraven weer over de akker verspreid.

Uitlubberen

Oew broek ies jeemel uitgelubberd. Flodderig geworden. Lubberen is een frequentatief bij lobben 'flodderen'; vgl. lob, lub 'geplooid halskraag' (Van Gompel, 1, p.153).

Uitmaaien

De kaant uitmaaien. Bij een hooiwei het gras onder het prikkeldraad weg maaien.

Uitmaak

Dè's ne goeie uitmaak, mar 't ies nie waar. Dat is een goed smoesje, maar het is niet waar.

Uitmesten

We motte de stal nog uitmiesse. We moeten de stal nog uitmesten.

Uit moeten

Gij mot uit, maat. Jij moet uit maat. Jij moet de eerste kaart spelen.

Uitnaaien

Hij naaide er tussen uit. Vandoor rennen.

Uitpakken

Nou, daor kande moeoi (ook: moeui) meej uitpakke. Nou, daar kun je mooi mee uitpakken. Daar kun je mooi mee voor de dag komen.

Uitploegen

De errepel uitploege. De aardappelen uitploegen. Door ploegen uit de grond tevoorschijn halen.

Uitrijden

't Mies uitrije. De mest uitrijden. Van de mesthoop naar het land brengen.

Uitsakkeren

Hij wier dur den baos uitgesakkerd. Hij werd door de baas uitgesakkerd. Kreeg op zijn donder.

Uitscheiden

Ge mot er meej uitschaaje. Je moet er mee ophouden.

Uitschieten

Hij schoot zen frakske uit. Hij schoot zijn frakske uit. Uitdoen.

Uitschrabben

Gij maagt de pan uitschrabbe. Jij mag de pan uitschrabben. De laatste resten (bv. pap) er uit halen.

Uitschudden

Het roggestroei (ook: stroeui) wier uitgeschud om goei, recht dakstroei (ook: stroeui) te krijgen. Het roggestro werd uitgeschud om goed, recht dakstro te krijgen. De kromme halmen en onkruid uit het stro verwijderen door schudden.

Uitsliepen

De brakke slipten 'm uit. De kinderen riepen sliep-uit tegen hem (en gingen terwijl met hun wijsvingers over elkaar). Belachelijk maken.

Uitsloeberen

De vèrrekes sloeberde de trog goed uit. De varkens slobberden de trog goed uit.

Uitspannen

Pas op dè ze oew nie uitspannen. Pas op dat ze je niet uitspannen. Uitspannen: aan de armoede brengen, geld afnemen.

Uitspoken

Wè bende nou weer aan 't uitspooke? Wat ben je nou weer aan het doen?

Uitspres

Ik deej 't nie uitspres. Ik deed het niet expres.

Uitstuffen

Stuf die tèkening mar uit. Gum de tekening maar uit.

Uitval

Den uitval mottet goet maoke. Met wat geluk loopt het goed af. Ook bekend in Reusel (Van Gompel, 2, p.253).

Uitvlakken

Den dieje maade ok nie uitvlakke. Die moet je ook niet uitvlakken. Die is ook niet mis.

Uitvlooiën

Ik zal 't ies uitvlooiën. Ik zal het eens uitvlooiën. Uitzoeken.

Mekaar uitvlooië. Uitzoeken wat iedereen zoal doet.

Uitvreten

Ge mot de brakke beeter in de gaote houwe, ge wit nie wè ze ammel uitvreete. Je moet de kinderen beter in de gaten houden, je weet niet wat ze allemaal uitvreten. Uithalen.

Uitvriezen

De knolle zen jeemel uitgevroore. De knollen zijn helemaal uitgevroren. Helemaal bevroren door de vorst.

Uitwegen

Hij mot over den akker van Jan Sanders uitweege. Hij moet over de akker van Jan Sanders uitwegen. Zijn weg nemen. Veel percelen lagen niet aan een openbare weg en moesten dus via andermans grond bereikt worden.

Uitwijzen

Dè wijst zun eige uit. Dat wijst zich vanzelf.

Uitzakken

Zal ik jou ies uitzakke meej 'n braaike? Zal ik jou eens uitzakken met een braaike?

Uitzakken: voedsel meegeven aan iemand die tussen de middag geen tijd heeft om thuis te komen eten. Ook bekend in Prinsenbeek (Van Melis, p.139). Een braaike was een restant van het warm eten (dat tussen de middag werd opgediend).

Uitzet

We holde zaand bij nen uitzet. Zandgroeve, waar wit zand gehaald kon worden. Ook bekend te Prinsenbeek (Van Melis, p.139).

Uit zijn

Nou, daar bende dan moeoi meej uit. Daar ben je mooi klaar mee!

Ukken

Op zen ukke ziete. Hurken.

Nie vur iemante ukke. Niet voor iemand hukken. Voor niemand onderdoen.

Ulla

Gif mijn die knikkers ies. Ja, ulla. Geef mij die knikkers eens. Ja, ulla. Dat zou je wel willen, ik denk er nog niet aan.

Ulleke

Ulleke schoene hedde gekocht? Wat voor schoenen heb je gekocht? Ulleke<welke.

Unster

Hij woog 't stroeoi (ook: stroeui) meej 'n unster. Hij woog het stro met een ulster.

Unster, weegwerktuig. Werkt met een veer. Van oudned. Unsari <unce 'ons' + uitgang ari (Van Gompel, 2, p.287).

Uur

Opschiete, ties al zes uure. De vorm ure voor uur komt nog veel voor.

Uur lopen

't Was 'n stief uôrke loeope. Ruim een uur lopen. Ook: uur gaans.

Een uôr teege de wind in stinke. Erg stinken.

V

Vaarskalf

We trokke drie vèskallever achter mekaor. We trokken drie vaarskalveren achter elkaar. Vrouwelijk kalf.

Vaart

Hij had veul vart in Canada. Heimwee. *Daor zalde gin vart van hebbe.* Dat zul je niet missen. Vart hoort bij varen 'bang zijn'. Later werd de betekenis 'vrees aanjagen, verdriet doen' en tenslotte 'onwennig en onplezierig aandoen' (Stroop, 2, p.87).

Weijnen geeft als betekenisontwikkeling: 'proberen' > 'riskeren' > 'gevaar' > 'vrees' > 'onwennig zijn' (Weijnen, 1996, p.382).

Hij ies weer in de vart. Hij is weer aan het werk.

Vaderons

Ze hadden drie vaaderoons gebid. Ze hadden drie vaderons gebeden. Onzevaders.

Vagebond

Pietje uit de vierde klas was 'n vagebondje. Iemand die zich beter voordoet dan hij is. Ook: strooplikker.

Valappel

We mokte appelmoes van valappels. We maakten appelmoes van valappels. AfgevalLEN appels.

Valklijster

In 't vurjaor zinge de valleklijsters flink hard. In het voorjaar zingen de valklijsters flink hard. Grote Lijster. Onbekend bij Eigenhuis. Vanwaar valk? Grootte? Of gestreepte borst? Of een variant op balklijster (WBD III,4-1, p.85)?

Valleke

Het valleke hong aon de schouw. Kleedje.

Van Puffelen

Zeg dè wel van Puffele. Zeg dat wel. Ironische bevestiging van het door een ander gezegde.

Vandaag den dag

't les vandaag den dag nen kwaoie tijd vur de boere. Het is vandaag de dag een kwade tijd voor de boeren. Hedentendage.

Vandoen hebben

Gij hèt er niks mej vaan doen. Jij hebt er niets mee van doen. Jij hebt er niets mee te maken.

Vaneigens

Dè gebeurde jeemel vaneiges. Dat gebeurde helemaal spontaan. Vanzelf.

Vansgelijke

Zaolig nieuwjaor. Vansgelijke. Ook zo, hetzelfde toegewenst. Men zegt ook wel: vantzelfde.

Vanzelange leven niet

Dè gebeurt vanzelangelèèvenie. Absoluut niet. Ook: vanzelèève nie.

Van zijn leven

Wel heddet vanzelèève. Wel heb je het vanzijnleven. Hoe bestaat het.

Varen

't Zal oew kontje wel vaore. Dat zal je kontje nog wel varen. Je zult er nog wel spijt van krijgen. *Pas mar op aandars vaorde nog net as oonze Jan.* Pas maar op anders overkomt je hetzelfde als onze Jan.

Varken

Gaode effe meej naor 't vèrreke kijken?

Ga je even mee naar het varken kijken? Iets gaan drinken, in een cafe zonder vergunning.

Varkens, geiten en schapen. Tacuinum sanitatum, Parijs, 15e eeuw

Varkensaardappel

Doe de vèrrekeserrepel mar in de keetel. Doe de varkens aardappelen maar in de ketel. Speciaal aardappelras (rode).

Varkensgras

Langs de pad ston veul vèrrekesgras. Langs de pad stond veel varkensgras. Plant die varkens graag eten. Een duizendknoopachtige, die zeer moeilijk uit de grond te trekken is.

Varkensketel

De vèrrekeskeetel ston op t vuûr. Ketel waarin varkensvoer zit.

Varkensladder

Het vèrreke hong aon 't vèrrekeslèrke. Het varken hing aan het varkensladderke. Het geslachte varken moest een nacht besterven, hangend aan een korte ladder.

Het slachten van een varken, Engeland, late Middeleeuwen.

Varkenslomp

Den dieje ies vèrrekeslomp. Die persoon is varkenslomp. Zeer dom

Varkenssnoet

Kom es hier mèj oeuwe vèrrekessnoet, dan zal ik oe wasse. Lelijk gezicht.

Vastenavondgekskens

De vastenavondgekskes bloeien al in fibruari. Zie bij Vastelavondzotjes.

Sneeuwkllokje.

Vastelavondzotjes

Sneeuwkllokjes, *Galanthus nivalis*. Vastelavond is een oude vorm voor vastenavond.

De plant bloeit vaak al in januari, ver voor vastenavond. In westelijk Brabant zou ook de naam Vastenavondgastje voorkomen, terwijl in de Achterhoek Vastenavondgekje bekend zou zijn (Heukels, p.107). Maar de plant staat ook bekend onder de naam Zomerzotje in Zeeland. Maar ook aldaar als Vastelavondzotje. Maar hoe kan de naam Zomerzotje dan verklaard worden? Had de plant door zo vroeg te gaan bloeien de zomer al in de kop? In Aarschot heeft de naam Vastenavondzotje betrekking op de Gele Narcis (WBD III-4-3, p.381).

Vastendag

Ties vandaog vastendag. Op een vastendag mocht men tot 12 uur niets eten en geen lekkernijen of alcohol gebruiken. De vastendagen vielen in de vasten, maar ook op andere dagen door het jaar. Op onthoudingsdagen, zoals bv. elke vrijdag, mocht men geen vlees eten.

Vastlullen

Hij had z'n eige vastgeluld. Hij had zijn eigen vastgeluld. Vast gepraat.

Veel

Dès vus (ook: vuls) te duûr. Dat is veel te duur.

Veelpraat

Pietje is nen veulpraot. Pietje is een veelpraat. Een brutaal individu met veel praatjes.

Veertien

Hij ies de breej (ook: breje) vjèrtien op. Hij is de brede veertien op. Hij is er vantussen, gaan pierewaaïen. De Bree Veertien was een lange zandbank voor de kust, ter diepte van 14 vadem (Van Dale, p.525).

Veertigurengebied

We moesse naor 't fjèrtiguûregebied. Gebed van 40 uur (verdeeld over drie dagen) in aanwezigheid van de monstrans.

Vel

Waar iestie? In zun vel assie nie gestrupt (ook: gestroeupt) ies. Afjacht. Waar is hij? In zijn vel als hij niet gestroopt is.

Velen

Ik kan 'm nie veele. Uitstaan.

Ver op scheut

Ik ben er ver op scheut meej. Ver mee klaar.

Veraltereerd

Hij was erreg veraltereerd. Verbaasd. Vgl. Fr. Alteration.

Verastureerd

Hij ston totaol verastuureerd. Verbaasd. Zie Veraltereerd. Verassuren is een combinatie van verzekeren en assureren. Maar de betekenis is in het dialect niet 'verzekerd'.

Verballemonden

Hij het de zaak verballemont. Hij heeft de zaak verballemond. Verprutst. Van balmond: 'slechte voogd' (Weijnen, Verballemonden).

Verbergske

Ze speulde verberregske in den bogert. Ze speelden verbergske in de boomgaard. Verstoppertje. Een kind moest de verstopte kinderen zoeken. Wie op de 'buut' aftikte en 'buut vrij' riep, was vrij.

Verblauwen

Hij verbloemt of verblaauwt er nie onder. Hij verbloemt of verblaauwt er niet onder. Trekt er zich niets van aan.

Verbloemen

Hij probeerde 't te verbloemen. Hij probeerde het te verbloemen. Voorkomen dat iets uitkomt.

Verdabben

Ge mot nie al oew geld verdabben. Vermorsen.

Verder

Mot er verder(s) nog iets zijn? Heb je verder nog iets nodig?

Verdommen

Hij verdomt 't om te werreke. Hij weigert te werken.

Verdommens

Hij was verdommes sterk. Ontzettend, geweldig.

Verdommenis

't les nou jeemel naor de verdommenis. Het is nou helemaal naar de verdommenis. Verloren, kapot.

Vergeven

De kat was vergeeve. De kat was vergeven. Vergiftigd.

Vergif

De uile (oeule) kreege veul vergif binnen. De uilen kregen veel vergif binnen. Ook: vergift.

Vergooien

Ge mot de zaak nie vergoeoie. Je moet de zaak niet vergooien. Verprutsen.

Verhabbezakken

Daor zaltie jèèl wa meej te verhabbezakken hebben. Daar zal hij heel wat mee te verhab(be)zakken hebben. Te stellen. Verhabbezakken: overbluffen (Hoeufft, p.637). In Kempenland betekent verhapzakken: bekomen, opdoen, verkrijgen (De Bont, p.699). In Prinsenbeek zou de betekenis 'iets te doen hebben' of 'regelen van iets wat je dwars zit' zijn (Van Melis, p.141, 142). In het ABN zou het 'verslonzen, slecht behandelen' betekenen (Van Dale, p.3683). In Halsteren staat het woord voor 'een appeltje te schillen hebben' (Heemk. Studiekring, p.146). Habzakken betekent 'verkrijgen, opdoen'. Kiliaen geeft hab-sacken 'met donderende, blaffende stem spreken' (Debrabandere, p.194). Verhabzakken staat voor: 'verknoeien, bederven, verkwisten, overbluffen; kwalijk bejegenen, slecht behandelen'. (Debrabandere, p.576).

Verhapstukken

Meej jou heb ik nog wè te verhapstukke. Nog wat af te rekenen of te doen. In Made: doen, regelen, maken (Kooiman, p.220). Het woord stamt van verhakstukken 'nieuwe hielstukken opzetten'. Het woord komt voor sinds 1885 (Van Dale, p.3683).

Verhaspelen

Nou iest jeemel verhaspeld. Door elkaar gegooid, in de war geraakt.

Verintresten

Dieje kruiwaogen staat daor mar te verintresten. Brengt niets op, wordt niet gebruikt.

Verket

Der laage drie verkètte in de laoi. Er lagen drie vorken in de lade. Vorken. Meestal gebruikt men de sterk verkorte vorm 'kèt'. Van fr.fourchette 'vork'. In de verkettenbak werden de vorken bewaard.

Verkopen

Zak jou der ies jiène verkoepe (verkoeupe)? Zal ik jou er eens een verkopen. Zal ik jou eens een mep geven?

Die kande wel zakke en verkoepe (verkoeupe). Die kun je wel zakken en verkopen. Sterker zijn dan iemand anders (Vgl. Mandos, p.404).

Verletten

Hij liet gin tijd verletten. Hij liet geen tijd verloren gaan. Mnl. verletten: 'verhinderen, vertragen, (zich)ophouden, talmen, verzuimen'.

Verlezen

Ge verleest oew verstaant nog. Je verleest je verstand nog. Je leest veel te veel.

Verliezen

Ik heb veul aon 'm verloore vergeleeke meej 'n maand geleeje. Ik heb veel aan hem verloren vergeleken met een maand geleden. Hij is flink achteruitgegaan. *Hedde iets verloore?* Ben je iets kwijt? *Ge hèt daor (ook:hèttaor) niks verloore.* Je hebt daar niets te zoeken, blijf er weg.

Vermats

Agge de kiepe uitmiest kande vermats ok wel de aaier raope. Als je de kippen uitmest, kun je tegelijk ook wel de eieren rapen. Tegelijk, al doende, en passant. In Gilze ook bekend; men geeft daar de betekenis 'geleidelijk, met kleine beetjes, als 't zo uitkomt' (Van Gestel, p.261). Buiten Oosterhout en Gilze niet bekend?

Verneuken

Hij probeerde de boel te verneuke. Hij probeerde de boel te verneuken. Bedonderen, bedriegen.

Vernikkelen

Ik ston jeemmel te vernikkele. Ik stond helemaal te verkleumen. Verband met het metaal nikkel?

Vernoemen

Bende gij naor oew opa vernoemd? Ben jij naar je opa vernoemd? In de regel werd de oudste zoon genoemd naar de opa van vaderskant en de tweede naar die van moederskant. Bij de meisjes werd de oudste vernoemd naar de oma van vaderskant en de tweede naar die van moederskant. Maar er bestonden allerlei varianten, bv. als een grootouder al gestorven was, kwam die als eerste aan de beurt voor vernoeming. *'t les nog gin vernoemens wèèrd.* Het is nog niet de moeite om te vermelden, bv. van een wondje.

Veropenbaren

De ziekte veropenbaarde zich. De ziekte kwam duidelijk tot uiting.

Verpeuteren

Hij het 't goed verpeuterd. Verbruid.

Verprullen

Ge mot de boel nie verprullen. In het honderd laten lopen.

Verrekkenis

Nou iest jeemel naor de verrekkenis. Naar de donder. Ook: donder, lichaam.

Verrekkes

De zak was verrekkes zwaor. Ontzettend.

Verrekt

Verrekt nog aon toe, nou iest weer kepot. Verdomme, nou is het weer kapot.

Verroest

Nou, verroest mar. Verrek maar. *Verroest nog aon toe.* Verdikkeme nog aan toe.

Verroesten

Hij verroest 't om de zaak van de haand te doen. Hij weigert om de zaak te verkopen.

Verruinen

De kiepe hadden jèèl den hof verrinneweert. De kippen hadden heel de hof verruineerd. Ook: rinneweren.

Vers

Een vosse (<vorse) koei. Een verse koe. Koe die pas melk is gaan geven na het kalven.

Verschandaliseren

De fiets was gèèf verschandaliseerd na die botsing. De fiets was behoorlijk verschandaliseerd na die botsing. Beschadigd.

Verscharen

De koei motte verschaard wurre. Naar een andere wei gedaan worden. Meer gebruikelijk is: de koei overdoen.

Verschelen

't Kan me nie verschille. Schelen.

Verschenen rente

Op 1 maart ontvangen aon verscheene rente dertig gulden. De verschijn-datum was eeuwenlang de datum waarop een pacht of rente betaald moest worden. In dit verband waren vooral 1 oct. (Bamis, H. Bavo) en 11 nov. (St. Maarten) bekend.

Verschil

We zalle 't verschil mar djèèle. We zullen het verschil maar delen. Het verschil tussen bod en vraag delen.

Verschouwen

De vogels waare verschouwd. Door schrik weggebleven, verjaagd.

Verslijten voor

Ik versleet 'm vur d'n buurman. Ik hield hem voor de buurman.

Verspelen

Ik heb veul aon 'm verspuld in 'n paar weeke. Hij is hard achteruitgegaan in gezondheid. Ook: geld verliezen bij b.v. kaarten.

Verstand

Ge verleest oeuw verstaand nog. Je verleest je verstand nog. Gezegd tegen iemand die veel las.

Versterven

Op lège stukke moes 't waoter vroeger versterreve. Op lage stukken moest het water vroeger door verdamping verdwijnen.

Vertuitelen

Hedde oew knickers vertuiteld? Heb je je knickers vertuiteld? Ruilen met verlies.

Verveeloor

Wè bende toch nen verveeloeor (ook: verveeloeur). Wat ben je toch een verveeloor. Wat ben je toch een vervelend iemand.

Verwennen

Den dieje ies verwènd tot in de zoltjes van zun schoenen. Die is verwend tot in de zooltjes van zijn schoenen. Door en door verwend.

Verwerpen

De koei moes opnieuw gestierd wurre toen ze had verwurrepe. De koe moest opnieuw gestierd worden toen ze had verworpen. Het kalf verloren door spontane abortus (vgl. WBD,3, p.455).

Verzaken

Gij ziet te verzaake. Jij zit te verzaken. Gezegd bij het kaartspelen als men geen troef of gevraagde kleur bekent.

Verzeggen

Hij het 't aon mijn verzegd. Ook: *Hij heeget aon mijn verzeet.* Hij heeft het aan mij beloofd.

Verzoeken

Wie hedde ammel verzocht op de uitvaart? Wie heb je allemaal verzocht op de uitvaart? Uitgenodigd.

Verzuipen

Hij het alles verzoope. Hij heeft al zijn geld opgemaakt aan drank.

Vestje

Hij kreeg flink op zen vesje. Hij kreeg flink op zijn vestje. Hij kreeg een flinke uitbrander. *Ge mot 'm ies flink op z'n vesje tuffe.* Je moet hem eens flink tot de orde roepen.

Vestjesjak

Da's mar ne knoeop (knoeup) van mun vestjesjekske. Dat is maar een knoop van mijn vestjesjekske. Dat is maar een kleinigheid voor mij. Vestjesjekske is een jak, frak met een vestje eronder.

Vet

Daor bende vet meej. Daar ben je vet mee. Daar heb je niks aan, daar ben je mooi klaar mee.

Wè d eetie in 't vet? Wat heeft hij in 't vet? Wat is hij van plan?

Ik heb 'm flink zen vet gegeeve. Ik heb hem flink op zijn nummer gezet. Misschien verkeerde interpretatie van fr. *doner à quelqun son fait* 'iemand flink de waarheid zeggen' (Van Gompel, 1, p. 335).

Vetweider

Nen vetwaaier kocht bij oons dikkels koei op. Een vetweider kocht bij ons dikwijls koeien op. Iemand die koeien vetweidt en dan voor de slacht verkoopt. Ook de koe zelf. *Hij loeopt (loeupt) in 'n vette waai.* Hij heeft het maar goed.

Vierkant

De koei gaaf nie jèèmel vierkant. De koe gaf niet helemaal vierkant. Er kwam niet evenveel melk uit alle vier de kwartieren/spenen.

Viervoets

Hij gong er viervoets van tusse. Hij ging er viervoets van tussen. Hij liep hard weg. Ook: met grote haast.

Viezelijk

Hij was nogal viezelek uitgevalle. Afkeer van vuile dingen. Viezelijk betekent ook: vies, vuil.

Vijf

Ge zou t'm vijf cente geeve. Je zou hem vijf centen geven. Dat is een beklagenswaardig iemand.

Hij het ze nie alle vijf op 'n rijke. Hij heeft ze niet alle vijf op een rijtje. Hij is niet helemaal goed snik.

Vim

'n Vim haaver. Honderd schoven en vier toe. Vim van vadem, zoals Hoeufft, p.654 denkt? De Vries schrijft 'hoeveelheid van 104 of 120 bos' (zuidnl.), regelmatige stapel, mnl. vimme, vime, vumme, vemme, fri fym, fime 'hoop, stapel'.

Vinden

Hij vèèn dè ok (hij vèn t ok). Hij vindt dat ook.

Vingerhoedjes

Hedde gullie ok vingerhoetjes inden of? Hebben jullie ook vingerhoedjes in de hof? De streeknaam voor Vingerhoedskruid, *Digitalis purpurea* L. Deze plant werd vanouds gebruikt bij hartzwakte. Is dus mogelijk al lang in cultuur. De naam Vingerhoed(jes) komt voor in diverse gebieden van ons land: Twente, Land van Hulst, Friesland, Noord Overijssel, Salland, oostelijke Veluwe, Graafschap Zutphen, oostelijk Brabant, Zuid-Holland en Walcheren (Heukels, p.87). De naam is uiteraard gegeven wegens de gelijkenis van de bloemen met een vingerhoed.

Vissersmiske

Op zondaggemurrege om hallef zes was er in de sint Jan 't viessersmiske. Op zondagmorgen om half zes was er in de St. Jan het vissersmiske. Speciale, vroege mis voor de vissers.

Vlaggen

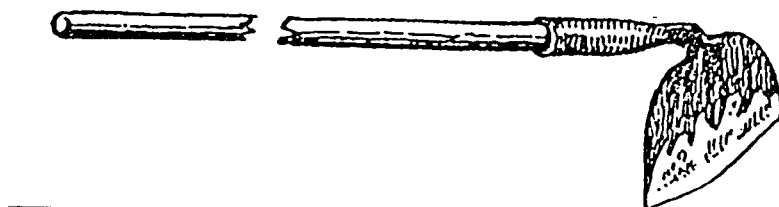
Hij ston te vlagge op de haai. Vlaggen, plaggen steken. In het oosten van de provincie Noord-Brabant spreekt men van plag. Dit woord kan een ontlending zijn aan de taal van het zgn. p-volk, een onbekende Indo-Europese taal, die in de Nederlanden aan het Keltisch en Germaans voorafging. Keltische en Germaanse woorden beginnen vrijwel niet met -p (Weijnen: Oude woordlagen, p.8).

Vlaggen

Ze vlagde een bietje. De onderjurk kwam onder de jurk uit.

Vlagzeisie

Meej de vlagzeisie nen kaant uitvlaggen. Met de vlagzeisie een kant uitvlaggen. Zwarte hak om vlaggen te slaan. Volgens De Bont zou de stamouder van de vlagzeisie wel een soort zeis geweest zijn, waarmee men maaiende bewegingen maakte om de vlaggen los te krijgen (De Bont, p.711). Maar kan men met een dergelijk apparaat wel voldoende kracht zetten om een vlag los te maken?? En breekt het blad dan niet? In Halsteren kent men ook de uitspraak vlagzeisie (Heemk. Studiegroep, p.205).

Een vlagzeisie.

Vlakaf

Ik zeej 't 'm vlakaf. Ik zei het hem vlakaf. Recht in zijn gezicht. Ook bekend in Helmond (Daniëls, p.191).

Vlakbij

Ge bent er vlakkembij. Je bent er vlakbij. Je bent er heel dicht bij.

Vlakweg

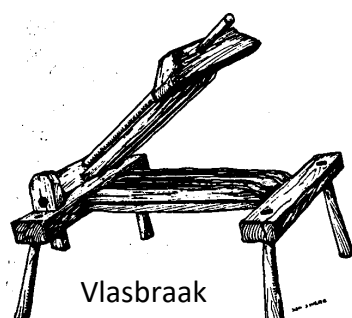
Hetzelfde als vlakaf. Ook botweg wordt gebruikt.

Vlas

Vroeger wierter op de zaandgrond overal vlas gezaaid. Vroeger werd er overal op de zandgronden vlas gezaaid. Raadsel met betrekking tot deze plant: Toen ik was jong en schoon droeg ik een blauwe kroon; toen ik was oud en stijf kreeg ik een strooien band om me lijf. Toen werd ik gerukt, geplukt en geslagen, toen nog door koningen en prinses gedragen (De Bont, 2008, p. 182). Dit vers was ook in Oosterhout bekend.

Vlas

Vlasbraak

Vlassen

Hij vlase erop dettie de baan kreeg. Hij vlase erop dat hij de baan kreeg. Begerig naar uitzien.

Vlasser

De vlasser het 'n (ook: heedun) apart geluid, 'n bietje klaogend. De vlasser heeft een apart geluid, een beetje klagend. Vlasvink, groenling. De naam wordt in diverse streken ook gegeven aan andere soorten als kneu, barmsijs, vink, keep en pimpelmees (Eigenhuis, p. 548). De naam slaat op het eten van vlaszaad, lijnzaad.

Vlasvink

Dit is dezelfde vogel als Vlasser, Groenling.

Vleeskers

Aon den tweede kersseboeom honge vleeskerse. Aan de tweede kersenboom hingen vleeskersen. Grote, vlezige kers. Als het een tijdlang nat weer was, kwamen er scheuren in.

Vleesuier

De koei had 'n vleesuier. Klein uier met weinig klierweefsel.

Vleugeltje

Ik had drie vleugeltjes gewonne bij 't knikkere. Glazen knikker met 'vleugeltjes' erin.

Vliegen

De vliege zen weer kwaod, er zal wel onweer komme. De vliegen bijten erg, er zal wel weer onweer komen. Bij onweer is de lucht erg vochtig en dan vliegen de blinddazen en andere vliegen druk rond.

Vliegen

Schiet i(e)s op! Ja, ik kan ok nie vliege. Schiet eens op! Ja, ik kan ook niet vliegen. Ik kan niet zo heel snel iets uitvoeren.

Vlijmpje

't Mes snijdt als 'n vlijmpje. Het mes snijdt als een vlijmpje. Het is vlijmscherp. Een vlijm was een chirurgijnswerktuig om mee te aderlaten.

Vlo

Alles ies nen weet en vloeoie (vloeuie) vange 'n gaauwiget. Alles is een weet en vloeien vangen een gauwigheid. Gezegd als iemand op deskundige wijze iets afwerkt (vgl. Mandos, p.11).

Vlucht uit Egypte

Kék, daor gaot de vlucht uit Egypte. Kijk daar gaat de vlucht uit Egypte. Gezegd van iemand die zeer snel loopt.

Vlug

Hij ies nog vlug zat. Hij is nog goed ter been.

Voeder

We hebbe dees jaar volop voeier. We hebben dit jaar volop voeder. Volop eten voor de koeien.

Voederen

De koei moesse twee keer per dag gevoeierd wurre. De koeien kregen twee keer per dag te eten, namelijk 's morgens om circa 8 uur en 's avonds om circa 7 uur, telkens na het melken. Vroeger waarschijnlijk ook 's middags nog.

Voederkuil

We hadde drie voeierkuile. Kuil met bietenblad, pulp, stoppelknollen of gras. Soms werden bietenblad (van suiker- en voederbieten) gemengd met stoppelknollen. Het inmaaksel stonk behoorlijk. Aan gras werd melasse of zuur toegevoegd om het niet te laten bederven. Pas in de jaren '70 kwam de voordroogkuil op waarbij het gras eerst een paar dagen gedroogd werd en er geen toevoegingen meer nodig waren. Een kuil was een meestal rechthoekig, maar ook wel eens rond gat in de grond waarin de gewassen werden gestort. De hoop was ook boven de grond zichtbaar: vaak werden de hopen tot enkele meters hoogte opgebouwd. Door het gewicht van het erboven op geworpen zand zakte de hoop echter diep in. In Kempenland was een voederkuil een waterkuil waarin stoppelknollen en voederbieten gewassen werden. Een dergelijke kuil heette in de Baronie een groenkuil.

Voering

De voeier van oeuwen jès ies kepot. De voering van je jas is stuk.

Voet

Ge mot de èrrepel vur de voet opraope. Je moet de aardappelen voor de voet oprapen. Je moet de aardappelen al gaande oprapen.

Voeten

Hij kan nog goed uit de voete. Hij kan zichzelf nog goed redden. *We kanne nog 'n endje uit de voete.* We kunnen nog vooruit met bv. een voorraad aardappels, appels etc.

Voeteneind

Op 't voetenènd van 't bed. Voeteinde.

Voetenzak.

In de winter laagter nen voetezak opt bed. In de winter lag er een voetenzak op het bed. Zwaar kussen achter op het bed.

Voetgetrap

Maakt dègge uit 't voetgetrap komt. Maak dat je uit het voetgetrap komt. Grote drukte vermijden (vgl. Mandos, p.402). Niet bekend in andere naburige dialecten?

Vogeltjesgras

In de rog ston veul voogeltjesgras. In de rogge stond veel vogeltjesgras. Dit is de naam voor Hanepoot, *Echinochloa crus-galli* L., een onkruid op akkers en in tuinen op zandgrond. Heukels geeft voor deze plant naast de naam Vogelgras ook wel Vogelvoet (Heukels, p.173).

Vogeltjesvoeder

Bij het dosse hebbe we drie zakken vogeltjesvoeier overgehouden. Bij het dorsen hebben we drie zakken vogeltjesvoeder overgehouden. Onkruidzaad.

Vol benen duwen

Denkt erom da ge oewen buik nie vol meej bjèène laot douwe. Denk erom dat je je buik niet vol met benen laat duwen. Laat je niet zwanger maken.

Volk

Bij het dosse hadde veul volk noeodig (ook: noeudig). Bij het dorsen had je veel volk nodig. Veel mensen. Eigen volk is: gezin + inwonende knechten en meiden.

Volle roeffel

Daor zalde de volle roefel motte geeve. Daar zul je het volle pond moeten betalen.

Volslagen

Hij is volslaoge bekwaom om 'n zaak te regeere. Hij is volledig in staat een bedrijf te leiden.

Voor

Daor ies gin rechte voor meej te ploege. Daar is geen rechte voor mee te ploegen.
Daar is geen land mee te bezeilen.

Voorbidden

Oons moeder deej altij vurbidde. Ons moeder bad altijd voor. Voorgaan in gebed, waarbij de andere invallen.

Voorboden

Daor zalde de vurbooikes (ook: vurbooie) wel van zien. Daar zul je de voorboden wel van zien. Ook in Kempenland bekend (De Bont, p.723).

Voorgeborchte

Vroeger geloefde (ook: geloefde) ze de ongedoepte (ook: ongedoepte) kindere in 't vurgeborchte kwaame. Vroeger geloofde men dat ongedoopte kinderen in het voorgeborchte kwamen. Hier moesten ze wachten op de jongste dag, evenals de rechtvaardigen uit het oude testament.

Voorgevel.

Ze had nen flinke vurgeevel. Ze had een flink voorkomen; grote borsten. Ook: een grote neus.

Voorgooien

We zalle de koei ies kuilvoeier vurgoeie (ook: vurgoeuie). We zullen de koeien eens kuilvoer geven (op de voorvloer van de stal werpen, zodat de koeien het op kunnen eten).

Voorhebben

Wè zoutie daor meej vurhebbe? Wat zou hij daar mee van plan zijn.

Voorheider

't Was nen echte vurhaaier. Het was een echte bewoner van de Voorheide, een wijk in Oosterhout.

Voorkruien

Krui de koei mar nen kruiwaoge knolle vur. Krui de koeien maar een kruiwagen knollen voor. Op de voorvloer uitspreiden.

Voorshands

Vurshaants blijve we hier nog woeone. Voorlopig blijven we hier nog wonen.

Voort

Mok foert (ook: fort). Maak voort. Schiet op. *Ties voert al vroeg donker.* Het is voortaan al vroeg donker. *'t Zal voert nie lang meer duren.* Het zal niet lang meer duren. *Ge mot voert goet oppasse.* Je moet tegenwoordig goed oppassen.

Voortuin

Hedde oew vurtuintje al ingezaaid? Is je vrouw al in verwachting, gezegd bij een jong echtpaar.

Vooruit

Hij werrekte altij zo veul ast kon (ook: assie kon) int vurut. Hij probeerde zijn werk altijd zo snel mogelijk af te hebben. Ook: zijn werk zo goed mogelijk proberen te plannen.

Voorvloer

Het hoeoi (ook: hoeui) laag op de vurvloer. Het hooi lag op de voorvloer. Voorste deel van de stal, voor de eerste rij koeien, tegen de keuken. Zie WBD,1(1967), p.81.

Voorwerk

Hè, ik ben lekker in mun vurwerrek. Ik ben vooruit wat betreft werk; ik heb het eerder gedaan dan ik dacht; ik lig voor op schema. Ook: van te voren bedenken, zodat je niet verrast wordt. Ook bekend is het tegenovergestelde van voorwerk: achterwerk. Dan ben je achter op je werkschema.

Voren, van

De ouwe Josefien liep altij (ook: aatij) van vurre as de koei naor buite gonge. De oude Josefien, (een koe) liep altijd voorop als de koeien naar buiten gingen. Een zogenaamde leidkoe.

Vormsel

Hedde gij 't vurmsel al gad? Heb jij het vormsel al gehad? Het vormsel werd toegediend door de bisschop; het was een bekrachtiging van het doopsel. Gebeurde in de zesde klas?

Vorst

Er laage zooie op de vorst van 't dak. Nok, bestaande uit zoden.

Vouw

Dè mot in 'n goeie vouw wille slaon. Je moet er geluk mee hebben.

Vracht

Ik it twej errepels en daor hèk al de vracht aan. Ik eet twee aardappels en daar heb ik al genoeg aan.

Vrang (Wrang)

De pinke kreege vrang as ze in de haai liepe. Uierinfectie veroorzaakt door een etterbacterie, *Corynebacterium pyogenes*. Het aangestoken kwartier (deel van het uier) verhardt dan. Vrang is verwant met vringen. De bacterie wordt overgebracht door vliegen. Deze komen veel meer voor in zandstreken tussen heggen, dan in het open gebied van de polders. In de polders was het verschijnsel dan ook onbekend.

Vreet

Hij was vrèèt op zun koei. Trots.

Vreetzak

't les nen groeote (groeute) freetzak. Gulzige, grote eter.

Vreker

Jantje was nen groeote vreeker. Dwarsdrijver.

Vreten

Och gij, eigewijs stuk frèète. Och jij eigenwijs stuk vreten. Eigenwijs individu.
Dè fret gin broeot. Dat eet geen brood. Dat kost niets.

Vriezer

D'r legge nog drie buile vlièès in den vriezer. Er liggen nog drie zakken vlees in de diepvries.

Vrik

Vrik ziede wel in de straotkaante. Voederwikke, *Vicia sativa*, subspec. *sativa*, een vlinderbloemige die in Vlaanderen wel verbouwd werd. Ook in de Baronie? Het WBD geeft vrik als naam voor wikke in Made en Prinsenhage (WBD, 8, p.1484).

Vringen (wringen)

Nen pin aon iets vringe(of draaie). Al improviserend maken of in elkaar zetten. Of: uit een ontstane situatie proberen te ontsnappen.

Vringer (wringer)

Dieje boer ies nen vringer. Een moeilijk persoon, ruziezoeker. Rijense vringers worden de inwoners van Rijen genoemd.

Vroedvrouw.

't les tijd om de vroetjuffrouw te haole. Het is tijd om de vroedvrouw te halen.

Vrolijke driehoek

In den vroleke driehoek ziete veul winkels. Arendstraat, Nieuwstraat en Gasthuisstraat.

Vrouwkensheilige

Piet was altij nen vrouwkesheilige gewiest. Iemand die graag met vrouwen omgaat.

Vrummes

't Waar 'n goei vrummes. Samentrekking van vrouwmens.

Vught

Pas op of ge mot naor Vucht. Als je zo gek blijft doen moet je naar Vught (Voorburg, psychiatrische inrichting).

Vuil

Den akker ston(d) onder t vuil. Vol met onkruid.

't Vuil kwaam van de koei af. Nageboorte.

De kiepe hadde 'n nest onder de musterdas, alle aaier waare vuil. De kippen hadden een nest onder de musterdas: alle eieren waren vuil. Bebroed, niet meer eetbaar.

We stoppe as we 't rouwste vuil bij mekaor hebbe. We stoppen als we het rouwste vuil bij elkaar hebben. Als het opruimwerk ruwweg gedaan is.

Vuilakkerij

't les mèst vuilakkerij dèttie vertelt. Het is meest vuilakerij dat hij vertelt. Hij vertelt vuile praatjes.

Vuiligheid

Er laag nen hoeop (ook: hoeup) vuiligheit in den stal. Er lag een hoop vuiligheid in de stal. Rommel, viezigheid.

Vuilen

Leg nie zo te vullike. Maak niet zo'n viezigheid.

Vuiloor

Wè ies Toon toch nen vuiloeor. Wat is Toon toch een vuiloor. Smeerpoets.

Vuilpoot

Wè bende toch nen vuilpoeot (ook: vuilpoeut). Wat ben je toch een vuilpoot. Gezegd tegen iemand die met vuile klompen, laarzen, schoenen, binnen komt.

Vuistje

Gif mijn 't vusje ies aon. Geef mij het vuistje eens aan. Zware hamer. Ook: vustaomer, vuisthamer.

Vuur

Wie 't kortst bij 't vuûr ziet, weèrremt z'n eige 't beste. Wie het kortst bij het vuur zit, warmt zich het beste. Degene die de beste relaties heeft met een invloedrijk iemand, komt er het beste van af.

W

Waaibomenhout

Heinpaoltjes van waaiboemenout (ook: waaiboemenout) gaan nie lang mee.
 Heiningpaaltjes van waaibomenhout gaan niet lang mee. Populieren-of espenhout.

Waaks

Den ond was goed waks. De hond was goed waaks. Waakte goed. Zie gewarrig.

Waar

Eige waar nie afkeure. Je eigen produkten niet te laag waarderen.

Waar

D'r ies niks van waar. Het is helemaal niet waar.

Waard

Niks wèèrd. Niets waard. Afkeurende uitdrukking.

t'les wè wèèrd. Het is me wat.

Hij ies nie veul mer wèèrd. Hij is zwak, ziekelijk.

Waarde

Ze hadde niks van wèèrde in huis. Ze hadden geen kostbare zaken in huis.

Waarvoor

Waarvur hedde gij dè gedaan? Waarom heb je dat gedaan?

Wacht

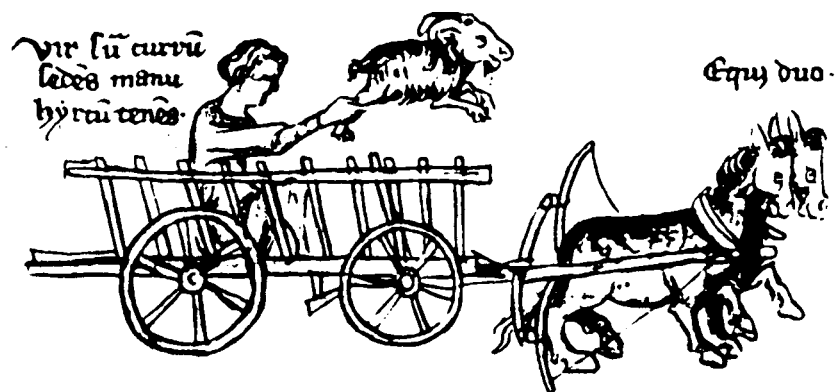
Ik heb 'm de wacht aongezegd (ook: aongezeet). Waarschuwen, dat hij iets moet doen of laten.

Waffel

Houdoe waffel ies. Hou je mond eens.

Wagen

We brochten het graon mee de waoge naor de schuûr. Vierwielig voertuig. Vroeger werd wel wagul gezegd, evenals torel (toren), kussel (kussen) etc. 'Ook bekend als waogel (Smits-Van Sprang, p.40).

Middeleeuwse wagen getrokken door twee paarden.

Waggelkont

Mie was toch 'n waggelkont. Dikke vrouw die waggelend loopt.

Waggen

Agge in nat gras loeupt kande 't beste wagge aon oew bjèène doen. Als je in nat gras loopt, kun je het beste waggen aan je benen doen. Een soort bescherming voor de onderbenen.

Wak

Wak woow zegge. Wat ik wou zeggen. Wak is een samentrekking van: wat ik.

Waken

De buûre kwaame waoke bij 't lijk. De buren kwamen waken bij het lijk. Er gaan diverse verhalen dat men een grap uithaalde met die wakers, als ze zelf rondbazuinden dat ze helemaal niet bang waren. Het lijk werd dan vervangen door een levend persoon, die plotseling uit de kist oprees, liefst om middernacht.

Wanneer

Oenièr gaode weg? Wanneer ga je weg?

Warande

Oons opa had nen akker die de Vraant genoemd wier. Ons opa had een akker die de Vraant genoemd werd. De huidige uitspraak is warande. Een warande is een afgesloten terrein waarbinnen konijnen of groter wild als edelhert, wild zwijn en damhert bejaagd worden. Van de Warande, het gebied van het zwembad in Oosterhout is echter geen enkele omschrijving bekend waaruit zou blijken dat er nog wild zat. Moet dus al vroeg, in de late middeleeuwen, verlaten zijn. De meeste waranden waren omsloten konijnenwaranden en die dieren hadden de eigenschap makkelijk te ontsnappen, waarna de boeren met de gebakken peren zaten. Daarom werden die konijnwarandes al spoedig ontmanteld. Het konijn werd in Nederland mogelijk in de 13^e eeuw ingevoerd. In de 15e eeuw was het dier al een plaag, ook in Oosterhout.

Wargaren

We vonge (ook: vinge) de viesse meej wergaore. Net met laddervormige mazen.

Wassen

As de kat zich wast, komt er nen onverwachte gast. Het zich wassen van een kat werd als een voorspelling gezien.

Wat voor

Wèffur schoene gaode koeope (ook: koeupe)? Wat voor schoenen ga je kopen?

Water

Hij keek asoftie waoter zaag braande. Hij keek alsof hij water zag branden. Verbouwvereerd.

Waterader

Der liep nen waoteraoier onder oons huis. Ondergrondse waterloopje. Als men last had van reumatiek werd er vaak een wichelroedeloper besteld, die een ondergrondse waterloop op moest sporen. Men moest dan b.v. het bed op een andere plaats zetten.

Waterblaas

Bij 't kalleve krijde jèst de waoterblaas. Bij het kalven krijg je eerst de waterblaas. Buitenste blaas, allantoïsblaas. Hierin zit de urine van het kalf. De tweede blaas heet de potenblaas.

Waterdoornat

Hij kwaam waoterdurnat binne. Kletsnat. Ook: zeikesnat, zeiknat.

Wateren

Het mastehout wier in de polder gewaoterd. In het water leggen om te versterken. Zie ook bij weiteren. Door het water worden suikers uit het hout verwijderd, waardoor schimmels en bacteriën minder voedsel hebben en het hout minder gauw rot. Zonder deze bewerking zouden heinpaaltjes gemaakt van masthout binnen een paar jaar in de grond te hebben gestaan gerot zijn. Door creosoteren blijven de paaltjes nog langer goed.

Watergat

In de waai op Seeters laag 'n waotergat. In de weide op Seters lag een watergat. Een waterkuil, een plas.

Waterzakken

Die waterzakskes krijde dur jèl den of agge nie oppast. Die waterzakjes krijg je door de hele hof als je niet oppast. Balsemien, Impatiens spec., een soort die zich zeer sterk uitzaait. Zo genoemd naar de gelijkenis van de bloem met een waterzak?

Watjekou

Hij kreeg me toch 'n watjekouw. Een flinke klap. Van Eng. what (do) you call, voor het eerst genoteerd in 1857 (Van Dale, p.3920).

Wauwelen

Hij kon toch zo wauwelen. Kletsen. Ook: saauwelen en lauwelen.

Wedden

Ast gewed ies was het nie precies tachtig kielo. Als het erom gaat was het niet precies 80 kilo.

Weduwman

Hij was al vroeg weeduûwman gewurre. Hij was al vroeg weduwman geworden. Zijn vrouw was al vroeg dood gegaan. Weduenaar.

Weduwschap

Op weeduûwschap vliege. Een gepaarde doffer aan een wedstrijd mee laten doen.

Weduwvrouw

Op t hoekske wunde 'n weeduûwvrouw. Weduwe.

Weegt

Bij oons op zolder ston nog nen weegt. Een wand bestaande uit gevlochten takken (van bv. wilg of hazelaar) aan weerskanten besmeten met leem. Dit was eeuwenlang de wand van zowel stallen, schuren als kamers. Een vrij zwak bouwsel, maar het isoleerde denkelijk wel goed doordat er tussen de leemlagen die er aan weerskanten opgesmeten werden stilstaande lucht aanwezig was. De weegt kon makkelijk beschadigd worden door vee en door opspattend water. Daarom waren de rieten daken zo geconstrueerd dat ze de weegten goed uit de regen hielden (dus overstekend en tot laag bij de grond). Weegt komt alleen voor in de zuidelijke dialecten: het zou oergermaans zijn en moet met de eerste Germanen in ons land gekomen zijn (Weijnen: Oude woordlagen, p.24).

Week

Agge iets in de wèèk zet mottet zellef mar uitwasse. Als je iets in de week zet moet je het zelf maar uitwassen. Als je iets aanzwengelt moet je het zelf maar ten einde proberen te brengen, bv. bij aankaarten van familieproblemen.

Daor kande oew ertjes nie op in de wèèk zette. Daar kun je je erwtjes niet op in de week zetten. Daar kun je niet op rekenen. *Iets in de wèèk zetten.* Voorzichtig proberen aan informatie te komen over een bepaald onderwerp. *Ik ga 't wasgoed effekes in de wèèk zette.* Onder water zetten om het voor te weken.

Weelde

Hij lèèfde in weelde. Hij leefde in weelde.

Weer

Na drie weeke vrieze wier 't ope weer. Na drie weken vriezen werd het open weer. De vorst was weg. *Hij het vandaag zun weer wel.* Hij heeft vandaag zijn weer wel. Hij is vandaag tevreden, heeft het naar zijn zin. Het zou een oostbrabantse uitdrukking zijn (Mandos, p. 587), maar ze is in Oosterhout toch ook goed bekend.

Weer

Ge mot de was nie nat op nen hoeop (ook: hoeup) legge, dan kom 't weer derin. Je moet de was niet nat op een hoop leggen, dan komt het weer er in.
Schimmelvlekken.

Weerbieden

Vuruit jonges, bie wèèr, 't hoeoi mot binne. Vooruit jongens, bie weer, het hooi moet binnen. Opschieten, voortmaken. Hoeufft geeft als betekenis: wederstand bieden. Weijnen omschrijft het als: in de weer zijn. De Bont geeft als betekenis: moeite doen, een poging doen, beproeven (De Bont, p.747). Te vergelijken met hgd. Wehren 'afweren' en got. warjan 'weren' (Weijnen, 1996, p.407, 408). In het mnl. betekent Weer o.a. 'verdediging, afweer'. Verdam vermeldt: weer bieden of togen 'tegenweer bieden'. In Esbeek bedreigde een gepensioneerd soldaat een landbouwer met de woorden: 'ingeval gij eenig weer biet, sal ik u door die darmen steeken' (Jan van Helvoirt: Kijk op Esbeek, 2011, p.142). Nog een andere betekenis van dit woord is in het mnl. 'drukke bezigheid' (Verdam, p.787). In het dialect staat: weer bieden voor 'hard werken'. Dat sluit wel aan op de betekenis 'drukke bezigheid'.

Weerlicht

't Was volop aon t weerliechte. Het was volop aan het weerlichten. Bliksemen. *Ga ies as de weerliecht naor den bakker.* Ga eens heel vlug naar de bakker. Weerlicht is het overspringen van elektrische lading tussen wolken; de bliksem van lading tussen aarde en wolken.

Weeromstuit

Van de weeromstuit liet ie 't bakske uit z'n haande valle. Van de weersomstuit liet hij het bakje uit zijn handen vallen. Schrik.

Weerskanten

Aan wieskaante van den of laag 'n padje. Aan weerskanten van de hof lag een paadje. Smits–Van Sprang schrijft 'on wirskaante' (Smits-Van Sprang, p.32).

Weet

Daor hettie (ook: heetie) veul weet van gat. Daar heeft hij veel weet van gehad. Daar heeft hij veel door geleden, verdriet van gehad. *Dès vur jou 'n vraag en vur mijn ne weet.* Dat is voor mij een weet en voor jou een vraag. Dat is aan jou onbekend, maar ik weet het.

Weg

Ies Janoeom doeod (ook: ies Janoeum doeud)? Gadoe wech. Is Janoom dood. Echt? *Hoe lang iestie al wech?* Hoe lang is hij al weg. *Ik pas vur 't vaoderlaand ewech.* Ik pas voor het vaderland weg (bij rikken). Ik pas zomaar. De vorm ewech komt vooral in het oosten van de provincie nog voor. Vgl. Eng. away. Ewech <mnl. enwech 'heen' (Van Gompel, 2, p.218).

Weg laten zetten

Ja, mar zo laot ik men eige nie wegzette. Ja maar zo laat ik me niet behandelen.

Wegen

Wie weegt er over deezen akker? Wie weegt er over deze akker? Wie heeft recht van overweg over deze akker?

Wegkruis

We liepe zonet langs het wegkruis op de Breedagse weg. We liepen daarjuist langs het wegkruis op de Bredaseweg. Een kruis geplaatst langs de openbare weg.

Wei

Hij liep in 'n goeie waai. Hij zat in de kroeg.

Weiteren

Ik ga de kallefkes effe wèètere. Water geven. Vgl. wateren.

Wel

De rul begon bij 'n wel. Het waterje de Rul begon bij een bron. Rul is de naam van een beekje in Oosterhout, maar ook een soortnaam voor stromende wateren.

Wenden

We zalle 't hoeoi (ook:hoeui) ies om gaon wèène. Omdraaien, keren, om het beter te laten drogen.

Wennen

Alles went, behalve hange. Alles went, behalve hangen. Op den duur went alles.

Wereld

Dès de weereld nie uit. Zo ver weg is dat ook weer niet. *De weereld is nie meej haste (of: jaoge) gemaakt.* De wereld is niet met haasten gemaakt. Doe maar rustig aan; haast je niet. *Hij kent den halven wèrelt en 'n bietje.* Hij kent de halve wereld en een beetje. Hij kent heel veel mensen.

Wereldheer

Hij had drie bruûrs die weereldheer waare. Hij had drie broers die wereldheer waren. Priester, die niet in een klooster zit, parochiepriester.

Weren

't Weert goed op! Het klaart mooi op, het wordt beter weer.

Werft

De kèrre stonne (ook: stonde) op de werft. De karren stonden op de werft. Het erf bij een boerderij. Het woord heeft in het Germ. een betekenis die samenhangt met draaien> insluiten, omheinen (Debrabandere, p.606).

Werken

Wie nie werkt zal nie eete. Wie niet werkt zal niet eten. Iedereen moet zijn steentje aan een (boeren)bedrijf bijdragen.

Werkensdag

't Was nen gewoeone werrekesdag. Het was een gewone werkdag. Werkdag, geen feestdag.

Werkendagse kleren

Werrekesdagse klèère. Doordeweekse kleren.

Werkmens

't Waare nette werrekminse. Het waren nette arbeiders.

Weten

Witte gij 't ok? Weet jij het ook? *Hij sloegtem op z'n flikker dègge nie wit oe.* Hij sloeg hem op zijn flikker dat je niet weet hoe. Hij sloeg hem ongekend hard op zijn donder.

Wetsteen

Den hak effe scherpe meej den wetstjèèn. De hak even scherpen met de wetsteen. Hard soort steen (carborundum). Ook hiervoor in gebruik was de wetplank. Een wetplank was een plank met zand erop of met schuurpapier.

Wetten

Hij was de zeisie aon 't wetten. Hij was de zeis aan het wetten. Met een wetsteen scherp maken.

Weverke

Ik zaag giestere 'n weeverke in den hof. Grauwe vliegenvanger. Zo genoemd naar de bewegingen van dit dier: telkens opvliegen van zijn plaats en weer terugkeren, waardoor de bewegingen lijken op die van schietspoel bij het weven? De naam is onbekend bij Eigenhuis. Debrabandere, p.604, geeft wever als een naam voor de wielewaal.

Wezen

Iemande in zun weeze laote. Met rust laten.

Wezenlijk

Iest weezelek? Is het echt waar?

Wicht

De wiecht zaat achter op de ker. Het (zwaarste) gewicht zat achter op de kar.

Wichtig

't Was nogal wiechtig. Gewichtig, belangrijk.

Wiebelen

Zit nie zo te wiebele. Schommelen.

Wiedes

Alleen in de uitdrukking: *da's nogal wiedes*. Dat is nogal voor de hand liggend. Het woord is voor het eerst genoteerd in 1897 (Van Dale, p.3920).

Wieg

Die ies nie in de wieg gesmoord. Die is niet in de wieg gesmoord. Die is behoorlijk oud geworden.

Wiegen

't Wiegt er van de minse. Het wemelt er van de mensen.

Wielewalewouter

In de polder stonne veul wielewalewouters. Uitgebloeide Lisdodden, rietsigaren, duil.

Wijd

Oons opoe ies wijd van goed. Helemaal niet lekker.

Och, och 't ies wèèr zo wijd. Och, och is het weer zover.

Wijd op scheut

't Werrek ies nouw wijd op scheut. Het werk is nu wijd op scheut. Bijna af.

Wijf

Hij kwaam meej z'n wijf naor Dongen. Hij kwam met zijn vrouw naar Dongen. Wijf klinkt tegenwoordig erg plat. *Oud en stijf en nog gin wijf, oud en stram en nog ginne man.* Overmoedigheid in de jeugd kan tot mislukking leiden (Mandos, p.571)

Wijken

Bende van god dan sprikt, bende vanden duvel dan wèkt. Ben je van God, dan spreekt, ben je van de duivel, dan wijkt. Ben je gestuurd door God, spreek dan, ben je van de duivel, ga dan uit de weg. Bezweringsformule als men bv. in de schemering een verdacht persoon ontmoet (vgl. Mandos, p.159). Hermans verhaalt over een spookgeschiedenis die zich bij een oude eik te Tilburg afgespeeld zou hebben, waarbij bovenstaande spreuk ook voorkomt. Die akker, waar dat verhaal speelde, bleek later diverse urnen te bevatten. (G.R.Hermans: Geschiedkundig mengelwerk over de provincie Noord-Brabant, tweede deel, Den Bosch, 1841, p.305). Een vrouw uit Oosteind, Antoonia van Dongen, moest naar Rijen voor een uitvaart. Het was mistig weer en zij verdwaalde op de hei bij Steenoven. Er liep een man en zij sprak tegen hem de bovengenoemde formule uit. Zie ook onder Spreken.

Wijnom

Er groeide wijnom onder de heg. Zwaluwtong, *Polygonum convulvulus*. Plant die zich om andere heen windt. Groeit in heggen maar ook wel op akkers en in tuinen. In Groningen kent men deze volksnaam ook: windom (Heukels, p.191). Een andere klimplant/slingerplant heet in sommige delen van Nederland ook zo: de Akkerwinde. Het WBD geeft Windom als benaming voor Haagwinde in Merksplas en Wortel, voor wikke in Moerdijk en voor Akkerwinde in Klundert (WBD III-2,1, p.250, 270, 352).

Wijste weg

Kies nou mar den wijste weg. Wees verstandig.

Wijwatervat

Agge de kerrek binnen gong mokte een kruis meej wijwaoter uit 't wijwaotervat. Als je de kerk binnen ging, maakte je een kruis met wijwater uit het wijwatervat.

Wilde haver

In juni moeste we de wilde haover tusse de rog uitwieje. In juni moesten we de wilde haver tussen de rogge uitwieden. Wilde haver ofwel oot, *Avena fatua* L. was een lastig onkruid. Het moest uitgeplukt en dan verbrand worden. Vooral sterk verspreid door de opkomst van de combine's, vanaf circa 1960, die van het ene veld naar het andere trokken en de zaden van de wilde haver met zich mee voerden. In Frankrijk komt de plant nog zeer veel voor.

Wilde sering

Langs den pad ston wilde sering. Hiermee bedoelt men de Vogelkers, *Prunus padus*, L. Heukels kent de naam Wilde Sering verder voor Clethra en Liguster (Heukels, p.70, 140). Al deze planten lijken qua bloemvorm wel iets op de Sering. De door De Bont niet herkende plant Wilde Kruidnagel, zal ongetwijfeld ook op de *Prunus padus*, de Vogelkers wijzen: De struik was volgens hem in Valkenswaard bekend, waar het grote struiken werden met grote trossen, witte bloemen met een sterke, enigszins onaangename lucht (Swanenberg, p.188), allemaal duidelijke kenmerken van de Vogelkers.

Wilde tulpjes

Witte gij nog èrreges wilde tulpkjes te staon? Weet jij nog ergens wilde tulpkens te staan? Dit is de volksnaam voor een tegenwoordig bijzonder zeldzaam gewas: de Kievitsbloem, *Fritillaria Meleagris* L. De plant groeit op klei op veen, meestal in de buurt van rivieren. Vroeger bv. langs de Terheydenseweg, bij de Mark. Heukels geeft als volksnamen: Tulpen voor Salland en verder Tulpen van Goudeba (zonder een streek waar deze naam voorkomt), en Wilde Tulpen in Salland en Stellingwerf (Heukels, p.105). Het WBD kent de naam niet. De naam Wilde Tulp zou wijzen op de overeenkomst tussen Kievitsbloem en tulp qua bloemvorm (Kleijn, p.133). Het verspreidingsgebied van de naam is blijkbaar zeer verbrokkeld, zoals bij veel volksnamen. Een uiteengeslagen massief?

Windei

De kiep had 'n windaai geleet. De kip had een windei gelegd. Ei zonder schaal.

Winkelbank

De winkelbaank laag vol meej buile. De toonbank lag vol met zakken.

Winnen

Op diejen akker kande alles winne. Op die akker kun je alles winnen. Daar groeit alles goed.

Het ièste gewin ies kattedgespin, het tweede gewin gaot de zak in. Het eerste gewin is kattengespin, het tweede gewin gaat de zak in. Alleen het eindresultaat telt.

Wip

Hef de kèr mar efkes op meej de wip. Hef de kar maar even op met de wip. Een soort hefboom, een stevige balk met een draaiende dunnere eraan vast, voorzien van een punt, die onder de zijkant van een kar kan worden gezet om deze een beetje op te tillen zodat men het wiel kon smeren.

Wis

Ge mot de koei 'n wies aon doen. Een touw rond de kop. Ook: Twijg om te vlechten en band om stroschoven. Een strowis was een ineengedraaide handvol strohalmen, bv. om een koe af te boenen.

Wisselen

Probeer dè mar ies te wissele. Probeer dat maar eens te wisselen. Begrijpen. *Ik kan 't nie wiessele.* Ik mag er niets van.

Wit zijn met iemand

Hij was erreg wiet meej zun zuster. Goed op kunnen schieten met. *Iest wiet? Ja, des tegem dè 't zwart wur.* Is het wit? Ja, dat is tegen dat het zwart wordt. Vriendschap kan overgaan in vijandschap.

Witschijt

De kallever kreege 't wietschijt. Infectie met colibacterie. Witachtige ontlasting. Vaak dodelijk. (vgl. WBD, 3, p.465).

Witte duif

Mien ies voert 'n wiete duif. Mien is voort een witte duif. Is helemaal grijs.

Witvuil

De koei had wietvuil gekregen. Baarmoederontsteking, waardoor een witte afscheiding los kwam.

Wolf

De koei had wollef in durre stèert. De staart ging slap hangen door gebrek aan kalk in de botten. Ontstaat door kalkgebrek in de voeding, teveel kalkafvoer door grote melkgift of een storing van de bijschildkier. Men denkt ten onrechte ook wel aan een zenuwverlamming (Goossenaerts, p.886). Vroeger kwam deze ziekte misschien algemeen voor door het vreten van zuur gras en zuur hooi van de beemden. De plant Beenbreek werd ten onrechte geacht de oorzaak te zijn van het breken van de poten van het vee. Deze plant groeit in zure moerassen.
Bèère en wolleve in de loecht zien. Allerlei moeilijkheden voorzien (vaak ten onrechte).

Wolfsbakkes

Aon sommige schuûre zaagde wel 'n wolfebakkes. Overstekend voorstuk. Mnl. wolft 'voorhof, gewelf', te vergelijken met welven. Bakkes is een metafoor bij bakkes 'mond' (Weijnen, 1996, p.418). Wolfsbakkes is hetzelfde als wolfsmuil.

Wonder

Ties wonder oftie nog komt. Het is de vraag of hij nog komt. *Dès gin(ne) wonder.* Dat is niet verwonderlijk. In Reusel betekent 'het is wonder': voor de hand liggend. (Van Gompel, 1, p.187).

Woord

Hij goeide (ook: goeude) 't op 't woord. Hij gooide het op het woord. Hij bracht het ter sprake. *Hij hèt nou wel 'n groeot (groeut) woord, mar durreft ie 't ok?* Hij heeft nu wel een groot woord, maar durft hij het ook? Hij belooft meer dan hij zal doen.

Worden

Hij wier ziek. Wier 'werd'. De vorm wier is ook bekend in Leende en Strijp, elders in Kempenland echter worde (De Bont, p. 759).

Wormendokter

Hij had 'n woord as nen wurremedokter. Hij had een woord als een wormendokter. Hij had veel praatjes. Heestermans: 1994, p.24 verklaart wormendokter als rondtrekkende kwakzalver.

Worst

Ja, wost. Stik maar. Nao 't slachte hadde we altij flink wè droeoge wost. Worst van gemalen vlees, in een darm gestopt.

Wortel

Der zaat nen dikke wortel onder de kerkoeoi (ook: kèrkoeui). Er zat een dikke wortel onder karkooi. Ook: wottel.

Wous

Daor hadde ze er jèène die wous was. Daar hadden ze er een die wous was. Bij dat gezin was een kind dat niet goed snik was.

Wreed

Hij ies vrèèt (ook: vrièèt) op zun jong. Hij is trots op zijn kinderen.

Wringer

Holde gij de was effe dur de vringer? De was uitwringen. De wringer bestond uit twee dicht bij elkaar staande rollen waartussen het wasgoed werd geperst.

Wringerd

Piet was nen groeote wringerd. Moeilijk mens. Zie vringer.

Wroeten

Wè bende toch aon 't vruute. Hard aan het werken. Ook: diepploegen. Den akker was dur den loeonwerreker meej de vruutploeg los gemokt. De akker was door de loonwerker met de vruutploeg los gemaakt. Hierbij werd een harde onderlaag gebroken en verbeterde de waterhuishouding van de akker. Bij het vruuten met een gewone ploeg haalde men het rister eraf en werd het mes extra diep afgesteld: zo brak men ook de ondergrond. Dit gebeurde b.v. bij de teelt van asperges.

Wroeter

Klaas de Lèèuw was nen vruuter. Zeer harde werker.

Wurft

*Langs sloetkaante kande wurreft vèène. Langs de slootkanten kun je wurft vinden. Waterwilg, groeit lang slootkanten, ook in bossen, niet altijd op vochtige grond. De takken werden in het verleden gebruikt voor allerlei vlechtwerk, zoals weegten, manden, horden etc. Van Germ. *hwerba 'beweeglijk, behendig' met paragogische -t. Vgl. wervelen (Van Gompel. 2, p.55).*

Z

Zaadtakken

Der staan veul zaadtakke in de peeje. Er staan veel zaadtakken in de peeën. Melde en melganzevoet. Deze waren langer dan de bieten en konden daardoor makkelijk opgespoord worden. De zaadtakken konden inderdaad ontzettend veel zaad produceren, waardoor melde een uiterst algemeen onkruid op zandakkers was.

Zaibak

De zaibak zaat vol meej zaairog. De zaibak zat vol met zaairog. Houten bak met handvat waarmee rogge of andere granen gezaaid werden.

Zaiboer

Zaiboere houwe gin vee. Zaaiboeren houden geen vee. Ze hebben alleen akkerbouw of hoogstens wat vee dat ze vet mesten met produkten uit de akkerbouw.

Zaaien

Ge mot nie zaaie want 't komt toch nie uit. Je moet niet zaaien want het komt toch niet uit. Gezegd als iemand geld laat vallen.

Zaairog

We hadde honderd kilo zaairog. Rogge om te zaaien.

Zaal

Het zaol laag midden op de rug van 't peert. Zadel.

Zaan

De zaan drijft bovenop de mullek. Room.

Zadel

't Zen de goei waar ge 't zaol nie bij ziet. Gezegd van vrouwen met een breed achterste, waarbij je het fietszadel niet ziet.

Zak

Ge mot oe nie in oewen zak laoten schijte (ook: zeike). Laten bedriegen. In Kempenland betekent In z'ne zak schieten: betalen (De Bont, p.761).
Onder uit den zak geeve. Iemand de volle lading geven, flink de waarheid zeggen.

Zakcentje

Hier hedde 'n zakcentje. Zakgeld. Ook: extra bedragje.

Zakdoekje leggen

Spel waarbij kinderen (ogen dicht) in een kring zaten. Een kind liep rond de groep al zingend: zakdoek leggen, niemand zeggen, kukeleku zo kraait de haan, ik heb maar een paar schoenen aan, een van stof en een van leer, hier leg ik mijn zakdoek neer.

Zalm

Ach diejen zallem. Ach, die zalm. Zachtzinnige agent?

Zand afgaan

Dan zalde gin zaand meer afgaon. Gezegd na een uitgebreide maaltijd. Dan ben je wel volgegeten. Ook in Gilze en Zundert bekend (Van Gestel, p.279, Van Giels, p.72).

Zandberg

In de zaandberrege van Katjeskelder kande zaand haole. In de zandbergen van Katjeskelder kun je zand halen. Katjeskelder bestond uit hoogtes van stuifzand, tegenwoordig echter vrijwel geheel begroeid doordat er geen schapen meer grazen en doordat de militairen, die het terrein met hun rupsvoertuigen en tanks open hielden, verdwenen zijn. Aan zandsoorten kent men: wit, bruin, zwart, scherp, plat-, metsel-, voeg-, vul-, maas- en gewassen zand (Van Gestel, p.279). Ook nog klapzand.

Zandboer

De mèste boeren in Oeosterout (ook: oeusterout) waare zaandboere. Een zandboer bezat vrijwel uitsluitend zandgrond, geen klei.

Zandjannen.

Die èrpel zen mar zaandjanne. Die aardappelen komen uit zandgrond, m.a.w. ze zijn niet zo goed als die uit de klei.

Zatlap

De zatlap kon bekaanst (ook: bekaant) niemer loeope (ook: loeupe). De dronkenman kon bijna niet meer lopen.

Zavel

In t Slobbos laag veul zaovelgrond. In het Slotbos lag veel zavelgrond. Mengsel van klei en zand. Van lat. Sabulum 'zand'. Zie Basterd.

Zeef

Goeoi de krieke mar op de zift (ook: zeef). Gooi de krieken maar op de zeef.
Verkleinwoord: zifke. Krieken: Restanten van hout of kolen, die nog verder verbrand kunnen worden. Een zeef werd gebruikt om door middel van op-en neerschudden as en krieken te scheiden.

Zeen

Hij kreeg verschaai zeene. Hij kreeg diverse klappen. Van Dale noemt zeen volkstaal voor harde klap of trap (Van Dale, p.4048).

Zegen

Iemand de zeege achternao geeve. Ook: iemand 't kruis naogeeve. Blij zijn als iemand vertrekt. (Vgl. Mandos, p.612). *De zeege van grutjes.* Bekijk het maar.

Zeggen

Hij zeeter ginne jiène. Hij zei helemaal niets. *Hij doeget goed, zegt.* Hij doet het goed. Zegt is hier gebruikt als een soort benadrukking van het voorgaande. *'t les toch ammel wa te zegge.* Het is toch allemaal wat te zeggen. Dooddoener. *Dè hède goet gedaon, zegt.* Dat heb je heel goed gedaan.

Zeik

Hij was jièmel over de zeik. Hij was helemaal over de rooie.
Iemande in de zeik zette. Iemand voor schut zetten.

Zeiken

Op en neer zeike. Herhaaldelijk op en neer lopen.
Leg toch nie zo te zeike. Te zeuren.
Het rengelt dè 't zèkt. Het regent keihard.
Hij zeikt oew in oew schoene vurda ge der erreg in hèt. Hij zeikt je in je schoenen voordat je erg in hebt. Hij bedriegt je.

Zeiknat

Hij wier zeiknat. Kletsnat.

Zeikpot

Zie pispot.

Zeiksel

Vrouw uit de Voorheide (andere zeggen Gerrit van Oosterhout) komt bij 'de Stop' (een huishoudelijke artikelenzaak): *'Ik mot nen piespot'. 'Hoe groeet (ook: groeut) mottie zijn'? 'Nou, vur 'n zèksel of vier'.* De hoeveelheid die per keer uitgeplast wordt.

Zeikmeier

Wa bènde toch nen zeikmeier. Wat ben je toch een zeurpiet.

Zeis

Maai de kaante mar wè bij meej de zeissie. Maai de kanten maar wat bij met de zeis. Mnl. seisene, verwant met Lat. secare 'snijden' (Van Gompel 3, p.139). Sassen zegt abusievelijk dat de zeisie diende om koren te maaien en de zicht om hooigras te maaien (Sassen, 1892, p.743).

Zek

Dè zek toch. Dat zeg ik toch.

Zekere

Hij was nen echte zeekere. Iemand die alles heel precies doet.

Zeker

Ja zeker(s). Vgl. voor de eind-s :verders, etc.

Zelfbinder

De zellefbijner had 'n bunder rog gemaaid. Maaimachine die touwtjes rondom de garven bindt. Opgekomen na WO II en weer snel vervangen door de combine. Ook de naam voor snelbinders op een fiets.

Zemel

Fien waar me toch 'n zeemel. Fien was toch een zemel. Mauwster. Van Dale omschrijft zemele als 'vervelend kleingeestig zijn, op zeurderige toon moralistische of vrome praatjes verkopen' (Van Dale, p.4061).

Zemelaar

Jan was nen ouwe zeemelèèr. Zaniker.

Zemelen

Leg nie te zeemele. Treuzelen.

Zemelenkruier

Ties nen zeemelekruier. Zeikerd. Onbekend in andere dialecten?

Zenuwenlijder

Dieje zeenuwelijer maakt altij zo'n druktes. Die zenuwenlijder maakt altijd zo'n drukte. Ongedurig persoon.

Zenuwpees

Zenuwachtig mens.

Zerf

Toen tie viel gong t zerref van zonnen èrrem. Toen hij viel ging het zerf van zijn arm. Zerf: vel, bovenste laag.

Zetters

Oons pa had 150 kielo zetters opgedaan. Ons pa had 150 kilo zetters opgedaan.

Zetaardappelen, poters.

Die kan me toch setters maoke. Dat is een doordrammer.

Zeug

Nen boer en nen zog ebbe nooit genug. Een boer en een zeug willen altijd meer hebben.

Zeven

Hij was het mèèl aon t ziften. Meel aan het zeven.

Zever

Hij had veul sjiever in zonne mond. Hij had veel speeksel in zijn mond.

Zeveraar

Piet was nen zjieverèèr. Mauwerd.

Zeveren

Wè lupte toch te sjievere. Wat loop je toch te zeveren. Zeuren, alles herhalen.

Zevertkont

't les me toch 'n zjèvertkont. Een zeurpiet.

Zibbedeus

De jongste van tante Lien ies toch zonne Zibbedeus. De jongste van tante Lien is toch zo'n Zibbedeus. Sul.

Zicht

Ik heb er gin ziecht op. Ik heb er geen kijk op.

Zicht

Hij maaide een hallef bunder rog meej de ziecht. Kleine , eenhandige zeis. Verwant met Eng. scythe (Van Gompel 3, p.118).

Zien

Ge mot zien dè ge teege zes uûr klaor zijt. Je moet zien dat je tegen zes uur klaar bent. Zorgen dat je klaar bent.

Zij

Zullie hebbe 't gepakt, mar 't ies van hullie. Zij hebben het gepakt maar het is van hen. Zullie <zijlieden. Hullie <hunlieden.

Zij spek

We hadden tweej zije spek. Dikker en vetter dan buikspek.

Zij

Ik zij abuis. Ik ben abuis.

Zij

Gaodies uit de zij. Ga eens uit de weg. Zelfde betekenis als: Ga eens uit de pad.

Zijige

Den ambtenèèr was nen zijige. De ambtenaar was een zijige. Burgermannetje, niet echt mannelijk, halfzacht.

Zitten

Ik heb nog 500 zakke graon ziete. Ik heb nog 500 zakken graan zitten. In voorraad.

Zoeken

Ge zoekt iets waar ge 't nie verloore zijt. Iets zoeken waar je het niet verloren bent. Vergeefse moeite doen (Vgl. Mandos, p.618).

Zoet

Pietje was toch zo'n zuût kiendje. Niet ondeugend, braaf.

Doe vur mijn mar twèèj klontjes, ik ben nogal zuût uitgevalle. Doe mij maar twee klontjes, ik heb nogal een zoete smaak.

Zoet bloed

Ik geloeof (ook: geloeuf) dèk zuût bloed heb, want de mugge steeke me lek. Ik geloof dat ik zoet bloed heb, want de muggen steken me lek. Algemeen geloof dat iemand met zoet bloed meer door muggen wordt gestoken dan andere. In werkelijkheid spelen huidtemperatuur en geur de hoofdrol.

Zoete melk

Hij dronk 'n tas zuûte mullek. Verse melk.

Zog

Den zog had tien bigge gekreege. De zeug had tien biggen gekregen. Vrouwelijk varken.

Zolder

Iemand op zonne achterste zolder jaogen. In verlegenheid brengen. In Zevenbergen: op z'n achterste zolder zitten: een tijd boos, mopperend rondlopen (De Groot, p.18). In Kempenland betekent: Op den achtersten zolder zitten: armoe lijden (De Bont, p.782). Ook: in het nauw gedreven zijn, geruïneerd zijn (Mandos, p.619).

Zolderkes

Op den akker laage vier zolderkes. Zolder<Zaalde, een groot akkerbed. Dergelijke bedden waren eeuwenlang aangelegd op de enigszins laaggelegen rogge-akkers, die in de winter gevaar liepen een tijdje onder water te komen staan. Rogge kan niet tegen inundatie. Daarom werden er hoogten aangelegd en tussen deze hoogten 'bedden' kwamen afvoervoren.

Beddenbouw in de Kempen, 17e eeuw.

Zolderval

Doede gij de zolderval gelijk meeje diecht. Doe jij de zolderval gelijk dicht? Valluik boven aan de trap.

Zometeen

Ik kom zometjèèn. Direct. Ook: zobdjièn.

Zon

Ast rengelt en de zon schènt iest kermis in de hel. Als het regent en de zon schijnt is het kermis in de hel. Weerspreuk. Dan staat er ook vaak een regenboog.

Ge mot hoeoie as de zon schent. Je moet hooien als de zon schijnt. Je moet het ijzer smeden als het heet is.

Zondag

De zondag mot nen maandag hebbe. Wie A zegt moet ook B zeggen. (Mandos, p.621).

Zondagse

Gij ben ok nen zondagse. Een rare vent.

Zonde

Ties zund. Dat is jammer. Ook: *Ties doeod* (ook: *doeud*) *zonde*. Het is doodzonde. Ontzettend jammer.

Zonk

Der laag nen zonk in den akker. Een diepte, een laagte. Ook bekend in Udenhout (Verhoeven, p.202).

Zooike

Een zooike errepels. Een zootje aardappels. *'t was me daor 'n zooike.* Hoeveelheid, rommel.

Zool

't les nen halven zool. Het is een halve zool. Je kunt hem niet serieus nemen.

Zoon

Hij hèt (of hee) drie zuntjes. Hij heeft drie jongens, zonen.

Zorg

Oons opa zaat in den zurreg. Zorgstoel, lage leunstoel, met kussens.

Zurreg toch dè ge op tijd zijt. Zorg toch dat je op tijd bent.

Zorggras

In de waai ston veul zurriggras. Wollig zorggras, Witbol, *Holcus lanatus*, een grassoort die het vee niet graag vreet.

Zot

Hoe ouwer hoe zotter, hoe jonger hoe lotter. Oude mensen kunnen ook nog verliefd worden met alle verschijnselen van dien. Lot: met alle winden meewaiend. *Ze ies jeemel zot meej der kleinkindere.* Ze houdt heel veel van haar kleinkinderen.

Zout

Dè was me toch 'n bietje te zout. Te duur. Kan ook staan voor: te erg.

Het zout in de pap nie verdiene. Weinig verdienen.

Zoveel als

Hij is zoveel as de jiènistigste familie. Hij is zoveel als de enigste familie. Hij is zowat de enige familie.

Zowijd

Ast zoo wijd ies kom ik wel. Als het zover is kom ik wel.

Zucht

Vur 't kalleve kreeg de koei al veul zucht. Dikke buik, voor het uier.

Zuiplap

Hij ies 'n groeote zuiplap. Hij drinkt heel veel. Ook: zuipschuit.

Zuiver

Kande gij de vloer effe zuiver maken? Kun jij de vloer even zuiver maken? Schoon.

Zuiver

't Huis wier goed zuiver gehouwe. Netjes, proper. *Ik zal de peeje ies zuiver gaon zetten.* Wieden, onkruid verwijderen. *Dieje brak ies allang zuiver.* Dat ventje is allang zindelijk.

Zuja

Hij kreeg nen zuja. Een opdonder. Herkomst?

Zukke

Zukke minse motte nie vertrouwe. Zulke mensen moet je niet vertrouwen.

Zul

De koei laag meej durre vurpoeot (ook: vurpoeut) over de zul. Zul: houten balk, later betonreep tussen de voorstal en het ligbed van de koeien, waarin gaten zijn uitgespaard voor de stalgangen. Van Gompel noemt de balk waaraan de stalrepen vast zitten de zul (Van Gompel, 3, p.27). Dat heet in Oosterhout de bovenzul. Het woord is verwant met eng. Sill 'vensterbank', nederduits süll 'drempel'. Mnl. sulle, sille, zulle, zille 'drempel'. Hoeufft kent sulle als een balk die voor de koeien geplaatst is (Hoeufft, p.590). Het woord zou met de eerste Germanen ons land bereikt hebben (Weijnen: Oude woordlagen, p.22). In het westen van Noord-Brabant staat zul ook voor voederhoot en voorstal (Stroop, 2, p.105).

Zullie

Lat zullie 't mar doen. Laat hen het maar doen. Zijlieden, hen. Vgl. gullie.

Zus

Ik zaag in 't durrep zus Joossen nog loeope. Ik zag in het dorp zus Joossen nog lopen.
Zus: op een na oudste dochter.

Zuur

't Zuûr hong lèèg. Kruis van een broek. *Zo zuûr as brem.* Heel erg zuur. In Reusel kent men: zo bitter als brem (Van Gompel, 1, p. 61).

Zuurstok

Ast kermis ies krijde nen zuûrstok. Als het kermis is krijg je een zuurstok. Vgl. lekstok.

Zuurpruim

Wè ies den ouwen Jan toch nen zuûrpruim. Wat is hij toch nors.

Zwad

't Gras laag in 't zwad. Een maaigang. Ook wel gezwad genoemd.

Zwak

Hij was buitengewoon zwak. Hij was heel lenig.

Zware kar

Die rijdt meej 'n zwaore kèr. Die rijdt met een zware kar. Is melancholisch, depressief.

Zwart

Jan ies teegeswurrig (ook: teegeswoeorrig) zwart meej zen bruûr. Jan staat tegenwoordig op slechte voet met zijn broer.
Liege dè ge zwart ziet. Liegen dat het gedrukt staat.

Zweefmolen

Op de kèrmis ston altij nen zweefmeule. Molen met stoeltjes aan kettingen.

Zweep

Den sobberie wier rondgedraaid meej de zweep. De sobberie werd rondgedraaid met een zweep. Leren veter.

Zweer

Dè was me 'n vuile zwèèr. Onaardig persoon.

Zwik

Hij had nen zwik geld in zun portemonnee. Veel geld.

Zwikken

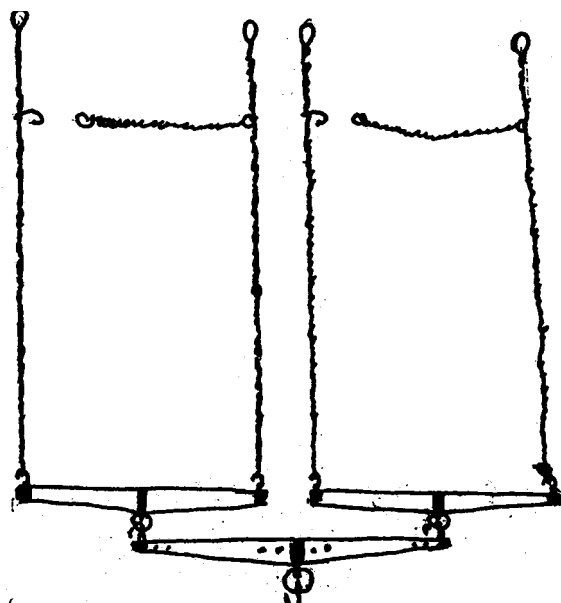
Hij zwikte dur zonne enkel toen ie in 't gat stapte. Hij zwikte door zijn enkel toen hij in het gat stapte.

Zwilken

Een kaartspel. *Oewe voet verzwillike.* Je voet verzwilken. Verstuiken?

Zwing

Er zaate twee aamsklippels aan de zwing. Er zaten twee aamsklippels aan de zwing. Dik en stevig stuk hout dat aan de ene kant aan de trekhaak van de ploeg zat en aan de voorkant verbonden was met de twee aamsklippels. Vgl. hgd. Schwingen 'slingeren', eng. swing 'zwaaien'. Benoemingsmotief: de slingerende beweging die een enigszins loszittend voorwerp kan maken' (Weijnen, 1996, p.436). Doordat dan het ene paard sterker trok dan het andere, en dan weer omgekeerd, maakte de zwing voortdurend beweging.

Zwing met twee aamsklippels.

Zwoerd

Er zaat nen dikke zwèèrd aon 't spek. De huid van het varken.
We eete vanaovond zwèrtjes. We eten vanavond gebakken zwoerdstukjes.

TERMEN

Ablautend	woorden die met klankwisseling gevormd worden, bv. gaan-ging.
Afleiding	Woord dat is afgeleid van een ander woord, bv. hoekig van hoek.
Bilabiaal	Medeklinker die met twee lippen gevormd wordt.
Contaminatie	Wijziging in de vorm van een woord door bijgedachte aan een woord met ongeveer dezelfde betekenis. Bv. optelefoneren (opbellen-telefoneren).
Epenthese	Invoeging van een medeklinker. Bv. omblaag<omlaag.
Frequentativum	Afleiding van een werkwoord met –elen of –eren van een ander werkwoord, b.v. druppelen <droppen.
Gerundium	Verbogen vorm van het hele werkwoord op –s , bv. een uur gaans.
Metanalyse	Verkeerde splitsing b. v. den oord>den noord.
Metathesis	Verwisseling van plaats van een medeklinker, bv. gepts<gesp.
Paragogisch	Een letter (t of d) die achter een woord geplaatst wordt, maar daar niet thuishoort, bv. sticht voor steeg.
Proleptisch	te vroeg plaatsen van een klank of woord, bv. de –t van tante <oudfrans ante.
Stam	Vorm van het werkwoord waar je ik voor kunt zetten, b.v. ga is de stam van gaan.
Substraat	Taal die vooraf gaat aan een andere taal, speciaal een taal voorafgaand aan de indogermaanse talen, bv. de p-taal (waarin veel woorden met een p-beginnen, i.t.t. Keltisch of Germaans) of het Oud-Europees.
Syncope	wegvallen van een medeklinker tussen twee klinkers.
Verwant	Afstammend van eenzelfde grondwoord.

LITERATUUR

- Bekhoven, Dré van* Oosterhoutse bijnamen, woorden, gezegden en uitdrukkingen (vierde druk), Oosterhout (2011).
- Biemans, Johan* De vogels van Kempenland in de negentiende eeuw, manuscript van P.N. Panken.
- Blecourt, Willem de* Volksverhalen uit Noord-Brabant (1980).
- Blecourt, W.de; R.A.Koman; J.van der Kooij; T. Meder* Verhalen van stad en streek. Sagen en legenden in Nederland, Amsterdam (2010).
- Bont, A.P. de* Dialekt van Kempenland, meer in het bijzonder d'Oerse taol, deel II: vocabularium, Assen (1958).
- Buiks, Christ* Het Oosterhouts: Dialectnamen van planten, Mededelingenblad van de heemkundekring 'De Heerlijkheid Oosterhout' 34-4(2011), p.24-42 en 35-1(2012).
- Claes, .Jo, Alfons Claes, Cathy Vincke* Geneesheiligen in de Lage Landen, Leuven (2005).
- Cuypers, Jacques* Bijdrage tot een Meierijsch idioticon, Noordbrabantse almanak voor het jaar 1893, Helmond (1892/3).
- Dale, van* Groot woordenboek van de Nederlandse taal, dertiende uitgave, Utrecht-Antwerpen (1999).
- Daniëls, Wim* Het Helmonds Woordenboek, Eindhoven (2009).
- Debrabandere, F.* Brabants etymologisch woordenboek, Zwolle (2010).
- Eigenhuis, Klaas J.* Verklarend en etymologisch woordenboek van de Nederlandse vogelnamen, Amsterdam (2004).
- Gestel, Wim van* Geïllustreerde woordenlijst van de streektaal van Gilze en Rijen en omstreken, Rijen (1995).
- Gestel, Wim van* Geïllustreerde spreekwoorden, gezegden en uitdrukkingen in de streektaal van Gilze en Rijen en omstreken, Gilze (2002).
- Gezelle, Guido* Loquela, Amsterdam (1907), herdruk, Torhout (1982).
- Giels, Niek van e.a.* Op z'n Zunders gezeed; 't Zunderts woordenboek, Het Land aan de Brede Aa, 21, (2011).
- Gompel, Wim van* Naome, in: Kroniek van de Kempen (1983).
- Gompel, Wim van* Reusels woordenboek, deel 1-4, Reusel (2001-2004).
- Goossenaerts, J.* De taal van en om het landbouwbedrijf in het N. -W. van de Kempen, Gent (1958)
- Groot, Jacques de, en Ine Krielen* Op z'n Zeuveberregs gezeed. Zeuveberregs dialect woordenboek , Zevenbergen (1998).
- Heemkundige Studiekring Halsteren-Lepelstraat* DialectkomP.A.S. Over de Alterse en Straotse dialecten, Halsteren (2011).
- Heeroma, K* Brabants uit de 18^e eeuw.De woordenlijsten van J. L.Verster, Amsterdam (1968).
- Heestermans, Hans* Witte nog, deel 1, 2, 3, 4.
- Heestermans ,Hans en Jan Stroop* Taal in stad en land, West-Brabants, Den Haag (2002).
- Heukels, H.* Woordenboek der Nederlandsche volksnamen van planten (1907), herdruk Utrecht (1987).

Vervolg LITERATUUR

- Hoe schrijf ik mijn dialect? Een referentiespelling voor alle Brabantse dialecten, Leuven (1999).
- Hoeks-van Thiel, Jo* Hanna, is ut iite verrig? Berghem (2009).
- Hoeufft, J.* Proeve van Bredaas taal-eigen, Breda (1836).
- Kleijn, H.* Planten en hun naam. Botanisch lexicon voor de Lage Landen, Amsterdam (1970).
- Kooiman, Jos* Ut May's woordenboek, Made (1990).
- Laan, K. ter* Folkloristisch woordenboek van Nederland en Vlaams België, Den Haag (1949).
- Mandos, H. en M. Mandos-Van de Pol* De Brabantse spreekwoorden, Waalre (1988).
- Melis-Van Delst, Josien* Bikse praot, Baarle-Nassau (2011).
- Miert, L. van* spotnamen van Noordbrabantsche plaatsen, Studiën LII, p.503-512.
- Naaijken, Jan* Dè's Biks, Hilvarenbeek (1993).
- Naostebij* Het Gastels woordenboek, Oud-Gastel (1994).
- Nozeman, C. en C. Sepp* de Nederlandsche vogelen, 1770-1829, herdruk, Den Haag/ Brussel (2015).
- Olislagers, Willy* Groete öt Bòòl, Baarle-Nassau (2006).
- Paque, E.* De Vlaamsche volksnamen der planten van België, Fransch Vlaanderen en Zuid-Nederland met aanduiding der toepassingen en der genezende eigenschappen der planten, Namen (1896).
- Reelick, Lex; Cor Swanenberg; Erwin Verzandvoort en Michel Wouters* Het Bosch woordenboek, Den Bosch.
- Samyn, Joseph* Deken De Bo's kruidwoordenboek, Gent (1888), herdruk Handzame (1970).
- Sassen, Aug.* Bijdrage tot een Meierijsch idioticon, Noordbrabantsche almanak over het jaar 1892.
- Schierbeek, A.* Bloemlezing uit het Cruydt-Boeck van Rembert Dodoens, Den Haag (1941).
- Smits-van Sprang, Constant* Het leven in Oud-Oosterhout, bewerkt door J.A.A.M. Oomen, Zaltbommel (1974).
- Stroop, Jan* Sprekend een Westbrabander, Amsterdam (1979). Idem, deel 2, Amsterdam (1981).
- Swanenberg, Jos* Lexicale variatie, cognitief-semantisch benaderd. Over het benoemen van vogels in Zuid-Nederlandse dialecten, z.pl., (2000).
- Swanenberg, Jos* Het Herbarium van De Bont, Almere/Enschede (2008)
- Uittien, H.* De volksnamen van onze planten, Zutphen (1946).
- Vandenbussche, L. en P. Braeckman* Gebruik van pharmaceutische en volkse geneeskruiden, Menen (1961)
- Ven, Caspar van de* De Brabantse spot-en scheldnamen, Waalre (2013).
- Verdam, J.* Middelnederlandsch handwoordenboek, 's-Gravenhage (1932).
- Verhoeven, Cornelis* Herinneringen aan mijn moedertaal, Delft (1994).
- Verschuren, Frans* Tètte-leurs wordeboek, Etten-Leur (2000).

Vervolg LITERATUUR

Vleuten, Gerard van der

Mierlo's woordenboek, Tweede, uitgebreide editie, Nijmegen (2002).

Vos, Piet

Oud-Gemerts woordenboek, Gemert (2011).

Vries, Jan de

Nederlands etymologisch woordenboek, Leiden (1987)

Weijnen, A.

Onderzoek naar de dialectgrenzen in Noord-Brabant in aansluiting aan geographie, geschiedenis en volksleven, Fijnaart (1937).

Weijnen, A.

Opmerkelijke nasale elementen in westelijk Noord-Brabant, De Ghulden Roos,4 (1944/5),p.11.

Weijnen, A.

Een on-germaans verschijnsel? Jaarboek de Ghulden Rooos 7(1947),p.20.

Weijnen, A.

Verballemonde, Jaarboek de Ghulden roos 7(1947),p.22.

Weijnen, A. A.

Etymologisch dialectwoordenboek (1996).

Weijnen, A. A.

Oude woordlagen in zuidelijk-centrale dialecten (1999).

Weijnen, A. A. en A. P. G. M. A. Ficq-Weijnen

Ziektenamen in de Nederlandse dialecten, Malden/ Vught (1995).

WBD

Woordenboek van de Brabantse Dialecten. *Redactie Weijnen e.a.*

WNT

Woordenboek van de Nederlandsche Taal.